

TERMINO- LOGIJA

ISSN 1392-267X

20

TERMINOLOGY
ТЕРМИНОЛОГИЯ

Lietuvių kalbos
institutas
Vilnius

Vyriausioji redaktorė
Albina Auksoriūtė
Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai

Redaktorių kolegija:
Juris Baldunčiks
Ventspilio aukštoji mokykla, filologijos mokslai
Valentina Dagienė
Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas, fiziniai mokslai
Ágota Fóris
Karolio Gasparo universitetas, humanitariniai mokslai
Sergiusz Grinev-Griniewicz
Balstogės universitetas, humanitariniai mokslai
Angelė Kaulakienė
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai
Rita Miliūnaitė
Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai
Algirdas Petras Stabinis
Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai
Sergej Šelov
Rusijos mokslų akademijos V. Vinogradovo rusų kalbos institutas, filologijos mokslai
Rasuolė Vladarskienė
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai
Palmira Zemlevičiūtė
Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai

Sekretorė
Jolanta Gaivenytė-Butler
Lietuvių kalbos institutas

Sudarė
Albina Auksoriūtė
Lietuvių kalbos institutas

Straipsniai recenzuojami dviejų recenzentų.

L E I D Y B A R Ė M Ė
Lietuvos mokslo taryba
(sutarties Nr. LIT-7-49)

Lietuvių kalbos institutas
Terminologijos centras
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Tel./faksas +370 5 2347200
E. paštas terminologai@lki.lt
www.lki.lt

© Lietuvių kalbos institutas, 2013

Turinys

Terminologija 20 | Terminology 20 | Терминология 20 5

TERMINOLOGIJA IR DABARTIS TERMINOLOGY AND THE PRESENT ТЕРМИНОЛОГИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Heribert Picht. 10
Concepts as Reflection of Societal Changes

Sergiusz Griniewicz. 24
Terminological Activities: Principles and Perspectives

Stasys Keinys 47
Dėl mokslo terminų vienareikšmiškumo supratimo

Irena Markievicz, Erika Rimkutė. 56
Švietimo ir mokslo terminų žodynas ir ontologija

Ágota Fóris, Péter Gaál. 75
*Lexicography, Terminography and the Role of New Mobile Devices
in Teaching Terminology*

Anita Nuopponen 82
*Follow @TermList on Twitter! – Social Media as a Tool
for Terminological Information and Activities*

Alvydas Umbrasas. 96
Lietuvos Respublikos terminų bankas: 10 metų po įstatymo priėmimo

Regina Kvašytė 123
Lietuvių ir latvių kalbų terminų su šaknimi termin- mikrosistema

TERMINOLOGIJOS ISTORIJA HISTORY OF TERMINOLOGY ИСТОРИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ

Palmira Zemlevičiūtė 142
*Pirmasis Lietuvos medicinos mokslo žurnalas ir lietuviškoji medicinos
terminija*

Albina Auksoriūtė	161
<i>Rankraštinis Lauryno Ivinskio nomenklatūrinių pavadinimų sąrašėlis</i>	
Asta Mitkevičienė	172
<i>Terminologijos komisijos (1921–1926) vaidmuo lietuvių literatūros mokslo terminijos istorijoje</i>	
Robertas Stunžinas	180
<i>Pastatų konstrukcijų ir jų sudedamųjų dalių liaudies terminija</i>	

PASTABOS, SVARSTYMAI, SIŪLYMAI

REMARKS, CONSIDERATIONS, SUGGESTIONS

ЗАМЕЧАНИЯ, ОБСУЖДЕНИЯ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ

<i>Terminas prie termino. IX (Jonas Klimavičius)</i>	202
--	-----

RECENZIJOS, APŽVALGOS, INFORMACIJA, BIBLIOGRAFIJA

REVIEWS, SURVEYS, INFORMATIONS, BIBLIOGRAPHIES

РЕЦЕНЗИИ, ОБЗОРЫ, ИНФОРМАЦИЯ, БИБЛИОГРАФИЯ

<i>Terminologui Jonui Klimavičiui – 75</i>	226
--	-----

Tarptautinė mokslinė konferencija

Terminologija ir terminografija: raida, aktualijos, perspektyvos (Asta Mitkevičienė)	227
---	-----

Naujausi lietuviški terminų žodynai

(Jolanta Gaivenytė-Butler)	231
--------------------------------------	-----

Terminologijos 11–20 numerių skelbinių antraščių rodyklė

(Adelė Noreikaitė)	236
------------------------------	-----

Vladimir Moissejevitch Leitchik (06-11-1928 – 23-07-2013)

(Serguey Shelov, Larissa Manerko)	244
---	-----

Nurodymai autoriams	246
-------------------------------	-----

Guidelines for contributors	247
---------------------------------------	-----

Требования к авторам	248
--------------------------------	-----

Terminologija 20

Sukaktuvinis 20-as numeris įvairus – su naujomis temomis, sukaktimis ir išplėstu *Terminologijos ir dabarties* skyriumi. Jau ne po pirmą straipsnį *Terminologijoje* spausdina užsienio kolegos terminologai Heribertas Pichtas ir Sergiuszas Griniewiczzius. Pirmojo autoriaus teoriniame straipsnyje nagrinėjamos socialinės sąvokos, o antrojo – terminologijos veiklos principai ir perspektyvos. Nuo šio numerio į redaktorių kolegiją įsitraukusi Ágota Fóris su Péteriu Gaálu aptaria tokių modernių priemonių kaip išmanieji telefonai ir planšetiniai kompiuteriai teikiamas galimybes mokytis terminologijos. Anitos Nuopponen straipsnyje analizuojama dar pas mus netyrinėta tema – socialinė žiniasklaida ir jos panaudojimas terminologinei veiklai ir terminologinės informacijos sklaidai.

Terminologijos žurnalo sumanytojas ir pirmojo numerio *Terminologijos vagos* atsakomasis redaktorius Stasys Keinys savitu stiliumi svarsto terminų vienareikšmiškumo klausimą. Regina Kvašytė lygina dviejų giminių lietuvių ir latvių kalbų terminų su šaknimi *termin-* mikrosistemą. Erika Rimkutė ir Irena Markievicz analizuoja tekstynų ir kompiuterinės lingvistikos galimybes terminologijoje. Alvydo Umbraso straipsnyje išsamiai pristatomas Lietuvos Respublikos terminų bankas, minint Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo priėmimo dešimtmetį.

Terminologijos istorijos skyriuje spausdinami keturi nuolatinių žurnalo autorių straipsniai, kuriuose nagrinėjama medicinos, literatūros mokslų, statybos liaudies terminija ir keletas Lauryno Ivinskio gamtos mokslų nomenklatūrinių pavadinimų. Palmiros Zemlevičiūtės straipsnis proginis – skirtas pirmojo Lietuvos medicinos mokslo žurnalo 100-mečiui paminėti.

Ilgametis *Terminologijos* vyriausiasis redaktorius (8–15 nr.) Jonas Klimavičius tęsia seriją *Terminas prie termino*. Tai jau devintas straipsnis, kuriame šįkart analizuojama *padargo* sinonimija ir terminizacija. Nuoširdūs sveikinimai kolegai Jonui Klimavičiui, švenčiančiam 75-erių metų sukaktį!

Paskutiniame skyriuje – rudenį vykusios terminologijos konferencijos apžvalga, tradicinė anotuota naujausių terminų žodynų bibliografija, žurnalo 11–20 numerių skelbinių antraščių rodyklė, iš kurios aiškiai matyti žurnalo paskutinio dešimtmečio kryptis ir temos. Numeris baigiamas liūdna žinia apie šiais metais į amžinybę iškeliavusį Rusijos terminologą Vladimirą Moisejevičių Leičiką.

TERMINOLOGY 20

The anniversary issue of the journal is diverse with new subjects, anniversaries and a large part *Terminology and the Present*. Our foreign colleagues, terminologists Heribert Picht and Sergiusz Griniewicz, publish articles in *Terminology* not the first time; the first author writes about societal concepts and the second author deals with principles and perspectives of terminological activities. Ágota Fóris, who became a member of the editorial board from the current issue, together with co-author Péter Gaál, write about new possibilities provided by new mobile devices in teaching terminology. Anita Nuopponen presents a subject which has not been researched in Lithuania yet – social media as a tool for terminological activities and dissemination of terminological information.

The initiator of the journal *Terminologija* and the editor of the first issue Stasys Keinys discusses the problem of unambiguity in terminology. Regina Kvašytė compares microsystems with the root *termin-* in the Lithuanian and Latvian languages. Co-authors Erika Rimkutė and Irena Markievicz analyse the possibilities that corpus and computer linguistics open for terminology. Alvydas Umbrasas provides a detailed presentation of the Term Bank of the Republic of Lithuania in ten years of its existence.

The section of terminology history contains four articles by the regular authors of the journal which analyse Lithuanian medical as well as literary science terminology from the first decades of the 20th century, folk terminology of construction and a few nomenclature names of biology from the manuscript of Laurynas Ivinskis (1810–1881). The article of Palmira Zemlevičiūtė marks the 100th anniversary of the first Lithuanian journal of medical science.

The editor-in-chief of *Terminology* for several years (issues 8–15) Jonas Klimavičius continues the series *Terminas prie termino* (Term by term) with his ninth article. This time he analyses synonymy and terminologization

of the word *padargas* (implement). Sincere congratulations to our colleague Jonas Klimavičius on his 75th birthday!

The last section of the journal contains a review of the international conference on terminology, a traditional annotated bibliography of the newest Lithuanian dictionaries of terms, an index of titles of articles published in issues 11–20 and the obituary of the famous Russian terminologist Vladimir Moissejevitch Leitchik, who passed away this summer.

ТЕРМИНОЛОГИЯ 20

Юбилейный 20-й номер разнообразен – в нем новые темы, празднуемые годовщины и объемный раздел *Терминология и современность*. Далеко не первую свою статью в журнале *Терминология* (лит. *Terminologija*) печатают зарубежные коллеги-терминоведы Гериберт Пихт и Сергиуш Гриневич. В теоретической статье первого автора анализируются социальные понятия, в статье второго – принципы и перспективы терминоведческой деятельности. Начиная с этого номера вошедшая в редакционную коллегию Агота Форис в соавторстве с Петером Гаалом обсуждает возможности изучения терминологии при помощи таких современных средств, как смартфоны и планшетные компьютеры. В статье Аниты Нуоппонен анализируется еще неисследованная у нас тема – социальные средства массовой коммуникации и их применение в терминоведческой деятельности и распространении терминоведческой информации.

Автор идеи создания терминоведческого журнала и ответственный редактор первого номера *Terminologijos vagos* Стасис Кейнис в авторском стиле решает вопрос однозначности терминов. Регина Квашите сравнивает микросистему терминов с корнем *termin-* родственных литовского и латышского языков. Соавторы Эрика Римкуте и Ирена Маркевич анализируют возможности в терминоведении текстовых баз данных и компьютерной лингвистики. В статье Альвидаса Умбрасаса подробно представлен Банк терминов Литовской Республики в связи с 10-летней годовщиной принятия закона о Банке терминов Литовской Республики.

В разделе *История терминологии* опубликованы четыре статьи постоянных авторов журнала, рассматривающие медицинскую и литературоведческую терминологию, а также термины, связанные с на-

родным зодчеством и некоторые естественнонаучные наименования у Лауринаса Ивинскиса. Статья Пальмиры Землевичюте написана по случаю – автор посвятила ее памятной дате 100-летия литовского научного медицинского журнала.

Многолетний главный редактор *Терминология* (№ 8–15) Йонас Климавичюс продолжает серию *Термин к термину*, это уже девятая статья, на этот раз в ней анализируется синонимия и упорядочение лексемы *padargas*. Искренне поздравляем коллегу Йонаса Климавичюса, отмечающего 75-летие!

Последний раздел невелик – в нем помещен обзор проходившей этой осенью терминоведческой конференции, а также традиционная аннотированная библиография новых терминологических словарей и указатель с названиями публикаций, вышедших в 11–20 номерах, представляющий направления и темы журнала за последнее десятилетие. Номер заканчивается печальной вестью о скончавшемся в этом году российском терминоведе Владимире Моисеевиче Лейчике.

TERMINOLOGIJA
IR DABARTIS

Concepts as Reflection of Societal Changes

HERIBERT PICTH

KEYWORDS: societal concept construction, objects in the humanities, conceptual changes, influences on concept construction, conceptual life cycle, terminology work

1. INTRODUCTION

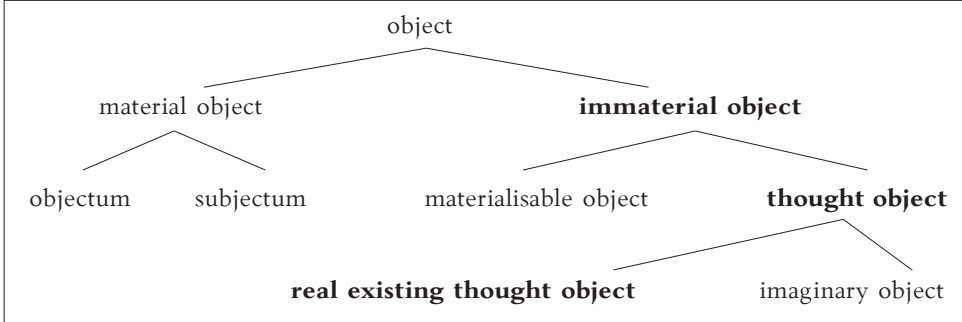
Let us firstly recall the standardised definitions of the object and the concept. ISO 1087–1:2000 defines these two concepts as follows:

- Object: anything perceivable or conceivable.
- Note: Objects may be material (e.g. an engine, a sheet of paper, a diamond), immaterial (e.g. conversion ratio, a project plan) or imagined (e.g. a unicorn).
- Concept: unit of knowledge created by a unique combination of characteristics.
- Note: Concepts are not necessarily bound to particular languages. They are, however, often influenced by the social or cultural background which often leads to different categorisations.

Both definitions are not wrong, but rather knowledge sparse. Obviously, a more detailed reflection on both concepts seems to be indispensable for further progress in the theory of terminology.

Referring to the object, a first and rudimentary classification is given in the note of the standard. We may extend the given classification as follows:

Fig. 1

(Picht 2004: 317)

It is obvious that the object represents the raw material for any concept formation; however, the formation process will differ according to the type of objects. ‘Material objects’ lend themselves predominantly to abstraction — the classical Aristotelian way of concept formation. Considering ‘immaterial object’ and especially ‘thought object’ the formation process seems to be different. Therefore, it might be helpful to recall the definitions of this group of objects:

Immaterial object: object without physical form whose existence and relation to space and time is given through the imagining subject.

Note: My personal idea of freedom.

Thought object: immaterial object which only has mental existence and therefore is related to the thinking subject through whom the space–time–relation is realised.

Note: Ms. Y’s idea of Dante’s nine circles of hell.

Real existing, thought object: thought object which has a mental, but real existence.

Note: Mr. X’s idea of the legal transfer of his estate.

The basic characteristics of these types of objects are:

- the thinking subject is a human being;
- the human being is the carrier of the time–space–relation;
- the human being decides about his ideas and their possible changes.

Concepts based on these premises presumably have a different genesis than abstraction. In the case of abstraction of material objects of a certain class, it is relatively easy to determine the central characteristics, because they are observable by the abstractor and they belong per se to the objects in question. The human being is the observer and abstractor and not the carrier or ‘owner’ of a ‘material object’. The genesis of concepts based on ‘thought objects’, however, obeys different mechanisms such as discussion of ‘thought objects’ and consensus about the characteristics of the resulting concept.

An extended definition of ‘concept’ could read:

Concept: unit of knowledge constituted by all characteristics (chunks of knowledge) intersubjectively recognised and agreed upon by a professional community at a certain point of time; it has a life cycle determined by cognition dynamics. (Picht 2009: 11)

It might be wise to extend the last part of the sentence slightly, reading now: “*it has a life cycle determined by cognitive **and societal** dynamics.*”

2. MY ASSUMPTIONS

1. Societal concepts are predominantly inter- and transdisciplinary.
2. Certain types of societal concepts may be highly normative.
3. The life cycle of societal concepts is mostly determined by societal factors.
4. Most societal concepts are constructions.
5. Many societal concepts are influenced by/based on ideologies or religions.
6. Societal concepts are open to negotiation, interpretation and other influences.
7. Societal concepts may suffer sudden or gradual changes.

2.1. Societal concepts are predominantly inter- and transdisciplinary

Any community, be it a so-called primitive or a highly civilised one, is ruled by certain written or unwritten laws, rules and rites which provide common ground for the community members. The ‘agreement’ often is reached by tacit consensus and it is expressed in concepts. For instance, the legal domain as a social and societal magnitude may be divided into two large conceptual areas:

1. Concepts belonging to the field of knowledge concerned with jurisprudence, its applications, documents, etc. Here we find predominantly rules and prescriptions and their practical manifestations.
2. Concepts and objects upon which legal prescriptions are to be applied. These concepts may be based on any of the object types indicated in the above figure.

Ad 1. The concept ‘purchase’ may be related to material or immaterial objects of nearly all areas of life. A car as well as a right or service can be bought. A right — clearly a societal concept — may be relevant in very different domains, for instance in trade, in succession, in a constitution (e.g. human rights), in legal or administrative procedures, etc. Services are offered, bought and sold in nearly all branches of society, be it the hair dresser, a shipping company or a lawyer’s advice.

Ad 2. An object or a concept may be relevant in very different societal connections. A horse can be an object of insurance, of trade, of meat production, of robbery, related to various types of sport, a patient at the

vet, a zoological research object, etc. The societal focus changes, the concept or object, however, remains the same. It may be called an object's or concept's transdisciplinarity.

2.2. Certain types of societal concepts may be highly normative or even prescriptive

The internal coherence of a society is ensured by norms which determine the relations between the individuals. The legislation of a state, for instance, is normative and binding either for all citizens or for certain limited groups. For example the concept 'tax paying' or 'compulsory education' for clearly defined groups of people is prescribed by law.

However, norms and rules are man-made and therefore depend either on a generally accepted attitude within a society or they may be imposed on a society by exterior force, for instance, by terror, occupation or coup d'état. Norms may develop according to historical or other events such as ideological revolutions or economic crisis. That implies that prescription and norm are not absolute constructs.

In order to accept and to put through any kind of prescription, in a democracy certain conditions have to be fulfilled, for instance,

- a norm is a dynamic magnitude;
- a norm is negotiable;
- a norm has to be accepted at least by a majority of the society members;
- an infraction of a norm entails a sanction;
- the separation of powers aims at a rightful prescription;
- etc.

In non-democratically ruled communities, some of these conditions are different, for instance,

- acceptance by the majority in a society is not central or even necessary;
- a norm is not freely negotiable;
- the separation of powers does not exist;
- the infraction of a given norm by certain groups of the society may be wanted, for example, torture or corruption;
- etc.

In practice we can observe the case that concepts of basic norms may be altered, although the terms are more or less deliberately maintained unchanged in order to disguise or justify societal changes.

Nevertheless, any norm or prescription requires in the long run moral and ethical justifications in order to elicit or enjoy societal acceptance. In addition, any norm or prescription implies by nature a temporal aspect. Regardless of the type of prescription, none of them can be eternal; eternity in this respect would mean everlasting societal stagnation. The reality, on the contrary, reflects 'norm dynamics' according to societal evolution and changes.

2.3. The life cycle of societal concepts is mostly determined by societal factors

The life cycle of a concept seems to be easy to determine — there must be a point in time when the concept is 'born' and another point in time, when the life cycle has finished. However, in reality, it may be difficult to fix these points on a time axis. In addition, one has to distinguish between life cycle and 'eternal' existence of a concept (Picht 2008: 287 ff).

Pragmatically, one may define the life cycle as the period of time a concept is considered correct and as such in active use. For instance, the concept 'illegitimate child' was until 1983 an impediment to take holy orders according to the law of the Roman Catholic Church. In this case it is possible to determine exactly the end of the life cycle. In other cases such as the concept 'witch-persecution' it may be possible to determine when it was forbidden by law, but what about social reality? In some regions the life cycle has finished definitely, in others it seems to be doubtful, at least in certain less educated social classes.

The end of a conceptual life cycle is not identical with the 'death' of a concept. Concepts cannot die. A concept is defined as 'unit of knowledge', thus the death of a concept would be equal to permanent loss of knowledge. Humanity would be without conscience of its intellectual evolution and history. For instance, we still know the concept 'ether' as 'substance in ancient and medieval science'; we do not use it any longer in this sense, because it is recognised as false; however, the concept still disposes of the knowledge it was a carrier of.

A concept can fall into oblivion, but then we have to talk about a lacunae in our present knowledge about former stages of knowledge caused by a

variety of possible circumstances, e.g. when any form of concept representation is lost or no longer understandable. Nevertheless, at least the theoretical prospect of concept recovery by research exists (Picht 2010: 24) as it, for instance, happened with old Egyptian concepts when the archaeologists were able to read the Egyptian hieroglyphics.

The life cycle of concepts especially in the natural sciences and their applications may be delimited by the concepts of ‘verification’ and ‘falsification’, ‘need for a technical solution’ and ‘end of its application’. Consequently, cognition is the dominant parameter in natural sciences.

2.4. Most societal concepts are constructions

Many instances of concept formation in society start with an unclear and fuzzy feeling of a need to clarify a certain state, problem, status or condition. The general tendency is to find a solution; however, the society as a whole is hardly able to start the solution finding process. Most frequently, we will find individuals proposing possible solutions trying to describe or explain their individual thoughts. In other words, they propose their ‘thought objects’. These objects may be considered the raw material for a possible later concept creation process. Objects have properties — not characteristics — and these properties, when made communicable by the individual carriers, may become the basis for a concept construction process. This process often takes the form of a clarifying discussion with arguments for and against certain properties. Ideally, the result of such a process which is based on an agreement upon desirable and acceptable properties is a constructed concept. The properties agreed upon then make up the intension expressed by characteristics, which are the precondition for being able to formulate a definition. It is obvious that in this kind of process the individual ‘thought objects’ do not undergo an abstraction where only common properties of a class of objects can obtain the status of characteristics, which in fact represents a reduction process, because any abstraction is reductionist by nature.

Of course, not every cluster of individual ‘thought objects’ will lead to a new constructed concept, because acceptance by the society is an important factor and this factor includes the power of rejection.

This process may be illustrated by the following example: a county is experiencing unemployment, underdeveloped infrastructure and very little tourism, but it has a pristine landscape, an interesting history, ancient

buildings and a beautiful lake. Some leading persons are of the opinion that something has to be done, for example, to promote the positive factors in order to neutralise the negative elements. The county administration decides to set up a commission of five persons. Each of these five persons has his individual ideas about a solution. As a first clarification they agree to strengthen tourism. But how? Every person describes his ideas (thought objects) and a list of ideas (properties) is generated and discussed. This process may take time and imply long argumentations for and against advantages and disadvantages, economic and ecological consequences, ways of realisation, etc. Finally, they agree upon the creation of a tourism promoter with defined functions, obligations and competences. This proposal — in reality a concept with a defined intension — is presented to the county's council as the decision making authority. There the proposal is discussed again and perhaps revised. The result is a new concept with the final intension of the 'county's tourism promoter'.

A negative example could be the proposal to abolish celibacy in the Roman Catholic Church. This proposal which has been presented several times in the last decades was rejected; that means the concept of celibacy remains unchanged and in force.

2.5. Many societal concepts are influenced by/based on ideologies or religions

It is a fact that a considerable array of concepts related to social behaviour originates directly or indirectly from religious or ideological convictions. For instance, concepts from national socialist legislation such as 'racial defilement' (Rassenschande) and 'kin liability' (Sippenhaft) or from Russian communist legislation such as 'common property' (коллективная собственность), 'collectivization' (коллективизация), 'Great Purge' (чистка), 'population transfer' (депортация) or 'dekulakisation' (раскулачивание) may illustrate the issue.

Another example is 'ethnic cleansing' defined as a the process or policy of eliminating unwanted ethnic or religious groups by deportation, forcible displacement, mass murder, or by threats of such acts, with the intent of creating a territory inhabited by people of a homogeneous or pure ethnicity, religion, culture, and history (*Ethnic cleansing* – Wikipedia).

In the case of concepts influenced by religion we may distinguish three types:

1. Concepts which came into being by divine revelation, for instance, the Ten Commandments. In Christianity they are the ethical and moral foundations for civil and penal legislation and its concepts.

The Sacraments of the Roman Catholic Church are “efficacious signs of grace, instituted by Christ and entrusted to the Church, by which divine life is dispensed to us.” (*Sacraments of the Catholic Church* – Wikipedia).

2. Concepts which are based on a dogma, for instance, the concept ‘papal infallibility’ is defined as a dogma of the Roman Catholic Church which states that, in virtue of the promise of Jesus to Peter, the Pope is preserved from the possibility of error “when, in the exercise of his office as shepherd and teacher of all Christians, in virtue of his supreme apostolic authority, he defines a doctrine concerning faith or morals to be held by the whole Church” (*Papal infallibility* – Wikipedia).

Islam prohibits conversion to any other religion, although the corresponding sura of the Quran does not express it directly. The legal sanction in many Islamic countries is according to Sharia capital punishment. Thus, this concept belongs to the dogma or tenets of Islam.

3. Since one of the aims of a religion or an ideology — sometimes the difference is minimal — is to guide, to control and even to dominate a society, quite a number of concepts that were originally religious or ideologically based have a double role — a religious and a secular one. However, the connection between these two spheres very often remains obvious. For instance, in the Roman Catholic Church, marriage is a sacrament which means that a marriage can be dissolved only in very special cases; usually it is annulled. According to civil law of many secular states, a marriage may be dissolved without any ideological or religious obstacles. However, in German law for instance, church marriage and civil marriage vary in the force they have; civil marriage is the first and obligatory step with legal force. In Denmark there is no legal distinction between a church and a civil marriage.

Another example could be the self-inflicted martyrdom of a suicide bomber who receives his reward in paradise. According to a certain interpretation of a religion and ideology it is a positive concept. Other Islamic doctrines consider suicide — regardless of the reason — a severe sin.

Islam, as with other Abrahamic religions, views suicide as one of the greatest sins and it is utterly detrimental to one’s spiritual journey. A verse in the Quran instructs: “And do not kill yourselves, surely God is most

Merciful to you.” Quran, Sura 4 (An-Nisa), ayat 29. Furthermore, Jafar al-Sadiq, the sixth Shia Imam, has said the following with regards to suicide: Abi Walad said, I heard Aba Abd Allah say: “Whoever kills himself, intentionally, he will be in the fire of hell for eternity” (*Religious views on suicide* – Wikipedia).

From these examples we can derive that religious and ideological concepts may split up in several concepts as it is the case of suicide, where a pair of concepts with opposite values emerged. In the case of marriage the original concept fostered a second, secular concept. These changes are only due to social attitudes and values dominant at a certain point of time. They are not due to cognition.

2.6. Societal concepts are open for negotiation, interpretation and other influences

The intension of the concept ‘gravitation’ can hardly be negotiated; it may be discussed and scientifically proved by repeated experiments, but it cannot be subject to human attitudes or opinions expressed in a negotiation. In contrast to many concepts from the field of natural sciences, societal concepts considered as constructions are open to negotiation, because they are based on changing human ideas. Conceptual construction again reflects certain societal circumstances and states of mind which are not constant constructs; they may be questioned, discussed, changed or abolished according to altered political, economic, ecological, climatological or other exterior or interior conditions. Societal circumstances and states of mind form the mental environment of human beings; and these human beings are the ‘owners’, ‘creators’, ‘interpreters’ and ‘negotiators’ of societal concepts. The concept ‘political correctness’ is defined as “the attitude or policy of being extremely careful not to offend or upset any group of people in society who have a disadvantage, or who have been treated differently because of their sex, race, or disability” (CED).

This definition seems quite reasonable and acceptable in a civilized society. However, the interpretation of the concept by different social groups varies considerably ranging from a deliberately narrow interpretation which criminalizes any critical and justified utterance to a fuzzy and watered-down interpretation which permits nearly any disparaging comment. In this case the range of interpretation is so wide that a generally

accepted intension of the concept is impossible to establish. The question is then, how to treat such a concept terminologically? Do we talk about one or several concepts?

An example of ‘other influences’ could be the concept ‘ecological farming’; “ecological farming is recognized as the high-end objective among the proponents of sustainable agriculture. The goal of ecological farming is not only sustainable food production, but is to optimize the provision of ecosystem services, both in the design of the farm and by significant reduction of the ecological footprint made by the post-harvest consumers of the farm produce.” (*Ecological farming* – Wikipedia)

The creation of the concept ‘ecological farming’ could be considered a reaction to highly industrialized farming which again is an adaptation to, for instance, economic and demographic evolutions and their resulting effects. However, traditional – old-fashioned – farming would neither be able to provide the quantity required nor to fulfil the customer’s demands for variety and quality of products. ‘Ecological farming’ would ensure a more sustainable food production, but it is well-known that the yield from ecological farming is less, no thanks to a range of technical and legal restrictions. The dilemma of the concept ‘farming’ is partly a societal one and partly the result of facts only indirectly influenced by society.

This case shows two things:

1. a societal concept may be influenced by factors inherent to society;
2. a concept may split up in competing concepts representing different societal attitudes; the scientific foundation of the attitude towards the concept of ‘ecological farming’ is still weak and not proved as a general solution.

2.7. Societal concepts may suffer sudden or gradual changes

Gradual changes in societal concepts may take several years or even decades, especially in legislation, because a legal system shows a certain inertia, which makes it difficult to react immediately to changes of established values. Inertia should be seen as a positive factor, because it ensures unequivocal administration of the law in time. Changes have to be recognised and observed over a longer period of time in order to exclude passing trends which may lead to legal uncertainty. However, to bridge the time until a justified change of prescriptive norms can take

place, discretionary decisions open up for gradual changes adapted to value changes, however, without changing the written norm.

In former times the legal status of an illegitimate child, for instance in Germany, was deliberately inferior to that of a legitimate child. This fact was clearly expressed in the text of the civil law of 1896. To be an illegitimate child was considered a stigma and not in accordance with general moral values of that time. During the following century several reforms were intended and partly realised, which meant a gradual adaption to a changing societal reality; nevertheless, the adaptation took place in small steps which illustrates the already mentioned inertia. It took no less than a century to radically change the status by law. Since 2011 German law does not distinguish any longer between legitimate and illegitimate children (*Unehelichkeit* – Wikipedia).

Sudden changes of societal concepts usually require sudden changes of a society, which very often have the character of revolutions, complete defeat of a country, violent occupation of a state, change of the form of government, etc.

For instance, basic societal norms, values and institutions changed after the Russian Revolution in 1917. The foundations of the new societal order were adapted to communist ideology — and consequently its conceptual apparatus had to be introduced or even created.

The defeat of the Third Reich eliminated the whole set of ideologically shaped concepts, and legislation was adapted to democratic standards which implied sudden and profound conceptual changes due to another form of government and ideological orientation.

The violent occupation of the Baltic States by the Soviet Union entailed changes in legislation, form of government, foreign institutions, etc. which altered at least the official conceptual apparatus of the affected states.

Spain is a good example of a relatively quiet change of the form of government from Franco's dictatorship to democracy. Also in this case a considerable part of the legislation was adapted to the new regime.

3. IMPLICATIONS FOR PRACTICAL TERMINOLOGICAL WORK

Since societal concepts based on thought objects are highly dependent on societal changes, interpretations, schools of thought, etc. it may be reasonable to assume that especially terminological analysis requires methods which take into account the nature of societal concepts.

At least four items seem to be of special relevance:

1. Choice of documentation. Does the documentation reflect the actual state-of-the-art? Which interpretations are relevant and recognised? Are there different schools of thought? Are the concepts characterised by gradual changes?

2. Monolingual analysis. Do definitions and explanations reveal different intensions although the designation/term is the same? Are the differences so pronounced that they correspond to different concepts which require their own entry? Is it possible to describe minor differences in notes in order to create greater transparency for the user?

3. Concept ordering. Is it possible to establish appropriate and user friendly concept systems? Or is it more adequate to use the more flexible concept field? Which type of concept relations can be used? Is it necessary to introduce other relations than those described in the standards? Are there subject field dependent relations (probably ontological relations)? Since concept systems may differ between societies with the same language (e.g. Austria, Switzerland, Germany), separate systems have to be established. The same is valid for multilingual systems. How to solve the problem of conceptually nearly incomparable systems?

4. Equivalence. As different societal systems deviate from each other, how can equivalence at term level be established? Which type of term formation seems to be the most adequate? Notes referring to equivalence required?

These are only a few questions we have to face when doing terminological work within the fields of social sciences in a broad sense. Unfortunately, not very much theoretical literature is available, which reflects research lacunae to be filled.

4. CONCLUSIONS

Societal concepts are predominantly inter- and transdisciplinary, since a society covers all areas of life; every object and concept may be or become relevant for society.

Certain types of societal concepts may be highly normative, for instance, legal concepts. However, they are open for interpretation at the ontic level.

The life cycle of societal concepts is mostly determined by societal factors according to the evolution of a society. The life cycle of a concept starts with its genesis and comes to an end; however, a concept does not

die, it remains as a carrier of knowledge belonging to former stages of cognition, belief or evolution.

Most societal concepts are constructions and not abstractions, because they are based on 'thought objects' the carriers of which are human beings who, through discussion of their ideas and acceptance of the result of their discussion, construct a concept.

Many societal concepts are influenced by/based on ideologies or religions. Societal concepts can be based on concepts revealed by the founder of a religion. Dependent on the personal attitude towards a religion, one may consider these concepts as constructions made by human beings — this interpretation will not be acceptable for orthodox believers — or as concepts created by divine revelation.

Societal concepts are open for negotiation, interpretation and other influences. Since a society is a developing organism, the means of evolution determine changes which are reflected in a society's conceptual apparatus.

Societal concepts may suffer sudden or gradual changes according to the dynamics of a society.

It is obvious that several of my assumptions are intertwined and cannot be separated in practice; however, one of the assumptions may be dominant in a certain case, for example in terminological analysis or in concept system construction.

REFERENCES

- ISO 1087–1:2000 *Terminology work – Vocabulary*. Part 1. *Theory and application*.
- Picht H. 2004: Überlegungen zum Gegenstand und zum Begriff in der Terminologie. – *Pluralität in der Fachsprachenforschung; Forum für Fachsprachenforschung FFF 67*. K.-D. Baumann, H. Kalverkämper (Hrsg.), Tübingen: G. Narr Verlag, 313–340.
- Picht H. 2008: Einige Gedanken zum Lebenszyklus von Begriffen. – *Sprachenvielfalt im Kontext von Fachkommunikation, Übersetzung und Fremdsprachenunterricht*. H. P. Krings, F. Mayer (Hg.), Berlin: Frank & Timme, 285–294.
- Picht H. 2009: The seven pillars of terminology. – *Terminologija* 16, 8–22.
- Picht H. 2010: Einige Gedanken zur Wesen der Begriffe im Recht. – *Synaps 25, Fagspråk, Kommunikasjon, Kulturkunnskap: Festskrift for Åge Lind*, Bergen: Norges Handelshøyskole, Institutt for Fagspråk og Interkulturell Kommunikasjon, 19–25.

REFERENCES FROM THE INTERNET

- Ecological farming – *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc., available at: <http://en.wikipedia.org/wiki/Ecological_farming> [accessed August 2013].
- Ethnic cleansing – *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc., available at: <http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing> [accessed August 2013].
- CED – *Collins English dictionary*, available at: <<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/political-correctness>> [accessed August 2013].

Papal infallibility – *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc., available at: <http://en.wikipedia.org/wiki/Papal_infallibility> [accessed August 2013].

Religious views on suicide – *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc., available at: <http://en.wikipedia.org/wiki/Religious_views_on_suicide#Islam> [accessed August 2013].

Sacraments of the Catholic Church – *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc., available at: <http://en.wikipedia.org/wiki/Sacraments_of_the_Catholic_Church#Marriage> [accessed August 2013].

Unehelichkeit – *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Wikimedia Foundation, Inc., available at: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Unehelichkeit>> [accessed August 2013].

SĄVOKOS KAIP VISUOMENĖS POKYČIŲ ATSPINDYS

Straipsnyje trumpai apžvelgiamos ir kritiškai įvertinamos standartinės sąvokų „objektas“ ir „sąvoka“ apibrėžtys, pabrėžiama pirmaeilė objekto kaip „žaliavos“ svarba sąvokų formavimuisi. Pristatomi ir apibrėžiami skirtingi objektų tipai. Konstruktas kaip sąvokinis darinys priešpriešinamas abstrakcijai. Bandoma pagrįsti šiuos teiginius:

1. Socialinės sąvokos dažniausiai yra tarpdisciplininės ir transdisciplininės.
2. Tam tikri socialinių sąvokų tipai gali būti aiškaus norminio pobūdžio.
3. Socialinių sąvokų gyvavimo ciklą dažniausiai lemia socialiniai veiksniai.
4. Dauguma socialinių sąvokų yra konstruktai.
5. Daugelis socialinių sąvokų yra veikiamos ideologijų ar religijų ar jomis remiasi.
6. Socialinės sąvokos yra kintančios, atviros interpretavimui ir kitoms įtakoms.
7. Socialinės sąvokos gali kisti staiga ar palengva.

Straipsnio pabaigoje keliami su socialinėmis sąvokomis susiję klausimai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti dirbant praktinį terminologijos darbą.

Gauta 2013-10-10

Heribert Picht
E-mail heribert@picht.dk

Terminological Activities: Principles and Perspectives

SERGIUSZ GRINIEWICZ

*TC 55 Terminology RF,
University of Białystok*

KEYWORDS: directions of terminology research, types of terminology work, means of term-formation, terminology planning

In terminological activities we may discern two aspects: theoretical activities, or terminology science and practical activities, or terminology work. In the ISO WD 1087:94 terminology science is defined as the scientific study of the concepts and the terms *found in special languages*. (The last part in our opinion is superficial and unnecessary, because concepts and terms belong to special languages and hardly may be expected elsewhere.) According to the same document terminology work is any activity concerned with the systematisation and representation of concepts, or with the presentation of terminologies on the basis of established principles and methods. Later official version of this document (ISO 1087-1:2000) offers a similar definition: “Work concerned with the systematic collection, description, processing and presentation of concepts and their designations”, though terminology science is defined differently as “science studying the structure, formation, development, usage and management of terminologies in various subject fields”, thus excluding concepts from its scope.

Analysis of terminological publications shows historic variations in relation between theoretical and practical activities. At the beginning, in the first half of the 20th century theoretical investigations were subordinated to the practical tasks and problems — initially ordering terminologies. The first terminological groups, which appeared at the beginning of the twentieth century in Lithuania and Latvia as well as the pioneers of terminology science — Eugen Wüster, Dmitrij Lotte, Ernest Drezen, Grigorij Vinokur and Aleksandr Reformatskij had to deal with defining

the main properties of special lexemes and finding the ways to deal with their drawbacks. According to prof. Heribert Picht, up till the end of the 1950s Wüster was mostly interested in practical aspects of terminology work (Picht 2011: 10–11).

Later, starting in the fifties of the previous century, in linguistics appeared a considerable interest in terminological problems and this resulted in a multitude of purely linguistic investigations and descriptions of various terminologies which were not immediately connected with the practical terminological work and thus lead to divergence in theory and practice. Indirect result of the absence of theoretical support of practical decisions was a large number (more than 500) of terminological standards of poor quality prepared in the 1960s–1970s in the USSR.

However, somewhat later, in the 1960s and the 1970s a number of directions of terminological research of applied nature started to form. This was characterised by regional specific interests, for example Saint Petersburg scientists investigating history of various terminologies (Кутина 1966, 1970; Сорокалетов 1970; Герд 1968, 1971), Gorky linguists concentrating their attention on functioning of terms and terminologies in speech (Головин 1981; Кобрин, Пекарская 1977), Voronezh terminologists specialising in applying statistical methods to terminology research and problems of elaboration and assessment of translating dictionaries (Иванов 1967; Анюшкин 1978), Omsk terminologists attracted by problems of history of terms and also in sociolinguistic aspects of terminology (Ткачева 1987а, б and her disciples), while Moscow scientists inclined towards summing up terminological experience (Akhmanova, Agarova 1974; Akhmanova 1977; Гринев 1993; Даниленко 1971, 1977; Канделаки 1977; Лейчик 1989; Суперанская, Подольская, Васильева 1989, 1993).

In 1980s–1990s as the result of wide scope of terminological research resulting in more than 100 annually defended dissertations (Grinev 1993), a number of terminological disciplines emerged, including comparative terminology science, concerned with translation and harmonisation of terminology (Лейчик 1988; Циткина 1987, 1988); terminography, concerned with optimization of design and elaboration of terminological dictionaries and term banks (Герд 1986; Гринев 1986, 1995; Марчук 1992), historical terminology science, concerned with discovering trends in development of concepts and terminological forms (Ткачева 1987б;

Дианова 1995, 2000; Хижняк 1997а, б; Борнхвальд 2000; Фельде (Борнхвальд) 2001) and typological terminological science concerned with establishing general and specific features of terminologies (Казарина 1998; Володина 1997; Авербух 2004; Сложеникина 2005).

In the Russian standards of the 1960s and partially 1970s due to the huge amount of work to be done in a short time, the above mentioned divergence in theory and practice and the absence of trained terminologists and methodical materials (the first instruction on standardising terminology appeared only in 1977) one may find all of the classical mistakes in defining concepts and choosing optimal terminological forms. The absence of preliminary systematisation and coordination resulted in overlapping standards containing the same terms with different definitions with the concurrent absence of standards for a number of subject fields. At the same time in the 1970s–1980s there was accumulated a considerable experience of coordination in preparing information retrieval thesauri that may be used in organising systemic ordering of special vocabulary. With an established interest of linguists in terminological problems, standard guides and instructions on organising terminological work throughout the country were worked out, for:

- organising leading branch organisations responsible for standardising terminology;
- organising and managing branch bases of standardised terminology;
- co-ordinating of standardising terminology with developing linguistic means of information retrieval systems;
- co-ordination of separate terminologies within the general system of terms;
- standardising terminology;
- standardising abbreviations of words and word-combinations for the Russian language;
- harmonising terminology, etc.

A number of directions of **terminology work** had taken shape in Russia at the end of 1980s. One of them is **terminological inventory** — collection and preliminary description of special lexemes of the chosen subject field — which may take form of an independent work resulting in descriptive terminological dictionary, though usually it serves as a preliminary condition

and stage of **terminology ordering** — the central and most important terminological work aimed at transforming **terminologies** — naturally formed collections of terms of particular subject fields into **term systems** — ordered sets of terms with the established relations between them reflecting the respective relations between concepts. Experience showed the complex nature of terminology ordering which consists of a number of stages, described by prof. Picht (Picht 2009: 15–16) and in the ISO 704 *Terminology work: Principles and methods*.

Other directions of terminological work included:

co-ordination of national terminological activities (a complex of actions towards establishing system of institutions and projects committed to regulating and advancement of national terminologies);

co-ordination of separate terminologies within the general system of terms;

design and **construction of term-systems** for new fields of knowledge; here, besides creating a new term-system based on certain patterns, a set of rules for forming new terms is elaborated and suggested;

terminographic work — compiling various terminological dictionaries and data bases;

terminological editing;

terminological expertise;

terminological translation;

terminological documentation and information services;

normalised terminology implementing;

terminological training of specialists;

terminological training of non-specialists;

terminological management;

terminology planning.

Directions of terminological research were shaped by the problems which had to be solved in terminological work. As the result of such research some theoretical principles concerning various stages and types of terminological work were formulated. These principles do not belong exclusively to the Russian scientific school, because they were worked out collectively with participation of terminologists from practically every former Soviet Republic.

It is assumed that terminology science deals with the principles of:

- elaborating general methods of study of terminologies;
- investigating the main types of concepts, their definitions and relations between them;
- identifying and describing the main types of special lexical units, analysis of their peculiarities;
- semantic (semasiological) analysis of terminologies;
- structural (onomasiological) analysis of terminologies and main means of forming new terms in various languages and various fields of knowledge;
- analyzing peculiarities of formation and development of terminologies in various languages and various fields of knowledge;
- establishing the optimal principles of designing, elaborating and perfecting various types of dictionaries;
- comparative analysis of various modes of implementing normalised terminology;
- elaborating effective means of terminological editing and terminological expertise;
- elaborating effective means of terminological translation;
- establishing effective methods of terminology training;
- lately, thanks to prof. Picht's constant reminders, investigating other than verbal, semiotic denotations of concepts;
- investigating the role of terminologies in cognition and acquiring knowledge, as well as in special education and communication;
- elaborating main principles of organisation of national terminological activities and terminology planning.

There were many Russian publications concerned with the **methods of study of terminologies**. Some of the general methods were already shortly described in Grinev-Griniewicz (2011).

In **investigating the main types of concepts** it seems necessary to pay attention to differentiating *natural* or *flexible concepts* which are concepts, having a finite number of essential features which form the nucleus of the concept and a flexible periphery, where there is no settled and universally accepted opinion and **matrix concepts** — precisely defined and universally approved — the former not mentioned in the existing guides on ordering terminology. Investigating the main types of concepts and relations between them is traditionally considered the domain of

logicians. However, when it comes to definitions terminologists succeeded in adding some requirements of linguistic character, such as uniformity of syntax and lexical features in definitions of similar concepts, brevity of definition with exclusion of redundant information and idle expressions, avoiding unnecessary definitions when the specific features are represented in the form of term (Гринеv 1993: 89–90; Гринеv-Гринеvич 2008: 85–87).

Identifying and describing the main types of special lexemes started with the problem of establishing specific features of a term in contrast to a common word. At the end of the 1970s the dispute concerning the difference between a term and an ordinary word finally was settled on the basis that term denotes a *concept* — a unit of knowledge created by a unique combination of characteristics, and the ordinary word denotes a *notion* which is a sensory-direct, generalised image of objects and phenomena of reality that is preserved and reproduced in memory without the direct influence of those objects and phenomena on the sensory organs. On the scale of consciousness notions are a step lower than concepts and belong to the level of memory. Discovering at the same time that special vocabulary is not limited to terms only, caused some consternation and the need to identify and describe the main types of special lexical units. Already in the 1980s such main types as terminoids, pre-terms, quasi-terms, proto-terms, professionalisms and nomens were generally described (Grinev 1996; Гринеv 1993: 41–52; Шелов 1985), though not investigated as thoroughly as terms, the number of various revealed features of terms reaching more than two hundred — 265 (Гринеv 1998: 61–76). It seems expedient to study all of the special lexemes further with the special attention towards nomens — names of unique concepts, and that for two reasons. Firstly, they lately prevail in special lexicons, making up, perhaps 99% of the overall number of special lexemes; and secondly, a large part of them may be easily regulated and formed according to certain rules.

Ordering terms has two aspects — **unification** aimed at eliminating discrepancies between lexical meaning of a term and terminological meaning (the content of respective concept) and **optimisation**, concerned with the choice of the optimal forms and means of forming terms. The corresponding directions of research became traditional in terminological studies and nowadays took the shape of respective terminological sub-disciplines — semasiological terminology science and onomasiological terminology science.

Ordering terms should presuppose a multi-aspect analysis of terminology, which is carried out with the aim of establishing not only the existing drawbacks but also tendencies of its development. Such investigation should consist first of semantic analysis, with the aim to find out various deviations from the one-to-one correspondence between the lexical and terminological meanings of terms. There also should be carried out formal-structural and etymological analyses — to establish the most effective means and patterns of producing terms in the chosen subject field, as well as the existing unsuitable forms and means of their improvement or substitution; then functional analysis to find peculiarities of usage of terms (Гак, Лейчик 1981) and finally diachronic analysis to discover tendencies of development of the chosen terminology (Алексеева 1994; Алесенко 2000; Клепальченко 1999; Миронова 2002; Филиппова 1996; Герд 1971; Кутина 1964, 1966), and parametric approach (Grinev 1992; Grinev-Griniewicz 2011: 30). Such approach may ensure right decisions in forming a term system.

In *semantic analysis of terminologies* there is still much to be done. In synonymy it seems expedient to establish a generally accepted classification of synonyms and also to define more precisely ratio of various types of full synonyms which may be used as lexical resources for creating names of species in the process of cognition. Apart from synonymy and polysemy there were found other types of discrepancy of lexical and terminological meanings. Sometimes meaning of the lexical form may contain superfluous characteristics — in tautological terms, such as *living flats*, *living houses*, *traumatic injury*, *plans for the future*, or, on the contrary, it may lack the essential characteristics of the concept. These are cases of using a lexical form with a broad meaning for a narrow concept — the British standard BS 4118:1967 *Glossary of Sanitation Terms* suggests the term *capacity* for naming a very specialised concept “storage cistern capacity”, term *angle* in the meaning “a fitting used on a rainwater gutter to change the direction of the gutter” and term ***chair*** in the meaning “a metal frame for building into a thin partition wall and the floor so as to provide means of supporting a wash basin, W.C. pan or other sanitary appliance clear of the floor”. In the British Standard BS 2780:1972 *Glossary of leather terms* the broad term *bend* is presented in the narrow meaning — “half of a cattle hide butt, obtained by dividing it along the line of the backbone”, etc. It also becomes necessary to investigate a new phenomenon

which is paronymy playing the role of limit in using term variation in creating new related terms (for example terms *onomasiology* and *onomastics* are often confused by the philology students).

Analysis of the **main means of forming new terms** is necessary for choosing the most effective ones. Their classification is presented in Grinev-Griniewicz 2011: 36; here we may state their main merits and faults.

Semantic term-formation. One of the oldest, traditional ways of forming new terms is metaphoric transfer of the meaning of a common word (later of a term) on the basis of comparison. It is based on two main types of similarity — exterior similarity of shape, e.g. *neck* and *body* (of a column), *teeth* (of a saw), *hood* (of ventilator) or position, e.g. *foot* (of a page, of a mountain), *head* (of a bolt); and similarity of function, e.g. *horn* (*alarm signalling device*); *leader* (directing gutter of roof drain).

Terms may be also formed by metonymy — a transfer of the meaning on the basis of contiguity. There are various types of metonymy:

- the material of an object may become the name of the object, e.g. *a glass, boards, iron* etc.;
- name of the place may become the name of an object found or produced there, e.g. *canary* (bird), *turkey, china* (porcelain), *cashmere* (woollen fabric);
- names of inventors often become terms denoting things they invented, e.g. *watt, ohm, roentgen*, etc.;
- name of a process often acquires a secondary meaning of: a) result of the process: *classification* (process) – *classification* (result), *definition* (process) – *definition* (result), *borrowing* (process) – *borrowing* (result); b) means of carrying out an action: *catch* (action) – *catch* (window or door device); *spray* (action) – *spray* (device); c) place of action or respective construction: *market* (trade) – *market* (construction). Some names of operations, such as *cladding, coating, flooring, insulation* and *wadding* are also used to name both source material and result.

Chronologically next is specializing the meaning of an everyday word or a broader term, e.g. *case* with a general meaning “circumstances in which a person or a thing is” is specialised becoming a term in law (a law suit), in grammar (a form in the paradigm of a noun), or in medicine (an illness). *Elevation* in linguistics becomes *elevation* (of meaning); in building we have *lime* (cement) formed from a word meaning “any gluing substance”.

Chronologically later appears borrowing from other terminologies: in building terms *anchor*, *awning* came from naval terminology, *antennas* – from biology, *landscape* – from painting terminology, *trench* – from military terminology, etc.

Semantic term-formation is responsible for approximately 3% of the special vocabulary, though in the young terminologies the amount of such terms is greater, but they usually form the nucleus of terminology and are used as base for derivation, composition and word-combination (Гринев 1993: 134). They are short, motivated and are frequently used, often are hyperonyms, many of them are names of terminologies. At the same time usage of semantic term-formation leads to polysemy and homonymy. When such homonymic forms are used in different subject fields it does not cause any problems (terminological form *morphology* is used quite conveniently in biology, geology and linguistics), but when as the result of semantic transfer two forms are used in the same science, as, for example *doublet* (etymological) and *doublet* (absolute synonym) in lexicology, or as names of processes, their means and results, it becomes very inconvenient.

Morphologic term-formation accounts for about 5% of the whole special vocabulary (Гринев 1993: 134). The most productive means of morphologic term-formation is suffixation. Analysis of the usage of suffixes in coining new terms reveals some interesting phenomena. Firstly, there is a tendency to express categories by certain suffixes:

- processes by the suffixes *-ing/1/* and *-ation/1/* – *extracting*, *polishing*, *excavation*, *discolouration*;
- agents by the suffixes *-er/1/*, *-or/1/*, *-an* – *welder*, *expeditor*, *electrician*;
- equipment by the suffixes *-er/2/* (*-or/2/*) – *scraper*, *loader*, *ventilator*;
- results by the suffixes *-ing/2/*, *-ation/2/* – *flooring*, *insulation*;

Here we also find specialised suffixes of minerals: *-ite* – *biotite*, *diatomite*, *chromite*; and chemical substances: *-ate*, *-ine*, *-ide*, *-oid*, *-um* – *chlorate*, *chlorine*, *chloride*, *celluloid*, *calcium*.

Secondly, we may notice both synonymy and polysemy of suffixes: suffix *-er/or* may be used to form terms with the following meanings: agent, doer of the action expressed by the stem (*speaker*), profession (*teacher*), a tool (*transmitter*), a chemical agent (*retarder*, *hardener*, *plasticizer*), lately a computer program (*driver*, *supervisor*).

Prefixation is forming terms by means of adding a prefix to the stem. Prefixes are often used to specialise the meaning of term and form names of its varieties: *affixes* are divided into *prefixes*, *postfixes*, *suffixes*, *infixes*, *interfixes*, *circumfixes*, *transfixes*. Prefixes may be divided into a) prefixes of negative meaning, such as: *in-* (*indigestion*), *non-* (*nonformals*), *un-* (*unrest*), etc.; b) prefixes denoting repetition or reversal actions, such as: *de-* (*defragmentation*, *desynonymisation*), *re-* (*revegetation*), *dis-* (*disconnection*), c) prefixes denoting time, space, degree relations, such as: *inter-* (*interplanetary*), *hyper-* (*hypertension*), *ex-* (*ex-student*), *pre-* (*pre-stressing*, *pre-terms*), *over-* (*overextension*), etc.

Morphological means allow for short, structurally motivated and systematic terms, though polysemy of suffixes causes the same problems as with semantic means.

Syntax term-formation (combining words) is the most productive means of replenishment of terminology — 60–95% of new terms appear in this way (Гринев 1993: 141). In this way of term-formation free word combinations are transformed into equivalents of words. For the emerging new concepts, especially species of the existing concept it is often easy to name them so that their names would point to the general idea. When new types of *saws* appeared, such as *continuous saws*, which were further specialized into *disc continuous saws* and *chain continuous saws*, the names of the species were easily formed by combining words.

The simplest type of terminological word-combinations is bi-lexemic form that accounts for two thirds of the whole number of polylexemic (multi-word) terms. In the English construction terminology three-word terms make up 30% and four-word terms make up 5,5% of the general number of multi-word terms (Гринев 1993: 146, 149).

This means of naming concepts produces explicit, structurally motivated and highly systemic terms, but results in lengthening term forms which become cumbersome. With appearance of longer forms they become inconvenient in use and tend to be substituted by shortened variants.

Morpho-syntax term formation includes three types of shortening word-combinations usually to monolexemic (one-word) terms. They are:

a) **ellipsis** (syntactical shortening) when a word-combination loses its semantically weak noun, e.g. *a grown-up person* is shortened to *a grown-up*, *cathedral church* to *cathedral*, *porter's ale* to *porter*, *smoking jacket* to *smoking*, or a semantically weak attribute, e.g. *window mullion* – *mullion*, *nuclear reactor* – *reactor*;

b) **composition** is the way of shortening word-combination by joining two or more stems to form one word: *class room* > *classroom*, *pad lock* > *padlock*, *aircraft-carrier*, *bed-sitting-room*;

c) **abbreviation** – shortening of word-combinations by omitting parts of words, e.g. *permanent frost* > *permafrost*, *helicopter port* > *heliport*, *ampere meter* > *ammeter*, *motor hotel* > *motel*, including initial abbreviation – *damp-proof course* > *dpc*, *water closet* > *wc*, or acronymy – *light amplification by stimulated emission radiation* > *laser*, *dual income no kids yet* > *dinky*, *self-contained underwater breathing apparatus* > *scuba*.

The earliest of them in terminology is ellipsis. If the noun is omitted it is accompanied by substantivation of an attribute (adjective becoming a noun), e.g. *explosive* (substance), *expletive* (word), *dovetail* (joint), *oil* (paint), *detergent* (agent), *laundry* (room). In cases of perfect substantivation the attribute takes the paradigm of a countable noun, e.g. *a criminal*, *criminals*, *a criminal's* (mistake). There are also two types of partly substantivized adjectives:

- those which have only the plural form and have the meaning of collective nouns, such as: *sweets*, *news*, *empties*, *finals*, *greens*, *asphalts*;
- those which have only the singular form and are used with the definite article. They also have the meaning of collective nouns and denote a class, a nationality, a group of people, e.g. *the rich*, *the English*, *the dead*.

Among terms formed in this way we find many words formed from names of places: *Carrara marble* – *carrara*, *Attic storey* – *attic*, *Panama hat* – *panama*.

The chronologically next type is composition. The structural unity of a compound word depends upon:

- a) unity of stress;
- b) solid or hyphenated spelling;
- c) semantic unity;
- d) unity of morphological and syntactical functioning.

Diachronic analysis of compounds shows that the process of transformation of word-combination into a word is reflected in replacement of separate writing by the hyphenated and then solid spelling:

- 1480 – quick sand, 1610 – quick-sand, 1700 – quicksand;
- 1511 – hot house, 1544 – hot-house, 1625 – hothouse;

1536 – ware house, 1609 – ware-house, 1660 – warehouse;
1569 – pad lock, 1703 – pad-lock, 1874 – padlock;
1583 – earth quake, 1635 – earth-quake, 1719 – earthquake.

Nowadays spelling of English compounds is not very reliable either because they can have different spelling even in the same text, e.g. *warship* can be spelt solidly or with a hyphen, *blood-vessel* can be spelt with a hyphen but also with a break, *insofar*, *underfoot* can be spelt solidly or with a break. In addition there has appeared in Modern English a special type of compound words which is called block compounds, they have one uniting stress but are spelt with a break, e.g. *air piracy*, *cargo module*, *coin change*, *penguin suit*, etc.

In abbreviation the tendency towards shortening of the term form could be noticed in compound-shortened words, e.g. *boatel*, *tourmobile*, *V-day*, *motocross*, *intervision*, *Eurodollar*. It begins with slight shortening of one of the components – *praseodymium* from *praseo* + (di)*dymium*, *ammeter* from *am(pere)* + *meter* and finally takes form in initial abbreviation word combination being shortened to initial letters: *potential difference* – PT, *pulverised fly ash* – PFA. There are three types of initialisms in English:

- a) initialisms with alphabetical reading, such as *UK*, *TV*, etc.;
- b) acronyms which are read as if they are words, e.g. *UNESCO*, *UNO*, *NATO*, *scuba*, *dinky*, etc.;
- c) acronyms which coincide with English words in their sound form; e.g. *CLASS* (*Computer-based Laboratory for Automated School System*).

Patterns are continuations of means of term-formation. Particular means, such as, for example, suffixation, are further subdivided into subsequent patterns, such as patterns of doer: *-er/1/*, *-an*, *-ist*, etc. Terminological nomination pattern may be defined as intersection of two types of patterns – structural and semantic. By structural pattern we understand discerning in the formal structure of a term at least two constituents called term-elements, represented by morphemes or words, i.e. *loader* – *loading device*. Semantic models are determined by the relation of semantic components of a term. One of the most important tasks of terminologist is to find particular structural patterns, optimal for expressing categories and logical relations between them.

For example in the majority of technological fields of knowledge we may single out six major categories – all of technological **operations**

aim at producing from the source **material** certain **products** with the help of **equipment** used by **operator**, belonging to a certain profession. All of the mentioned categories possess certain **qualities**. In many cases relations between these categories are represented in certain semantic patterns that, coupled with definite structural patterns (affixal, compositional, syntax — in the case of word-combinations) form the following main types of terminological patterns.

NAMES OF OPERATIONS

relation examples

material – operation: *plastering, bricklaying, concrete placing*
operation – operation: *boring tunnelling, blasting tunnelling*
equipment – operation: *boring, pumping, transport operations*
operator – operation:
product – operation: *roadwork, floorlaying, roofing*
quality – operation: *hot welding, electrical treatment*

NAMES OF MATERIAL

material – material: *slag concrete, asbestos cement*
 operation – material: *reinforced concrete*
 equipment – material: *instrumental steel, jetcrete*
 operator – material: *painter oil*
 product – material: *wall brick*
 quality – material: *heavy concrete, raw material*

NAMES OF EQUIPMENT

material – equipment: *concrete equipment*
 operation – equipment: *boring equipment, finishing tools*
 equipment – equipment: *filter-press*
 operator – equipment: *painter brush, bosun's chair*
 product – equipment: *trencher, trench digger*
 quality – equipment: *hydropump*

NAMES OF OPERATOR

material – operator: *bricklayer, woodworker, charcoal burner*
 operation – operator: *baker, shotfirer*
 equipment – operator: *crane-operator, elevator operator*
 operator – operator: *builder broker*
 product – operator: *accounter, musician, barrelman, stove-maker*
 quality – operator: *electrician, chief officer, visiting lecturer*

NAMES OF PRODUCT

- material – product: *metal structures*
- operation – product: *boring well, crushed stone*
- equipment – product: *saw dust*
- operator – product:
- product – product: *pile shell*
- quality – product: *pneumostructures, rigid frames*

NAMES OF QUALITIES

- material – quality: *water clarity*
- operation – quality: *boring speed*
- equipment – quality: *truck capacity*
- operator – quality:
- product – quality: *prefabricability of construction*
- quality – quality: *true porosity*

Apart from these patterns the form of term may represent relations whole–part — *wall block, car tyre*, quality — *natural process, chemical weathering*.

The attitude towards ***borrowing*** as means of terminological nomination should be based on realising that the majority of cases involve transfer of lexical forms, so borrowing should be viewed as a source of material forms. If we compare borrowing with other means of term formation: using the already existing forms to carry new meanings, derivation, producing word combinations – we may see that borrowing has certain merits. Endorsing the existing words with new meanings results in homonymy, which may be inconvenient in terminology. Derivation is limited by the fact that it is impossible to form derivatives from some terms. Producing terminological word-combinations always results in increasing length of terms and leads towards transformation of terms into descriptions. Borrowings are devoid of these drawbacks. They are devoid of connotations that may arise in transfer of meanings of the common words. Their merit is the easiness of making new forms which is important nowadays, when the rapid development of science and technology generates the constantly increasing demand for new lexical forms to denote new concepts. This is confirmed by appearance in many languages of etymological doublets as a result of borrowing one and the same lexical unit via different mediator languages and receiving different forms owing to inevitable distortion of the same word in different languages. Thus in

Russian appeared pairs of terms like *асбест* (asbestos) – *известь* (lime), *шторм* (storm) – *штурм* (assault), *реестр* (list) – *режистр* (sound range), *кристалл* (crystal) – *хрусталь* (cut-glass), etc. In such cases different forms of etymologically the same borrowed word are regarded as independent terms. This is also true for borrowing different grammatical forms of the same word: *кекс* (cake) – *кек* (dry sludge), *кювет* (ditch) – *кювета* (cuvette in photography).

The existing need for lexical forms and expediency of borrowing is also confirmed by appearance of common fund of special lexemes (international terminology) as a result of borrowing into many languages from the same source language. For example, in architecture the Arabic term *alcove* was borrowed into many languages En. *alcove*, Fr. *alcove*, Rom. *alcove*, Sp. *alcoba*, De. *alkoven*, Hung. *alkov*, Cz. *alkovna*, Pl. *alkowa*, S-Cr. *alkov*, Bul. *алков*, Ru. *альков*, Mon. *альков*. Another term – *amphitheatre* was borrowed from old Greek taking forms *amfiteatr* in Czech, *amphitheatre* in French, *Amphiteater* in German, *amfiteatrum* in Hungarian, *amfiteatras* in Lithuanian, *amfiteatr* in Polish, *amfiteatru* in Romanian, *amfiteatar* in Serbo-Croatian, *anfiteatro* in Spanish, *амфитеатар* in Bulgarian, *амфитеатр* in Mongolian, *амфитеатр* in Russian.

At the same time borrowing results in unmotivated terms, devoid of semantic transparency and lacking systematicity (apart from borrowing the whole systems of terms).

When we are dealing with optimising of terminological forms, we are trying to change inconvenient forms and to choose the optimal forms in accordance with requirements towards ideal term listed in (Grinev-Griniewicz 2011: 33–35). Optimisation is an art because some requirements are in contradiction, e.g. motivation and international character, brevity and exactness of meaning and that makes the choice of optimal forms difficult.

There are various situations when we may change the form of term relatively easily. It happens when we have synonyms with better form; when the progress of science and change in the concept requires change in the existing form or introduction of a new form; when a new concept appears; when searching for equivalent to the foreign term in the process of translation.

When using semantic means in some cases the problem of polysemy may be solved by using the existing variants of the term, for example *classifying* (action) – *classification* (result), *defining* (process) – *definition* (result).

When long word-combinations appearing as the result of applying syntax means of nomination are frequently used they are often shortened, e.g. *air cooling equipment – air cooler, cable car railway – cable railway, cable pulling tools – cable tools.*

Analyzing peculiarities of formation and development of terminologies facilitates the choice of ways of producing new terms. In medicine, as the result of typological research it was found that there are three types of terminologies. The first one is used in various branches of surgery (general, abdominal, neurosurgery, cardiovascular, traumatology, etc.) and is characterised by using precise, Latinised, usually compound international forms. Terminology used in hygiene (general, communal, personal, professional) is close to common vocabulary, imprecise and has national character. Terminology of branches of clinical medicine uses both types of terms with a slight predominance of the first type.

Establishing the optimal principles of designing, elaborating and perfecting various types of **dictionaries** is thoroughly discussed in (Гринев-Гриневиц 2007). Suffice it to say that on the basis of experience in compiling at the same time several types of dictionaries and comparison of more than 300 defining and translating terminological dictionaries an optimal procedure was elaborated for compiling a dictionary of a good quality on the basis of the preliminary chosen scope (general, branch, specialized), purpose (defining, translating, normalizing, educational) and number of languages to be covered (monolingual, bilingual, poly-lingual).

Registration of the normalised term system used in **implementing normalised terminology** may take various forms:

- standardising (the strictest form used for technical terminologies);
- recommending (the less demanding form used by the Committee for Scientific and technical terminology of the USSR Academy of Sciences for scientific terms);
- indirect ways of normalising terminology usage in information systems.

Experience gained in the last years added a new form which was found to be the most effective — preparing new manuals based on the normalised/elaborated terminological systems. It was found that usage of this form of introducing term systems, though not explicitly restrictive, has even more compulsive character than standards, because such manuals leave

no place for other names of concepts — the future specialists absorb the ordered system of terms together with the ordered system of concepts. There are reasons to believe that the same approach should be used in preparing new official decrees and normative documents as well.

The work on **elaborating effective means of terminological editing** was started by a group of authors (Квитко, Лейчик, Кабанцев 1986). At the same time a guide was prepared by VNIKI for organizing and carrying out terminological expertise. In our opinion the majority of the state documents, beginning with the constitution and legal codes (which essentially are collections of concepts and their definitions) should pass such expertise.

Establishing effective methods of terminology training should presuppose various types of such activities. We may differentiate at least three types of such training:

- preparing specialists in terminology theory and methods, which starts with special courses for linguists and all interested in participating in terminological work and is followed by preparing PhD and Dr.Sc. dissertations;
- courses of introduction in speciality based on presenting subject as a system of concepts and terms. There is already some experience and manuals of this type in Russia (see Помпеев 1976);
- familiarising courses for linguists (first of all translators) as part of LSP. Such courses were organised in the USSR in the 1970s by the Institute for Advanced Training of Information Specialists (ИПКИР);
- basic courses of terminological techniques for specialists engaged in terminological work (in many cases increases in terms of work and low-quality projects are the results of absence of terminological competence of executors).

Investigating various semiotic denotations of concepts presupposes research in general and applied semiotics (Гринев 2000; Гринев-Гриневич, Сорокина 2012) as well as analysis in the area of intersection of semiotics and terminology science (Grinev 1997; Picht 2009, 2011).

Investigating the role of terminologies in cognition should be founded on taking account of the fact that cognition is the mental process of acquiring knowledge and understanding through thought, experience, and the senses that starts with emergence of human species and is peculiar

to human beings. Defining cognition as a process determines the need for diachronic approach in its analysis. Terminological diachronic studies that resulted in forming, first (in 2000) of historical terminology science and then in 2004 — of anthropolinguistics revealed that, alongside with the stage development of reasoning there is the stage development of language perception and attitudes towards language, beginning with ignorance of the existence of language in early Cro-Magnon man, then ascription to language magical powers in primitive reasoning of pre-scientific epoch and primitive cultures, then descriptive approach to cope with the drastic growth of vocabulary in proto-scientific period and attempts at language perfection and elimination of the most evident drawbacks in special vocabularies. The next, intervening period affords an opportunity to turn to the conscious, meticulous, planned regulation of the improvable part of language — namely special vocabulary. This should be based on a number of principles.

Elaborating main principles of organisation of national terminological activities and terminology planning becomes a must for minor languages in the era of globalisation. The Russian efforts in this direction in 1970s–1990s resulted in a number of activities:

- estimation of the main directions and coverage of theoretical research, which was conducted in the 1980s–1990s and resulted in survey of dissertations (Grinev 1993), bibliography of terminological publications (Татаринов 1998) and bibliography of successfully defended dissertations of terminological character (Гринеv-Гринеvич et al. 2006);
- bibliographies of the acting terminological standards, prepared in the 1980s–1990s at VNIKI;
- bank of standardised terminology (ROSTERM) at VNIKI containing now more that 140,000 terminological entries;
- glossaries of the Russian terminology of terminology science (Гринеv 1998; Татаринов 2006);
- introductory manuals in terminology science (Гринеv 1993; Гринеv-Гринеvич 2008) and terminography (Гринеv 1995; Гринеv-Гринеvич 2009) based on preliminary systematised concepts and terminology.

There are reasons to believe that the similar directions of activities (on a smaller scale), supplemented by conscious planning of national

terminology ordering, management and advancement mentioned in (Griniewicz 2010) should be useful for minor languages. If we take for example Lithuania, terminology policy should be determined on the basis of estimating the state of the present terminology, namely:

- organising a base of the existing terminological dictionaries;
- what has already been done in terminological research — collecting terminological publications and assessing the existing problems;
- collecting standardised national terms in the form of terminological data bank;
- analysis of tendencies in forming of national terminologies based on historical studies and recent development;
- analysing historical tendencies in borrowing. In his impressive survey of the past of Lithuanian language Jonas Klimavičius commented on the bad influence of forced bilingualism (with Polish, Russian and English) in the history of Lithuania (Klimavičius 2008). Now Lithuania as an independent country may compare experiences of interaction with various languages and find out what national forms persisted and survived in competition with foreign lexical units, paying attention not only to negative but also to positive aspects of such interaction;
- estimating needs in ordering/developing terminology in various branches of knowledge.

Information collected may serve as basis for language policy actions, some of which are mentioned in *Guidelines for Terminology Policies* prepared by Infoterm (GTP), and which should include:

- preparing or choosing a suitable manual on terminology and terminography, organising courses on terminology science and LSP in higher education institutions;
- preparing instructions for specialists participating in terminological work;
- organising courses for specialists participating in terminological work;
- systematisation of Lithuanian vocabulary and preparing systematic dictionary, serving as the nucleus of national terminology;
- comparing various types of term-forming and designing patterns of special nomination for various branches of knowledge;

- assessing possibilities of using the existing admirable information on dialectal lexical material in naming new concepts;
- defining borrowing policy — establishing preferable types of borrowing (material borrowings, loan translations, mixed borrowings) for various branches of knowledge;
- working out principles of constructing technical nomens;
- investigating possibilities of controlling forms of pragmonyms.

These activities may be viewed as part of a complex programme of civilised language expansion, based on such an outstanding feature of Lithuanian language as its being one of the oldest living Indo-European languages retaining many archaic linguistic features also characteristic of Latin and Sanskrit. Perhaps appeal for funds to organs of the European Union responsible for cultural heritage would be proper. Other measures of promotion of Lithuanian may be:

- addressing all European universities where there are courses of general and comparative-historical linguistics with suggestions of organising courses in Lithuanian;
- preferential terms of employment in the country for native speakers of other languages who study and know Lithuanian;
- courses of Lithuanian free of charge;
- preparing teachers of Lithuanian for various countries.

CONCLUSION

Survey of both theoretical and practical terminological activities in the former USSR and Russia for the last 50 years shows that intensive development of terminology theory in the 1980s–1990s resulted in formulating principles of various directions of terminology work that took shape at that time. Some of these principles may be successfully applied in terminology policy and planning for minor languages.

SOURCES

- BS 2780:1972 *Glossary of leather terms*, London: British Standards Institution.
 BS 4118:1967 *Glossary of sanitation terms*, London: British Standards Institution.
 GTP – *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities* (CI-2005/WS/4). Prepared by Infoterm, Paris: UNESCO, 2005.
 ISO 1087-1:2000 *Terminology work – Vocabulary. Part 1. Theory and application*.
 ISO 704 *Terminology work: Principles and methods*
 ISO WD 1087-1.5:94 *Terminology work – Vocabulary. Part 1*.

REFERENCES

- Akhmanova O., Agapova G. (eds.) 1974: *Terminology: Theory and Method*, Moscow.
- Akhmanova O. 1977: *Linguistic Terminology*, Moscow.
- Grinev S. V. 1992: Description of Terminology: a Parametrical Approach. – *ITF Journal* 3(1), 41–46.
- Grinev S. V. 1993: Terminological Research in the Former USSR. – *Knowledge Organization* 20(3), 150–159.
- Grinev S. V. 1996: Terminology and Nomenclature in Russian Terminology Science. – *Terminologie und Nomenclature*, Lang, 25–42.
- Grinev S. V. 1997: Some Semiotic Aspects of Terminology Science. – *Proceedings of the 11th European Symposium on LSP*, Copenhagen, August 1997, 300–307.
- Grinev-Griniewicz S. 2011: Terminological methods in the history of terminology science. – *Terminologija* 18, 27–42.
- Griniewicz S. 2010: Terminology and language policy (towards establishing rudiments of linguopolitology). – *Terminologija* 17, 16–20.
- Klimavičius J. 2008: Lietuvių kalba ir visuomenė: bendrasis ir terminologinis aspektai (The Lithuanian Language and Society: General and Terminological Aspects). – *Terminologija* 15, 56–104.
- Picht H. 2009: The Seven Pillars of Terminology. – *Terminologija* 16, 8–22.
- Picht H. 2011: The Science of Terminology: History and Evolution. – *Terminologija* 18, 6–26.
- Авербух К. Я. 2004: *Общая теория термина*, Иваново.
- Алексеева О. Б. 1994: *Когнитивные аспекты диахронического исследования терминологии строительных материалов*. Дисс. ... канд. филол. наук, Москва.
- Алесенко Т. А. 2000: *Особенности формирования современных межотраслевых терминологий (на материале сопоставительного анализа терминологии воды в английском и русском языках)*, Москва.
- Анюшкин Е. С. 1978: Преимущества и недостатки двуязычных переводных научно-технических словарей. – *Проблемы общей и терминологической лексикографии*, Баку, 7–9.
- Анюшкин Е. С., Анюшкина Г. К. 1980: О некоторых типичных недостатках в содержании и оформлении переводных научно-технических словарей. – *Лингвистические аспекты терминологии*, Воронеж, 90–98.
- Борнхвальд О. В. 2000: *Историческое терминоведение русского языка*, Красноярск.
- Володина М. Н. 1997: *Теория терминологической номинации*, Москва.
- Гак В. Г., Лейчик В. М. 1981: Субституция терминов в синтагматическом аспекте. – *Терминология и культура речи*, Москва, 47–57.
- Герд А. С. 1968: *Проблемы формирования научной терминологии*. Автореф. дис. ... докт. фил. наук, Ленинград.
- Герд А. С. 1971: Проблемы становления и унификации научной терминологии. – *Вопросы языкознания* 1, 14–22.
- Герд А. С. 1986: *Основы научно-технической лексикографии*, Ленинград.
- Головин Б. Н. 1968: Термин и слово. – *Термин и слово*, Горький, 3–12.
- Головин Б. Н. 1981: Типы терминосистем и основания их различия. – *Термин и слово*, Горький, 3–10.
- Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. 1987: *Лингвистические основы учения о терминах*, Горький.
- Гринеv С. В. 1968: *Введение в терминологическую лексикографию*. Учебное пособие, Москва.
- Гринеv С. В. 1993: *Введение в терминоведение*, Москва.
- Гринеv С. В. 1995: *Введение в терминографию*, Москва.
- Гринеv С. В. 1998: *Исторический систематизированный словарь терминов терминоведения*. Учебное пособие, Москва.
- Гринеv С. В. 2000: *Основы семиотики*, Москва.
- Гринеv-Гринеvич 2007: О принципах создания терминологических словарей. – *Terminologija* 14, 20–36.
- Гринеv-Гринеvич С. В. 2008: *Терминоведение*. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, Москва.
- Гринеv-Гринеvич С. В. 2009: *Введение в терминографию: Как просто и легко составить словарь*. Учебное пособие. Изд. 3-е, доп., Москва.
- Гринеv-Гринеvич С. В., Гринева В. П., Минкова Л. П., Скопюк Т. Г. 2006: *Указатель терминологических диссертаций*. Справочное пособие, Белосток–Москва.
- Гринеv-Гринеvич С. В., Сорокина Э. А. 2012: *Основы семиотики*. Учебное пособие, Москва.
- Даниленко В. П. 1971: Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. – *Исследования по русской терминологии*, Москва, 5–67.

- Даниленко В. П. 1977: *Русская терминология. Опыт лингвистического описания*, Москва.
- Даниленко В. П., Скворцов Л. И. 1982: Нормативные основы унификации терминологии. – *Культура речи в технической документации*, Москва, 5–35.
- Дианова Г. А. 1995: *Язык алхимии: становление языка английской химической литературы 15–18 вв.*, Москва.
- Дианова Г. А. 2000: *Термин и понятие: проблемы эволюции (к основам исторического терминоведения)*, Москва.
- Иванов С. З. 1967: *Терминология сахарного производства*, Москва.
- Казарина С. Г. 1998: *Типологические характеристики отраслевых терминологий*, Краснодар.
- Канделаки Т. Л. 1977: *Семантика и мотивированность терминов*, Москва.
- Квитко И. С., Лейчик В. М., Кабанцев Г. Г. 1986: *Терминоведческие проблемы редактирования*, Львов.
- Клепальченко И. А. 1999: *Сопоставительный анализ лексики семантической группы «Лестницы и элементы лестничных конструкций» (на материале английского и русского языков)*. Автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- Кобрин Р. Ю. 1979: О принципах терминологической работы при создании тезаурусов для информационно-поисковых систем. – *Научно-техническая информация* 2(6), 1–9.
- Кобрин Р. Ю., Пекарская Л. А. 1977: Лингвостатистический анализ употребления терминов нормативных словарей и ГОСТов в реальных научно-технических текстах. – *Языковая норма и статистика*, Москва, 265–279.
- Кутина Л. Л. 1964: *Формирование языка русской науки: терминология математики, астрономии, географии в первой трети XVIII века*, Москва–Ленинград.
- Кутина Л. Л. 1966: *Формирование терминологии физики в России*, Москва–Ленинград.
- Кутина Л. Л. 1970: Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем. – *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*, Москва, 82–94.
- Лейчик В. М. 1988: Основные положения сопоставительного терминоведения. – *Отраслевая терминология и ее структурно-типологическое описание*, Воронеж, 3–10.
- Лейчик В. М. 1989: *Предмет, методы и структура терминоведения*. Автореф. дис. ... докт. филол. наук, Москва.
- Марчук Ю. Н. 1992: *Основы терминографии*, Москва.
- Миронова Е. Е. 2002: *Проблемы эволюции архитектурной терминологии (на примере английской лексики поля «Окна и двери»)*. Дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- Помпеев Ю. А. 1976: *Основы строительной специальности*, Ленинград.
- Сложеникина Ю. В. 2005: *Термин: семантическое, формальное, функциональное варьирование*, Самара.
- Сорокалетов Ф. П. 1970: *История военной лексики в русском языке 11–17 вв.*, Ленинград.
- Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. 1989: *Общая терминология: Вопросы теории*, Москва.
- Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. 1993: *Общая терминология: Терминологическая деятельность*, Москва.
- Татаринов В. А. 1996–2004: *Теория терминоведения*. В 3 т., Москва.
- Татаринов В. А. 1998: *Терминоведение*. Указатель работ, опубликованных отечественными терминологами в 20 веке, Москва.
- Татаринов В. А. 2006: *Общее терминоведение*. Энциклопедический словарь, Москва.
- Ткачева Л. Б. 1987а: *Актуальные вопросы терминологии в социолингвистическом освещении*. Автореф. дис. ... доктора фил. наук, Ленинград.
- Ткачева Л. Б. 1987б: *Основные закономерности английской терминологии*, Томск.
- Фельде О. В. (Борнхвальд) 2001: *Историческое терминоведение в теории и практике*, Красноярск.
- Филиппова Е. В. 1996: *Эволюция английской онкологической терминологии*. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук, Москва.
- Хижняк С. П. 1997а: *Англо-американская и русская терминология права: Социолингвистический аспект возникновения и развития*, Саратов.
- Хижняк С. П. 1997б: *Юридическая терминология: формирование и состав*, Саратов.
- Циткина Ф. А. 1987: *Сопоставительное терминоведение: теоретические вопросы и приложения*. – *Вопросы языкознания* 4, 114–124.
- Циткина Ф. А. 1988: *Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения)*, Львов.
- Шелов С. Д. 1985: Об одном классе научно-технической лексики (три подхода к выделению номенклатурных наименований). – *Научно-техническая терминология* 2(3), 1–7.

TERMINOLOGIJOS VEIKLA: PRINCIPAI IR PERSPEKTYVOS

Straipsnyje trumpai aprašomos pagrindinės praktinės terminologijos veiklos kryptys ir principai SSRS ir Rusijoje per pastaruosius penkiasdešimt metų. Atkreipiamas dėmesys į terminologijos ir savarankiškų jos disciplinų ryšį. Gvildenamos pagrindinių sąvokų tipų tyrinėjimo, pagrindinių specialiųjų leksemų tipų nustatymo ir aprašymo, tvarkomos terminijos kompleksinės analizės, terminijos semantinio nagrinėjimo problemos, apžvelgiami svarbiausių terminų darybos būdų ir tipų, sunormintos terminijos diegimo būdų, terminologų rengimo privalumai ir trūkumai, terminologijos veiklos organizavimo nacionaliniu lygmeniu principai ir metodai. Remiantis lietuvių kalbos pavyzdžiu apžvelgiami galimi bendrieji nacionalinės terminijos plėtros skatinimo ir planavimo metodai.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ПРИНЦИПЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Дается краткое описание основных направлений практической терминологической деятельности и ее теоретических принципов в СССР и России за последние 50 лет. Отмечается филиация терминоведения с появлением самостоятельных терминоведческих дисциплин. Рассматриваются проблемы исследования основных типов понятий, выявления и описания основных типов специальных лексем, комплексного анализа упорядочиваемых терминологий, семантического анализа терминологий, разбираются достоинства и недостатки основных способов образования терминов, моделей образования терминов, способов введения упорядоченных терминологий, подготовки терминоведов и терминологов, развитие восприятия языка человеком в процессе его эволюции, принципы и методы организации национальной терминологической деятельности. На примере литовского языка рассматриваются общие методы организации и планирования развития национальной терминологии.

Gauta 2013-11-04

Sergiusz Griniewicz
TC 55 *Terminology* RF,
University of Bialystok
Waska 4, m. 20, Bialystok, 15-481, Poland
E-mail griniewicz@w.tkb.pl

Dėl mokslo terminų vienareikšmiškumo supratimo

STASYS KEINYS

ESMINIAI ŽODŽIAI: terminas, mokslo terminas, terminologija, vienareikšmiškumas

Sėdus rašyti šio straipsnio iš kažkurio atminties užkaborio išniro šėteniškio (nuo Kalnāberžės) rašytojo, literatūros profesoriaus, nobelininko Česlovo Milošo žodžiai: „<...> pavadinti ir užsklęsti paukštį raidėse – tai beveik tas pats, kaip turėti jį visam laikui“ (Milošas 1991: 124). Pasidūngoję, kad ta mintis galėtų tikti platesnei kalbai apie terminus. Mat per penkis dešimtmečius, kuriuos tiesiai esu susisiejęs ir su terminais bei terminologija, ne kartą pasitaikė girdėti ir skaityti, kad terminas turįs būti vienas ir tas pats ne tik visiems vartotojams, bet ir vos ne visam laikui. Tas pats ir raiškos, ir reikšmės atžvilgiu, t. y., kaip tas paukščio pavadinimas, su viena raiška ir viena reikšme. Štai pora iš daugybės galimų to liudijimų.

Pirmas. Lygiai prieš šimtą metų Lietuvių Mokslo Draugijos (anuometinės mūsų Mokslų akademijos) visuotiniame susirinkime žmonių gydytojas, liaudiškai sakant, – daktaras, Kazys Grinius, aiškindamas „Ko galima reikauti iš mokslinės terminologijos?“, pirmiausia minėjo: „Kad kiekvienam supratimui būtų vienas vardas, vienas žodis, nes mokslo terminas tai yra tikras *nomen proprium* ir privalo būti tik vienas“¹ (Grinius 1914: 432–433).

Antras liudijimas toks: „Terminas yra tašis mažytė citata. Pagal citavimo taisyklės terminas turi išlikti vienos ir tos pačios reikšmės visuose tam tikros žinijos srities mokslo kūriniuose“; – taip prieš trejetą dešimčių metų išleistame *Bendrosios filologijos įvade* studentus mokė Maskvos Michailo Lomonosovo universiteto profesorius filologas Jurijus Rožděstvenskis (Рождественский 1979: 141).

Galima sakyti, kad seniai siekiama čia minėtų termino vienaraiškiškumo ir vienareikšmiškumo, o ėmus standartinti ne tik gaminius, bet ir jų pačių

¹ Citatų kalba straipsnyje netaisyta, tik kur ne kur padėta priegaidė.

bei jų dalių pavadinimus, tas siekis padarytas vienu iš svarbiausių terminologijos reikalavimų. Nestebina, kad savo terminologijos darbuose ypač tai pabrėžinėjo veikliai nuo preito amžiaus ketvirto dešimtmečio standartizacijos bare darbavęsi inžinieriai rusas Dmitrijus Lotė (1898–1950), austras Eugenius Viusteris (1898–1977) ir latvis tuo pat metu standartizacijos darbus Rusijoje dirbęs Ernestas Drezenas (1892–1937). Dviejų pirmųjų visų pirmą logiką grįsta termino teorija gyva po šiai dienai, nors po Antrojo pasaulinio karo plačiau dalykinę kalbą ir terminologiją ėmė iš vidaus tyrinėti kalbininkai, bent jų dalis, tų reikalavimų kategoriškumą gerokai pašvelnino. Mat kalba turi per šimtus, o su prokalbėmis per tūkstančius metų susidariusią ir jos vartotojų sąmonę persmelkusią bendrą ir paprastai, ir dalykinei kalbai reikšmių ir jų reiškimo būdų sistemą, ir imti ją prieveivartauti, keisti iš šono primetamais reikalavimais nėra visuomenei, tos kalbos vartotojai, naudingas darbas. Tai puikiai suvokė ir bemaž tuo pat metu, net truputį ankstėliau, išreiškė minėtų inžinierių amžininkas mūsų filosofas ir terminologas profesorius Stasys Šalkauskis (1886–1941). Savo terminologijos teorijos studijoje, anuomet paskelbtoje prieškariniame *Logos* žurnale, o dabar perspausdintoje *Raštuose*, jis rašė: „<...> ir patekė į mokslinę terminiją, žodžiai nesustingsta semantiniu atžvilgiu, o yra palenkti tolimesnei evoliucijai, kuri niekad nesibaigia, kol kalba yra gyva tautos dvasioje“ (Šalkauskis 1991: 43).

Narpliojant tiek žodžio, tiek termino vienareikšmiškumo dalyką, nereikėtų išleisti iš akių, kad patys žodžiai *vienareikšmis*, *vienareikšmiškas* ir *vienareikšmiškumas* nėra vienareikšmiai. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* nuo antro leidimo skiriamos dvi tų žodžių reikšmės pagal tai, ar kalbamas dalykas turi, pirma, tik vieną reikšmę, ir antra, – tą pačią reikšmę (DŽ 1972: 934). Regis, kad abi tos reikšmės turimos galvoje, kai kalbama ar rašoma ir apie terminų semantiką. Ir nors vardijant terminų požymius paprastai ar bent dažniausiai minimas tik vienės reikšmės turėjimas, minėtoje ankstėliau pateiktoje J. Roždestvenskio knygos citatoje pabrėžtas kaip tik tos pačios reikšmės laikymasis (dėl tikslumo čia ta citata kartojama originalo kalba): «Термин является как бы минимальной цитатой. По правилам цитирования термин должен сохраняться в одном и том же значении во всех научных сочинениях, принадлежащих к определенной области знания.» Tiesą sakant, tokį šio autoriaus kategoriškumą nėra lengva suprasti, nes jis rašo ne apie izoliuotą terminą savyje, kaip tam tikros sistemos vienetą, narį, ne apie termino teikybą ar fiksaciją, o apie jo vartoseną.

Tuos du terminų būties atvejus (fiksaciją bei teikybą ir vartoseną) terminologijos darbe ir moksliniuose tyrinėjimuose nuolat verta turėti prieš akis. Teikybės ir fiksacijos darbuose, t. y. terminų žodynuose, enciklopedijose, standartuose ir kt., terminas yra tarsi sustingdomas, sustabdomas, pateikiamà jo reikšmės esmė. Čia lengva jį pateikti taip, kaip norima – ir vienareikšmi, ir be sinonimų, ir t. t. Bet gyvybę terminui suteikia vartotojas, ir jis, visų pirma mokslinio teksto kūrėjas (be jo, nereikėtų pamiršti ir gavėjo – klausytojo, skaitytojo), lemia, ar terminas vartojamas (ir suprantamas) lygiai taip, kaip nustatyta teikėjo ar teikėjų, ar jo reikšmė koku nors požymiu susiaurinama, praplečiama, perkeliama ar patikslinama. Pagaliau juk nemanome, kad teikybinkai, ne kaip visi žmonės, yra neklystantys visažiniai, geriau už visus kitus gebantys suvokti ir įvardyti terminais žymimus dalykus.

Kalbama dalyką buvo pastebėjęs St. Šalkauskis ir taikliai išreiškęs taip: „Semantinė terminijos evoliucija randa savo pagrindą fakte, kad kiekvienas žodis įgauna savotiško paspalvinimo nuo to konteksto, kuriame jis yra vartojamas“ (Šalkauskis 1991: 43). O kiek toliau tęsė: „Reik net aiškiai nusimanyti, jog pati kalbos prigimtis visai nereikalauja taip griežtai nustatyti žodžių prasmę bei reikšmę, kad nebeliktų laisvės savotiškai vartoti šitie žodžiai pagal tai, kaip to gali reikalauti naujų kontekstų ypatybės. Žodžių prasmės bei reikšmės sustingimas geležiniuose, vieną kartą ant visados nustatyto žodyno rėmuose taip suvaržytų laisvą žmogaus minties eigą, kad intelektualinė jo iniciatyva turėtų labai nuo to nukentėti“ (Šalkauskis 1991: 44).

Būtų galima pamanyti, kad tai rodo minėtą inžinierių bei apskritai vadinamųjų tikslųjų mokslų ir filosofo bei apskritai humanitarinių mokslų tyrėjų požiūrio ir supratimo sampriešį, kylantį iš skirtingo tų mokslų objekto, pobūdžio ir poreikių. Tačiau juk filosofija yra ne tik atskiras mokslas, bet ir bendroji mokslo metodologija, o raida yra būdinga visoms mokslo sritims taip pat, kaip ir visai būčiai. Nėra išimtis ir kalba bei jos terminija.

Beje, mūsų terminų žodynuose terminai paprastai pateikinėjami be vartosenos pavyzdžių, neretai savo vartojamąsias jų reikšmės nuokrypas ar atmainas nepaaiškintas palieka ir mokslo darbų autoriai, tad susigaudyti, kas norėta tokiu terminu pranešti, tenka patiems skaitytojams ar klausytojams.

Reikia pasakyti, jog bendrasis teiginys, kad terminai turi būti viena-reikšmiai, o jų nevienareikšmiškumas yra terminologijos ūda, ne vieno įvairių sričių specialisto yra suvokiamas tiesmukai, kaip dogmà, ir imamas

taikyti visai kalbos terminijai. Tačiau tokio visiško, absoliutaus, vienareikšmiškumo siekui nėra kaip pritarti, nes, jį diegiant, tektų daryti didžiulį terminologijos perversmą ir, kaip pirmiau minėta, ardyti per daug laiko nusistovėjusią ir į kalbos vartotojų sąmonę įaugusią įvardijamąją sistemą. Ar tikrai būtų norinčių, kad, tarkim, terminas *šaknis* tebtų vartojamas tik botanikoje, dar augalininkystėje, ir peikiančių kalbininkus, anatomus ir kitų sričių specialistus, kam šie tą augalų mokslo terminą, perkeldami reikšmę, pritaikė savo mokslams. Kažin ar būtų lengviau vieniems kitus suprasti, jei žodis *taškas* teturėtų tik paprastojoje kalboje įprastą reikšmę „apvali žymelė, dėmelė“ (LKŽ XV 982), o kalbos mokslo, matematikos, fizikos, technikos, sporto ir kitiems galams būtų sugalvoti ar pasiskolinti vis kokie kitokie įvardijimai. Tiesa, kalba į valią turi būdų ir priemonių tokiam žodyno perversmui daryti, tačiau ir tas žodžių ar terminų reikšmės perkėlimas, pritaikymas taip pat yra vienas iš pačių būdingųjų įvardijimo poreikių tenkinimo būdų. Be to, tas būdas padeda apsaugoti kalbą nuo naujadarų ir arba ar skolinių iš kitų kalbų antplūdžio, tad yra ekonomiškas kalbai ir labai patogus vartotojui, nes vartoti įprastą žodį ar terminą, kad ir kiek pakeista, pritaikyta kitai sričiai reikšme, yra kur kas paprasčiau, negu suvokti ir atsiminti naują, visai negirdėtą, kalboje nemotyvuotą skolinį arba, kaip neretai pasitaiko, nebūdingai padarytą naujadarą.

Artimesnis tikrovei rodosi termino vienareikšmiškumo reikalavimas ar, mano supratimu, tiksliau sakyti – pageidavimas toje srityje ar sistemoje, kurios terminijos narys jis yra. Įprasta kartu minėti ir artimai susijusias sritis, bet atvejai, kuriais skirtingose srityse vartojami terminai turėtų lygiai tą pačią reikšmę, regis, yra reti ar net labai reti. Tik iš bėdos čia būtų galima minėti, pavyzdžiui, iš anatomijos nomenklatūros ar gal ne vienu atveju tiesiai iš gyvosios paprastosios kalbos į kalbotyrą (visų pirma fonetiką, arba garsamokslį) paimtus kalbos padargų pavadinimus (turbūt niekas negirtų kalbininko, kuris tam reikalui imtų sudarinėti naujadarus ar vartoti skolinius iš kurios kitos kalbos. Tačiau tuoj pat, tarsi užmiršęs savus padargų pavadinimus, tūlas garsamokslininkas su tais padargais sudarytų garsų pavadinimams vartoja aplietuvintus skolintinius būdvardžius *dentalinis* „dantinis“, *labialinis* „lūpinis“, *nazalinis* „nosinis“, *uvuliarinis* „liežuvėlinis“ ir kt. bei skolintus atitinkamų reiškinių pavadinimus *labializacija*, *nazalizacija* ir kt. Tiesa, tai kitas, terminų vienaaraiškiškumo, tad ne šio rašinio, bet visai neatskirtinas, dalykas, nes juk raiška ir reikšmė yra dvejbė vienybėje, dvi būtinos to paties ženklų pusės, be kurių jo negalėtų būti).

Termino paėmimas į kitą sritį dažniausiai yra susijęs su jo reikšmės pritaikymu, patikslinimu ar pakeitimu. Ir turbūt ne vienu atveju gali kilti noras tokius dalinius (atskirų sričių) terminus suvienyti į vieną bendriausią reikšmę turintį savotišką antterminį. Juk rodosi akivaizdu, kad iš biologijos patekęs į kalbotyrą ir kai kuriuos kitus mokslus terminų dėmuo *morfologija* pasidarė tokiu antterminiu, reiškiančiu „formų mokslas“; o tose srityse ir jų šakose vartojami susiaurintos pagal tiriamą objektą reikšmės terminai, pavyzdžiui, *augalų morfologija*, *gyvūnų morfologija*, *kalbos (žodžių) morfologija*, *kraujo morfologija*, vienažodžiai *citomorfologija* „ląstelės morfologija“, *geomorfologija* „žemės morfologija“ ir kt. Beje, bent mūsų kalbos aiškinamuosiuose žodynuose, taip pat enciklopedijose įprasta pateikinti tik tas atskiras, pagal mokslo sritis išskaidytas, reikšmes. Gal tai pareina nuo to, kad, rodos, dar nėra tokio bendrosios morfologijos mokslo. Tačiau skirti žodžių reikšmes tai neturėtų kliudyti.

Bandydami suvokti kalbamus dalykus, patenkame į bendrųjų mokslo ir kitų platesnių sričių terminų (galėtume ir tokius bendruosius, paprastai turinčius plačiausią reikšmę terminus vadinti esamais, tikrais, antterminiais), taip pat tarpmokslinių terminų reikšmės santykių su atskirų mokslo sričių ir jų šakų terminų reikšme ar reikšmėmis sritį, į, kitaip sakant, platesnės ir siauresnės apimties terminų sąsajas su vienareikšmiškumu bei nevienareikšmiškumu. Pavyzdžiui, žodis *forma* yra bendrasis mokslo, technikos ir meno terminas, kuris plačiausia reikšme yra vartojamas filosofijoje – „tikrovės ir pažinimo proceso elementas, suteikiantis pažiniams objektams atskirumą ir tapatumą“ (VLE VI 187). Atskirose žmonių veiklos srityse ir šakose šis terminas vartojamas vienas pats ar sudėtinių terminų dėmenimi atitinkamai pritaikyta ir apibrėžta reikšme, pavyzdžiui, kalbotyroje *forma* dažniausiai vartojama dviem – platesne „raiškos, išraiškos“ ir siauresne, konkretesne „lyties“ – reikšmėmis (plg. EWJP 1978: 89; DL 1980: 222–223; KTŽ 1990: 65, 75, 88, 166, 241; Булыгина, Крылов 1990: 557–558).

Tiek tuo platesniu, tiek siauresniu atskiro atskiros srities ar šakos termino semantikos žvilgsniu žiūrint, tai, kiek ir kokio platumo reikšmių yra priskiriama atskiram terminui ar jų grupei, pareina ir nuo to, kaip yra suvokiama bei skiriama terminologinė reikšmė, kokie jos santykiai su įvardijamąja sąvoka, jos apimtimi bei pačiu įvardijimu ir kiek įvardijant atsižvelgiama į sisteminius kalbos žodyno polinkius. Tarkim, dabartinėje bendrinėje kalboje yra įprasta, kad iš asmenų pavadinimų pagal užsiėmimą su priesaga *-ystė* išvesti žodžiai ir terminai įvardija tos srities ar šakos

teoriją ir praktiką (mokslą ir verslą), pvz.: *bitininkystė, daržininkystė, gyvulininkystė, jūrininkystė, oreivystė, paukštininkystė, žemdirbystė* ir kt. Tačiau terminologijoje pasitaiko išimčių – šalia *miškininkystės* gal dėl per stipriai pajusto termino nevienareikšmiškumo, gal dėl mokslininkų orumo ar abiejų dalykų iš karto, o gal dar dėl ko kito yra pasidarytas mokslo pavadinimas *miškotyra*, o iš šio ir tyrėją žymintis žodis *miškotyryninkas*. Prieš kurį laiką iš *bibliotekininkystės* taip pat buvo siūloma atimti mokslo reikšmę ir tą mokslą vadinti *bibliotekotyra* ar net *bibliotekologija*. Tiesą sakant, labai abejotina, ar verta šitaip naujadarais klibinti nusistojusią įvardijamąją kalbos santvarką.

Nereikėtų išleisti iš akių, kad terminų fiksacijos darbuose gali būti pateikiamos ne visos dedamų terminų reikšmės. Pavyzdžiui, prieš trejetą dešimtmečių kartu su Kazimieru Gaiveniu rašomo kalbotyros terminų žodyno reikalu peržiūrėjęs krūvelę prieinamų keletu kalbų kalbotyros terminų žodyną, buvau nustebęs, kad kiekvienos kalbos dalies įvardijimas juose aiškinamas tik kaip gramatinė žodžių klasė, bet neminimà tiek pat sena, tik kur kas kalbos mokslo ir praktikos darbuose dažnesnė, atskiro tos klasės žodžio reikšmė. Sutarėme tos grupės terminus žodyne pateikti su dviem reikšmėm (beje, dėl to, išėjus žodynui, ne vieno mūsų kalbininko buvome pagirti).

Tiek terminų žodynai, tiek ypač vartoseną dalyko kalboje rodo, kad tam tikra terminų dalis turi ne vieną reikšmę. Ypač tai būdinga bendriesiems mokslų ir atskiro mokslo terminams. Iš kalbotyros darbuose vartojamų terminų labai akivaizdus nevienareikšmiškumo liudijimas yra pamatinis terminas *kalba*, kuriuo lietuviškai dažniausiai reiškiamà ne tik garsioji Ferdinando de Sosiūro trejybė *langue, parole, langage*, bet ir nemažai kitų reikšmių. Rusų filosofas ir filologas profesorius Aleksiejus Losevas bendrųjų terminų daugiareikšmiškumą gvildeno 1978 metais paskelbtame (1982 metais perspausdintame) straipsnyje „Ženklo ir simbolio teorijų terminų daugiareikšmiškumas“, kuriame rašė: „Tokie terminai, kaip *ženklas, reikšmė, struktūra, modelis, simbolis*, skirtingų autorių vartosenoje turi dešimtis įvairių reikšmių. Nereikia manyti, kad šioje srityje turi būti privaloma kokia nors viena vienintelė terminija, kuria būtų atmetami kitokie terminologijos principai. Vienintelis dalykas, kurio galima iš autorių reikalauti, yra tas, kad, naudodamiesi vienokia ar kitokia terminų sistema, iki galo laikytusi savo terminologijos ir kas kartą nesimėtytų nuo savo priimtoms prie kurios nors kitos terminų sistemos“ (Лосев 1982: 220).

Be to, esama (nesvarbu, ar teikybinių palaimintų ar nepalaimintų) ne tik bendrųjų, bet ir dalinių, mokslo ir kitų sričių kryptų, srovių, mokyklų ir net atskirų autorių vartojamų, pagaliau tik tam tikrų tekstų ar jų grupių reikšmių, kurios turbūt dažniausiai apskritai nei teikiamos, nei neteikiamos. Paprasčiausiai, jų esama ir pavartojama visai neretai. Apie tokias individualias savo vartojamas terminų reikšmes 1971 metais per paskaitą „Bendrosios semiotikos problemos“ Vilniaus universitete kalbėjo profesorius Algirdas Julius Greimas: „Jeigu atskiriu pirmiausia verčių sistemas, kaip aksiologijas, ir verčių funkcionavimo organizacijas, kurias pavadinu ideologijomis, tai čia yra mano asmeniška terminologija, ir prašau neskaityti jos už šventą žodį. Aš tik noriu pasakyti, kad čia yra patogiu atskirti vieną dalyką, būtent, verčių sistemą kaip statinę sistemą (aš ją vadinu aksiologija) nuo verčių sistemos, duotos žmonėms kaip veiklos modelio, kurį aš vadinu ideologija. Tai nebūtinai atitinka sociologijos daromus skirtumus“ (Greimas 1991: 48). Ši žymiausio ir mokslo pasaulyje žinomiausio lietuvių mokslininko terminologijos pastaba puikiai sutinka su šio straipsnio sąmana (sumanymu) ir pagrindine mintimi, kad mokslo terminų nereikia sprasti į siaurus, visiems privalomus visuotinio vienareikšmiškumo rėmus, nes terminologijos nuostatai nėra kaip kokie kariuomenės statutai, o mokslininkai – akli jų vykdytojai. Antraip mokslas nebūtų kūryba, taip pat ir kalbos kūrybos daliniškas.

Mokslo kalba turi daug vienareikšmių, daug ir nevienodai suprantamų bei aiškinamų terminų. Priežastys to įvairios, skirtingi ir reiškimosi būdai. Mano neturėta minties ir vilties šiame straipsnyje aprėpti gal ne vienos knygos vertą terminų vienareikšmiškumo bei daugiareikšmiškumo problematiką. Tenorėta to dalyko problemišumą pagvildyti vienos srities (mokslo) pamatu ir mokslo terminų vartotojams, kūrėjams bei tvarkytojams priminti, kad tiek tiriamajame, tiek praktiniame terminologijos darbe ne visuomet tinka vartoti įsakmišs reikšmės žodžius *reikalavimas*, *draudimas*, *privaloma*, *negalima* ir kad turbūt ne visuomet patys žinome, ar kuris terminas tikrai yra vienareikšmis ir juo labiau, ar tą pačią ir tik vieną reikšmę jis turės po kurio laiko. Juk mokslo kalba, tad ir jos terminai, kinta kartu su mokslo raida, kinta dabar kaip ir visuomet, nes juk, Romualdo Granausko žodžiais iš rašinio „Dvylika juodvarnių, apie Daukan tą lakstančių“, „<...> mokslas taip pat yra laisvė, o nežinojimas – tai geležiniai lenciūgai ant kaklo ir ažuolinės šiekštos ant kojų“ (Granauskas 1995: 272).

LITERATŪRA

- DL 1980: *Dictionnaire de linguistique* par J. Dubois, M. Giacomo, L. Guespin, Chr. Marcellesi, J.-B. Marcellesi, J.-P. Mével, Paris: Librairie Larousse.
- DŽ 1972: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. II papildytas leidimas. Ats. red. J. Kruopas, Vilnius: Mintis.
- EWJP 1978: *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Pod redakcją St. Urbańczyka, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.
- Granauskas R. 1995: *Vakaras, paskui rytas*: Apsakymai ir apysakos, Vilnius: Leidybos centras.
- Greimas A. J. 1991: *Iš arti ir iš toli: Literatūra, kultūra, grožis*, Vilnius: Vaga.
- Grinius K. 1914: Apie botanikos organografijos lietuviškąją terminologiją. – *Lietuvių tauta*. Kn. 2, d. 3 (1912–1913). Yra ir atskiras K. Griniaus darbo atspaudas.
- KTŽ 1990: Gaivenis K., Keinys St. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- LKŽ XV – *Lietuvių kalbos žodynas* 15. Vyr. red. K. Ulvydas, Vilnius: Mokslas, 1991.
- Milošas Č. 1991: *Isos slėnis*. Vertė A. Kalėda, Vilnius: Vaga.
- Šalkauskis St. 1991: Terminologijos teorija ir bendroji filosofijos terminija. – *Raštai 2. Filosofijos ir pedagogikos terminija*, Vilnius: Mintis.
- VLE VI – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 6. Vyr. red. A. Račis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.
- Будыгина Т. В., Крылов С. А. 1990: **Форма** в языкознании. – *Лингвистический энциклопедический словарь*. Гл. ред. В. Н. Ярцева, Москва: Советская энциклопедия.
- Лосев А. Ф. 1982: *Знак. Символ. Миф*: Труды по языкознанию, Москва: Издательство Московского университета.
- Рождественский Ю. В. 1979: *Введение в общую филологию*, Москва: Высшая школа.

ABOUT UNDERSTANDING THE UNAMBIGUITY OF THE TERMS OF SCIENCE

Unambiguity is usually treated as one of the important features of a term and quite often it is viewed as one of the main requirements of terms. Therefore polysemy of a term is treated as a fault. However, polysemous terms are quite frequent in term recording works (special dictionaries, encyclopaedias, etc.) as well as in scientific texts of various domains. This article deals with the problem of unambiguity of terms of science in respect of science development and naming system of the language.

First of all it is noted that the words and terms *vienareikšmis* (unambiguous) and *vienareikšmiškumas* (unambiguity) are not unambiguous themselves, because on the one hand they mean ‘having only one meaning’ and on the other hand – ‘having the same meaning’. When speaking about the unambiguity of terms often both these meanings are kept in mind, but more frequently the oneness of term meaning is emphasized.

The Lithuanian philosopher Stasys Šalkauskis (1886–1941) who published his works on terminology theory and practice from 1927 onwards gave a reasoned argument against strict restraint of the meaning of terms. In his work *Terminologijos teorija* (Terminology Theory) Šalkauskis wrote: “<...> ir patekė į mokslinę terminiją, žodžiai nesustingsta semantiniu atžvilgiu, o yra palenkti tolimesnei evoliucijai, kuri niekad nesibaigia, kol kalba yra gyva tautos dvasioje” (translation: “<...> and when words make their way into scientific terminology they do not freeze in semantic respect, but are inclined towards further evolution which never stops while the language is alive in the spirit of a nation”). These words are very important for the cognition of the essence of science and its language creation.

The article rejects an absolutization of unambiguity of scientific terms and argues that the main manifestation of the existence of terms is not their fixation in

dictionaries or encyclopaedias, but scientific texts where terms are used not only in general, but also in partial meanings specific to particular domains and scientific schools as well as in some individual meanings characteristic to particular scientists or to some of their works. This is viewed as a natural thing for the language and terminology of science, because only terminology theory and practice which do not restrict the freedom of scientific creative work can facilitate the development of scientific cognition and ensure the progress of science.

К ВОПРОСУ О ПОНИМАНИИ ОДНОЗНАЧНОСТИ ТЕРМИНОВ НАУКИ

Однозначность обычно считается важной чертой терминов, нередко даже одним из основных к ним предъявляемых требований, а многозначность – недостатком терминологии. Но как в работах по фиксации научных терминов (в специальных словарях, энциклопедиях и т.п.), так и особенно в научных текстах неоднозначные термины не являются редким исключением. В настоящей статье обсуждается проблема однозначности научных терминов в контексте развития науки и номинативной системы языка.

С начала обращается внимание на факт неоднозначности самих слов и терминов *vienareikšmis* «однозначный» и *vienareikšmiškumas* «однозначность» – 1) имеющий только одно значение, 2) имеющий тождественное (неизменённое) значение. К терминологии относят оба этих значения, но чаще подчёркивается единственность значения термина.

В литовском терминоведении против строгого ограничения значения терминов аргументированно выступил философ и терминолог профессор Стасис Шалкаuskис (Stasys Šalkauskis, 1886–1941), с 1927 года включившийся в разработку теории терминологии и создавший словарь философских терминов. В труде по теории терминологии он писал, что после попадания в терминологию науки слова не прекращают семантического развития, которое никогда не оканчивается пока язык остаётся живым в духе народа.

Далее в статье показана несостоятельность абсолютизации однозначности научной терминологии, доказывается, что основной сферой существования терминов является не фиксация в словарях или энциклопедиях, а тексты науки, в которых термины используются не только в общих, но и в частных, в том числе собственных для отдельных научных направлений, школ, значениях. Кроме того, термины употребляются и с индивидуальными значениями, характерными как для отдельных учёных, так и отдельным их трудам. Это считается естественным, так как только ненарушающая свободы научного творчества терминология способствует успешному развитию научного познания и самой науки.

Gauta 2013-11-12

Stasys Keinys
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas terminologai@lki.lt

Švietimo ir mokslo terminų žodynas ir ontologija

IRENA MARKIEVICZ, ERIKA RIMKUTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: tekstynas, švietimo ir mokslo terminai, ontologija, žodynas

ĮVADAS

2010–2012 m. Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre vykdytas Lietuvos mokslo tarybos finansuotas projektas *Švietimo ir mokslo terminų automatinis identifikavimas (ŠIMTAI 2)*. Šio projekto pagrindinis tikslas – išbandyti tekstynų lingvistikos metodus, kad būtų galima automatiškai ar pusiau automatiškai atpažinti terminus, automatizuoti terminų apibrėžtims suformuluoti reikalingos informacijos atranką tekстыne ir taip palengvinti terminologų darbą. Svarbiausi atlikto tyrimo rezultatai, be metodikų, yra specialusis švietimo ir mokslo (toliau ŠM) tekstynas (jo dydis – 4 mln. žodžių), šio specialiojo tekstyno pagrindu parengtas *Švietimo ir mokslo terminų žodynas ir Švietimo ir mokslo terminų ontologija*.

Straipsnyje pristatomas ŠM terminų žodynas ir ŠM terminų ontologija. Rašoma apie žodyno struktūrą, jo skirtumus nuo kitų terminų žodynų. Daugiau dėmesio skiriama ŠM terminų ontologijai. Paaiškinama, kaip skirtingose mokslo šakose apibrėžiamos ontologijos, kam jos reikalingos, kokiais metodais kuriamos. Išsamiai aptariama ŠM terminų ontologija, pristatoma jos sandara, pateikiama pavyzdžių, paaiškinama, kaip šis šaltinis gali būti pritaikomas.

Abu darbai – tiek ŠM terminų žodynas, tiek ŠM terminų ontologija – parengti remiantis ta pačia medžiaga, t. y. specializuotu ŠM tekstynu, naudojant tekstynų ir kompiuterinės lingvistikos metodologiją.

Šiuo darbu norima pristatyti tekstynų ir kompiuterinės lingvistikos galimybes terminologijos srityje, siekiama atkreipti terminologų, terminų žodynų ar duomenų bazių sudarytojų dėmesį į tai, kad galima bent iš dalies automatizuoti terminų tvarkybą, kad įmanoma suderinti preskriptyvųjų ir deskriptyvųjų terminų analizės būdą.

ŠVIETIMO IR MOKSLO TERMINŲ ŽODYNO SUDARYMO ETAPAI

ŠM terminų žodyno terminai nustatyti specializuotame tekстыne taikant lingvistinius metodus (plačiau žr. Grigonytė et al. 2011; Rimkutė 2012). Žodyno sudarymas truko dvejus metus, t. y. kol buvo vykdomas įvade minėtas projektas, tokiais etapais:

- 1) sudarytas 4 mln. žodžių specializuotas ŠM tekstynas;
- 2) tekstynas automatiškai morfologiškai anotuotas;
- 3) sukurtas automatiškai terminus atrinkantis įrankis, pagrįstas lingvistinėmis taisyklėmis;
- 4) apibrėžti galimų terminų atrankos kriterijai;
- 5) nustatyta apie 11 tūkst. galimų terminų, sudarytų nuo vieno iki penkiolikos žodžių;
- 6) pritaikyti papildomi galimų terminų atrankos kriterijai¹;
- 7) nustatyta 780 ŠM terminų (1–5 žodžių);
- 8) parengta terminų apibrėžimo, remiantis tekstynais, metodika;
- 9) parengti lingvistiniai ištekliai, reikalingi terminų apibrėžtims nustatyti;
- 10) apibrėžti 300 pasirinktų grupių terminų;
- 11) pateikti apibrėžtų terminų atitikmenys anglų, vokiečių, prancūzų kalbomis.

Neabejotina, kad kiekvieno terminų žodyno sudarymas reikalauja daug specialistų darbo laiko sąnaudų, finansinių išteklių. Šiame straipsnyje pristatomas ŠM terminų žodynas, nors ir nedidelis – jame pateikti 224 terminai (plačiau žr. kitą skyrių), bet metodologiškai labai sudėtingas. Kaip matyti iš aprašytų žodyno sudarymo etapų, net ir turint specializuotą reikiamos srities tekstyną², buvo reikalingi specialūs įrankiai³ terminams automatiškai atpažinti ir nustatyti.

¹ Analizuoti ne ilgesni nei iš septynių žodžių sudaryti terminai; atsižvelgta ir į dažnumą: kuo trumpesnis terminas, tuo dažniau jis turi būti vartojamas, pvz., analizuoti tik tie vienažodžiai terminai, kurie pavartoti bent 20 kartų, o septyniažodžiai terminai turėjo būti pavartoti ne mažiau nei du kartus.

² Tekstyno sudarymas – vienas iš svarbiausių ir ilgiausių viso tyrimo etapų, nes norint sudaryti reprezentatyvų tekstyną, kuriame būtų galima nustatyti terminus, reikėjo atidžiai atrinkti tekstus, juos žanriškai subalansuoti, techniškai sutvarkyti (iš pdf rinkmenų perkelti į tekstines, pakeisti kodavimą ir kt.).

³ Šiame projekte buvo sukurtas lietuvių kalbai pritaikytas terminams automatiškai nustatyti skirtas įrankis, nes, kaip matyti iš ankstesnių eksperimentų (žr. Grigonytė et al. 2011), dėl kalbų struktūros skirtumų lietuvių kalbai beveik neįmanoma pritaikyti kitoms kalboms skirtų terminų atpažinimo įrankių. Šiame įrankyje naudotos lingvistinės taisyklės: ieškota tam tikros gramatinės struktūros terminų, pvz., būdvardis + daiktavardis, daiktavardžio kilmininkas + daiktavardis, dalyvis + daiktavardis ir kt.

Panašiais metodais terminus nustato latvių kalbos tyrėjai (žr. Gornostay et al. 2012; Krugļevskis et al. 2005). Pasak jų, terminų nustatymas naudojant lingvistinius metodus (morfosintaksinę analizę) yra tinkamesnis nei analitinėms kalboms tinkantys statistiniai metodai.

Sudėtinga buvo ir iš visų automatiškai nustatytų prasmingų ir taisyklingos gramatinės struktūros junginių pasirinkti ŠM terminus. Sunkumų kilo dėl to, kad vadinamųjų galimų terminų iš 4 mln. žodžių tekstyno nustatyta net 11 tūkst. Kitame tyrimo ir žodyno sudarymo etape buvo svarbu iš visų junginių nustatyti ŠM terminus (apie šią problemą rašoma Rimkutė 2012).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pristatomas ŠM terminų žodynas sudarytas tekstyno pagrindu. Tai reiškia, kad buvo naudotas ne tradicinis, iki šiol Lietuvoje vis dar paplitęs terminologų kompetencija paremtas, kartais gana subjektyvus, preskriptyvusis terminų tvarkybos būdas, o šiuolaikinėje terminologijoje pranašesniu laikomas deskriptyvusis terminų analizės ir apibrėžimo būdas, pagrįstas tekstynų duomenimis. Žodynams sudaryti tekstynai labai reikalingi, nes juose galima nustatyti tipiškiausius, dažniausius terminų vartosenos modelius, kurie svarbūs reikšmei apibrėžti, aktualiems pavyzdžiams parinkti.

Dėl sudėtingos terminų apibrėžimo metodologijos nuspręsta išsamiai apibrėžti 300 terminų. Atsirinkti tam tikrų grupių terminai: terminai su žodžiu *akademini* (pvz.: *akademine laisvė, akademine etika, akademine vanda*), su žodžiu *darbas* (pvz.: *diplominis darbas, namų darbas, savarankiškas darbas*), su žodžiu *išsilavinimas* (pvz.: *universitetinis išsilavinimas, bendrasis išsilavinimas, aukštasis išsilavinimas*), su žodžiu *švietimas* (pvz.: *švietimo teikėjas, suaugusiųjų švietimas, neformalusis švietimas*) ir t. t. Apibrėžti ir keli dažnai vartojami vienažodžiai terminai: *studentas, mokslininkas, universitetas* ir kt.

Kaip ir kituose terminų žodynuose, ŠM terminų žodyne prie daugumos terminų nurodyti atitikmenys anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Jie rinkti iš patvirtintų apibrėžtos srities šaltinių, dokumentų, specializuotų terminų duomenų bazių: *Anglų kalbos švietimo terminų žodyno (Glossary of Educational Terms)*, *Aiškinamojo su studijomis susijusių terminų žodyno*, *Der Europäische Qualifikationsrahmen für lebenslanges Lernen*, *EuroVoc* (daugialkalbio Europos Sąjungos tezauro), *Lietuvos Respublikos terminų banko* ir kt.

Daugiausia remtasi Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Vokietijos švietimo terminija, tačiau daugelio vertimo atitikmenų reikšmė minėtų šalių sistemos kontekste nėra visiškai tokia pati kaip originalių terminų, vartojamų Lietuvos švietimo ir mokslo srityje. Žodyne pateikti terminų atitikmenys užsienio kalbomis yra taikytini Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo sistemai ir ne visada (arba iš dalies) gali būti taikomi kitos šalies mokslo ir švietimo sistemai apibūdinti.

ŠVIETIMO IR MOKSLO TERMINŲ ŽODYNO SANDARA

ŠM terminų žodynas yra laisvai prieinamas internete adresu <http://daukantas.vdu.lt/moksliniai-terminai/>. Čia pateikti 224 terminai, nors anksčiau skyriuje rašyta, kad apibrėžta 300 terminų. Apibrėžtų ir žodyne pateiktų terminų skaičiai skiriasi todėl, kad pastebėta, jog kai kurie terminai (pvz.: *kvalifikacijos lygis / lygmuo; mokslo / mokslinis laipsnis; mokslo / mokslinė produkcija; magistrantūros / magistro studijos; studento mokymosi / darbo krūvis; valstybės / valstybinis mokslo institutas*) vartojami kaip sinonimai, jie yra panašios struktūros, todėl tokie terminai sujungti.

ŠM terminų žodyne yra visiems terminų žodynams būtinos dalys, t. y. pats terminas, jo apibrėžtis. Kaip minėta, nurodyti atitikmenys anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Taip pat pateiktos dalykinės sritys (pvz., aukštojo mokslo valdymas, aukštojo mokslo politika, aukštojo mokslo administravimas), kai kurių terminų santrumpos.

Žodynas nuo kitų terminų žodžių ar duomenų bazių skiriasi tuo, kad dar nurodytos visos terminų kaitibinės formos su dažnumais ir bendrasis termino dažnumas ŠM tekстыne. Prie visų terminų galima rasti bent du vartosenos pavyzdžius iš ŠM tekstyno (pavyzdžiai neredaguoti, nekeisti, tik kartais sutrumpinti), kairiuosius ir dešiniuosius kolokatus⁴, konkordansą⁵.

Ne visiems terminams apibrėžti pakako informacijos iš tekstyno. Prie tų terminų, kurių apibrėžtims suformuluoti informacijos buvo mažoka (pvz.: *mokymo teikėjas, studento krepšelis, bazinis išsilavinimas*), pažymėtos žvaigždutės.

Kadangi terminai išrinkti iš tekstyno, buvo žinoma, kaip dažnai jie pavartoti, todėl prie visų terminų nurodytas sutartinai žymimas dažnumas kitų terminų atžvilgiu:

- ★★★ rodoma prie dažniausių terminų, kurie švietimo ir mokslo tekстыne pavartoti iki 500 kartų;
- ★★☆ rodoma prie retesnių terminų, kurie tekстыne pavartoti 100–499 kartus;

⁴ Tai statistiškai (pagal dažnumą) nustatomi analizuojamo termino kontekstiniai partneriai, dažnai atsidurian-tys šalia termino iš kairės ir dešinės pusės.

⁵ Tai visų pasirinkto termino gramatinių formų vartojimo atvejai iš tekstyno, pateikti vienos eilutės kontekste (konkordanso eilutė dažniausiai apima daugiau negu vieną sakinį). Konkordansas paprastai analizuojamas skaitant jį pirmiausia vertikaliai, nes tik taip išryškėja tipiška termino vartoseną. Analizuojamas terminas pateiktas konkordanso eilutės viduryje, jis yra paryškintas. Analizuojamam terminui iš kairės ir iš dešinės nurodyta maždaug po 50 simbolių konkordanso ištraukos. Norint pamatyti ilgesnę konkordanso ištrauką (maždaug po 150 simbolių iš kairės ir dešinės), reikia paspausti konkordanso eilutės gale esantį pliuso ženklą.

- ★☆☆ rodoma prie terminų, kurie tekстыne pavartoti 10–99 kartus;
- ☆☆☆ rodoma prie retų terminų, kurie tekстыne pavartoti mažiau nei 10 kartų.

Toliau kaip ŠM terminų žodyno iliustracija pateiktas termino *bakalauro studijos* straipsnis.

BAKALAURO STUDIJOS ★☆☆

Apibrėžtis

Aukštojo mokslo pirmosios pakopos studijos, teikiančios bendrą universitetinį išsilavinimą ir pasirinktos studijų krypties žinių pagrindus bei kvalifikacinį bakalauro laipsnį.

Pavyzdžiai

JAV universitetuose įprasta, kad gabesniems studentams sudaromos sąlygos sujungti magistrantūrą su doktorantūra, tiksliau – iškart po bakalauro studijų stoti į doktorantūrą (tai tam tikru laipsniu paaiškina, kodėl magistrantūros ir doktorantūros studijos yra sujungiamos vienu terminu – graduate studies, kurios vykdomos taip vadinamoje graduate school) ir įgyti PhD laipsnį po 8 metų studijų universitete.
Rekomenduojamas periodas kartu su bakalauro studijomis – 5 metai
Bakalauro studijos (I pakopa) paprastai trunka 4 metus (160 kreditų, dieninės studijos).
Bakalauro studijos, magistrantūra ir doktorantūra baigiamos atitinkamai bakalauro darbo, magistro darbo ir disertacijos gynimu.
Bakalauro studijos – tai pirmosios pakopos studijos, teikiančios bendrą universitetinį išsilavinimą ir pasirinktos studijų krypties žinių pagrindus.

Dažnumas

bakalauro studijos	21
bakalauro studijomis	6
bakalauro studijose	3
bakalauro studijas	7
bakalauro studijų	14
Bendrasis dažnumas:	51

Atitikmenys

- Anglų k.: *bachelor's studies*
- Vokiečių k.: *Bachelorstudium*
- Prancūzų k.: *études de licence*

Dalykinė sritis

aukštojo mokslo administravimas

Kolokatai

Kairieji kolokatai		Dešinieji kolokatai
PO	bakalauro studijų	
SU	bakalauro studijomis	
TRUMPINTI	bakalauro studijas	
PROGRAMINĖ ĮRANGA	bakalauro studijoms	
	bakalauro studijos	I. PAKOPA
	bakalauro studijos	MAGISTRANTŪRA IR DOK- TORANTŪRA

Konkordansas⁶

[1]	darbinę veiklą arba toliau tęsti ir baigti	bakalauro studijas.	Aukštosios mokyklos atstovai išplatino pranešimą,	+
[2]	šalyse, siūlantys tokias bakalauro studijas.	Bakalauro studijų	IV kurso rudens semestre, o magistrantūros studijų	+
[3]	teologijos studijų programa – 5 metai) ; į	bakalauro studijas	buvo priimti 1 870 studentai, o 2009 m. Universitetai	+
[4]	universitetai ryžosi iki 3 ir 3, 5 metų trumpinti	bakalauro studijas,	informuoja, kad Mokslo ir studijų įstatymas	+
[5]	universitetai ryžosi iki 3 ir 3, 5 metų trumpinti	bakalauro studijas.	JAV bakalaurai, siekdami pradėti magistrantūros	+
[6]	komisijų reikalavimus : reikia būti baigus	bakalauro studijas,	jei stojama į tyrimus orientuotą programą,	+
[7]	m. Universitetai ryžosi iki 3 metų trumpinti	bakalauro studijas.	Keli universitetai ryžosi iki 3 ir 3, 5 metų	+
[8]	kreditų (4, 5 metų) bakalauro studijų.	bakalauro studijas,	trunkančias 4 metus (katalikų teologijos studijų	+
[9]	neteikiančios studijos. Rekomenduojamas periodas kartu su	bakalauro studijomis	- 5 metai (3 + 2 ; 3, 5 + 1, 5 ; 4 + 1). Bakalauro	+
[10]	Paprašytas palyginti šias studijas su savo	bakalauro studijomis	JAV, užsienietis pastebėjo, kad čia daug lengviau.	+

⁶ Čia pateikta tik dešimt pirmųjų konkordanso eilučių. Interneto svetainėje paspaudus pliuso ženklą parodomas ilgesnis konkordansas.

Prie kai kurių terminų pateikti keli tūkstančiai konkordanso eilučių. Peržiūrėti tokį informacijos kiekį reikia daug laiko, ne visiems šie duomenys svarbūs. Norintiems daugiau sužinoti apie termino vartoseną, kontekstą, kuriame vartojamas pasirinktas terminas, galbūt sudaryti kitą apibrėžtį, išsirinkti reikalingų pavyzdžių, susidaryti objektyvią nuomonę konkordansas suteikia daug naudos.

ONTOLOGIJŲ SAMPRATA IR KŪRIMO PRIEŽASTYS

Šiame ir tolesniuose skyriuose rašoma apie ŠM terminų ontologiją, jos sudarymo principus, šios ir kitų ontologijų panaudojimo galimybes. Kad būtų aiškiau, pateikta keletas vizualizuotų ŠM terminų ontologijos klasiifikacijų ir rezultatų.

Ontologijos – formalios žinių konceptualizavimo priemonės, apibendrinančios natūraliąja kalba aprašytas žinias į struktūrizuotą, hierarchinę susijusių sąvokų modelį. Dėl informacijos apdorojimo kokybės ir terminų daugiareikšmiškumo problemų kyla poreikis kurti struktūrizuotų terminų bazes, su kuriomis kompiuterinės programos galėtų apdoroti natūraliąją žmonių kalbą (angl. *natural language processing*) ir interpretuoti jos semantiką. Dėl šios priežasties ir kuriamos ontologijos.

Tam tikrą kalbą mokantis žmogus lengvai suvokia jam pateikiamo natūraliosios kalbos teksto prasmę, o kompiuterinė programa interpretuoja tą pačią informaciją kaip tekstinių simbolių ir su jais susijusių metažymų rinkinį. Ontologijos yra ta jungiamoji grandis, paverčianti natūraliąja kalba parašytą informaciją į koncepcinį žinių modelį, kurį lengvai interpretuoja informacijos surinkimo ir apdorojimo robotai.

Ontologijų kūrimas yra tarpdisciplininis procesas, apimantis filosofijos, lingvistikos ir informatikos mokslų sritis (plačiau žr. Grigonytė 2010). Filosofijoje ontologija suvokiama kaip disciplina, nagrinėjanti būti ir egzistenciją. Tokią ontologijos apibrėžtį papildoma lingvistai; ontologija lingvistikoje – atskirų sąvokų ir jas apibūdinančių terminų tinklas. Informatikoje ontologija yra loginis ir formalus tikrovės vaizdas.

Didžiausias ir lengvai prieinamas natūraliosios kalbos tekstų šaltinis yra internetas, dėl to ontologijos dažnai suvokiamos kaip viena iš semantinio saityno ir semantinės paieškos priemonių. W3C organizacija, kurianti internetinių svetainių standartus, apibūdina ontologiją kaip terminų rinkinį, aprašantį tam tikros srities žinias: „ontologijas naudoja žmonės, duomenų bazės ir taikomosios programos, kurios siekia pasidalyti tam tikros srities

informacija <...>. Ontologijos susieja kompiuterinėms programoms pritaikytas tam tikros srities sąvokas ir ryšius tarp jų“ (W3C).

Švietimo ir mokslo terminų ontologija (toliau ŠM terminų ontologija) sudaryta siekiant formalizuoti ŠM terminų rinkinį, sukurtą vykdant įvadinę projektą, ir jį papildyti semantiniiais ryšiais, kuriuos gali interpretuoti taikomosios programos. Pagrindiniai ontologijos kūrimo darbai: kokybiškai aprašyti pasirinktos srities terminus bei sąvokas ir formaliai specifiuoti jų reikšmes. Šie darbai svarbūs sprendžiant terminų daugiareikšmiškumo problemą ir kuriant ŠM srities struktūrinį terminų modelį. ŠM terminų ontologija sukurta ne tik kaip ŠM terminų taksonomija, bet ir kaip vienas iš galimų semantinės paieškos resursų.

ŠM terminų ontologija prieinama internete adresu <http://meta.vdu.lt/webprotege/>, vizualizuojama naudojant *WebProtege* įrankį, su kuriuo galima peržiūrėti hierarchinį klasių medį, jų atributus ir sąvokų esinių pavyzdžius. Vartotojas, atidarydamas ar paslėpdamas naujas korteles ir blokus, gali susidėlioti patogią grafinę sąsają. Rekomenduojama naudoti *Chrome* ar *Mozilla Firefox* naršyklės. Tam, kad ryšiai tarp terminų būtų geriau pavaizduoti, rekomenduojama naudoti *Protege 4.3* su *OntoGraf* papildiniu.

ŠVIETIMO IR MOKSLO TERMINŲ ONTOLOGIJOS KŪRIMO METODOLOGIJOS PASIRINKIMAS

Apibendrinta ontologijų kūrimo koncepcija apibūdinama šiuo procesu metamodeliu (plačiau žr. Cimiano 2006): $M = \{D, LA, T, S, C, TR\}$, kuriame *D* reiškia dokumentų surinkimą, *LA* – lingvistines žymas, *T* – terminų atranką, *S* – sinonimų nustatymą, *C* – terminų ir jų sinonimų susiejimą į sąvokas ir *TR* – sąvokų semantinių ryšių apibrėžimą.

Naudojant skirtingas ontologijų kūrimo metodologijas, taikomos įvairios ontologijų kūrimo strategijos: remiantis vienomis metodologijomis, daugiau dėmesio skiriama ontologijos gyvavimo ciklui ir prototipų kūrimui (*Cyc*, *TOVE*, *Methontology*, *On-To-Knowledge*), kitose labiau akcentuojamas ontologijų panaudojimas taikomosiose programose (*KAKTUS*). Vienais metodais ontologijos kuriamos iš sukaupytų tekstynų (*TOVE*, *On-To-Knowledge*), kitais – iš didelių bendrinių žinių ontologijų (*SENSUS*, *Cyc*) (plačiau žr. Corcho et al. 2003).

Paprastiausiai ontologijos kuriamos šiais etapais: parenkama žinių sritis, apdorojama informacija (apibrėžiamos sąvokos, terminai, apribojimai),

nurodomi ontologijos plėtimo metodai ir įvertinimo kriterijai, parengiama ontologijos dokumentacija (plačiau žr. Uschold et al. 1996). Sudarant ontologijas tokiu metodu, nenumatoma, kad bus kuriami ontologijos prototipai ar kad ontologijos, kaip papildomi informacijos šaltiniai, bus naudojamos. Taikant šią metodologiją, sukurtos kelios ūkinės veiklos ontologijos, bet nenumatyta, kaip jas panaudoti taikomuosiose programose.

On-To-Knowledge projekte pasiūlyta metodologija, daugiausia dėmesio skirianti žinių valdymui ir būsimosios ontologijos naudojimo informacinėse sistemose galimybėms (plačiau žr. Staab et al. 2001). Atlikus galimybių studiją, apibrėžti informacijos šaltiniai, potencialūs ontologijos vartotojai, panaudojimo būdai.

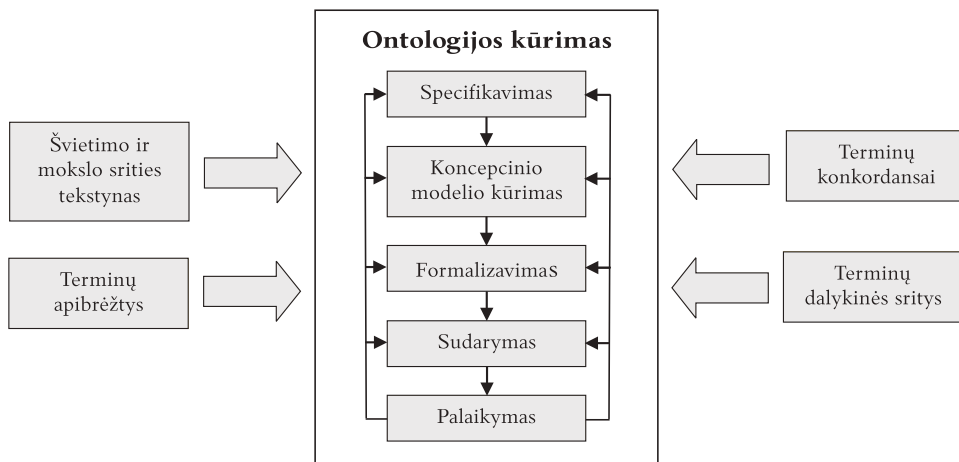
Tobulinant *On-To-Knowledge* ontologiją dalyvavo pasirinktos srities ekspertai, buvo apdorojama iš tekstų ir kitų žinių bazių sukaupta informacija. Ontologijos kokybė įvertinta tikrinant, ar ontologija atitinka reikalavimus ir pritaikymo galimybes. Visi šie ontologijos kūrimo ir tobulinimo etapai gali būti laikomi rekomendacijomis kitoms ontologijoms sudaryti.

Pristatytose metodologijose daugiausia dėmesio skiriama ontologijų kūrimo iš tekstinių informacijos šaltinių metodams. SENSUS ontologijos metodologija siūlo specialiosios srities ontologijos kūrimo procese naudoti bendrųjų žinių ontologijas (plačiau žr. Gomez-Perez et al. 2004). Metodologija numato terminų iš *OntoSaurus* žinių bazės grupavimą į sąvokų medį. Bandant susieti dvi sąvokų klases, ieškoma bendrinės sąvokos klasės (angl. *root class*).

Pasirenkant ŠM terminų ontologijos kūrimo metodologiją, atsižvelgta į turimus informacijos išteklius ir kalbos technologijų bei ontologijų kūrimo įrankių pritaikymo galimybes. Nuspręsta naudoti *Methontology* projekte sukauptą patirtį (plačiau žr. Mariano et al. 2004; Gomez-Perez et al. 2004; Corcho et al. 2003).

Methontology pritaikymas ŠM terminų ontologijai kurti ir ontologijos kūrimo ištekliams pavaizduoti 1 paveiksle. Specifikuojant nurodomas ontologijos kūrimo tikslas ir apimtys. Konceptinis ontologijos modelis kuriamas atsižvelgiant į specifikacijos metu išgrynintą sritį, vėliau jis formalizuojamas – paverčiamas formaliu ontologijos modeliu. Kūrimo proceso metu formalus modelis įgyvendinamas pagal pasirinktos ontologijų kūrimo kalbos reikalavimus. Net ir sukurta ontologija neretai būna keičiama, plečiama ar atnaujinama.

1 pav. ŠM terminų ontologijos kūrimo procesai ir išteklių (remiantis *Methontology*)

Pritaikius *Methontology* modelį, sukurtas terminų glosarijus, sąvokų taksonomija, nustatyti ryšiai tarp atskirų ontologijos objektų, parengta pavyzdžių atributų, klasių, abstrakčių klasių bei jų atributų ir ryšių bazė, kurioje įvardijama, kokiais atvejais egzistuoja pasirinkta sąvoka, su kokiais kitomis sąvokomis ji susijusi, taip pat aprašyti sąvokų esiniai.

Ontologijomis aprašomi skirtingi tos pačios specifinės srities dalykai: asmenys (pvz., *rektorius*, *studentas*), vietos (pvz., *universitetas*), procesai (pvz., *mokymas*, *dėstymas*), procesų rezultatai (pvz., *meno kūrinys*, *bakalauras darbas*) ir kt. Visi jie ontologijoje įvardijami kaip sąvokos (angl. *concept*), kurios gali egzistuoti kaip savarankiškas ontologijos informacijos vienetas arba gali būti susietos į sąvokų klases (angl. *class*).

Sąvokų taksonomija (angl. *concepts taxonomy*) – sisteminė sąvokų klasifikacija pagal pasirinktą koncepcinį ontologijos modelį – įprastai kuriamas iš terminų glosarijaus (angl. *glossary of terms*), kuris šiuo atveju suprantamas kaip formalus terminų ir jų apibrėžčių sąrašas (plačiau žr. Uschold et al. 2004).

Klasikinėje taksonomijoje klasė apibrėžiama kaip „panašių esinių grupė, besiskirianti nuo kitų individų grupių“ (plačiau žr. Mayr 1987). Kiekvieną ontologijos klasę apibūdina tik jai būdingų savybių (angl. *property*), ir jų apribojimų (angl. *restriction*) rinkinys, kurį perima visi tam tikros klasės esiniai (angl. *instance*, *individual*). Esinys yra konkretus pasirinktos sąvokos egzempliorius (pvz., *Zigmas Lydeka* yra sąvokos *rektorius* esinys).

ŠM terminų ontologijos terminai nustatyti specializuotame tekстыne nau-
dojant lingvistinius metodus (plačiau žr. Grigonytė et al. 2011; Rimkutė
2012). Ontologijos sąvokos ir sąvokų klasės kurtos pagal mišrią iš apačios į
viršų (angl. *down-top strategy*) ir iš viršaus į apačią (angl. *top-down strategy*)
strategiją (plačiau žr. Uschold et al. 1996). Taikant iš apačios į viršų stra-
tegią, pirmiausia identifikuojamos specifiškiausios sąvokos, vėliau jos kei-
čiamos abstraktesnėmis. Taikant iš viršaus į apačią strategiją, pirmiausia
apibrėžiamos abstrakčios sąvokos, vėliau jos tikslinamos. Taikant mišrią
ontologijų sudarymo strategiją, pirmiausia nagrinėjamos pradinės sąvokos
ir, atsižvelgiant į poreikius, jos arba tikslinamos, arba apibendrinamos.

Šiame ontologijos terminų taksonomijos kūrimo etape aktyviai dalyva-
vo ŠM srities ekspertas. Jis sugrupavo terminus pagal dalykines sritis ir
sukūrė pirminį ontologijos koncepcinį modelį.

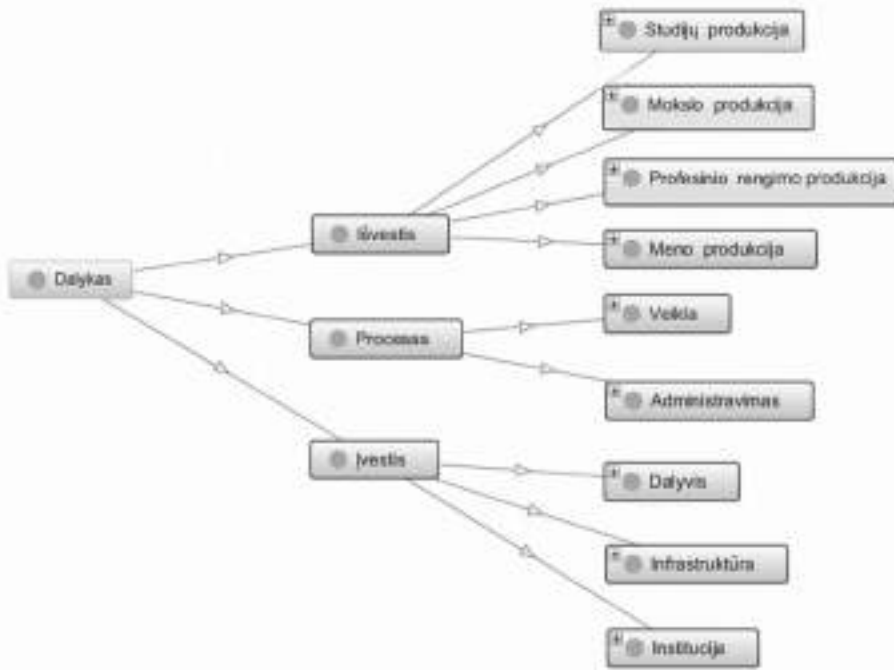
Kuriant sąvokų taksonomiją, rekomenduojama itin daug dėmesio skirti
šiems etapams: sudaryti terminų sąrašą ir iš jo atrinkti reikalingus termi-
nus, sukurti sąvokų modelį, parengti apibrėžtis ir įvertinti terminus (ISO
10241: 1992).

ŠVIETIMO IR MOKSLO TERMINŲ ONTOLOGIJOS STRUKTŪRA

Vienas iš ontologijų kūrimo proceso iššūkių – sukurti kokybišką duo-
menų struktūrą, kuri būtų universali ir pritaikoma skirtingoms informa-
cijos apdorojimo sistemoms, suderinama su kitais žinių šaltiniais. Pagrin-
dinis ontologijos elementas yra dalykas (angl. *thing*), abstrahuojantis visas
ontologijos sąvokas. Šio elemento būtinumą paaiškina filosofinė ontolo-
gijos – kaip mokslo, nagrinėjančio būtį, – apibrėžtis. Ontologija formali-
zuoja visas tam tikros srities žinias, tad būtinas jos elementas yra abstrak-
ti klasė, apibendrinanti visas specializuotos srities sąvokas.

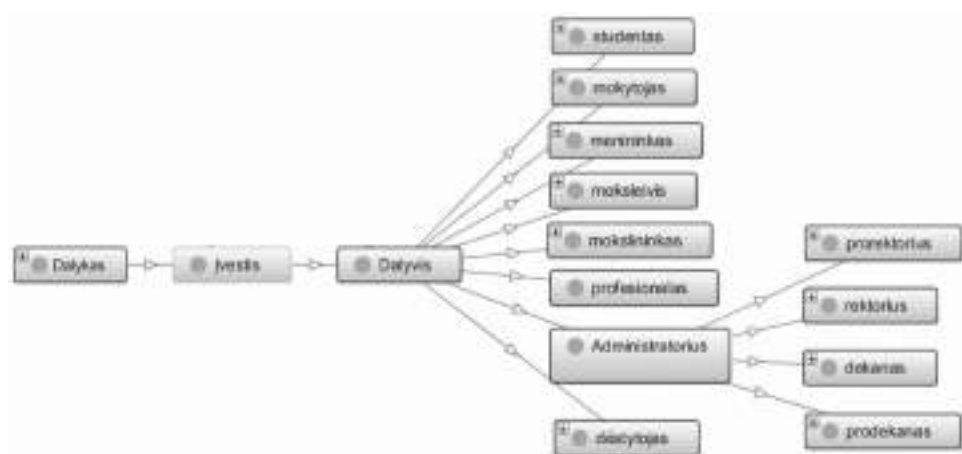
Sąvokos, terminai ir aksiomos yra pagrindiniai bet kurios ontologijos
koncepciniai elementai. Svarbu skirti termino ir sąvokos reikšmes. LST
ISO 1087-1 standarte (2005) sąvoka apibūdinama kaip „[p]ažinimo vie-
netas, kurį sudaro savitas požymių derinys“. Sąvoka nepriklauso nuo kal-
bos, jai įtakos gali turėti tik kontekstas. Terminas yra sąvokos identifika-
torius, t. y. „[ž]odinis bendrosios sąvokos žymiklis specialioje dalykinėje
sirtyje“ (LST ISO 1087-1: 2005). Aksiomomis apibūdinami specifinės
srities apribojimai, kuriama ontologijos sąvokų hierarchinė struktūra. For-
maliems struktūriniais ontologijos objektams priskiriamos sąvokos, są-
vokų klasės, klasių ir sąvokų esiniai, klasių, sąvokų ir esinių savybės, visus
ontologijos objektus siejantys ryšiai bei apribojimai.

2 pav. ŠM terminų ontologijos struktūra pagal verslo veiklų modelio sritis

Ekspertui rekomendavus, visi terminai sugrupuoti į tris abstrakčias *įvesties*, *proceso* ir *išvesties* klases (žr. 2 pav.), būdingas verslo veiklų modeliams (plačiau žr. ISO 9001: 2000). *Įvesties* klasėje nurodomi sistemos ar konkrečios veiklos reikalavimai, ištekliai ir duomenys. Dėl to šiai kategorijai priskiriamos *infrastruktūros*, *institucijos* ir *dalyvio* terminų grupės. Veiklos procesai skirstomi į esminius (klasė *veikla*), sukuriančius pridėtinę vertę, ir palaikančius procesus (klasė *administravimas*), kurie sustiprina pagrindinių procesų veiklą, užtikrina infrastruktūrą sukuriamiems procesams. *Išvestis* apibendrina proceso efektyvumą ir našumą – nurodo, kokius rezultatus galima buvo pasiekti, kokie buvo pasiekti ir kokie ištekliai buvo jiems panaudoti (*mokslo produkcijos*, *profesinio rengimo produkcijos*, *studijų produkcijos* ir *meno produkcijos* klasės). Kiekviena abstrakti dalykinės srities klasė gali turėti papildomų dalykinės srities poklasių (kaip matyti 3 paveiksle, klasės *dalyvis* poklasis yra *administratorius*, šis poklasis skirstomas dar smulkiau). Iš viso ŠM terminų ontologijoje yra 29 abstrakčiosios klasės. Pagrindinė jų paskirtis – kurti bendrąją ontologijos koncepcinį modelį pagal jau minėtą *iš viršaus į apačią* strategiją.

3 pav. *Dalyvio* klasės bendrosios sąvokos ir abstraktūs poklasiai ŠM terminų ontologijoje

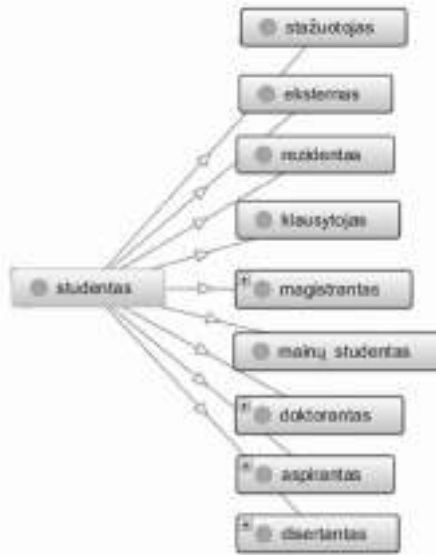
ŠM terminų ontologiją sudaro 465 bendrosios sąvokos⁷, kurių hierarchija sukurta pasitelkus apibrėžiamųjų kontekstų atpažinimo šablonus (plačiau žr. Bielinskienė et al. 2012). Apibrėžiamieji kontekstai iš dalies arba visiškai atitinka terminų apibrėžtis ir sudaromi iš hiperoniminių sąvokų. Pavyzdžiui, sąvoka *studentas* apibrėžiama kaip *asmuo, studijuojantis aukštojoje mokykloje pagal nuosekliųjų studijų programą*. O užsienio *studentas* yra *studentas, atvykęs į tam tikros šalies aukštąją mokyklą iš kitos šalies studijuoti visos nuosekliųjų studijų programos arba dalinių studijų*.

Mokslinių terminų ontologijoje įvardijami šie taksonomijos ryšiai:

- klasės poklasis (angl. *subclass-of*) – pvz., *magistrantas* yra klasės *studentas* poklasis;
- išskaidymas (angl. *disjoint-decomposition*) – pvz., *studijų produkcija* negali tuo pačiu metu būti ir *bakalauro darbas*, ir *disertacija*;
- visiškas išskaidymas (angl. *exhaustive-decomposition*) – pvz., klasei *dėstytojas* priklauso poklasiai *docentas*, *lektorius*, *profesorius* ir kt. Jei tam tikras objektas yra dėstytojas, jis turi priklausyti bent vienam iš išvardytų poklasių;
- padalijimas (angl. *partition*) – pvz., sąvoka *studijų semestras* apima sąvokas *pavasario semestras* ir *rudens semestras*. Jei kalbama apie *studijų semestrą*, jis turi priklausyti kuriam nors iš išvardytų poklasių.

⁷ Ontologijoje pateikti ir tie terminai, kurių nėra ŠM terminų žodyne, t. y. kurie nebuvo išsamiai apibrėžti.

4 pav. Sąvokos *studentas* taksonominė hierarchija ŠM terminų ontologijoje

Kadangi pagrindinis ontologijos kokybės kriterijus yra terminų viena-reikšmiškumas, kuriant ŠM terminų ontologiją daug dėmesio skirta, kad sąvokų savybių rinkinys būtų sudarytas kokybiškai. Klasių, sąvokų ir esinių savybių rinkiniui nustatyti tinka aprašomųjų kontekstų atpažinimo šablonai (plačiau žr. Bielinskienė et al. 2012). Aprašomieji kontekstai nusakoma analizuojamos sąvokos pobūdį ir jos ryšį su kitomis sistemos dalimis.

5 pav. Atributo *aktyvus* taikymo galimybės ŠM terminų ontologijoje⁸

Naudojant tą pačią savybę galima apibūdinti kelias skirtingas sąvokas. Pavyzdžiui, savybė *aktyvus* būdinga keturioms sąvokoms: *praktinis darbas*, *praktinis rengimas*, *praktinis užsiėmimas*, *pratybos* (žr. 5 pav.). Todėl svarbu akcentuoti, kad tik tam tikru unikaliu savybių deriniu galima kokybiškai apibūdinti sąvoką.

⁸ Naudojant *Protege 4.3* ontologijos kūrimo ir vizualizavimo įrankį, nebuvo galimybės vartoti lietuvių kalbą, todėl struktūriniai ontologijos elementai (pvz., *ObjectProperty*, *Domain*) pateikti anglų kalba.

tomis pačiomis savybėmis. Pavyzdžiui, jeigu ontologijoje nurodoma, kad *rektorius* vadovauja *universitetui*, tai šios sąvokos esinys – *Zigmas Lydeka* – vadovauja VDU, t. y. sąvokos *universitetas* esiniui (žr. 7 pav.).

Švietimo ir mokslo terminų ontologija sukurta OWL kalba su *Protege 4.3* ontologijų kūrimo įrankiu, vizualizuota naudojant *WebProtege* įrankį ar *OntoGraf* papildinį⁹.

ŠVIETIMO IR MOKSLO TERMINŲ ONTOLOGIJOS ĮVERTINIMAS BEI PRITAIKYMAS

Šiuo metu ŠM terminų ontologijoje yra 29 abstrakčiosios sąvokų klasės ir 465 bendrosios sąvokos, 87 sąvokų, sąvokų klasių ir jų esinių savybės, 141 esinys, 296 ontologijos sąvokų klasių, sąvokų bei esinių ryšiai.

Formaliai ontologijos sudėtingumą galima įvertinti pasitelkiant aprašomosios logikos (angl. *description logic*) metrikas (plačiau žr. Corcho et al. 2003; Baader 2003). ŠM terminų ontologija įvertinta ALCHON(D) sudėtingumo lygmeniu, čia:

- *AL* – atributų kalba; ja galima susieti sąvokas, rašyti joms universalius apribojimus;
- *C* – nurodo, kad galima neigti sąvokų ryšius;
- *H* – nurodo, kad galima kurti vaidmenų hierarchiją;
- *O* – kiekį įvertinantys apribojimai (ryšiai: *tiksliai vienas, vienas iš daugelio*);
- *N* – kiekio apribojimai (ryšiai: *mažiau, daugiau*);
- (*D*) – duomenų tipų savybės.

Be ontologijos žodyno, taksonomijos ir semantinių ryšių vertinamos jos panaudojimo ir pritaikymo galimybės. Pasirinkta OWL ontologijų kūrimo kalba yra tinkama padaryti semantinėms išvadoms, ontologijai pildyti naujomis sąvokomis ar kelioms skirtingų sričių ontologijoms susieti. ŠM srities struktūrinis terminų modelis parengtas taip, kad kiekviena ontologijos sąvoka būtų aprašyta unikaliu savybių ir semantinių ryšių rinkiniu – toks sprendimas padeda spręsti terminų daugiareikšmiškumo problemą. Šis išteklius sukurtas ne tik kaip ŠM srities terminų taksonomija, bet ir kaip vienas iš galimų semantinės paieškos ir natūraliosios kalbos apdorojimo priemonių.

⁹ Daugiau informacijos: <http://protege.stanford.edu>.

Iki šiol daug dėmesio skirta tam, kaip ontologijos gali būti pritaikytos kompiuterizuojant natūraliąją kalbą, ją sisteminant, padarant suprantamą kompiuterinėms programoms. Galbūt iš pirmo žvilgsnio ne visai aišku, kuo ontologijos gali būti pravarčios lingvistams ar kitų sričių specialistams. Reikia pabrėžti, kad ontologijos ypač naudingos terminologams, nes, pasinaudojus ontologijos vizualizavimo priemonėmis, aiškiai matyti terminų tarpusavio ryšiai. Terminams iliustruoti galima parinkti ontologijoje pateiktus su tais terminais susijusius konkrečius žodžius (ontologijoje vadinamus *esiniais*).

Tiek ŠM terminų žodynas, tiek ontologija gali padėti ŠM srities dalyviams: dėstytojams, mokytojams, administracijos darbuotojams, studentams, moksleiviams, nes šiuose šaltiniuose matyti, kaip, pvz., klasifikuojami studentai, kokių rūšių būna studijų, iš ko sudaryta aukštųjų mokyklų administracija ir pan.

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Straipsnyje pristatytas *Švietimo ir mokslo terminų žodynas* ir *Švietimo ir mokslo terminų ontologija*. Tiek žodynas, tiek ontologija yra tobulinti. Didžiausias abiejų šaltinių privalumas ir išskirtinumas yra tai, kad jie parengti naudojant lietuvių terminologų dar menkai taikomus tekstynų ir kompiuterinės lingvistikos principus.

ŠM terminų žodynas yra prieinamas internete, jį sudaro 224 nuo vieno iki penkių žodžių sudaryti terminai. Nuo kitų terminų žodynų šis skiriasi tuo, kad be įprastinių terminų žodyno dalių (pačių terminų, apibrėžčių, atitikmenų užsienio kalbomis) jame pateiktos visos to termino kaitybinės formos su dažnumais, pavyzdžiai iš ŠM tekstyno, kolokatai ir konkordansas. Šie duomenys svarbūs tuo, kad žodyno naudotojai gali susidaryti išsamų vaizdą apie tam tikro termino vartoseną, kontekstą; gali rasti apibrėžtyje galbūt nepaminėtus svarbius termino požymius.

Internetu prieinama ŠM terminų ontologija atskleidžia, kokiais semantiniais ryšiais susiję ŠM terminai, padaro šią informaciją suprantamą kompiuterinėms programoms. Ontologijos gali ypač praversti terminologams, klasifikuojantiems, aprašantiems tam tikros srities terminus, pateikiantiems konkrečių pavyzdžių.

Tikimasi, kad tiek ŠM terminų žodynas, tiek ontologija bus metodologiškai svarbūs resursai ir paskatins Lietuvos terminologus labiau pasinaudoti tekstynų teikiamomis galimybėmis tirti, aprašyti, klasifikuoti terminus.

LITERATŪRA

- Baader F. 2003: Appendix: description logic terminology. – *The description logic handbook: theory, implementation, and applications*, Cambridge: Cambridge university press.
- Bielinskiė A., Boizou L., Kovalevskaitė J., Utka A. 2012: Towards the Automatic Extraction of Term-defining Contexts in Lithuanian. – *Human Language Technologies. The Baltic Perspective: Proceedings of the Fifth International Conference Baltic HLT 2012*, Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 18–26.
- Cimiano P. 2006: *Ontology Learning and Population from Text: Algorithms, Evaluation and Applications*, Karlsruhe: Springer.
- Corcho O., Fernández-López M., Gómez-Pérez A. 2003: Methodologies, tools and languages for building ontologies. Where is their meeting point? – *Data & knowledge engineering* 46(1), 41–64.
- Gomez-Perez A., Corcho O., Fernandez-Lopez M. 2004: *Ontological Engineering: with examples from the areas of Knowledge Management, e-Commerce and the Semantic Web*, London: Springer-Verlag.
- Gornostay T., Ramm A., Heid U., Morin E., Harastani R., Planas E. 2012: Terminology Extracion from Comparable Corpora for Latvian. – *Human Language Technologies. The Baltic Perspective: Proceedings of the Fifth International Conference Baltic HLT 2012*, Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 66–73.
- Grigonytė G. 2010: *Building and Evaluating Domain Ontologies: NLP Contributions*, Logos Verlag Berlin GmbH.
- Grigonytė G., Rimkutė E., Utka A., Boizou L. 2011: Experiments on Lithuanian Term Extraction. – *Proceedings of the 18th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2011. NEALT Proceedings Series* 11, 82–89.
- ISO 10241: 1992 *International terminology standards – Preparation and layout*, Geneva: ISO.
- ISO 9001: 2000 *Quality management systems – Requirements*, Geneva: ISO.
- Krugļevskis V., Vancāne I. 2005: Term Extraction from Legal Texts in Latvian. – *Proceedings of the Second Baltic Conference Human Language Technologies*, 155–159.
- LST ISO 1087-1: 2005 *Terminologijos darbas. Aiškinamasis žodynas. 1 dalis. Teorija ir taikymas* (tpd ISO 1087-1: 2000).
- Mariano F., Gomez-Perez A., Juristo N. 2004: Methontology: From Ontological Art Towards Ontological Engineering. – *AAAI-97 Spring Symposium. Series on Ontological Engineering*, Stanford: AAAI Press, 33–40.
- Mayr E. 1987: The ontological status of species: scientific progress and philosophical terminology. – *Biology and Philosophy* 2(2), 145–166.
- Rimkutė E. 2010: Lietuvių kalbos terminų automatinio nustatymo galimybės. – *Kalbų studijos* 16, 71–78.
- Rimkutė E. 2012: Automatinis švietimo ir mokslo terminų nustatymas lingvistiniais metodais. – *Terminologija* 19, 54–69.
- Staab S., Studer R., Schnurr H. P. 2001: Knowledge Processes and Ontologies. – *Intelligent Systems* 16(1), 26–34.
- Uschold M., Gruninger M. 1996: Ontologies: Principles, methods and applications. – *Knowledge engineering review* 11(2), 93–136.
- Uschold M., Gruninger M. 2004: Ontologies and semantics for seamless connectivity. – *ACM SIGMod Record* 33(4), 58–64.
- W3C – OWL Web Ontology Language Use Cases and Requirements. Prieiga internete <http://www.w3.org/TR/2002/WD-webont-req-20020307/> (žiūrėta 2013-10-14).

ONTOLOGY AND DICTIONARY OF SCIENCE AND EDUCATION TERMS

The paper presents the dictionary and the ontology of science and education terms. The proposed approach of ontology and dictionary building uses the following Natural Language Processing techniques: linguistic pattern recognition, collocation extraction, morphological analysis, POS tagging, and others.

The dictionary of science and education is available online and contains 224 one word and multiword terms (their length is up to 5 words). The dictionary contains the

necessary dictionary fields (terms, definitions, translations to other languages), as well as some additional fields such as declined forms of terms with their frequencies, examples of term usage, collocations and concordances from the special science and education corpus.

The main focus of the paper is the ontology of terms in the domain of science and education. Authors present, how different research areas define ontologies, what are the possibilities of their use, what are ontology building methods. The structure of the ontology is illustrated by multiple examples. The hierarchical structure of concepts, their properties and relationships make this information readable and understandable for knowledge-based information systems. Ontologies can be particularly useful for terminology experts, who try to classify and describe terms, concepts and their instances in a domain specific field.

Both resources can be valuable for lecturers, teachers, administration management bodies, students, etc. While using the ontology, they can define and conceptualize the processes of studying, teaching or learning.

The paper introduces the possibilities of semi-supervised term extraction with mixed prescriptive and descriptive term analysis methods, which can be useful for terminology experts, lexicographers, and creators of lexical databases.

Gauta 2013-10-29

Irena Markievicz
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52, LT-44248 Kaunas
E. paštas i.markievicz@if.vdu.lt

Erika Rimkutė
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52, LT-44248 Kaunas
E. paštas e.rimkute@hmf.vdu.lt

Lexicography, Terminography and the Role of New Mobile Devices in Teaching Terminology¹

ÁGOTA FÓRIS

Károli Gáspár University TERMIK

PÉTER GAÁL

Károli Gáspár University TERMIK

KEYWORDS: teaching lexicography and terminology, master in terminology, new tools in education, smartphones, tablets

1. INTRODUCTION

The establishing and launch of the *Master in Terminology* started two years ago, and as a result the training of terminologists has been introduced into Hungarian tertiary education at a master's level. The *Master in Terminology* is a two-year programme at the Faculty of Humanities of the Károli Gáspár University, Budapest. The language of instruction is Hungarian. The first year comprises the introductory and specialist subjects (mainly of linguistics), and the second year focuses on practical training, during which students have the opportunity to work as trainees at various institutions (cf. Fóris 2011, 2013).

Terminology, lexicography and terminology management form the core material of the programme. When designing the curriculum, beyond including the most important theories and methods of lexicography and terminology, a key question is which modern tools (their use, content and form) we should focus on in the training. Not long ago desktop computers were a state-of-the-art, but soon they are becoming a thing of the past, and it seems that in a few years time portable computers (laptops, netbooks) will also become outdated.

Current trends clearly indicate the spread of smartphones and tablets. Some of these gadgets already measure up to average personal computers

¹ Acknowledgements. This study was supported by the Bolyai János Postdoctoral Fellowship (Hungarian Academy of Sciences).

both in performance and in functionality, and they are expected to outperform PCs soon. Today, just like regular computers, smartphones and tablets offer a wide range of software and are able to carry out various tasks.

The paper discusses the emphasis placed in the MA in Terminology on modern tools and the possibilities they open, primarily in the teaching of lexicography and terminology.

2. LEXICOGRAPHY AND TERMINOLOGY IN THE PROGRAMME

Owing to the development and interconnection of telecommunication and information technology and the establishment of internet and other networks, easy and quick access and transmission of information is available for users. The easy permeability of the systems of different professions is facilitated by accurate definitions and the comparison of particular systems and their harmonization. The methods of terminology research and applications and possibilities of teaching terminology have been changed fundamentally by infocommunication systems and the spread of the internet. If the database not only contains the definitions of concepts but also details on the relations among the concepts and on the characteristics of such networks of relations, that helps handling the large amount of information contained in them and makes it possible to use the information in the most effective way. Efficient and quick selection of the required information is helped by these semantic and ontology systems.

Competences of terminologists mainly include forming terminology systems in regard to entities of the world and developing the system of terms which carries information in ontologies (with taking notice of professional knowledge and principles of verbal communication). In the Master knowledge is conveyed in an onomasiological approach, connected to conceptual systems. The description of connections among concepts, creating terms and definitions, the use of terminology management tools, principles of terminological systems based on the latest research have an important role in the curriculum. The spread of electronic and mobile applications demands handing over and using the material of modern terminology in this attitude, which is possible only with specialists trained for this goal.

The core material of the MA in Terminology programme is made up of: semantics; onomastics; morphology; word formation, term formation; terminology, lexicography; language politics; language planning, language

rights; corpus linguistics; terminology management, terminography and documentation; standardization, quality management.

Students attend lectures on terminology in the second semester of the training, lexicography as well as terminology management (both lectures and seminars) in the third semester, and take part in terminology seminars in the fourth semester. Our current paper focuses on recently appeared gadgets in the area of lexicography and terminography.

3. NEW TOOLS IN LEXICOGRAPHY AND TERMINOLOGY

The quick and wide spread of mobile communication tools in recent years has caused significant changes in the field of terminology and lexicography. Ten or twenty years ago ordinary desktop computers were a state-of-the-art. But soon not only desktop PCs, but ordinary portable computers (laptops, netbooks) will also become outdated for users. Current trends predestinate the era of mobile communication tools (e.g. smartphones, tablets). Here are some statistics about these trends: the *Pew Internet & American Life Project*, 2013 survey, which summarized the statistical data between 2011 and 2013 in the USA, revealed that 55% of mobile phone users have a smartphone and only 45% of them have a traditional mobile phone (*Pew Internet & American Life Project*, 2013). (In 2011 these were in a reverse order, so significant changes happened in the last two years.) Similar trends could be observed about tablets. According to the 2013 prognosis of *International Data Corporation (IDC)*, the number of sold tablets will approximate the number of sold portable computers, and will outstrip desktop computers.

The performance of smartphones and tablets grows progressively, the high end ones are nearly as powerful as an average PC, and they will probably outperform PCs soon. But in size and portability mobile tools leave PCs behind right now. These features make them suitable for running and using different applications, for example — what is important for the point of view of terminology — electronic dictionaries, terminology databases or other translation support software products.

Electronic dictionaries (mainly online dictionaries) are the future (what is more maybe the present) in terminology and in lexicography, and paper based reference works are put into shade. Six advantages and innovations of electronic dictionaries (compared to paper dictionaries) are emphasized by Sylviane Granger (2012): corpus integration, more and better data,

efficiency of access, customization, hybridization (using the characteristics of various types of reference works) and user input. It is easy to see that in the twenty first century modern dictionaries need to possess all of these six features in order to make effective use possible, in the fields of translation, education or industry.

Online dictionaries could be classified as *institutional Internet reference works* or *collective free multiple-language Internet reference works* (Fuertes-Olivera 2010). Collective dictionaries become more and more popular among dictionary users, although they are often mentioned as dictionaries filled with ‘unauthentic’ and ‘not reliable’ information. The most well-known community reference works are the Wiki dictionary projects like Wikipedia or Wiktionary. In the point of view of terminology, the most interesting Wiki project is maybe TermWiki, which is a free, multiple-language, online, collective terminology database. The reason TermWiki is new and interesting is because it combines the features of collective free multiple language dictionaries and features of popular social network sites. TermWiki allows non-professionals, professionals, terminologists and translators to share knowledge, edit pages of terms or create brand new pages. The reliability of this kind of terminology databases could be improved by the participation of professionals in the editing and supervising work.

The use of electronic dictionaries on mobile platforms is slightly different from traditional computer use, because the screen of smartphones and tablets is much smaller than ordinary PC or laptop screens and typing is done not on a traditional keyboard but a virtual one. For comfortable and efficient use of electronic dictionaries on mobile platforms we have to take the features of smartphones and tablets into consideration. There are two opportunities about it: to create the mobile version of the dictionary homepage, or a mobile dictionary application. Recently there is only little research and publication about mobile dictionaries because they appeared in large numbers just one or two years ago. A good example is Deny A. Kwarý's (2013) article that deals with mobile business dictionaries and its improvement potential. Therefore mobile lexicography will be an important area of future lexicography research.

Smartphones and tablets may soon appear in the teaching of terminology. The use of mobile tools at a lecture could be an easy and efficient way to acquaint students with different online dictionaries and terminology databases. Most teenagers and members of twenty-something age group

already have these gadgets, so they don't need a computer room — only internet connection — to access these online reference works. But easy access is not only available in the classroom, because mobile tools are with us practically every moment in life, so we can access dictionary information without desktop or portable computers.

Apart from education, the workplace could be another scene of the everyday use of mobile tools. Due to globalization there are more and more fields of activity which demand language support. Smartphones and tablets (because of their size) could be with employees all the time, regardless of where they work. So when they need a dictionary or terminology database they don't need to access their desktop computer every time. Another advantage is the built in voice recognition of mobile operation systems and other applications which supersedes the slow and complicated typing. (For example: a factory engineer can't leave the machines and devices behind when he needs to look up an unknown term. But it isn't necessary because he can access the required information with the help of his smartphone.)

The need for mobile dictionary and terminology applications is considerable. If we have a look at *Google Play* (one of the most popular online application store on the Internet), we see that there are many offline and online dictionaries (both free and pay) and some terminology applications for download. The most available terminology applications on *Google Play* are about medical and financial terminology. But download statistics shows that these apps are not as popular as mobile dictionaries. It follows therefore, that they have only a few users, but this trend could easily change by developing these apps and making people aware of their existence.

4. CONCLUSIONS

Actual terminology working methods are based on the use of tools of information technology and language technology. The aim of the *Master in Terminology* is to contribute to our integration into the European Higher Education Area by training professionals who are able to use modern technology and are familiar with their linguistic background that is needed for their development. Qualified terminologists could take an active part in Hungarian participation in European Union integration process. The high level theoretical and practical training grounded on a

wide basis allows graduates to find employment easily. As the position of the terminologist was unknown before, needs and regulations didn't exist in Hungary. Therefore, besides training terminologists, another important task is to make the labour market aware of the financial and professional benefits of employing one. The first students who graduated have quickly found jobs at research institutes, technical translation agencies, enterprise development centres as terminologists, project managers and translators.

Terminology, terminography and lexicography trainings (including making students acquainted with modern tools and software products) play an important role in teaching. The appearance and spreading of mobile devices set new tasks and challenges to terminology and lexicography. The claim of availability and easy use of traditional electronic (online) sources and reference works by smartphones and tablets will probably keep growing. To achieve this it isn't enough to transfer existing electronic reference works to mobile platforms. It's definitely necessary to optimize them for the most efficient use. Concerning the theoretical background: terminology and lexicography research should be extended to the research of mobile dictionaries and terminology databases. The result of this type of research may contribute to the making of better and more reliable applications, and more up-to-date education for students.

REFERENCES

- Fóris Á. 2011: A terminológia mesterszak indításának előzményei. [Proceedings of MA in Terminology]. – *Hungarológiai Évkönyv*. E. Kárpáti, O. Nádor, T. Szűcs (szerk.), Pécs: PTE BTK – Dialóg Campus 12 (2011), 110–120.
- Fóris Á. 2013: Terminology Master in Hungary a Case Study. – *Buletin Ştiinţific. La formation en terminologie*. Actes de la Conférence Internationale de Bucarest 3–4 novembre 2011. C.-Ş. Stoean, N. Ivanciu, R. Constantinescu-Ştefănel, A. Lorez (eds.), Bucarest: ASE, 100–105.
- Fuertes-Olivera P. 2010: Lexicography for the Third Millennium: Free Institutional Internet Terminological Dictionaries for Learners. – *Specialised Dictionaries for Learners* (Lexicographica Series Maior 136). P. Fuertes-Olivera (ed.), Berlin: De Gruyter, 193–208.
- Granger S. 2012: Introduction: Electronic Lexicography – From Challenge to Opportunity. – *Electronic Lexicography*. S. Granger, M. Paquot (eds.), Oxford: Oxford University Press, 1–14.
- Kwary D. 2013: Principles for the Design of Business Dictionaries on Mobile Applications. – *Hermes Journal of Language and Communications Studies* 50, 69–81.

LEKSIKOGRAFIJA, TERMINOGRAFIJA IR NAUJŲ MOBILIŲŲ ĮTAISŲ VAIDMUO MOKANT TERMINOLOGIJOS

Terminologijos magistro programa sukurta ir pradėta dėstyti 2011 m.; taip terminologų rengimas Vengrijoje tapo aukštojo mokslo dalimi. Programos branduolį sudaro terminologija, leksikografija ir terminijos tvarkyba. Šiuolaikinės leksikografijos tendencijos rodo išmaniųjų telefonų ir planšetinių kompiuterių panaudojimo plėtrą. Kai kurie

iš šių įrenginių savybėmis ir funkcionalumu prilygsta vidutiniškiems asmeniniams kompiuteriams; manoma, kad greitai turėtų juos ir pralenkti. Šiandien išmaniuosiuose telefonuose ir planšetiniuose kompiuteriuose, kaip ir įprastiniuose kompiuteriuose, yra labai įvairios programinės įrangos, jie gali atlikti įvairias užduotis. Straipsnyje aptariamas modernių priemonių vaidmuo ir jų teikiamos galimybės, mokant leksikografijos ir terminologijos pagal *Terminologijos magistro* programą.

Gauta 2013-10-25

Ágota Fóris
Károli Gáspár University TERMIK
Reviczky u. 4, 1088 Budapest, Hungary
E-mail aforis@t-online.hu

Péter Gaál
Károli Gáspár University TERMIK
Reviczky u. 4, 1088 Budapest, Hungary
E-mail peter.gaal.hun@gmail.com

Follow @TermList on Twitter! — Social Media as a Tool for Terminological Information and Activities

ANITA NUOPPONEN

University of Vaasa

KEYWORDS: terminological activities, social media, computer-mediated communication, content sharing, online collaboration

1. INTRODUCTION

Terminology science and terminology work have always had a very strong emphasis on networking, collaborating, and sharing information as well as on utilizing and developing computer software for various activities of the field. This paper integrates two research interests of the author: terminology and computer mediated communication (CMC), and belongs to a series of papers where the adaption of CMC technologies for terminology work and dissemination of terminological information have been reviewed¹. The following citation is from Nuopponen 1996 presented at the TKE conference in Vienna:

“The Web is an ideal platform for various kinds of terminological activities. It is not only an online archive or storage for electronic documents or a world-wide bibliography or encyclopedia of terminological and terminographical information but it can play an important role as an interactive collaborative communication tool in terminological research, terminographical projects, as well as in education. Even though there are already plenty of terminological activities in the Web, the major part is still missing — hopefully not very long.”
(Nuopponen 1996)

Most of the major actors in terminological information dissemination and coordination, such as Infoterm and TermNet and national terminology centres were still missing on the web — a fact that may seem hard to understand today. However, the obvious reason for it was that the World

¹ “Terminological information” refers to information related to terms and concepts, terminological products, methods, theories, research and other activities etc.

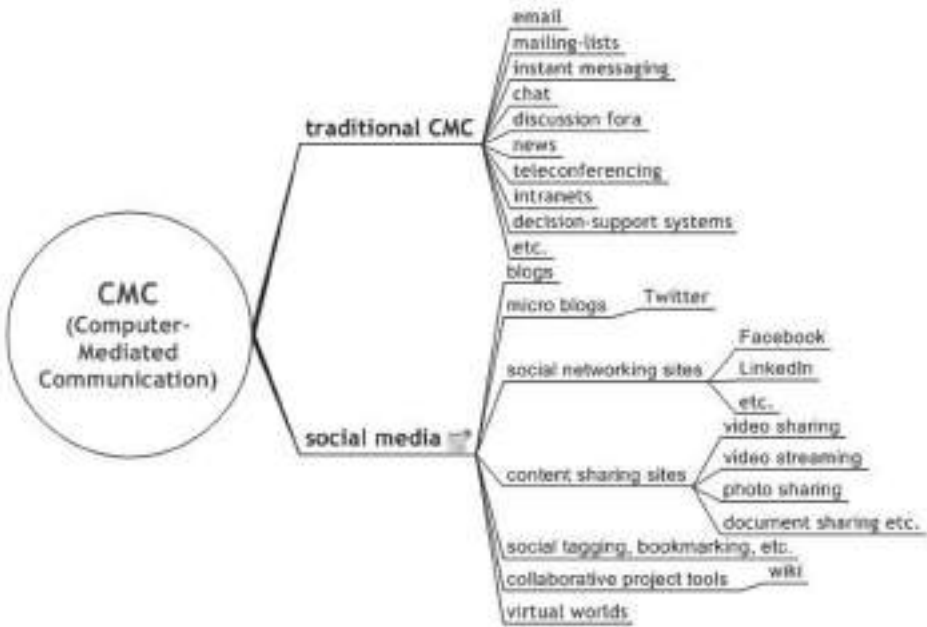
Wide Web was still brand new back then, and the first easy-to-use web browsers appeared around 1993. The Internet opened for commercial use as late as around 1991–1993, the years 1994–1995 being the breakthrough years. At the University of Vaasa, we had been following the development of the Internet from the late 1980's, and 1994 I established *Term-List* mailing-list and *Terminology Forum* web portal for terminology related information.

Since then, more tools for online interaction and information dissemination have become available, the latest being social media, the use of which has spread to almost any field of human activity. In Andreas Kaplan's and Michael Haenlein's (2010) words, social media could actually “be seen as an evolution back to the Internet's roots, since it retransforms the World Wide Web to what it was initially created for: a platform to facilitate information exchange between users”. It is time for the next review of the situation. This article discusses how the terminologists utilize or could utilize the Internet and more specifically social media for terminological activities and for dissemination of terminological information today. The four affordances of social media presented by Jeffrey W. Treem and Paul M. Leonardi (2012) who discuss the kinds of behaviors social media supports are taken as a theoretical framework. Only those social media sites or applications are taken under scrutiny where terminological information, content or activities could be found.

2. SOCIAL MEDIA

Since the concept of social media is evolving its definition is hard to pin down. Often authors resort to give an extensional definition by enumerating “the types of technologies that people recognize, implicitly, as social media (e.g. *blogs*, *wikis*, *Social Networking Sites*, *social tagging*, etc.)” as Treem and Leonardi (2012: 145) point out in their analysis of previous social media studies. In Figure 1, there is a tentative typology of the types of social media. It is difficult to outline a concept system for social media because the software and services or technologies are constantly being developed and morphed into something new. For instance, in the beginning *Twitter* was associated with blogs, but now it is used for news sharing, social bookmarking, and it is competing with social networking sites such as *Facebook* and *Google+*.

Figure 1. A rough typology of computer mediated communication

Intensional definitions for the concept of social media quite often emphasize features such as online existence, content creation by the users, displaying the content to others, sharing, and interactivity. These characteristics, however, do not yet distinguish social media adequately from the *traditional CMC* (see Figure 1) (Treem, Leonardi 2012: 145). Email, mailing-lists etc. have many of these features. In addition to the generally mentioned characteristics of social media Treem and Leonardi (2012) emphasize the kinds of behaviors social media typically afford – what we can do with these tools. As affordances they list:

- **visibility** (contributions can be easily located and viewed),
- **persistence** (social media maintains the compiled knowledge over time),
- **editability** (messages can be carefully crafted prior to sending),
- **association** (between individuals, between individuals and content or between an actor and a presentation, content and content).

Treem and Leonardi (2012: 148–150) note that these affordances apply also to the traditional CMC and other types of communication technologies utilized in organizations. The difference is that social media technologies have potential to have high levels of all of these affordances simultaneously.

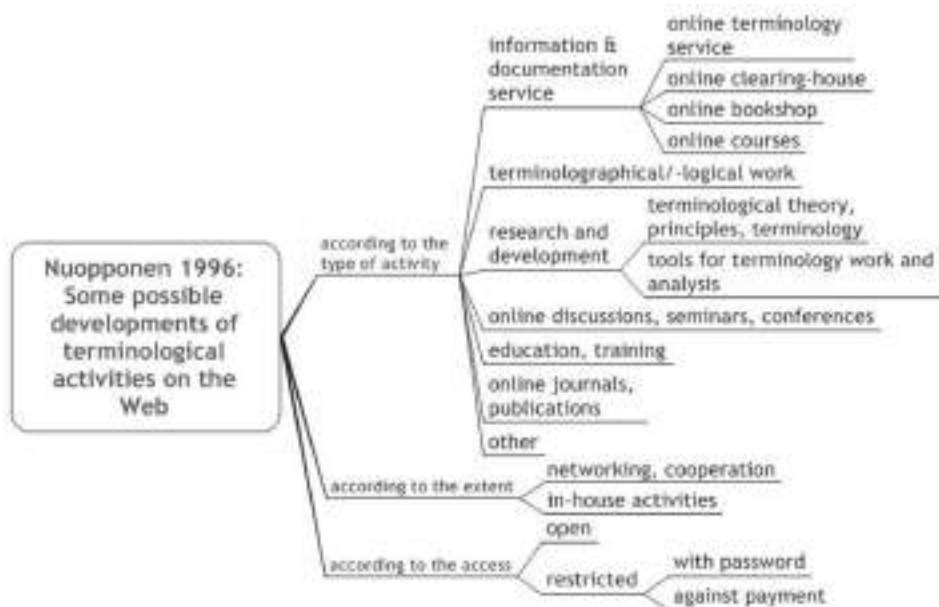
(Ibid.) For instance, emails can be crafted carefully and stored and searched, however, they have limited visibility. Furthermore, the sender cannot edit or remove sent message. A database entry may have visibility but it may lack association, e.g. discussion between those who are editing the entry.

Even though Treem and Leonardi (2012) are talking about organizational settings, much of what they say applies also to communication inside a discipline, in this case the field of terminology. In the following, today's terminological activities online and possibilities that social media offer for this field will be discussed.

3. TERMINOLOGICAL ACTIVITIES ONLINE

In Nuopponen 1996, the future of terminological activities on the web was outlined as shown in Figure 2.

Figure 2. Some possible developments of terminological activities on the Web (Nuopponen 1996)

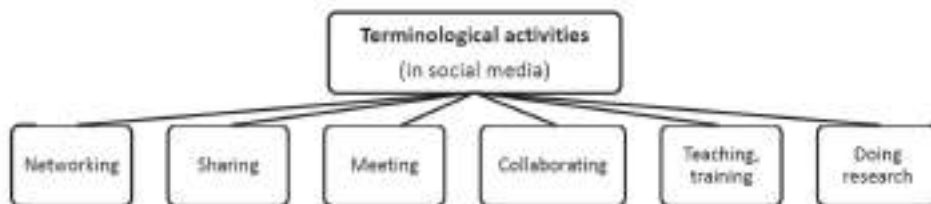
Until then, great efforts were put into compiling bibliographies and disseminating information on printed terminological products. Today, the future predicted in the paper, is quite accurate, because the web is now utilized for all of these, e.g. printed bibliographies have been replaced by online listings of publications and we have direct access to vast amount

of relevant texts and documents. Search engines, link lists, home pages and social networking sites have made printed *who is who* publications redundant and antiquated.

4. TERMINOLOGICAL ACTIVITIES IN SOCIAL MEDIA

Various terminology-related activities in social media have been searched for in order to find a pattern for what is done and what could be done. Seen from the perspective of social media, terminological activities can be divided roughly into networking, sharing, meeting, collaborating, teaching and training, and doing research (Figure 3). Each of these has its own requirements and there is no single social media site, platform or application that would serve them all.

Figure 3. Terminological activities in social media

4.1. Networking

Networking refers here both to (1) finding the right persons and organizations to connect with, and to (2) reconnecting and keeping in touch as well as to discussing common interests. Social networking sites (SNS) such as *LinkedIn* and *Facebook*², enable the users to find those that they already know and to connect with them, to see who is connected with whom and who does what. Indeed, there is already a large network of terminology researchers and terminologists to be found in *LinkedIn*. Earlier, finding this information and building a professional network required frequent participation in terminological events, correspondence and email exchange. On a SNS, the information is easy to edit and does not disappear as easily as business cards after a conference.

Seen from the other angle, SNS affords visibility for the users. Treem and Leonardi (2012) say that “social media afford users the ability to make

² Other popular social networking sites are *Google+*, *Orkut* (popular in India, Brazil), *SinaWeibo* (China), *Vkontakte* (Russia). See more, e.g. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_social_networking_websites.

their behaviors, knowledge, preferences, and communication network connections that were once invisible (or at least very hard to see) visible to others". Especially *LinkedIn* (linkedin.com), which is more professionally oriented than *Facebook* (facebook.com) has become commonplace to link with people we meet at conferences and meetings. Instead of exchanging business cards we may say "you can find me in *LinkedIn*" or send invitations to people we have met and to connect with them. The user profile in *LinkedIn* could also be characterized as a dynamic and interactive CV since the users can update their data and connections may endorse the skills and write recommendations. The users post status updates and follow each other's messages. In addition, the sites themselves analyze users' data and existing contacts, and recommend new connections or content, which may or may not be relevant.

Compared to social media, discussions in email or on a mailing-list have limited visibility. Social media give also the possibility to edit messages carefully, to delete already submitted messages, to address a larger group without messing up the mailboxes, to search and access messages later on, etc. (Treem, Leonardi 2012: 148) A SNS site like *LinkedIn* provides people with various kind of information which also a home page may do, but SNS sites are normally more dynamic and facilitate interaction: endorsing connections, sending messages, sharing news or other content, joining groups with special interests and discussing in these groups.

In traditional CMC discussions, opinions, and comments have been conducted and expressed as email messages, mailing-list conversations or synchronous or asynchronous online chat. Email-based tools are limited to their visibility, only those to whom the message is send get it. A downside is that mailboxes get easily filled with lengthy conversations. Instead, social media sites could be utilized more for discussion enabling thus more people to join it. For instance in *LinkedIn*, it is possible to create discussion groups or join an existing one. For terminologists, there are especially two groups: *Terminology*, managed by Kara Warburton, and its subgroup for *Association for Terminology and Knowledge Transfer* managed by Hanne Erdman Thomsen. Utilizing possibilities like this is not without problems either since it is easy to forget being a member in a group unless email notifications have been turned on. Email has become a tool that is being used on a daily bases, but SNS sites have not necessarily gained the same degree of presence in our daily lives.

4.2. Sharing

One of the most typical features of social media is sharing — sharing content and meta-knowledge. In the field of terminology, the content could be texts, publications, articles, slideshows, terminological products, software, video recordings from courses etc. Meta-knowledge here means information on where to find shared content, links, news and reviews etc. Email, websites, email newsletters, online journals and online bookstores and data bases, have made sharing and finding content easier and faster. Social media enhance this set of tools, e.g. blogs, wiki, social tagging, content sharing sites for videos, texts, photos.

Blogs are useful tools for sharing thoughts, ideas and opinions with each other³. They may have a possibility for the readers to join the conversation and to share posts to other social media channels. Good examples from the field of terminology are *BIK Terminology*⁴ by Barbara Inge Karsch, *Terminology Blog* by TermNet⁵, *TNCs blogg* (in Swedish) by The Swedish Centre for Terminology⁶ and the *Blog of European Parliament's Terminology Coordination*⁷. Also many companies have interesting terminology related blogs: e.g. *Microsoft*⁸ and *SAP*⁹ have blogs with discussion possibilities for their customers, translators and localizers. Blogs may over time become huge repositories of information as has happened with TermCoord's original blog¹⁰, which was transformed into a website.

Link lists on websites are still popular for sharing **meta-knowledge** (e.g. *Terminology Forum*¹¹). Social media offers further options, e.g. *Pinterest*, *Scoop.it*. *Pinterest* is a very popular social media site used for sharing (“pinning”) beautiful photos found anywhere on the web. In her article “*Pinterest* as a library marketing and information literacy tool”, Cynthia Dudenhoffer (2012: 328) describes *Pinterest* in the following way:

³ More e.g. Kaplan, Haenlein 2010

⁴ <http://bikterminology.com>

⁵ <http://terminologyblog.wordpress.com>

⁶ <http://www.tnc.se/TNCs-blogg>

⁷ <http://termcoord.eu/blog>

⁸ <http://blogs.technet.com/b/terminology>

⁹ <http://scn.sap.com/community/globalization>

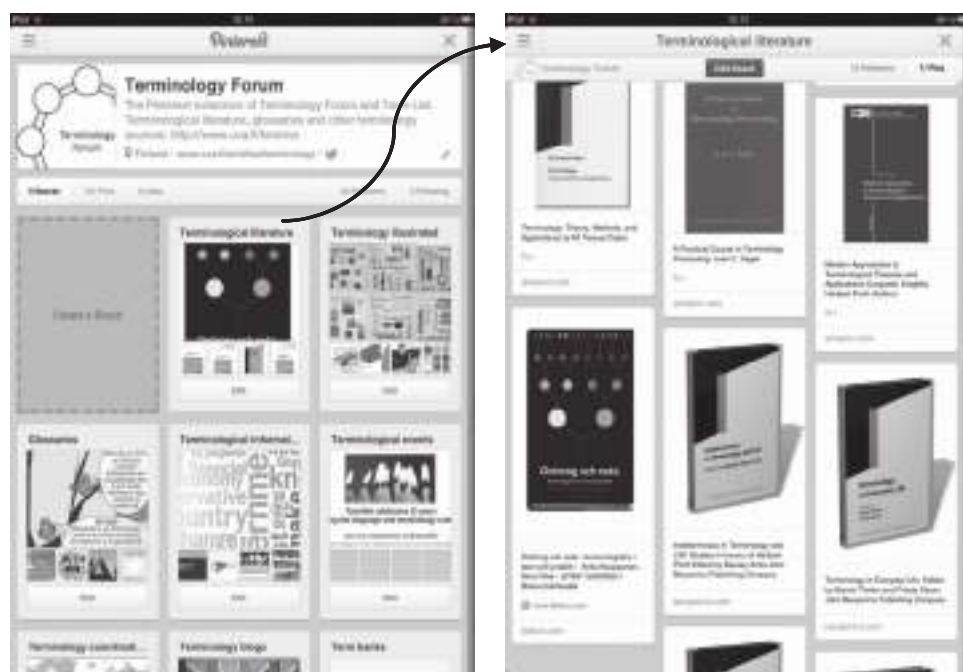
¹⁰ <http://termcoord.wordpress.com>

¹¹ <http://www.uva.fi/termino>

“Pinterest allows members to “pin” items or images found on the Internet to a “pinboard,” which can then be easily shared through an e-mail link or by following the creator. The boards are publicly viewable so no login is required, and the boards can be constantly updated. This type of tool lends itself very well to sharing information to visual learners and traditionalists alike, and can be maintained by library staff quickly and easily. Library faculty can also use Pinterest to create “research portals,” or visual representations of ideas used to kick off the research and writing process.”

Some terminologists have been experimenting with same kind of usage for terminology, e.g. Terminology Forum¹² has *Pinterest* boards for *Term banks* with links to term bank websites, *Terminological literature* with book covers of terminological literature from sites where they can be purchased or downloaded from, and so on (see Figure 4). Others may share the findings, like or comment them. *Scoop.it* is similar to *Pinterest* but more text oriented (see e.g. <http://www.scoop.it/u/terminology-forum>). These could be described also as social content curation sites, where the users aggregate (links to) existing content according to their interests and share their findings with their followers.

Figure 4. *Pinterest* boards of *Terminology Forum*

¹² <http://www.pinterest.com/termlist>

News sharing could be taken as a separate category of sharing. Introduction of email, mailing-lists, email newsletters, and websites made spreading and acquiring e.g. event information easier. For a while an effort was made to compile event information on the *Terminology Forum* portal, but the idea was soon abandoned, because finding the information and editing webpages took too much effort and could not be done regularly. Today, *Twitter* and mobile devices (phone/tablet) offered a better solution: it is easy to follow tweets of other users who are interested in terminology related events and content and (re)tweet the information to the followers. It is a fast way to send and forward information on various terminological events (see Figure 5). Mobile applications have brought social media in mobile phones and tablets where the social media news feeds and messages can be easily accessed whenever we have some extra time.

Figure 5. Results of the *Twitter* search *terminology* (8.11.2013)

Also *Facebook* is utilized by organizations to publish news. *Twitter* affords better visibility, because in addition to the followers, anybody can find the message through a search of a word (e.g. *terminology*), “hashtag” (*#terminology*), or user (*@termlist*). *Facebook* is geared towards association between users while in *Twitter* the strongest association is often between the sender and the content. Some of the most relevant twitterers to be followed for those interested in terminological news and events are Uwe-Muegge, Rodolfo Maslias, TermCoord, TermNet and TermList.

4.3. Meeting, events, education and training

Social media (e.g. *Twitter*, *Facebook*, a blog) is often used not only to advertise for coming conferences (see Figure 5), but also during the conference. It is usual that some participants (see Figure 5: TAUS; Kaleidoscope) and some of the organizers are live blogging or tweeting during the event and quoting the presentations (see Figure 5: #tekom). Another possibility is to stream the event or parts of it so that the participant may follow, comment (e.g. in chat) or even give presentations online. A distinction can be made between webcasts and webinars (online seminars). Webcasts are more or less one way communication while webinars apply interactive elements of webconferencing software (e.g. *Adobe Pro Connect*, *Skype*, etc.) allowing the presenter and the audience to interact. Webinars, video (e.g. *Youtube.com*, *Vimeo.com*) and slide sharing (e.g. *www.Slideshare.net*), are utilized in various kinds of educational and training purposes. TermNet organizes ECQA Certified Terminology Manager courses partly as webinars (<http://www.termnet.org>). Also some translation and localization businesses organize webinars on terminological topics. For university courses, it is purposeful to utilize e-learning platforms since universities usually have made a platform (e.g. *Moodle*, *Blackboard*) available to their personnel and students. These platforms include various types of communication and content sharing tools familiar from social media.

4.4. Collaboration

Terminology projects and terminology management involve various types of interaction, information transfer, and communication e.g. messages, meetings, storing and sending material, commenting, editing, reviewing, publishing, and promoting. These have traditionally required various tools to perform. Many of the problems could be solved with social media or by integrating interactive elements in collaborative platforms, such as offered by wiki technology.

Basically wiki technology is “an open source collaborative server technology that enables users to access, browse, and edit hypertext pages in a real-time context” (Leuf, Cunningham 2001: 442). There are several extensions of wiki technology, e.g. *Semantic MediaWiki*, which makes the data machine-readable for the *Semantic Web*¹³. *Wikipedia* is the best-known

¹³ <http://semantic-mediawiki.org>

example that utilizes Semantic MediaWiki as its platform. The same platform can also be applied for collaborative terminology projects, e.g. the *Finnish Termbank for Arts and Sciences*¹⁴. The termbank is a national project to compile terminologies of various academic disciplines on crowdsourcing basis. In 2008, Nuopponen concluded a paper with

“Wikipedia is an interesting model of open online collaboration because the discussions on principles and methods between the participants are available on the web. The next ten years will hopefully see several termpaedia to be born in different special fields.” (Nuopponen 2008)

Today, wiki technology seems to be often applied and mentioned when developing integrated collaborative tools for terminology work (e.g. Kudashev 2013; He et al. 2009; Désilets et al. 2009). Wiki technology affords to make connections between terminological entries and related discussions, thus solving some of the problems, which the traditional terminology databases are criticized for. Projects and organizations may utilize this technology, which however needs a server to be installed. For individuals and smaller groups, an interesting online collaboration site based on wiki technology is TermWiki¹⁵, where anybody can compile a glossary, search and discuss the collections. There is also a commercial, more advanced version for companies.

Also those who are working with ontologies have realized that when ontologies are growing too large to be managed by a single person or a small group, it is necessary to collaborate but traditional tools do not support this. Tudorache et al. (2008) present Collaborative Protégé¹⁶ as a solution to integrate communication tools into ontology tools. According to Tudorache et al. (2008) a big problem is “the disconnect between the produced ontology on the one hand and all the thought and discussion that went into producing this artifact on the other hand”. Therefore, for the user of “the ontology, it was often impossible to understand the rationale that went into the design decisions, to find which references were relevant, to find the external resources that informed the modeling decisions”. Collaborative Protégé integrates discussions with “ontology-editing process, chats, and annotations of changes and ontology components”.

¹⁴ <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu/en>

¹⁵ <http://www.termwiki.com>

¹⁶ http://protegewiki.stanford.edu/wiki/Collaborative_Protege

(Ibid.) The experiences and solutions developed for ontology work are interesting also from the point of view of terminology work since many of the methods and problems are similar.

5. CONCLUSION

There has been a notable change in online activities in the field of terminology during the last fifteen years. There is no more questioning if terminology organizations need a website or not, instead the question today is, whether they need social media presence or not. The Internet is not only for building archives and making them accessible but also for actively sharing various types of content. Instead of bibliographical or other meta-information, also the whole content may be made available for free¹⁷ or for a fee. Social media has enhanced possibilities to get connected and to maintain contact as well as to be informed on things happening on the field of interest.

For those working with terminology e.g. terminologists, terminology researchers, translators, students, etc., social media makes it easier to get networked, to find and share information, to meet and participate, get involved, and so on. However, social media offers myriads of alternatives, and it may be an overwhelming task for a newcomer to find the most relevant sites and software. In this paper, therefore only a handful of relevant social media tools were taken as examples. *LinkedIn* seems to function as a popular people connector in the field of terminology. *Twitter* is gaining ground as a news media where calls for papers, new publications, coming courses and other topical terminology related information are tweeted and retweeted. Also the traditional CMC tools such as websites have their established role for information dissemination and content publishing. Websites and blogs function as a hub linking various other channels or as an interface to them, while email often receives the role of a notification tool when social media sites inform us that someone liked or forwarded our message, or started to follow us etc. The amount of collaboration and collaborative projects is growing and so does the need for collaborative tools. The technology (e.g. wiki) is now here, it just needs some adjusting to fit for terminological activities.

¹⁷ E.g. Pavel S., Nolet D. *Handbook of Terminology*. Translation Bureau, Public Works and Government Services Canada, 2001, available at: <<http://www.bt-tb.tpsgc-pwgsc.gc.ca/publications/documents/termino-eng.pdf?archived=true>>.

Social media has its downsides, too, but the focus of this article has been in its affordances for terminological activities. It is important that various types of contributions can be easily located and viewed and that the knowledge maintained and compiled over time does not disappear. Furthermore, social media enables usually the messages to be carefully crafted prior to publishing and connections to be made between individuals, between individuals and content or between an actor and a presentation, as well as between contents.

REFERENCES

- Désilets A., Huberdeau L.-Ph., Laporte M., Quirion J. 2009: Building a Collaborative Multilingual Terminology System. – *Proceedings of the ASLIB: Translating and the Computer*, available at: <<http://nparc.cisti-icist.nrc-cnrc.gc.ca/npsi/ctrl?action=rtdoc&an=15153226&lang=en>>.
- Dudenhoffer C. 2012: Pin it! Pinterest as a library marketing and information literacy tool. – *College & Research Libraries News* 73(6), 328–332, available at: <<http://crln.acrl.org/content/73/6/328.full.pdf+html>>.
- He S., Nachimuthu S. K., Shakib S. C., Lau L. M. 2009: Collaborative Authoring of Biomedical Terminologies Using a Semantic Wiki. – *Proc. of AMIA 2009 Symposium*, San Francisco, California, 234238, available at: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20351856>>.
- Kaplan A. M., Haenlein M. 2010: Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. – *Business Horizons* 53(1), 59–68, available at: <<http://dx.doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>>.
- Kudashev I. 2013: *Quality Assurance in Terminology Management: Recommendations from the Termfactory Project*. University of Helsinki, Palmenia Centre for Continuing Education, Kouvola, available at: <http://www.projectglossary.eu/download/QA_in_TM_Kudashev.pdf>.
- Leuf B., Cunningham W. 2001: *The Wiki Way: Quick Collaboration on the Web*, Boston, Addison-Wesley.
- Nuopponen A. 1996: Terminology Online: From Term Banks to the World Wide Web. – *Terminology Science & Research* 7(1), 21–27.
- Nuopponen A. 2008: Term lists or multimedia and collaboration? Future directions for online terminology resources. – *Proceedings of XVIth European Symposium on Language for Special Purposes (LSP) Specialised Language in Global Communication*, University of Hamburg, 27–31 August 2007.
- Treem J. W., Leonardi P. M. 2012: Social Media Use in Organizations. Exploring the Affordances of Visibility, Editability, Persistence, and Association. – *Communication Yearbook* 36, 143–189, available at: <<http://comm.soc.northwestern.edu/leonardi/files/2012/09/socialmedia.pdf>>.
- Tudorache T., Noy N. E., Tu S., Musen M. A. 2008: Supporting Collaborative Ontology Development in Protégé. – *The Semantic Web – ISWC 2008*, Berlin, Heidelberg: Springer, 17–32, available at: <http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-540-88564-1_2>.

SEKITE @TERMLIST TWITTER'YJE! – SOCIALINĖ ŽINIASKLAIDA KAIP TERMINOLOGINĖS INFORMACIJOS IR VEIKLOS PRIEMONĖ

Straipsnyje kalbama apie tai, kaip socialinė žiniasklaida yra ar galėtų būti naudojama terminologinei veiklai ir terminologinės informacijos sklaidai. Nagrinėjama įvairi, su terminologija susijusi, socialinės žiniasklaidos priemonėmis pristatoma veikla ir bandoma nustatyti, kas yra ir kas galėtų būti padaryta. Kaip teorinis pagrindas imama keturi socialinės žiniasklaidos bruožai (matomumas, nuolatinis buvimas, redaguojamumas, bendrumas), pateikti Treem ir Leonardi darbe (2012) kalbant apie organizacijos komunikaciją. Terminologinei veiklai svarbu tai, kad socialinės žiniasklaidos priemonėmis

pateikta įvairių tipų medžiaga yra nesunkiai randama ir peržiūrima, sukauptos žinios nedingsta, galima užmegzti ryšius tarp žmonių, žmogaus ir turinio ar dalyvio ir pateikties, taip pat tarp turinio ir turinio.

Palyginus su tradicinėmis interneto komunikacijos priemonėmis, tokiomis kaip interneto svetainė, elektroninis paštas ar elektroninio pašto grupė, naudojant socialinės žiniasklaidos priemones lengviau susisiekti, susitikti ir dalyvauti, įsitraukti, dalintis informacija ir ją rasti. Kita vertus, socialinė žiniasklaida pateikia daugybę galimybių, todėl gali būti sunku rasti labiausiai poreikius atitinkančias svetaines ir programinę įrangą. Straipsnyje daugiausiai dėmesio skiriama toms socialinės žiniasklaidos priemonėms, kurios naudingiausios dirbantiems terminologijos darbą. Terminologijos srityje *LinkedIn* – populiari priemonė norintiems susisiekti, *Twitter* vis labiau įsitvirtina kaip pranešimo apie kvietimus dalyvauti konferencijose, naujus leidinius, vykstančius mokymus ir kitos aktualios informacijos pateikimo priemonė. Tinklaraščiai ir tradicinės interneto svetainės atlieka įprastą vaidmenį skleidžiant informaciją ir skelbiant turinį. Abi šios priemonės taip pat jungia įvairius kitus kanalus. Elektroninis paštas paprastai naudojamas kaip pranešimo priemonė. Socialinės žiniasklaidos technologijos, tokios kaip vikis, sujungia sąveikos ir turinio kūrimo priemones ir skatina bendradarbiavimą.

Gauta 2013-11-11

Anita Nuopponen
University of Vaasa
Wolffintie 34
65200 Vaasa
Finland

Lietuvos Respublikos terminų bankas: 10 metų po įstatymo priėmimo

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos Respublikos terminų bankas, terminų tvarkyba, terminų bazė, teisės aktų terminai

Prieš 10 metų pirmą kartą lietuvių terminologijos istorijoje terminų tvarkyba buvo reglamentuota įstatymu – 2013 m. gale minime Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo dešimtmetį. Remiantis šiuo įstatymu kuriamas Lietuvos Respublikos terminų bankas suinteresuotai visuomenei dabar yra jau gana gerai žinomas terminų šaltinis. Juo naudojasi Lietuvos teisės aktų rengėjai, vertėjai, redaktoriai ir kiti asmenys, kuriems rūpi terminija ar dėl jos kyla klausimų. Straipsnyje apžvelgiama Terminų banko koncepcija, teisinė bazė, nagrinėjama jo sandara, turinys, užklausų statistika ir kt. Daugiausia dėmesio skiriama aprobuotiems terminams.

Pradėkime nuo žvilgsnio į praeitį. Idėjai kurti Lietuvoje elektroninę įvairių sričių terminų bazę metų yra maždaug tiek pat, kiek ir atkurtai nepriklausomai Lietuvai, o gal net ir kiek daugiau. Valentino Černiausko, buvusio Matematikos ir informatikos instituto Mokslinių tyrimų automatizavimo laboratorijos vadovo, teigimu (Urnėžiūtė 2002: 21), dar Sąjūdžio laikais apie elektroninės terminų duomenų bazės reikalingumą prakalbo tuometinis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktoriaus pavaduotojas Aleksandras Vanagas. Matematikos ir informatikos institutas su Lietuvių kalbos instituto terminologais tokio darbo klausimus rimčiau ėmė svarstyti 1992 metais, o realių darbų imtasi 1995-aisiais. Tuo metu Lietuvių kalbos instituto taryboje buvo apsvarstytos terminų bazės kūrimo gairės, o Matematikos ir informatikos institutas, remiamas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, ėmėsi jų įgyvendinimo. Dėl įvairių priežasčių – techninių problemų ir, matyt, neracionalių sprendimų, pasirinktos į akademines reikmes orientuotos gana sudėtingos bazės sandaros su įvairiomis

paieškos galimybėmis – tas darbas užsitęsė. Nors vietiniame Matematikos ir informatikos instituto kompiuterių tinkle duomenimis galima buvo naudotis dar anksčiau, maždaug prieš dešimtmetį visi suinteresuoti interneto vartotojai gavo galimybę prisijungti prie šio instituto terminų duomenų bazės, paprastai vadinamos *Terminyno*¹ vardu. Į šią bazę buvo dedami atrinkti geriausi įvairių sričių terminų žodynai, išleisti 1965–2003 metais (iš viso 27, sąrašas yra bazės interneto svetainėje).

Dar prieš *Terminyno* paskelbimą internete atsižvelgiant į artėjantį Lietuvos įstojimą į Europos Sąjungą ir su tuo susijusius terminologijos iššūkius Valstybinės lietuvių kalbos komisijos iniciatyva pradėta kurti kitokio – valstybės administracinėms reikmėms skirto – terminų banko koncepcija. Šią Kalbos komisijos idėją Seimo Europos reikalų komitetas pasiūlė įgyvendinti įstatymu. Jo projektą rengė minėto komiteto pirmininko Vytenio Povilo Andriukaičio vadovaujama darbo grupė, sudaryta iš Seimo, Kalbos komisijos, Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centro, Teisingumo ministerijos, Statistikos departamento, Lietuvos standartizacijos departamento, Lietuvos istorijos instituto, Lietuvių kalbos instituto atstovų (Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2003 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. 1576 „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo projektui parengti sudarymo“). Po svarstymų ir diskusijų 2003 m. gruodžio 23 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas (Žin., 2004, Nr. 7-129), o netrukus (2004 m. vasario 2 d.) Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu Nr. N-1 (90) buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos terminų banko metodika (Žin., 2004, Nr. 26-842). Iš karto Seimo kanceliarijos Informacijos technologijų departamente buvo pradėta kurti informacinė sistema ir 2004 m. gale darbas buvo baigtas, į sistemą pradėta vesti terminus. 2005 m. sausio 26 d. Seime organizuotas Terminų banko informacinės sistemos pristatymas (tuo metu bazėje buvo tik apie 100 terminų straipsnių).

Kaip pasakyta metodikoje, Terminų banko paskirtis yra užtikrinti nuoseklų sunormintų lietuvių kalbos terminų vartojimą, ypač Lietuvos Respublikos teisės aktuose, ir sukurti bendrą įvairių valstybės institucijų informacinę sistemą, prie kurios galėtų prisijungti ir duomenis teikti įvairūs asmenys, kuria galėtų laisvai naudotis ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje dirbantys įvairių sričių specialistai.

¹ Svetainės, iš kurios reikia parsisiųsti reikiamą programinę įrangą, leidžiančią prisijungti prie duomenų bazės, adresas – www.terminynas.lt. Apie bazės kūrimą, jos sandarą žr. Meškauskienė 2005; Andžius, Daigienė, Meškauskienė 2005.

Taigi Terminų bankas kuriamas pirmiausia kaip bendra valstybės institucijų informacinė sistema (apie jos koncepciją dar žr. Ivanauskienė 2005, 2008). Vadovaudamosi Terminų banko įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais (sąrašą žr. straipsnio gale) savo prižiūrimų sričių terminiją čia įgalios kaupti ir tvarkyti ministerijos, Vyriausybės įstaigos ir kitos valstybės institucijos. Tuo tikslu jose buvo sudarytos terminijos komisijos. Iš pradžių komisijos daugiausia buvo atsakingos už galiojančių teisės aktų terminijos inventorizavimą, tvarkymą ir teikimą Terminų bankui, vėliau dėmesys sutelktas į rengiamų teisės aktų projektų terminų derinimą su Kalbos komisija ir traukimą į Terminų banką. Jau išibėgėjus Terminų banko kūrimui (2008 m.) buvo papildyti teisės aktai ir susikurti terminijos komisijas taip pat buvo įgalios valstybės mokslinių tyrimų įstaigos, taip pat rekomenduota jas susikurti ir universitetams (tiesa, nors ir radosi mokslininkų terminijos komisijų, tiesioginio jų indėlio į Terminų banką kol kas dar beveik nematyti; galbūt sutrukdyti galėjo mokslo institucijų struktūrinės reformos).

Terminų banku laisvai ir nemokamai internete (<http://terminai.vlkk.lt>) gali naudotis bet kuris neregistruojamas vartotojas. Jam pateikiama kalbiškai ir dalykiškai įvertinta medžiaga. Taip pat veikia vidinė informacinė sistema, prie kurios su slaptažodžiais internetu (kitu adresu) jungiasi registruotieji vartotojai, teikiantys terminus bankui (pirmiausia tai – institucijų terminijos komisijų nariai). Jie patys veda terminus į sistemą, susidaro savo terminų straipsnių rinkinius, kurie iš pradžių nėra prieinami niekam kitam, išskyrus rinkinio sudarytoją (tai dažniausiai vienos institucijos terminijos komisijos nariai, nors gali būti ir individualus terminų teikėjas). Taip institucijoms sudaroma galimybė turėti savo terminų duomenų bazes.

Terminų banke labai svarbi terminų straipsnių ir jų rinkinių duomenų kategorija yra statusas. Jis parodo, kokia tam tikru metu yra terminų straipsnių rinkinio rengimo stadija; nuo statuso priklauso, kam duomenys yra prieinami. Duomenų perdavimas vyksta keičiant statusą. Yra iš anksto nustatytas galimų pasirinkti statusų sąrašas ir jų eilė. Galutiniai suteikiami statusai rodo termino tinkamumą (neteiktinas, teiktinas, aprobuotas²). Neregistruotiems vartotojams viešame banke matomi tik šiuos ga-

² Atkreiptinas dėmesys, kad statusas *aprobuotas* suteikiamas tik terminologiškai kokybiškiems terminams, kurie vartojami ar teikiami vartoti teisės aktuose. Kiti kalbiškai taisyklingi ir terminologijos principus atitinkantys terminai gauna statusą *teiktinas*.

lutinius statusus turintys terminai. Kai vyksta ekspertizė, svarstymai, terminai jau būna banke, bet visi vartotojai juos pamato tik po aprobavimo.

Visi terminai klasifikuojami pagal sritis ir posričius (sudarytas hierarchinis sąrašas). Nepriskirtas kuriai nors sričiai terminas negali būti įvestas į banką. Sričių sąrašas buvo sudaromas pagal Europos žodyno *Eurovoc* struktūrą, tačiau jos nebuvo laikomasi griežtai. Derinta prie Lietuvos realijų – į sąrašą įtrauktos valstybės institucijų, kuriose įsteigtos terminijos komisijos, kuruojamos sritys. Sąrašas nėra baigtinis – esant reikalui pildomas.

Svarbiausi termino straipsnio elementai, be paties lietuviško termino, yra sritis, apibrėžtis, atitikmenys kitomis kalbomis, šaltinis ir statusas. Galima pateikti ir kitų duomenų, pavyzdžiui, nurodyti santrumpą, trumpąją formą, duoti pavyzdžių, įdėti aprašomą dalyką vaizduojančių paveikslėlių, interneto nuorodų. Apie šių duomenų reikalingumą sprendžia rengėjas. Taip pat yra galimybė susieti terminų straipsnius (pvz., siauresnį ir platesnį terminus, antonimus ar kitais ryšiais susijusius terminus).

Terminų banko duomenų svarstymo ir aprobavimo etapai yra panašūs į jau nusistovėjusius terminų žodynų vertinimo etapus. Skirtumas tik tas, kad kuriant Terminų banką labiau išnaudojamos informacinių technologijų teikiamos terminų tvarkybos galimybės – terminų straipsnių rengėjų, ekspertų, Terminologijos pakomisės ar Terminų banko duomenų tvarkytojo (t. y. Kalbos komisijos sekretoriato) pastabos įrašomos į Terminų banko sistemą ir išsaugomos. Jas gali matyti registruotieji vartotojai pagal jiems suteiktas teises. Prireikus pačioje sistemoje sudaroma diskusijos galimybė. Be to, aprobuoti rengiamų terminų straipsnių svarstymas Terminologijos pakomisėje palyginti su terminų žodynų svarstymu yra detalesnis. Terminų žodynai svarstomi kaip visuma, daugiausia dėmesio kreipiant į recenzentų pastebėtus trūkumus, o aprobuojami Terminų banko terminų straipsnių rinkiniai svarstomi pastraipsniui, nagrinėjant kiekvieną terminą ir jo apibrėžtį. Dėl to šių terminų straipsnių svarstymas yra palyginti lėtas – per vieną dažniausiai 3 valandų trukmės posėdį aptariama tik keliasdešimt (apie 30–60) terminų straipsnių. Net ir turėdama palyginti nedideles pajėgas, kasmet Terminologijos pakomisė surengia apie 40 posėdžių, kurių didžioji dalis būna skirta Terminų banko klausimams.

Terminų bankas – tai ne tik teisės aktų terminija. Šiuo metu jame sukauptų terminų straipsnių skaičius jau viršija 210 tūkstančių. Siekiama, kad tai būtų kiek galima universalesnis terminų šaltinis. Didžiąją jo dalį sudaro terminų žodynų duomenys. Iš viso į Terminų banką jau įkelti 36

įvairių sričių terminų žodynai (sąrašą galima rasti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos interneto svetainėje www.vlkk.lt; jų duomenis sustruktūrinio ir Terminų bankui pritaikė dabar jau panaikinta Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyriaus Kompiuterinės lingvistikos grupė). Dauguma jų yra aiškinamieji verčiamieji. Dabar skatinamas būtent tokių žodynų rengimas. Verčiamųjų terminų žodynų vengta, nes nesant apibrėžčių dažnai sunku įvertinti termino tinkamumą. Taip pat į Terminų banką dedami Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijose skelbiami terminai – jų yra apie 10 tūkstančių. Tai daugiausia augalų vardai. Planuojama Terminų banke skelbti ir Kalbos komisijos įvertintų Lietuvos terminų standartų terminus.

Gausėjant Terminų banko duomenims gausėja ir Terminų banko vartotojų. Šaltinis tampa vis labiau žinomas, juo vis dažniau remiamasi. Pirmaisiais Terminų banko gyvavimo metais sistemoje užfiksuota vos per 32 tūkstančius vartotojų užklausų³. Vėliau kasmet užklausų skaičius sparčiai didėjo. 2012 m. jų užfiksuota jau apie 700 tūkstančių (žr. 1 lentelę). Bendras užklausų skaičius 2013 m. vasario mėnesį pasiekė 3 milijonus. Įdomumo dėlei galima žvilgtelėti ir į 2012 m. užklausų skaičių pagal mėnesius (žr. 2 lentelę). Kaip matyti, daugiausia užklausų buvo rudenį. Kaip ir galima tikėtis, naudojimasis Terminų banku vasarą kiek sumažėja, bet išlieka gana intensyvus.

Išnagrinėjus 2012 m. Terminų banko užklausų duomenis matyti keletas polinkių. Žiūrint pagal tai, kokios kalbos žodžių ieškoma, matyti, kad pirmąją anglų kalba (žr. 3 lentelę). Šios kalbos užklausų skaičius šiek tiek lenkia lietuviškų žodžių užklausa – atitinkamai yra apie 48 % ir 43 % užklausų. Kartu matyti, kad kitų kalbų terminų ieškoma gerokai mažiau. Daugiakalbiuose terminų žodynuose dažnai esančios prancūzų ir vokiečių kalbos visiškai pralaimi anglų kalbai (pirmos ir antros atitinkamai yra apie 3 % ir 2 % užklausų), o daugelio vis dar mokama rusų kalba užklausų dažnumu perpus nusileido lotynų kalbai (pagal šią kalbą gali būti ieškoma augalų ir gyvūnų vardų, anatomijos ir pan. terminų). Rusų kalbos užklausų skaičius nesiekia nė 1 %. Terminų banko šaltiniuose kitos kalbos retos, jų žodžių ieškoma taip pat labai retai. Tai, kad lietuviškų terminų atitinkamų ieškoma dažniau nei lietuviškų terminų, neturėtų stebinti – tikėtina, kad Terminų banku dažnai naudojasi vertėjai ar kiti asmenys, kuriems

³ Dėkoju užklausų duomenis pateikusiam Seimo kanceliarijos Informacijos technologijų ir telekomunikacijų departamento darbuotojui Vytautui Kirnai.

aktualus vertimas. Nepaisant to, kad anglišku žodžių užklauso vyrauja, į 2012 m. dažniausiai ieškotų žodžių dešimtuką įeina tik vienintelis angliškas žodis *input* (žr. 4 lentelę). Dažniausiai ieškota žodžių *informacija* ir *duomenys* (atitinkamai 909 ir 707 kartai).

1 lentelė. Terminų banko užklausų skaičius pagal metus

2005 m.	32 487	2008 m.	233 940	2011 m.	601 803
2006 m.	59 386	2009 m.	521 984	2012 m.	699 791
2007 m.	143 287	2010 m.	581 513		

2 lentelė. 2012 m. Terminų banko užklausų skaičius pagal mėnesius

Sausis	55 739	Gegužė	62 747	Rugsėjis	57 971
Vasaris	59 877	Birželis	57 275	Spalis	71 340
Kovas	64 654	Liepa	45 714	Lapkritis	73 270
Balandis	54 926	Rugpjūtis	42 500	Gruodis	53 778

3 lentelė. 2012 m. Terminų banko užklausų skaičius pagal kalbas

Anglų	337 670	Lotynų	10 741	Portugalų	488
Lietuvių	298 619	Rusų	5 283	Lenkų	66
Prancūzų	23 172	Ispanų	5 254	Latvių	40
Vokiečių	15 730	Italų	2 728		

4 lentelė. 2012 m. Terminų banke dažniausiai ieškoti žodžiai (užklausų skaičius)

informacija	909	įrenginys	177	input	147
duomenys	707	įmonė	156	duomuo	142
žinios	498	paskola	155		
lizingas	226	failas	148		

Paieškos sistema leidžia ieškoti ne tik terminų, jų sinonimų ar atitikmenų laukuose, bet ir kitose termino straipsnio dalyse. Vartotojai šia galimybe naudojami retai – 2012 m. kitose termino straipsnio dalyse (jos

apima apibrėžtis, šaltinių pavadinimus) ieškota 7 905 kartus, tai sudaro tik maždaug 1 % visų užklausų. Sistema taip pat leidžia ieškoti terminų pagal sritį (ją pasirinkti, pavyzdžiui, gali būti patogiu tada, kai gaunamas per gausus paieškos rezultatas), tačiau vartotojai dažniausiai pageidauja matyti visų sričių terminus. Sritis buvo nurodyta tik 11 482 (mažiau nei 2 %) užklausose. Jei sritis pasirenkama, dažniausiai tai būna *švietimas ir mokslas*. Pasirinkimą, matyt, galima paaiškinti tuo, kad į šią sritį Terminų banke dažniausiai dedami įvairūs terminų žodynai. Pagal statusą užklausose terminai taip pat atskiriami retai (tik aprobuotų terminų ieškota 4 814 kartų, teiktinų – 1 891, neteiktinų – 431; visos šios užklausos tesudaro 1 %), dažniausiai statusas nenurodomas. Greičiausiai arba norima matyti kuo įvairesnius duomenis, arba stengiamasi sugaišti kuo mažiau laiko renkant parametrus. Beje, dažniausiai (64 % 2012 m. užklausų) į paieškos lauką įvedama daugiau nei 9 raidės. 8 ir 9 raidžių užklausos kartu sudaro 15 %, o toliau kuo mažiau raidžių, tuo užklausos retesnės. Įdomu tai, kad apie 56 % nagrinėjamų metų užklausų yra su nuostata nerodyti kirčiuotų raidžių. Galima to priežastis – kai kurios interneto naršyklės kirčiuotas raides rodo netinkamai (sistema pritaikyta *Internet Explorer* naršyklei, naudojančioms kitas naršykles rekomenduotina įsdiegti *Palemono* šriftą). Tikėtina, kad nekirčiuotus terminus dažnai pageidauja matyti Europos Sąjungos institucijų darbuotojai, nes dėl griežtų saugumo reikalavimų jiems sunku įsdiegti papildomų šriftų. Gali būti ir kitų priežasčių – nekirčiuotus žodžius lengviau skaityti, patogiau nusikopijuoti. Apskritai galima daryti prielaidą, kad įsigalėjusi nuostata, jog terminų žodynų lietuviški terminai turi būti sukirčiuoti, daugeliui žodynų skaitytojų nėra labai svarbi, nors tai ir padidina žodyno terminografinę vertę.

5 lentelė. Institucijų pateiktų aprobuotų terminų straipsnių skaičius

Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija	2 907
Lietuvos Respublikos finansų ministerija	1 235
Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija	953
Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos	454
Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos	342
Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija	316

Lietuvos Respublikos ūkio ministerija	290
Lietuvos Respublikos valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba	289
Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija	259
Lietuvos Respublikos energetikos ministerija	252
Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija	248
Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija	244
Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija	194
Lietuvos Respublikos Seimas	141
Lietuvos bankas	110
Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės	106
Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos	90
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija	74
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija	73
Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba	66
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	54
Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija	53
Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija	50
Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija	47
Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija	41
Lietuvos radijo ir televizijos komisija	40
Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba	23
Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos	21
Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos	18
Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba	17
Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija	17
Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės	15
Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos	10
Ministro Pirmininko tarnyba	6
Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės	1

Kadangi Terminų banko kūrimo pirminis ir svarbiausias tikslas yra teisės aktų terminijos tvarkyba, tikslinga atskirai žvilgtelėti į statusą *aprobuotas* turinčius terminus (kaip minėta, šis statusas suteikiamas tik teisės aktų terminams). 2013 m. rugsėjį tokių terminų straipsnių banke iš viso buvo 9 056. Terminologijos pakomisės apsvaistytų terminų straipsnių skaičius iš tiesų yra didesnis, nes dalis terminų straipsnių nebuvo grąžinti pataisyti pagal pastabas arba buvo pataisyti nepakankamai, todėl nuspręsta jų neteikti aprobuoti. Šiuos terminus pateikė 35 institucijos. Pirmasis Terminų bankui pateiktas terminų straipsnių rinkinys Terminologijos pakomisės buvo apsvaistytas praėjus beveik metams po Terminų banko įstatymo priėmimo (2004 m. lapkričio 18 d.). Pirmoji terminų teikėja buvo Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba. Dalis institucijų yra pateikusios tik po vieną ar kelis terminų straipsnių rinkinius, dalis dirba gerokai daugiau (žr. 5 lentelę). Nuo pat Terminų banko kūrimo pradžios aktyviausiai dirba Žemės ūkio ministerijos terminijos komisija, jos pateiktų aprobuotų terminų straipsnių skaičius sparčiai artėja prie 3 000. Taip pat aktyviai dirba Finansų ir Aplinkos ministerijų terminijos komisijos (pirmosios terminų yra apie 1 200, antrosios – apie 1 000). Taigi didelė dalis aprobuotų terminų yra iš žemės ūkio, finansų ir aplinkos sričių. Terminų banke plati Žemės ūkio ministerijos kuriojama sritis yra žemės ūkis, žuvininkystė ir maistas, į ją įeina žemės tvarkymo, žemės reformos, žemės ūkio ekonomikos, žemės ūkio politikos, taip pat maisto, pašarų gamybos ir prekybos, žemdirbystės, augalininkystės, gyvulininkystės, paukštininkystės, žuvininkystės ir kiti terminai (a). Finansų ministerija teikia audito, biudžeto, buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės, draudimo, finansų ir fiskalinės politikos, mokesčių, finansinės paramos administravimo ir kontrolės, turto vertinimo terminus, taip pat vertybinių popierių, finansinių priemonių, kolektyvinio investavimo subjektų ir pan. terminus (b). Aplinkos ministerija rūpinasi aplinkos apsaugos, poveikio aplinkai vertinimo, gamtos išteklių, miškų ūkio, želdynų, geologijos, hidrometeorologijos, teritorijų planavimo, statybos ir pan. terminais (c). Aprobuoti, pavyzdžiui, tokie šių institucijų pateikti terminai:

a) *aliejinų ir pluoštinių augalų populiacijų genetinė erozija, alyvuogininkystės organizacijos, aromatizuota degtinė, bakterinės trąšos, bičių genetinė linija, bioetanolio gamybos įmonė, bulvių krakmolo kvotos dalis, defektinis mėginys, dehidratuotos vaisių sultys, diendaržis, dirgiklio ribinis slenkstis, genealoginė ūkinų gyvūnų linija, graužikų kontrolė, grūdų šiukšlinės priemaišos, į Europos Bendriją įvežamų ekologiškų produktų patikrinimo sertifikatas, išrūgų sviestas, jaunojo ūkininko įsikūrimas, juslinių savybių vertintojas ekspertas, kazeinatas,*

konditerijos pramonės atliekos, kontrolinis mišrusis žemės sklypas, kooperatyvas, labai silpnas alus, licencijuoto sandėlio registro knyga, marmeladas, mikroorganizmo invazija, miško grybų mišinys, natūrali pieva, pagal tarifinę kvotą importuotos užšaldytos galvijienos gaminių partija, pakaitinis avinukas, paršiavimosi gardas, plunksnų miltai, poskonis, pramoninis inulino sirupas, remiama bandomoji integruota strategija, ristūnas, ruginės pamalos, šalutinių gyvūninių produktų šalinimas, savaeigis kombainas, sėklų kamuolėliai, skiepūglis, skystojo mėšlo recirkuliacija, somatinės ląstelės, specialios technologijos vaisių ir (ar) uogų vynas, speltų kepinys, šviežia paukštiena, šviežių vaisių ir daržovių tiekimas rinkai, trigubasis hibridas, tuščiasis pašaro ėminys, uždaroji akvakultūros sistema, veislinis grynis, vyno rėmimo programa, žarnyno lazdelės titras, žemės ūkio bendrovės pajininkas, žuvivaisa, žuvų išteklių naudotojas;

b) atestuotų auditorių ir audito įmonių viešoji priežiūra, atidėjiny, atvirkštinis atpirkimo sandoris, banderolė, bendrovės filialas, biologinis turtas, biudžetinė drausmė, buhalterių profesionalų etikos kodeksas, deklaruotų tinkamų finansuoti išlaidų darymo klaidų dažnis, didelė draudimo rizika, dotacija įmonei, finansinė krizė, finansinio poveikio neturintis pažeidimas, finansų inžinerijos priemonė, fiskalinis agentas, funkcinė asignavimų klasifikacija, ilgalaikė antiinfliacinė biudžeto politika, išėtinė išmoka darbuotojui, įsigijimo ar pasigaminimo savikaina, įsipareigojimai investuotojui, ypatingosios turto vertės metodas, kontroliuojančiojo fondo valdytojas, Lietuvos Respublikos vyriausybės vertybinio popieriaus atkarpos laikotarpis, lygiavertis finansinis užstatas, masinis turto vertinimas, naudingo tarnavimo laikas, netiesioginis lemiamas poveikis įmonei, panauda, paraiška finansuoti iš Europos Sąjungos fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą, pasirinkimo sandorio premija, patronuojamoji įmonė, patronuojančioji įmonė, pinigų perlaida, prekės ar paslaugos rinkos kaina, priežiūra po vidaus audito, priklausoma draudimo ar perdraudimo įmonė, struktūrinis valdžios sektoriaus balanso rodiklis, subsidijų programos projektis, tiesioginis debetas, užsienio kreditoriai, valiutos keitykla, valstybės garantija už garantijų instituciją, visiškai decentralizuota PHARE programos ir Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonės įgyvendinimo sistema;

c) akmenų užtvanka, anglies dioksido geologinės saugyklos uždarymas, antifiltracinis ekranas, aplinkos atkūrimo priemonės, atestuotas architektas, atliekų šalinimas į jūrą, augavietė, cheminių medžiagų ir preparatų tiekimas rinkai, daugiabutis namas, didelis anglies dioksido geologinio saugojimo pavojus, dirvos riekė, dozės (koncentracijos) ir atsako (pakitimo) įvertinimas, ežerinė žuvų gaudyklė, fotoabrisas, genetiškai modifikuoto organizmo ar produkto saugos kontrolė, griežtai saugoma rūšis, hidrometeorologinė prognozė,

individualusis nuotekų tvarkymas, inertinės atliekos, infrastruktūros vystymo schema, kasybos pramonė, klijas, komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos teikimo administravimas, krantotvarka, kremavimo veikla, laisvasis atrankinis miško kirtimas, laivų krovinių liekanos, meristema, naujos cheminės medžiagos, neigiamas poveikis aplinkai, pakuočių vartotojas, pastogė, polimerų šeima, preliminarusis ekogeologinis tyrimas, reintrodukcija, seisminis stebėjimas, sėjūnukas, šiltnamio efektą sukeliančios dujos, stebimasis gręžinys, stogo latakas, suinteresuota visuomenė, švarios plėtros projektas, taršos židinytis, terasa, ultravioletinė saulės spinduliuotė, urbanistinė erdvė, veja, želdavietė.

Bendras visų kitų ministerijų indėlis – vos daugiau nei 2 000 aprobuotų terminų. Tarp ministerijoms pavaldžių institucijų atsakingai ir produktyviai dirba Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos. Terminų banke jau aprobuota beveik pusė tūkstančio farmacijos terminų. Tai daugiausia farmacinių formų, vaistų vartojimo būdų, įtaisų ir kt. pavadinimai, pvz.: *ampulė, aplikatorius, ausų lazdelė, bandymą atidaryti parodanti talpyklė, bidonas, burnos ploviklis, dantenu pasta, dantų gelis, dozavimo vožtuvas, farmacinė forma, gargalas (tabletė tirpalui), gimdos kaklelio kanalo gelis, įmirkytasis tamponas, implantacija, implantuojamoji matrica, injekcinis tirpalas užtaise, jontoforezė, kandiklis, koncentratas ir tirpiklis injekciniam ar infuziniam tirpalui, kremas, kriogeninės medicininės dujos, leisti į krūtinkaulį, leisti į tarpslankstelinį diską, mentelė, milteliai ir tirpiklis injekciniam ar odos dūrio testo tirpalui, milteliai šlapimo pūslės tirpalui, pailginto atpalaidavimo granulės paketėlyje, pilvaplėvės ertmės tirpalas, skrandyje neiri kietoji kapsulė, transderminis purškalas (tirpalas), uždoris, vartoti ant pažeistos vietos, vartoti į užpakalinį episklerinį tarpą, vartoti per burną, žandinė plėvelė.* Palyginti nemažai (per 300) terminų yra pateikę ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Tai policijos veiklos administravimo, operatyvinės veiklos, kriminalistikos, saugaus eismo priežiūros ir kiti terminai, susiję su visuomenės saugumu, pvz.: *agentūrinis metodas, antikvarinė motorinė transporto priemonė, apsauginė signalizacija, balistinis tyrimas, daktiloskopinė kortelė, dalinė asmens krata, didžiausioji leidžiamoji transporto priemonės masė, eismo ribojimas, elektroninė žvalgyba, greitkelis, ieškomas asmuo, įsilaužimo įrankis, kelkraštis, kvapo donoras, mokyklinis autobusas, nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas, nestabdomas kortežo judėjimas, nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų situacijų prevencija, oficialus perspėjimas, pasala, pėdsako mikroreljefas, policijos areštines karcerais, policijos pareigūno kovinis rengimas, slaptoji operatyvinė apklausa, specializuota policijos įstaiga, tarnybinis šuo, tyrimas poligrafu.*

Rekomenduojama, kad aprobuoti teikiami terminai būtų su aktualiausių užsienio kalbų atitikmenimis. Institucijos pačios sprendžia, ar pateikti atitikmenis. Iš 9 056 terminų straipsnių be atitikmenų yra 2 674 straipsniai (apie 30 %). Kituose terminų straipsniuose yra atitikmenų bent viena kalba. Kaip ir galima tikėtis, dažniausiai nurodomi angliški atitikmenys – jie yra 6 092 terminų straipsniuose (apie 67 %). Vokiečių ir prancūzų kalbų atitikmenys nurodomi gerokai rečiau – atitinkamai 2 938 (apie 32 %) ir 2 471 (apie 27 %). Aprobuotų terminų straipsnių su rusų kalbos atitikmenimis yra 1 943 (apie 21 %). Yra galimybė prie terminų nurodyti ir rečiau vartojamų kalbų atitikmenų, tačiau terminus teikiančios institucijos paprastai to nedaro. Tik viename kitame straipsnyje galima rasti ispanų (33), italų (26), lotynų (11), lenkų (9), latvių (7) kalbų atitikmenų. Kadangi, kaip buvo minėta, terminų dažnai ieškoma pagal anglų kalbos atitikmenis, šiems atitikmenims institucijos turėtų skirti daugiau dėmesio. Siektina, kad terminų straipsniai be atitikmenų būtų teikiami kuo rečiau. Būtent pagal atitikmenis galima susieti Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktų terminiją. Be atitikmenų pateikti terminų straipsniai Europos Sąjungos institucijų vertėjams gali būti tiesiog nerandami.

Atskiras klausimas yra atitikmenų parinkimas, jų tikslumas. Terminologijos pakomisė atitikmenų kokybės paprastai nevertina (vertinami tik lietuviški terminai, nors atkreipiamas dėmesys ir į abejotinus atitikmenis), tai – terminų teikėjų atsakomybė. Aprobuotų terminų atitikmenys dažnai imami iš Europos Sąjungos dokumentų, taip pat remiamasi terminų žodymais. Kartais matyti, kad jų apimtis ne visada sutampa, pavyzdžiui, iš Lietuvos teisės akto aprobuoti terminai *traktorių ar variklių pateikimas rinkai* „traktorių ar variklių teikimas rinkai pirmą kartą“, *žemės ūkio techninės priemonės ar variklio eksploatavimo pradžia* „gamintojo ar jo paskirtos trečiosios šalies sumontuotos ir suderintos žemės ūkio techninės priemonės ar variklio panaudojimo pagal paskirtį pirmą kartą data, kuria laikoma jų registravimo arba pateikimo rinkai data“ (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymo „Dėl žemės ūkio ministro 2011 m. kovo 1 d. įsakymo Nr. 3D-171 „Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. gruodžio 29 d. įsakymo Nr. 3D-685 „Dėl Žemės ir miškų ūkio traktorių, jų priekabų ir prikabinamųjų mašinų atitikties įvertinimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitimo projektas). Pateikti jų atitikmenys yra atitinkamai: angl. *placing on the market*, vok. *Inverkehrbringen*, pranc. *mise sur le marché* ir angl. *entry into service*, vok. *Inbetriebnahme*, pranc. *mise en service*. Kaip matyti, atitikmenys yra bendresni, nes imami iš direktyvos, pagal kurią rengiamas

lietuviškas teisės aktas. Direktyvos vertime lietuviški terminai taip pat trumpi: „*pateikimas rinkai* – traktoriaus ar variklio pirmas tiekimas rinkai“, „*pradėjimas eksploatuoti* – traktoriaus ar variklio panaudojimas Sąjungoje pirmą kartą pagal paskirtį. Eksploatacijos pradžios data laikoma registracijos arba, jei taikytina, pateikimo rinkai data“ (Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. rugsėjo 14 d. direktyva 2011/72/ES, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos 2000/25/EB nuostatos dėl traktorių, pateiktų rinkai pagal lankstumo schemą). Terminologijos pakomisės posėdžiuose svarstant ir tvarkant Terminų banko terminus stengiamasi kiek galima suderinti terminus su apibrėžtimis. To derinimo padarinys dažnai būna terminų tikslinimas (ilginimas). Apskritai siekiant trumpumo teisės aktuose matyti polinkis kaip terminus apibrėžti terminų trumpuosius variantus ar net gimininius terminus vietoj rūšinių. Nuo pat Terminų banko kūrimo pradžios tokį teikimą stengiamasi šalinti (nors pasitaiko atvejų, kai terminų patikslinti nepavyksta). Teisės aktų termino ir jo apibrėžties sampratos klausimai verti atskiro tyrimo. Praktika rodo, kad teisės aktų terminai ir jų apibrėžtys (gal net kartais netikslu tai vadinti apibrėžtimis, tai greičiau paaiškinimai) ne visada yra tokio pavidalo kaip mokslo terminai ir apibrėžtys, juoba kad apibrėžčių teikimo moksle ir teisės aktuose tikslas nėra visai tapatus. Moksle paprastai stengiamasi pateikti apibendrintą apibrėžtį, o teisės aktų terminai dažnai apibrėžiami atsižvelgiant tik į konkretaus teisės akto kontekstą. Terminologijos pakomisė teikdama pastabas siekia, kad tiek teisės akto terminas, tiek jo apibrėžtis būtų kiek galima aiškesni ir be konteksto, kad prireikus terminas galėtų būti pavartotas ir kitame teisės akte.

Pirmuosius kelerius Terminų banko kūrimo metus, kai daugiausia dėmesio buvo skiriama galiojančių teisės aktų terminijos inventorizacijai, gana dažnai tekdavo terminų straipsniuose rašyti pastabas, kad nurodytame teisės akte vartojamas terminas keistinas kitu, kad jis yra patikslintas ir (ar) kad jo apibrėžtis yra tikslinta, redaguota. Tokių pastabų kartais parašoma ir dabar, jei svarstomi jau galiojančio teisės akto terminai. Pastabų apie termino ir (ar) apibrėžties keitimą yra penktadalyje aprobuotų terminų straipsnių (per 1 800). Tiesa, pasitaiko, kad terminų straipsnių rengėjai banke pakeičia terminus ar apibrėžtis, bet pastabų neįdeda, taigi pateiktas skaičius galėtų būti net truputį didesnis. Pavyzdžių, kaip buvo pakeisti kai kurie inventorizuoti teisės aktų terminai, pateikiama 6 lentelėje (nemažai nurodytų apibrėžčių taip pat buvo redaguota, tikslinta). Dokumentuose buvusių ir aprobuotų terminų santykiai įvairūs. Matyti lietuvinimo pastangų (pvz., *anosmija* → *kvapo nejutimas*, *kriokonservuota*

sperma → užšaldyta sperma), buvo taisomos kalbos klaidos ar kiti kalbiniai trūkumai (pvz., *ikišauktinio amžiaus jaunuolis* → *ikišaukiamojo amžiaus jaunuolis*, *mėgėjiško sodo teritorija* → *mėgėjų sodo teritorija*), terminai gerinti paisant juos sudarančių žodžių semantikos (pvz., *dvigubas sandėliavimo liudijimas* → *dvidalis sandėliavimo liudijimas*, *pažeisti grūdai* → *sugedę grūdai*), kartais šalintos logikos klaidos (pvz., *ultraaukštos temperatūros pienas* → *ultraaukšta temperatūra apdorotas pienas*), laikytasi tam tikrų terminų sudarymo modelių (pvz., *spermatozoidų judrumas* → *spermatozoidų judris*). Terminai visada taisomi atsižvelgiant į apibrėžtyje pasakytą turinį, siekiant dalykinio tikslumo (pvz., *nendrių cukrus* → *cukranendrių cukrus*, *tarpveislinis hibridas* → *hibridinė veislė*, *žemdirbystės drėkinimo laukai* → *skystųjų organinių trąšų išlaistymo laukas*), taip pat gana dažnai prie termino pridėdama žodžių, kad pagal apibrėžtį jis nebūtų per platus (pvz., *gamintojas* → *civilinių pirotechnikos priemonių gamintojas*). Yra ir tokių taisyčių, kai termino forma pasikeičia labai nedaug, pavyzdžiui, atsižvelgiant į turinį padaroma įvardžiutinė forma arba, priešingai, atsisakoma įvardžiutinės formos (*audituojamasis subjektas* → *audituojamas subjektas*, *bulgariškas rūgpienis* → *bulgariškasis rūgpienis*), kartais dėl sklandumo tiesiog pakeičiama žodžių tvarka (pvz., *neturintys gyvenamosios vietos asmenys* → *gyvenamosios vietos neturintis asmuo*). Iš pastarojo pavyzdžio matyti, kad pakeistas ir skaičius – jei įmanoma, jei tai ne kuopinė sąvoka, terminus stengiamasi teikti vienaskaitos forma.

6 lentelė. Su šaltiniuose esančiais terminais nesutampantys aprobuoti terminai (pavyzdžiai)

Aprobuota	Yra šaltinyje	Apibrėžtis	Šaltinis
audituojamas subjektas	audituojamasis subjektas	Viešasis juridinis asmuo, jo padalinys arba padaliniai, jam pavaldus ir (arba) jo valdymo sričiai priskirtas viešasis juridinis asmuo, kurių vidaus auditas atliekamas.	Lietuvos Respublikos finansų ministro 2010 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. 1K-175 „Dėl finansų ministro 2003 m. gegužės 2 d. įsakymo Nr. 1K-117 „Dėl Pavyzdinės vidaus audito metodikos, Vidaus auditorių profesinės etikos taisyklių ir Vidaus audito poreikio įvertinimo analizės metmenų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2010, Nr. 64-3169)

Aprobuota	Yra šaltinyje	Apibrėžtis	Šaltinis
bulgariškasis rūgpienis	bulgariškas rūgpienis	Rūgpienis, gaunamas su-rauginus pieną grynomis pieno rūgšties streptokokų ir bulgarinių pieno rūgšties lazdelių (<i>Lactobacillus delbrueckii</i> subsp. <i>bulgaricus</i>) kultūromis.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2003 m. balandžio 17 d. įsakymas Nr. 3D-165 „Dėl juslinės analizės metodikų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 60-2733)
civilinių pirotechnikos priemonių gamintojas	gamintojas	Lietuvos Respublikoje įregistruotas juridinis asmuo ar užsienio juridinio asmens filialas, turintis Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka išduotą licenciją gaminti civilines pirotechnikos priemones.	Lietuvos Respublikos civilinių pirotechnikos priemonių apyvartos kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2002, Nr. 62-2496; 2004, Nr. 53-1790)
cukranendrių cukrus	nendrių cukrus	Kristalinis disacharidas, gaunamas ekstrahuojant cukranendres.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2004 m. lapkričio 3 d. įsakymas Nr. 3D-597 „Dėl Pašarinių žaliavų tiekimo į apyvartą taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 163-5961)
dvidalis sandėliavimo liudijimas	dvigubas sandėliavimo liudijimas	Iš dviejų dalių – sandėliavimo liudijimo ir įkeitimo liudijimo – sudarytas nuosavybės teisę patvirtinantis dokumentas, kuriuo suteikiama teisė disponuoti sandėlyje saugomomis prekėmis.	Lietuvos Respublikos licencijuotų sandėlių ir sandėliavimo dokumentų įstatymas (Žin., 2002, Nr. 74-3139)
gyvenamosios vietos neturintis asmuo	neturintis gyvenamosios vietos asmenys	Asmuo, kuris neturi gyvenamosios patalpos arba kuris dėl objektyvių priežasčių įstatymo nustatyta tvarka negali deklaruoti gyvenamosios vietos.	Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 66-1910; 2004, Nr. 80-2834)

Aprobuota	Yra šaltinyje	Apibrėžtis	Šaltinis
hibridinė veislė	tarpveislinis hibridas	Selekcininko patvirtinta pirmoji karta, gauta sukryžminus iš dviejų kryžmadulkių veislių elitinės sėklos išaugintus augalus.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. rugšėjo 30 d. įsakymas Nr. 3D-464 „Dėl žemės ūkio ministro 2000 m. rugšėjo 29 d. įsakymo Nr. 274 „Dėl Privalomųjų kokybės reikalavimų javų sėklai“ pakeitimo“ (Žin., 2005, Nr. 118-4280)
ikišaukiamojamo amžiaus jaunuolis	ikišaukstinio amžiaus jaunuolis	Karo prievolininkas (vyras) nuo 16 iki 19 metų.	Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 106-2427)
kvapo nejutimas	anosmija	Jautrumo kvapo dirgikliams nebuvimas. Gali būti visiškas arba dalinis, nuolatinis arba laikinas.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2003 m. balandžio 17 d. įsakymas Nr. 3D-165 „Dėl juslinės analizės metodikų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 60-2733)
mėgėjų sodo teritorija	mėgėjiško sodo teritorija	Pagal žemėtvarkos projektą arba kitą teritorijų planavimo dokumentą sudaryta, teisės aktu sodininkų bendrijai skirta teritorija, suskirstyta į individualius sodo sklypus ir bendrai naudojamą žemę.	Lietuvos Respublikos sodininkų bendrijų įstatymas (Žin., 2004, Nr. 4-40)
skystųjų organinių trąšų išlaistymo laukas	žemdirbystės drėkinimo laukai	Laukas, skirtas skystoms organinėms trąšoms (srutomis, nuotekoms, skystoms organinėms atliekoms, skystajam dumbalui) išlaistyti. Išlaistoma nepriklausomai nuo augalų drėgmės poreikio tris ir daugiau kartų per tręšimo sezoną ir (arba) daugiau kaip 300 m ³ /ha (arba t/ha) per metus.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. liepos 14 d. įsakymas Nr. D1-367/3D-342 „Dėl Aplinkosaugos reikalavimų mėšlui tvarkyti patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 92-3434)

Aprobuota	Yra šaltinyje	Apibrėžtis	Šaltinis
spermatozoidų judris	spermatozoidų judrumas	Pagal nustatytą metodiką apskaičiuotas judrių spermatozoidų skaičiaus santykis su bendruoju spermatozoidų skaičiumi tiriamame spermos tūryje, išreikštas balais arba procentais.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. lapkričio 29 d. įsakymas Nr. 3D-550 „Dėl Veislinių bulių spermos tyrimo metodų techninio reglamento“ (Žin., 2005, Nr. 142-5140)
sugedę grūdai	pažeisti grūdai	Grūdai, netinkami maistui, pašarams, nes yra supuvę, apkrėsti miltilige, bakterijomis ar dėl kitų priežasčių. Sugedusiais grūdais laikomi ir perkaitę arba per karštai džiovinant sugadinti, taip pat kūlėti grūdai, kurie yra visiškai subrendę ir kurių luobelės yra nuo pilkšvai rudos iki juodos spalvos, o grūdo skerspjuvio plotas – nuo gelsvai pilkos iki rusvai juodos spalvos.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 9 d. įsakymas Nr. 3D-471 „Dėl Grūdų priemaišų nustatymo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 126-4542); Komisijos reglamentas (ES) Nr. 1272/2009, kuriuo nustatomos bendros išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 1234/2007 įgyvendinimo taisyklės, susijusios su žemės ūkio produktų supirkimu ir pardavimu taikant valstybės intervenciją
ultraaukšta temperatūra apdorotas pienas	ultraaukštos temperatūros pienas	Geriamasis pienas, gautas kaitinant pieną ne trumpiau kaip 1 s ne žemesnėje kaip +135 °C temperatūroje.	2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 853/2004, nustatantis konkrečius gyvūninės kilmės maisto produktų higienos reikalavimus
užšaldyta sperma	kriokonservuota sperma	Nuosekliai pagal technologinius reikalavimus praskiesta, fasuota, atvėsinta ir užšaldyta sperma, laikoma skystame azote.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. lapkričio 29 d. įsakymas Nr. 3D-550 „Dėl Veislinių bulių spermos tyrimo metodų techninio reglamento“ (Žin., 2005, Nr. 142-5140)

Termino tikslumo ir trumpumo kriterijai kartais būna sunkiai suderinami, pirmenybė vis dėlto teikiama tikslumui. Visi aprobuoti 9 056 ter-

minai buvo išanalizuoti pagal žodžių⁴ skaičių, jau iš anksto darant prielaidą, kad dauguma terminų yra sudėtiniai. Analizė parodė (žr. 7 lentelę), kad vienažodžiai terminai pagal dažnumą yra ketvirtoje vietoje – jų yra 925 (apie 10 %). Vyrauja – sudaro trečdalį – dvižodžiai terminai (2 927, apie 32 %), taip pat palyginti daug – ketvirtadalis – yra trižodžių terminų (2 160, apie 24 %), o keturžodžių terminų jau pastebimai mažiau – 1 329 (apie 15 %). Toliau matyti aiškus polinkis – kuo daugiau terminą sudarančių žodžių, tuo tokių terminų mažiau. Penkiažodžių terminų skaičius dar palyginti nemažas (719, apie 8 %), o šešiažodžių jau tik 385 (apie 4 %). Septynis ir daugiau dėmenų turinčių terminų iš viso yra 611 (apie 7 %). Kiek žodžių turinčius terminus jau galima vadinti *daugiažodžiais*, griežtų kriterijų nėra. Straipsnio autorius daugiažodžiais yra vadinęs keturis ir daugiau dėmenų turinčius terminus (Umbrasas 2010: 211), kituose darbuose jau ir tris dėmenis turintys terminai vadinami daugiažodžiais (Džežulskienė 2010: 18; Babickienė 2012: 60). Jei laikysimės pastarosios pozicijos, daugiau nei pusė aprobuotų terminų (5 204, apie 57 %) yra daugiažodžiai.

7 lentelė. Aprobuotų terminų skaičius pagal juos sudarančių žodžių (viršutinė eilutė) skaičių

2	3	4	1	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	18
2 927	2 160	1 329	925	719	385	265	142	86	53	35	12	6	6	3	2	1

Pateikti skaičiai rodo, kad teisės aktuose dažniausiai apibrėžiamos rūšinės sąvokos. Kita vertus, 7 lentelėje yra gana netikėtų duomenų – kai kurie terminai labai ilgi. Ilgiausią aprobuotą terminą sudaro net 18 žodžių – *žemdirbių, miško savininkų, vietos veiklos grupių narių, kitų kaimo gyventojų ir jų konsultantų neformaliojo tęstinio profesinio mokymo programa „Dokumentas, kuriame nuosekliai išdėstomi teoriniai ir praktiniai mokymo dalykai, reikalingi tam tikroms žemdirbių, miško savininkų, vietos veiklos grupių narių, kitų kaimo gyventojų ir jų konsultantų profesinėms žinioms įgyti“* (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2010 m. lap-

⁴ Skirtingai nei tradicinėje mūsų terminologijoje tarnybiniai žodžiai čia skaičiuojami kaip atskiri dėmenys. Kompiuterinių technologijų laikais formalus skyrimo kriterijus yra patogesnis ir, tikėtina, perspektyvesnis. Beje, tarptautiniame terminologijos standarte į termino žodžių funkciją taip pat neatsižvelgiama – sudėtinio termino (angl. *multiword term*) požymis formalus, tai „terminas, sudarytas iš daugiau nei vienos ženklų eilutės“ (LST ISO 1087-2:2005: 4).

kričio 26 d. įsakymas Nr. 3D-1035 „Dėl žemės ūkio ministro 2009 m. vasario 26 d. įsakymo Nr. 3D-132 „Dėl žemdirbių, miškų savininkų, vietos veiklos grupių narių, kitų kaimo gyventojų ir jų konsultantų neformaliojo tęstinio profesinio mokymo programų rengimo ir žemės ūkio ministro 2001 m. liepos 12 d. įsakymo Nr. 241 pripažinimo netekusiu galios“ pakeitimo“ (Žin., 2010, Nr. 141-7220)). Ir rašyba (mažąja raide), ir dokumento kontekstas (jame terminas vartojamas ir daugiskaitos forma) rodo, kad tai nėra programos pavadinimas, įvardijama rūšis. Suprantama, toks ilgas terminas (net sunku jį pavadinti terminu) nėra patogus vartoti, todėl dokumente pasidarytas trumpasis variantas *mokymo programa*, tačiau jis pagal pateiktą apibrėžtį negalėtų tikti kaip terminas, būtų per platus. Iš kitų teisės aktų yra apčiuota ir daugiau susijusių terminų: *traktorininkų mokymo programa*, *žemdirbių neformaliojo tęstinio profesinio mokymo programa*, *žemės ir miškų ūkio veikla užsiimančių asmenų mokymo programa*. Visų apibrėžtyse nurodomos tam tikros konkretybės, pagal kurias sąvokos atskiriamos nuo tiesiog *mokymo programos*. Beje, tokio apčiuoto termino nėra, tačiau jį galima rasti terminų žodynuose. Ten nurodomi patys bendriausi požymiai: „Struktūrinis ir nuoseklus teorinio ir praktinio mokymosi turinio elementų, laiduojančių konkretų išsilavinimą ir (arba) kvalifikaciją ar kompetenciją, aprašymas. Gali būti tam tikros mokymosi krypties, specialybės, profesijos, mokomojo dalyko, modulio ir kt. mokymo programa. Rekomenduojama programos struktūra – mokymosi tikslų (profesinio mokymo – siekiamos kompetencijos), medžiagos, metodų aprašymas, specifinių mokymosi sąlygų apibūdinimas, vadovėlių ir kitos mokymosi medžiagos numatymas, tikslų pasiekimo įvertinimo parametrų apibūdinimas ir kt.“ (AKSTŽ 2008).

Dešimt ir daugiau dėmenų turinčių terminų pavyzdžių pateikiama 8 lentelėje. Šių ir kitų panašių terminų atsiradimo priežastis – tikslumo siekimas, stengimasis kuo geriau perteikti sąvokos turinį. Žinoma, tokie terminai jau balansuoja ant apibrėžties ribos, kartais jų apibrėžtyje pateikiama informacija būna tik šiek tiek išsamesnė. Ilgų – aprašomųjų – terminų radinąsi lemia teisės aktų sąvokų savitumas. Pagal apibrėžtis trumpi terminai nelabai įmanomi.

Kaip jau buvo minėta, teisės aktuose dažnai linkstama vartoti bendresnius terminus, iš esmės tik terminų trumpuosius variantus (ilgojo varianto net nenurodant), nors pagal apibrėžtis jie galėtų būti konkretesni. Terminas pasirenkamas kaip smulkesnių požymių nerodantis sutartinis ženklas, dėmesys sutelkiamas tik į apibrėžtį. Čia daug lemia patogumo kriterijus,

tačiau kaip tada iš terminologijos pozicijų vertinti termino ir apibrėžties santykį? Matyt, reikia ieškoti kompromiso tarp tikslumo ir trumpumo reikalavimų.

8 lentelė. Daugiausia dėmenų turintys aprobuoti terminai (pavyzdžiai)

Terminas (žd. skaičius)	Apibrėžtis	Šaltinis
transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu apdrausta transporto priemonė	10 Transporto priemonė, kuriai galioja transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis ar kita Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo reikalavimus atitinkanti draudimo sutartis.	Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2007, Nr. 61-2340)
vidutinė mažmeninė žemės ūkio arba maisto produkto kaina kaimo vietovių parduotuvėse	11 Vidutinė pasirinkto žemės ūkio arba maisto produkto kainos tam tikru laikotarpiu reikšmė, gaunama skaičiuojant reprezentatyviose kaimo vietovių parduotuvėse užregistruotų tų pačių arba panašių žemės ūkio arba maisto produktų vidutinių kainų aritmetinį vidurkį.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymo „Dėl žemės ūkio ministro 2011 m. gruodžio 27 d. įsakymo Nr. 3D-941 „Dėl Žemės ūkio ir maisto produktų mažmeninių kainų turgavietėse ir kaimo vietovių parduotuvėse tyrimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas
paramos pagal PHARE programą ir (arba) Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonę gavėjas	12 Ministerija, kita valstybės institucija ar įstaiga, gaunanti finansinę paramą pagal PHARE programą ir (arba) Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonę.	Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymo „Dėl finansų ministro 2004 m. vasario 6 d. įsakymo Nr. 1K-043 „Dėl Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Europos Sąjungos programų valdymo departamento PHARE programos ir Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonės koordinavimo vadovo patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas

Terminas (žd. skaičius)	Apibrėžtis	Šaltinis
Nacionaline elektroninių dokumentų ir pranešimų pristatymo sistema siunčiamų dokumentų ir (ar) pranešimų siuntėjas	13 Juridinis ar fizinis asmuo, siunčiantis elektroninius dokumentus ir (ar) pranešimus per Nacionalinę elektroninių dokumentų ir pranešimų pristatymo sistemą.	Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2010 m. spalio 15 d. įsakymas Nr. 3-617 „Dėl Nacionalinės elektroninių pranešimų ir elektroninių dokumentų pristatymo fiziniams ir juridiniams asmenims, naudojant viešąjį pašto tinklą, sistemos sukūrimo programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“
žmonių sveikatai ir (arba) aplinkai pavojingi geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros elementai	14 Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros elementai (pvz., siurblinė), kurie dėl juose sukauptos energijos ir vykstančių procesų gali kelti pavojų žmonių gyvybei, sveikatai, aplinkai ar turtui.	Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas
žuvininkystės produktų gamintojų organizacijų savarankiškas intervencinis žuvininkystės produktų pašalinimas iš rinkos arba perkėlimas į atsargą	15 Intervencinė priemonė, kai 1999 m. gruodžio 17 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 104/2000 IV priede nurodyti produktai neparduodami už gamintojų organizacijos vadovaujantis 1999 m. gruodžio 17 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 104/2000 24 straipsniu nustatytą mažesnę nei pašalinimo iš rinkos kainą, bet pašalinami iš rinkos arba stabilizuojami ar konservuojami.	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymo „Dėl žemės ūkio ministro 2005 m. vasario 1 d. įsakymo Nr. 3D-52 „Dėl Intervencinių žuvininkystės produktų rinkos reguliavimo priemonių taikymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas
neteisėtai iš Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės teritorijos išvežtos kilnojamosios kultūros vertybės ar kiti kultūros objektai	16 Kilnojamosios kultūros vertybės ar kiti kultūros objektai, išvežti pažeidžiant Lietuvos Respublikos arba užsienio valstybės kilnojamųjų kultūros vertybių ar kitų kultūros objektų apsaugą reglamentuojančius teisės aktus arba pasibaigus kilnojamųjų kultūros vertybių ar kitų kultūros objektų teisėto laikino išvežimo laikotarpiui negrąžinti į Lietuvą arba užsienio valstybę arba išvežti pažeidžiant kitus teisės aktų nustatytus reikalavimus.	Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Žin., 1996, Nr.14-352; 2008, Nr. 81-3183)

Terminų žodynuose labai ilgi terminai yra visai reti, tačiau negalima sakyti, kad juose tokių terminų nėra. Vis dėlto aprobuotų teisės aktų terminų ir terminų žodynuose teikiamų terminų ilgis aiškiai skiriasi. Jei nagrinėjamų terminų grupių pagal žodžių skaičių santykį palygintume su straipsnio pradžioje minėtame *Terminyne* skelbiamų žodynų terminų grupių pagal žodžių skaičių santykiu, pamatytume akivaizdų skirtumą. Ilgiausi aprobuoti terminai (iš penkių ir daugiau žodžių) sudaro apie 19 %, o *Terminyno* žodynuose⁵ tokių terminų tėra apie 1 %, ilgiausias iš jų sudarytas iš 12 žodžių, pvz.: *mašina su uždara aušinimo oru sistema ir išoriniu atskirai sukamu ventiliatoriumi* (11 žodžių), *mašina su uždara aušinimo oru sistema ir išoriniu ventiliatoriumi ant mašinos veleno* (12 žodžių), *vienfazis nuosekliojo žadinimo kolektorinis variklis su trumpai sujungta kompensavimo apviija* (10 žodžių) (ETŽ 1999). Kaip anksčiau sakyta, vienažodžių aprobuotų terminų yra apie 10 %, o minėtuose žodynuose vienažodžių terminų straipsniai⁶ sudaro net trečdalį – apie 32 %. Dvižodžių terminų yra atitinkamai apie 32 % ir apie 52 %. Trižodžių ir keturžodžių terminų aprobuota palyginti nemažai (apie 24 % ir 15 %), o *Terminyno* žodynuose jų yra tik atitinkamai apie 12 % ir 3 %. Tikėtina, kad tai aprobuojamų terminų tikslinimo padarinys, Terminų bankas prisidėjo prie teisės aktų terminijos ilginimo.

Terminų bankas daro ir neabejotinai jau padarė poveikį teisės aktų terminijai. Kuriant tokią sistemą atsiveria galimybės susitarti dėl vieno ar kitų sąvokų supratimo, terminų joms parinkimo. Įvairiuose teisės aktuose tie patys terminai (ir sąvokos) gali būti paaiškinti kiek skirtingai. Terminų bankas padeda tai pastebėti. Traukiant terminus į banką sudaromos galimybės specialistų sutarimu kiek galima labiau suvienodinti sampratas ir apibrėžtis arba išsiaiškinus sąvokų skirtynes įvardyti jas skirtingai. Kartu sprendžiami sinonimų reikalingumo ir jų atrankos klausimai. Į Terminologijos pakomisės posėdžius ateinantys įvairių institucijų specialistai susipažįsta su terminologijos darbo specifika, gauna naudingų pastabų ir palaipsniui gerina teisės aktų terminologinę kokybę. Šiuo atžvilgiu galima

⁵ *Terminyne* iš 27 žodynų sukaupiti 298 824 terminų straipsniai. Statistiniai duomenys apskaičiuoti pasinaudojant sistemos paieškos galimybėmis.

⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad tiek šioje terminų bazėje, tiek Lietuvos Respublikos terminų banke žodynų terminų reikšmės teikiamos atskirais straipsniais (tai turi reikšmės statistikai, ypač vienažodžiai terminai dažnai turi ne po vieną reikšmę). Tik tarp aprobuotų Terminų banko terminų straipsnių pasitaiko tokių, kurie apima daugiau nei vieną reikšmę (kartais taip parodomi sąvokų skirtumai teisės aktuose).

teigti, kad Terminų bankas netiesiogiai prisideda prie specialistų ir apskritai visuomenės terminologinio švietimo.

Palyginti su įprasta terminų tvarkyba, kai darbo rezultatas dažniausiai būna terminų žodynai, Terminų bankas atveria kitų galimybių: greitai paskelbti naujus terminus ir prireikus greitai tobulinti, taisyti jau anksčiau paskelbtus. Palyginti su žodynais, elektroninė terminų tvarkyba suteikia ir visiškai naujų, daug didesnių terminų paieškos galimybių. Vis dėlto teisės aktų terminų norminimas kelia ir kitokių sunkumų nei mokslo terminijos tvarkyba ir žodynų leidimas. Žodynų autoriai remdamiesi savo tyrimais ar kartais kalbininkų verčiami gali keisti anksčiau vartotus terminus, įvardyti naujas sąvokas, siūlyti žodyne naujadarus ir tikėtis, kad juos priims tos srities specialistai. Nauji terminai kartais prigyja, o kartais ir lieka negyvi, tik žodynuose užfiksuoti siūlymai. Kitaip yra su teisės aktų, ypač aukštesnio lygmens, pavyzdžiui, įstatymų, terminais. Po jų paskelbimo terminai neišvengiamai patenka į oficialią vartoseną, vėliau į kitus teisės aktus, pavyzdžiui, įstatymų įgyvendinamuosius, ir taip grandinė tęsiasi. Terminai dažnai perrašomi iš vieno dokumentų į kitus ir sustabdyti šitą tėkmę sudėtinga. Specialistai dažnai nenori keisti net ir prastų, bet paplitusių terminų, juoba kad terminų keitimas kartais gali pareikalausti nemažų ne tik dokumentus rengiančių institucijų, bet ir juos įgyvendinančio verslo išlaidų. Atskira problema – Europos Sąjungos teisės aktų vertimai su įvairios kokybės terminija, kuri perimama ir į nacionalinius teisės aktus. Norint pakeisti šių vertimų terminiją, reikia atlikti sudėtingas procedūras, todėl institucijos to imasi nenoriai. Beveik dešimties metų Terminų banko kūrimo praktika rodo, kad specialistai skirtingai priima siūlymus tobulinti teisės aktų terminiją: vieni į juos žiūri geranoriškai, kiti būna jau iš anksto nusistatę prieš bet kokius keitimus. Vis dėlto kalbinius ir dalykinius termino vertinimo aspektus paprastai suderinti pavyksta, kartais prireikia abiejų pusių kompromisų.

Besinaudojantys Terminų banku žmonės kartais klaidingai įsivaizduoja, kad bankas yra lyg vienas terminų žodynas. Taip nėra. Bankas yra didelė duomenų bazė, į kurią patenka įvairi medžiaga. Žinoma, be aprobuotų ar Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijose skelbiamų terminų, į banką dedami tik minėtos komisijos įvertinti terminų žodynai, tačiau tokia dideliame duomenų masyve neišvengiama nevienodumų. Pasietaiko, kad skirtinguose žodynuose teikiamos tos pačios sąvokos, tik apibrėžiamos, o kartais net ir įvardijamos kiek skirtingai. Būna ir priešin-

gai – kai kurie terminai ir jų apibrėžtys skirtinguose žodynuose visiškai sutampa. Žinoma, terminų žodynuose pasitaiko ir klaidų, riktų, o daugelio reikiamų terminų tiesiog nėra. Nėra ne todėl, kad į Terminų banką jų neįdėjo Kalbos komisija (kaip kai kas kartais įsivaizduoja), o todėl, kad jų nėra žodynuose ar kituose į Terminų banką dedamuose šaltiniuose. Taigi vartotojas ieškodamas kokio termino Terminų banke ne visada gaus paprastą atsakymą – kartais gali tekti pasirinkti vieną terminą iš kelių, juos įvertinti atsižvelgiant į sritį, šaltinį, paskelbimo laiką ir kt. Nors ir ne be trūkumų, Terminų bankas yra patikimiausias didelis ir vis didėjantis įvairių sričių lietuviškų terminų šaltinis.

IŠVADOS

1. Prieš 10 metų priėmus Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymą terminų tvarkybos reikmėms sukurta valstybinė informacinė sistema ir imta pildyti terminų duomenų bazę, kuri yra ir teisės aktų, ir mokslo terminijos šaltinis. Lietuvos Respublikos terminų bankas pirmiausia veikia kaip bendra valstybės institucijų, kuriose įsteigtos terminijos komisijos, sistema. Jos kūrimo darbą, remdamasi minėtu įstatymu ir jo įgyvendinamaisiais teisės aktais, koordinuoja Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

2. Nuo 2005 m. pradžios, kai į Terminų banką pradėta vesti terminus, iki dabar jame palaipsniui sukaupta jau per 210 tūkstančių terminų straipsnių. Dauguma jų yra iš 36 įvairių sričių terminų žodynų, tačiau vis gausėja kalbiškai ir dalykiškai įvertintų teisės aktų terminų – jau yra per 9 000 (statusas *aprobuotas*). Trečdalis aprobuotų terminų yra žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto srities, kuria daugiausia rūpinasi aktyviausiai dirbanti Žemės ūkio ministerijos terminijos komisija. Aprobuoti terminų yra pateikusias 35 institucijos, tačiau kiekybinis jų indėlis į Terminų banką labai nevienodas.

3. Gausėjant Terminų banko duomenims gausėja ir Terminų banko vartotojų, jame vis dažniau ieškoma terminų. 2012 m. užfiksuota apie 700 tūkstančių užklausų, o bendras užklausų skaičius nuo banko kūrimo pradžios jau viršijo 3 milijonus.

4. 2012 m. užklausų duomenys rodo, kad dažniausiai ieškoma lietuviškų ir angliškų terminų, pastarųjų net dažniau. Tai ženklas institucijų terminijos komisijų atstovams, kad anglų kalbos atitikmenims reikėtų skirti deramą dėmesį, juoba kad apie 30 % aprobuotų terminų straipsnių dabar

yra be jokių atitikmenų, todėl Europos Sąjungos teisės aktų vertėjams tie terminai gali būti sunkiai randami arba sunkiai susiejami su kitų kalbų atitikmenimis.

5. Aprobuotų terminų analizė parodė, kad daugiau nei pusė jų (apie 57 %) yra sudaryti iš trijų ir daugiau žodžių, o palyginti nemažai – apie 7 % – net iš septynių ir daugiau žodžių. Vienažodžiai terminai sudaro tik apie 10 %. Tai rodo, kad teisės aktuose dažnai apibrėžiamos rūšinės sąvokos. Kartu matyti pastangos siekti kiek įmanoma didesnio terminų tikslumo. Deja, ilgi terminai yra nepatogūs, todėl dokumentuose dažnai vartojami jų trumpieji variantai.

6. Terminų banko atsiradimas neabejotinai prisideda prie teisės aktų terminijos kokybės gerėjimo. Pirmuoju – teisės aktų terminų inventorizacijos – etapu buvo sutvarkyta nemažai galiojančių teisės aktų terminijos – maždaug penktadalyje aprobuotų terminų straipsnių yra pastabų, kad terminas ir (ar) apibrėžtis Terminų banke pakeisti, patikslinti, redaguoti ir pan. Tuo pasinaudojama rengiant naujas senesnių dokumentų redakcijas. Dabar, kai daugiausia dėmesio sutelkta į teisės aktų projektų terminų svarstymą, terminologų siūlymai teisės aktuose paprastai įgyvendinami iš karto.

7. Nors ir pasitaiko nevienodumų ar kitokių trūkumų, Terminų bankas šiuo metu yra universaliausias ir patikimiausias didelis internetu laisvai prieinamas lietuviškų terminų šaltinis, galintis būti naudingas mokslininkams, redaktoriams, vertėjams ar kitiems su terminija dirbantiems ar ja besidomintiems asmenims.

TEISĖS AKTAI⁷

- Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas (Žin., 2004, Nr. 7-129).
- Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2004 m. vasario 2 d. nutarimas Nr. N-1 (90) „Dėl Lietuvos Respublikos terminų banko metodikos patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 26-842).
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 12 d. nutarimas Nr. 881 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymą“ (Žin., 2004, Nr. 109-4089).
- Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. X-245 „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2004 metų veiklos ataskaitos“ (Žin., 2005, Nr. 78-2811).
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. 537 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 12 d. nutarimo Nr. 881 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymą“ pakeitimo“ (Žin., 2008, Nr. 67-2530).
- Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. rugsėjo 17 d. statutas Nr. XI-415 „Dėl Seimo statuto 135 straipsnio papildymo ir pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 112-4751).
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. balandžio 17 d. nutarimas Nr. 337 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimo Nr. 728 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2013, Nr. 43-2112).

⁷ Teikiama chronologiškai.

LITERATŪRA

- AKSTŽ 2008: *Aiškinamasis kvalifikacijų sistemos terminų žodynas*. Rengėjai R. Gatautis, R. Gudauskas, O. Gurskienė ir kt., Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
- Andžius R., Dagienė V., Meškauskienė S. 2005: Lietuvos kalbos terminų bazės projektavimas ir kūrimas. – *Informacijos mokslai* 34, 201–207.
- Babickienė Z. 2012: Ekonomikos terminų gramatinių ir leksinių variantų sklaida: norma ir realybė. – *Specialybės kalba: gramatika ir logika*. Mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 51–64.
- Džežulskienė J. 2010: Prepozicinė ir postpozicinė modifikacija: trižodžių angliškų ir lietuviškų terminų gretinamoji analizė. – *Kalbotyra* 62(3), 7–21.
- ETŽ 1999: *Elektrotechnikos terminų žodynas*. Rengimo grupė: R. J. Mukulyš, V. Aleksa, R. Balsys ir kt. Moksl. red. A. Smilgevičius, S. Žebrauskas, Kaunas: Technologija.
- Ivanauskienė A. 2005: Lietuvos Respublikos terminų bankas. – *Gimtoji kalba* 3, 3–6.
- Ivanauskienė A. 2008: Lietuvos Respublikos terminų bankas: terminijos tvarkybos galimybės ir problemos. – *Specialybės kalba: terminija ir studijos*. Mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 45–49.
- LST ISO 1087-2:2005 *Terminologijos darbas. Aiškinamasis žodynas*. 2 dalis. *Kompiuterių taikymas* (tapatus ISO 1087-2:2000).
- Meškauskienė S. 2005: Matematikos ir informatikos instituto lietuvių kalbos terminų bazė (Lietuvių kalbos terminynas). – *Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos Sąjunga*. Ats. red., sud. A. Aukšoriūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 89–96.
- Umbrasas A. 2010: *Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais: pagrindinių kodeksų terminai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Urnežiuotė R. 2002: Rengiamas kompiuterinis terminų bankas [pokalbis su dr. V. Černiausku]. – *Gimtoji kalba* 7–8, 20–24.

TERM BANK OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA: 10 YEARS AFTER PASSING THE LAW

Ten years ago for the first time in the history of Lithuanian terminology the ordering of terminology was regulated by law – at the end of 2013 will be the 10th anniversary of the Law of Term Bank. The Term Bank of the Republic of Lithuania (hereinafter “the Term Bank”) created on the basis of this Law is already well known to society as a terminology source which can be freely accessed on the internet (<http://terminai.vlkk.lt>). The Term Bank provides terminology evaluated in respect of language and subject. First of all the Term Bank functions as a common system for state institutions which have terminology commissions. The creation of such a system on the basis of the above mentioned law and other related legal acts is co-ordinated by the State Commission of the Lithuanian Language.

The article reviews the conception of the Term Bank, its legal basis, analyses its structure, content, statistics of queries, etc.

From the beginning of 2005 when the input of terms was started until now over 210 000 term entries were gradually accumulated. The majority of them were taken from 36 dictionaries of various fields, though the number of terms from legal acts is constantly increasing – the Term Bank already contains 9000 of such terms (with the status mark *aprobuotas* (approved)). A third of the terms from legal acts were provided by the Terminology Commission of the Ministry of Agriculture which works most actively. With the number of terms in the Term Bank increasing the number of its users is also growing. In 2012 there were 700 000 queries recorded and the total

number of queries already exceeded 3 million. The data from 2012 shows that users most frequently look for Lithuanian and English terms, for the latter even more frequently. This is a sign for terminology commissions at various institutions that English equivalents should be given proper attention. Currently about 30% of approved term entries from legal acts do not have any foreign language equivalents, therefore the translators of European Union legal acts might have difficulties finding the right terms.

The analysis of approved terms from legal acts shows that more than a half of those terms consist of three or more words and about 7% – of seven or more words. One-word terms make up only 10%. This shows that legal acts frequently define specific concepts. At the same time it shows attempts of terminologists to seek greater accuracy which determines the length of terms. Unfortunately, long terms are not comfortable to use, therefore in documents their shorter variants are frequently used.

The Term Bank undoubtedly contributes to the improvement of the quality of terminology in legal acts. Quite a lot of terms from legal acts in force have been improved at meetings of the Terminology Sub-commission of the State Commission of the Lithuanian Language – one fifth of the approved term entries have comments that a term and (or) its definition in the Term Bank has been modified, made more accurate, edited, etc.

Despite certain inconsistencies the Term Bank is currently the most reliable and universal source of Lithuanian terminology available on the internet which can be useful for scientists, editors, translators and other specialists working with terminology or interested in terminology.

Gauta 2013-10-02

Alvydas Umbrasas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas alvydas@lki.lt

Lietuvių ir latvių kalbų terminų su šaknimi *termin-* mikrosistema

REGINA KVAŠYTĖ

Šiaulių universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: lietuvių kalbos terminai, latvių kalbos terminai, dariniai, vientisiniai terminai, sudėtiniai terminai, terminų vartoseną

ĮVADINĖS PASTABOS

Terminologija kaip mokslo šaka, pradėjusi plėtotis XX a. trečiame–ketvirtame dešimtmečiais, laikytina palyginti nauja, todėl daugelyje kalbų, tarp jų lietuvių ir latvių, vis plečiamas ir tobulinamas mokslinis aparatas. Straipsnio **objektas** – su šaknimi *termin-* sudaryti lietuvių ir latvių kalbų terminai. Tyrimo **tikslas** – nustatyti abiejų baltų kalbų terminologijos metakalbos panašumus ir skirtumus. Šiam tikslui siekti išskelti tokie **uždaviniai**: 1) surinkti kuo didesnę įvairių kalbamosios šaknies terminų imtį; 2) išnagrinėti terminų sandarą ir semantiką; 3) sugretinti lietuvių ir latvių kalbų terminus; 4) pagal galimybes išsiaiškinti tam tikrų terminų atsiradimą, jų paplitimo ir vartosenos tendencijas. Tyrimui atlikti pasitelkti analitinis aprašomasis ir gretinamasis **metodai**, o terminai rinkti iš pagrindinių abiejų kalbų leksikografijos, terminografijos ir enciklopedinių leidinių (*Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (DLKŽ), *Lietuvių kalbos enciklopedija* (LKE), *Kalbotyros terminų žodynas* (KTŽ), *Mokomasis terminologijos žodynėlis* (MTŽ); *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (LLVV), *Latviešu valodas vārdnīca* (LVV), *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca* (VPSV)), taip pat lietuvių ir latvių kalbininkų ir terminologų (Janinos Barauskaitės, Vincento Drotvino, Kazimiero Gaivenio, Evaldos Jakaitienės, Angelės Kaulakienės, Stasio Keinio, Jono Klimavičiaus, Antano Lyberio, Prano Skardžiaus, Stasio Šalkauskio; Ainos Blinkenos (Aina Blinkena), Jurio Baldunčiko (Juris Baldunčiks), Mario Baltinio (Māris Baltiņš), Ernesto Drezeno (Ernests Drezens), Rūdolfo Grabio (Rūdolfs Grabis), Alisės Lauos (Alise Laua), Valentinos Skujinios (Valentīna Skujiņa)) mokslo darbų.

SĄVOKA *TERMINAS* IR JO KORELIATAI LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBOSE

Su šaknimi *termin-* sudarytos mikrosistemos pagrindas – iš lotynų kalbos kilęs *terminas* [lot. *terminus* – riba, siena], kaip apibrėžiama *Tarptautinių žodžių žodyne* (TŽŽ), turi iš viso 3 reikšmes, iš kurių tyrimo objektą atitinka pirmoji. Tai „žodis arba žodžių junginys, tiksliai reiškiantis kurią nors meno, mokslo, technikos ir kt. srities sąvoką“ (TŽŽ 2013: 811). Į lietuvių kalbos TŽŽ dar įtraukti kalbamosios šaknies žodžiai *terminija*, *terminologija* ir *terminologizacija*, t. y. žodžio virtimas terminu (plačiau apie tai žr. toliau). Panašus požiūris į šį skolinį ir latvių kalboje: tarptautinių žodžių žodyne (SV) terminu vadinamas žodis arba žodžių junginys, kuris išreiškia tam tikros meno, mokslo ar technikos srities sąvoką [„vārds vai vārdkopa, kas izteic kādu jēdzienu kādā mākslas, zinātnes, tehnikas nozarē u. c.“]¹ (SV 2008: 911). Į SV, be pagrindinio žodžio, įtraukti dar du dvi-reikšmiai tos pačios šaknies daiktavardžiai. Tai *terminogrāfija* [terminografija] kaip „1. *lingv.* terminų sistematizavimas ir publikavimas žodynuose, biuleteniuose; 2. *lingv.* terminų žodynų visuma“ ir *terminolōģija* [terminologija] – „1. *lingv.* tam tikros kalbos terminų visuma; taip pat tam tikros atskiros srities terminų visuma; 2. kalbotyros sritis, tirianti terminus“; taip pat būdvardis *terminolōģisks* [terminologinis] „susijęs su terminologija, jai būdingas“ (SV 2008: 911).

Kituose lietuvių ir latvių leksikografijos ir terminografijos šaltiniuose, taip pat lingvistinėje ir terminologinėje literatūroje *termino* formuluotės šiek tiek skiriasi. DLKŽ skelbia, kad žodis *terminas* turi 3 reikšmes, iš kurių tik pirmoji reikšmė atitinka tiriamąjį objektą: „1. *lingv.* tiksliai kurią nors mokslo, technikos, meno, religijos ar kitos srities sąvoką reiškiantis žodis ar žodžių junginys“ (DLKŽ 2006; DLKŽ 2012: 840). Taip apibrėžiama ir LKŽ: „1. *lingv.* tiksliai kurią nors mokslo, technikos, meno sąvoką reiškiantis žodis ar junginys“ (LKŽe). Išnagrinėjus lietuvių leksikografijos šaltinius matyti, kad į DLKŽ, be anksčiau aptarto pirminio žodžio *terminas*, įtraukti dariniai *terminija* „*lingv.* terminų visuma“, *terminologija* „*lingv.* 1. terminų mokslas; 2. žr. terminija“ ir *terminologas*, –ė „terminologijos specialistas“ (DLKŽ 2006; DLKŽ 2012: 840). Tie patys daiktavardžiai, kurių ir reikšmių apibrėžimai visiškai sutampa, įtraukti į LKŽ. Dar LKŽ rastas būdvardis *termininis*, turintis 3 reikšmes, iš kurių pirmosios

¹ Visos citatos iš latvių šaltinių (dažniausiai pateiktos laužtiniuose skliaustuose), taip pat terminai, jeigu nenurodyta kitaip, į lietuvių kalbą išversti straipsnio autorės.

dvi susijusios su kalbamąja mikrosistema: „1. terminijai priklausantis; 2. būdingas terminui“ (LKŽe) (būdvardis vartojamas sudėtinuose terminuose – apie tai žr. toliau) ir trys veiksmazodžiai: *termininti* „terminologizuoti“, *sutetermininti* „paversti terminu“, *terminologizuoti* „panaudoti terminijai“ (LKŽe). Pastarieji į nagrinėjamos mikrosistemos imtį kaip atskiri leksiniai vienetai nepatenka, nes remiamasi tradicija terminais laikyti daiktavardžius. LKE, be jau aptartojo *terminai*, rastas terminas *terminologija* (LKE 1999: 648; LKE 2008: 552–553; atsižvelgiant į enciklopedijos specifiką ten pat dar ir leidinio pavadinimas *Terminologija*). Latvių kalbos žodyne LLVV išskirtos dvi žodžio *termins* reikšmės, iš kurių pirmoji apibrėžta kaip žodis arba žodžių junginys, kuris žymi tam tikrą sąvoką (pavyzdžiui, tam tikroje mokslo, technikos, meno srityje) ir turi specializuotą reikšmę, vartosenos sritį (LLVV 7₂, 1991: 507). Abėcėlės tvarka į LLVV, taip pat į LVV įdėti dar trys šaknies *termin-* daiktavardžių vediniai – *terminologija* ir atskirai pateikti vyriškosios ir moteriškosios giminės veikėjų pavadinimai *terminologs*, *terminologė*, taip pat jau minėtas būdvardis *terminologisks*) (LLVV 7₂, 1991: 507; LVV 2006: 1091).

Leksikologė E. Jakaitienė pabrėžia, kad terminai priklauso specialiosios leksikos sluoksniui ir „yra sąvokų, vartojamų tam tikros žmonių veiklos srities kalboje, pavadinimai“ (Jakaitienė 2010: 182) (plg. cituotos autorės anksčiau išsakytą teiginį: „Termininė leksika, arba tiesiog terminai, yra žodžiai, pavadinantys tiksliai nustatytą mokslinę sąvoką ir vartojami vienos kurios nors mokslo šakos kalboje“ (Jakaitienė 1980: 70)). Leksiką tyrinėjusi J. Barauskaitė teigia, kad terminai yra „žodžiai (gali būti ir junginiai <...>), tiksliai pasakantys mokslo, technikos, meno sąvoką“ (LK 1995: 48). Kaip jau buvo konstatuota, lietuvių kalboje žodis *terminas* turi tris reikšmes, iš kurių tik viena priklauso terminologijos sričiai (antra – logikos sąvokai, trečia – laiko atkarpa pavadinanti), o latvių kalboje daugiareikšmiškumo išvengti iš dalies padeda žodis *terminš*, kuriuo vadinama laiko atkarpa. Latvių leksikologė A. Laua apibrėžia terminą kaip žodį, pavadinantį tam tikro mokslo sąvoką, kuris vieną ir tą pačią reikšmę išlaiko tiek bet kuriame konkrečios mokslo srities kontekste, tiek be konteksto [„termins ir vārds, kas apzīmē stingri noteiktu kādas zinātnes jēdzienū un kas vienu un to pašu nozīmi saglabā gan jebkurā noteiktas zinātnes nozares kontekstā, gan arī ārpus konteksta“] (Laua 1981: 138–139).

Lietuvių kalbos terminografijos šaltiniuose, pirmiausia KTŽ, nurodoma, kad *terminas* – tai „žodis arba pastovus žodžių junginys, kuriuo įvardijama speciali mokslo, technikos, meno ar kitos visuomenės gyvenimo srities

sąvoka arba daiktas“ (KTŽ 1990: 210; taip pat ASLKTŽ 2008: 112). Termino apibrėžčių randama ir kituose terminiją fiksuojančiuose šaltiniuose, pavyzdžiui, LKE rašoma, kad *terminai* (vartojama daugiskaita) – tai „mokslo, technikos, meno sąvokų pavadinimai“ (LKE 1999: 648; LKE 2008: 552–553). Palyginimui galima paminėti, kad į tarybinę enciklopediją 1983 m. įtraukta S. Keinio suformuluota *termino* apibrėžtis, perspausdinta jo straipsnių rinkinyje: „Žodis arba pastovus atributinis žodžių junginys, turintis labai apibrėžtą reikšmę tam tikros žmonių veiklos srities kalboje. Jo paskirtis – pavadinti bet kurios srities sąvokas kaip tam tikros sistemos narius <...>“ (Keinis 2005: 229). Terminologijos klausimams skirtose mokslinėse publikacijose taip pat rasta ne viena apibrėžtis, pavyzdžiui, filosofas ir terminologas S. Šalkauskis teigė, kad tai yra „žodis, reiškias sąvoką, turinčią specialios reikšmės kuriam nors mokslo dalykui“ (Šalkauskis 1991: 15). Dabar galiojančiame Lietuvos Respublikos standarte nurodyta, kad terminu vadinamas „žodis arba žodžių junginys, vartojamas sąvokai įvardyti“ (LRST 1115-90: 11), o K. Gaivenis pabrėžia, kad *terminas* – „ne koks ypatingas žodis ar pastovus žodžių junginys, bet įvardijamasis kalbos vienetas, kurio turinį atskleidžia termininės reikšmės apibrėžimas²“ (Gaivenis 2002: 13).

Verta taip pat paminėti, kad lietuvių kalboje sinonimiškai gali būti vartojamas savakilmis terminas *įvardas*. Paminėtas jis 1924 m. terminų žodyno pavadinime *Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos komisijos* (LKTŽ 2008: 18), nors kalbamasis darinys nėra šio tyrimo objektas (nėra jis ir paplitęs dabartinėje terminijoje). Retai tevirtojamo termino autorystė priskiriama Terminologijos komisijos, veikusios nuo 1921 iki 1926 m. (plačiau žr. Auksoriūtė 2011), sekretoriui Antanui Vireliūnui, kuris, kaip jau buvo minėta, taip pavadino 1924 m. sudarytą terminų žodynėlį (Klimavičius 2005: 248). Konstatuojama, kad šiuolaikinėje lietuvių kalboje „<...> beveik prapuolė ir geras A. Vireliūno (?) terminas *įvardas* (: *įvardyti*) (vis dėlto vartotas užsienio lietuvių terminografų B. Stundžios, P. Mažeikos; V. Vintarto – net *įvardotyra*) <...>“ (Klimavičius 2005: 261). Tokiu pavadinimu Kanadoje išleistas ir terminų žodynas *Jūriniai įvardai*: trumpas angliškai–lietuviškas žodynas / Bronys Stundžia. Torontas: Jūrinės knygos fondo leidinys, 1996 (LKTŽ 2008: 135). Tiesa, nagrinėdamas leksikologijos terminiją, V. Drotvinas ketinimą įvesti šį terminą vertina kaip nesėkmingą P. Skar-

² Dabar tiksliau būtų vartoti terminą *apibrėžtis*, plg. „Su Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu (2003 m. gruodžio 23 d. Nr. IX-1950) vietoj *apibrėžimo* valdingai įsiveržė jau nuo RLŽ 1932 321 [Baronas J. *Rusų–lietuvių žodynas*, Kaunas: Spindulys] žinoma ir nemažai vartota (S. Šalkauskio ir kt.) *apibrėžtis*“ (Klimavičius 2005: 248).

džiaus bandymą (plg. „Pranas Skardžius minėtoje knygoje³ dvidešimt dviem tarptautiniams leksikologijos terminams pateikė lietuviškus atitikmenis (Skardžius, 1975, 1998). Jų (iš seniau žinomų ar savo paties sukurtų) likimas dvejopas. Vieni lietuviški atitikmenys yra tarptautinių gretybės <...>, kiti vartosenoje neprigijo, kaip antai, *senybė–archaizmas*, *mišrūnas*, *mišruolis–hibridas*, *įvardas–terminas*“ (Drotvinas 2002: 19–20) (plg. „teřminas 3b (lot. terminus „riba“), tikslus kurios nors mokslo, technikos ar meno sąvokos pažymėjimas; įvardas“ (Skardžius 1973: 61)).

Latvių kalbotyros terminų atsiradimą ir paplitimą latvių kalboje tyrinėjęs J. Baldunčikas nustatė, kad pirmą kartą žodis *termins* pavartotas 1871 m. – įtakos galėjo turėti tarptautinio paplitusio *terminus technikus* vartosena. O žodis *terminologija* pirmą kartą registruotas 1880 m. išleistame Gustavo Bražės (Gustavs Braže) vokiečių–latvių žodyne. Šiek tiek vėliau – 1886 m. – Jūlijs Dravniekas (Jūlijs Dravnieks) tarptautinių žodžių žodyne apibrėžė mokslinę sąvoką *terminologija*, kuri plačiau pradėta vartoti devintame dešimtmetyje (Baldunčikas 2008: 32–33). Būta įvairių bandymų apibrėžti terminus, pavyzdžiui, latvių kilmės terminologas E. Drezenas teigė, kad tai pavadinimai, kurie išreiškia tam tikras sąvokas (Drezens 2002: 7), o R. Grabis taip vadino žodžius, turinčius griežtai apribotą ir apibrėžtą turinį (Grabis 2006a: 221). Dabartinės latvių kalbos terminologijos teorijoje vyraujanti nuomonė suformuluota V. Skujinio monografijoje: terminas yra terminacijos⁴ vienetas – žodis arba terminologinis žodžių junginys –, kuris tam tikroje mokslo srities terminų sistemoje išreiškia (pavadina ir žymi) tam tikrą mokslo sąvoką [„termins ir terminācijas vienība – vārds vai terminoloģiska vārdkopa –, kas attiecīgās zinātnes nozares terminu sistēmā izteic (nosauc un iezīmē) noteiktu zinātnes jēdzienu“] (Skujina 2002: 9). Aiškinamajame latvių kalbotyros terminų žodyne VPSV *terminas* apibrėžiamas taip: konkrečios teminės srities, specialios srities sąvokos žodinis apibūdinimas – žodis arba žodžių junginys, kuris išreiškia (pavadina ir žymi) tam tikrą atitinkamos srities sąvoką kaip sudėtinę srities sąvokų sistemos dalį [„konkrētas tematiskās jomas, speciālās nozares jēdziena vārdisks apzīmējums – vārds vai vārdkopa, kas izteic (nosauc un iezīmē) attiecīgās jomas (nozares) noteiktu jēdzienu kā nozares jēdzienu sistēmas sastāvdaļu ..“] (VPSV 2007: 399–400).

³ P. Skardžius. *Lietuviški tarptautinių žodžių atitikmenys*, Čikaga: Pedagoginis lituanistikos institutas, 1973 (V. Drotvino straipsnyje 1975) (P. Skardžius. *Rinktiniai raštai* 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 427–507).

⁴ Toks terminas lietuvių kalboje nevartojamas, citatoje tiesiog perteiktas latvių kalbos žodis.

Išsiaiškinus sąvokos *terminas* sampratą ir jo koreliatus, toliau šaknies *termin-* darinių (ir vientisinių, ir sudėtinių terminų) ieškota lietuvių ir latvių terminų žodynuose ir moksliniuose tekstuose.

VIENTISINIAI TERMINAI SU ŠAKNIMI *TERMIN-*

KTŽ rasti trys su šaknimi *termin-* sudaryti lietuvių kalbos terminai: *terminas*, *terminija*, *terminologija* (KTŽ 1990: 210; taip pat ASLKTŽ 2008: 112), o į specialųjį terminologijos terminijai skirtą MTŽ įtraukti ir išdėstyti abėcėliškai lizdine tvarka aštuoni vientisiniai gimininiai terminai (kai kurie iš jų turi ne po vieną rūšinį terminą – plačiau apie juos kitame straipsnio skyriuje): *determinizavimas* (29), *reterminizavimas* (53), *terminas* (65), *terminija* (75), *terminizavimas* (76), *terminografija* (77), *terminologija* (77) ir *transterminizavimas* (83). Dabartinėje lietuvių kalboje terminus *terminografija*, *terminizacija*, *transterminizacija*, *determinizacija*⁵, kaip teigia pats autorius, 1970 m. rudenį parsivežęs iš Kijevo išplatino J. Klimavičius (2005: 249) (plg. „Terminų leksikografija – *terminografija* (16) imta vartoti neseniai, bet visuotinai. Beje, terminus *terminografija*, *terminizacija*, *transterminizacija*, *determinizacija* 1970 m. rudenį parvežiau iš Kijevo (Ковалик 1970: 14). Kita *terminografijos* reikšmė – „terminų ar terminologijos istoriografija“ (16) lietuvių terminologijoje nežinoma, manding, ydinga“ (Klimavičius 2005: 249)). Reikia pastebėti, kad MTŽ yra pateikti ir visų į jį įtrauktų terminų latviški atitikmenys, tačiau į juos šiame straipsnyje nekreipiama dėmesio, nes ne visi jie turi vartosenos tradicijas latvių terminologijoje, kai kurie tik išversti, tad nebūtų korektiška laikyti juos savarankiškais latvių terminijos vienetais. Tekstuose lietuvių kalba be jau įtrauktų į žodynus dar pavyko rasti terminus *terminologizavimas*, *terminoidas*, *terminynas*, *terminotyra* ir *kvaziterminas*.

Latvių kalbotyros terminų žodyne VPSV abėcėlės tvarka pateikta dešimt vientisinių kalbamosios šaknies terminų: *terminelements* [termino elementas]⁶ (397), *terminēma* [terminema] (397), *terminēšana* [termininimas] (398), *terminogrāfija* [terminografija] (398), *terminogrāfs* [terminografas] (398), *terminologs* [terminologas] (398), *terminoloģija* [terminologija] (398), sinonimiškai vartojami veiksmo ir jo rezultato pavadinimai *terminoloģizēšana*, *terminoloģizācija* [terminologizavimas, terminologizacija] (398), *termins*

⁵ Terminai su priesaga *-acija* sinonimiški į MTŽ įtrauktiems terminams su priesaga *-avimas*.

⁶ Minėtas terminas toliau cituotoje recenzijoje verstas kaip *sudėtinė termino dalis* (Keinys 2005: 264).

[terminas] (399), *terminzinātne* [terminų mokslas] (401). Iš viso žodyne VPSV rastas dvidešimt vienas kalbamosios teminės grupės vientisinis terminas (apie šios šaknies terminus taip pat žr. *Terminologijoje* paskelbtoje žodyno recenzijoje (Kvašytė 2008: 244–245)). Iš dalies tai sietina su latvių kalbos savybe žodžių junginius (terminijoje jie atitiktų sudėtinius terminus) keisti dūriniais, t. y. paversti vientisiniais terminais. Ši latvių kalbos bruožą, pritaikytą terminijai, rašydamas apie V. Skujinio monografiją, yra akcentavęs ir S. Keinys: „Skaitant knygą, susidarė įspūdis, kad kalbinės sandaros atžvilgiu latvių terminija ko gero nemažai skiriasi nuo lietuvių terminijos. Dalis latvių terminų rodo gerokai sudėtingesnės išraiškos, jų kalboje žodžių junginiai (sudėtiniai terminai) lengvokai keičiami dūriniais. Ne vienu atveju tokie dūriniai lietuvių kalboje būtų tiesiog neįmanomi, kad ir, pavyzdžiui, pačios terminologijos terminai *defiskoptermins* „brūkšnelinis (su brūkšneliu rašomas) terminas“; *hibrīdtermīns* „hibridinis terminas“; *inicialsaliktenis*⁷ „santrumpa“; *salikteņtermīns* „sudurtinis terminas“; *strupinājumsaliktenis*⁸ „sutrauktinis žodis, trumpinys“; *termina kontekstneatkarība* „termino nepriklausymas nuo konteksto“; *termindarinājums* „terminas darinys“; *termindarināšana* „terminų daryba“; *terminelements* „sudėtinė termino dalis“; *vārdkoptermīns* „sudėtinis terminas“ ir kt. Tokiais savo polinkiais latvių terminija bus panašesnė į vokiečių, o ne į artimiausių giminaičių lietuvių terminiją“ (Keinys 2005: 263–264). Kai kurie iš citatoje minėtų sudurtinių terminų įtraukti ir į VPSV: *defiskoptermins* (81), *hibrīdtermīns* (140), *salikteņtermīns* (339), *terminelements* (397), *vārdkoptermīns* (435), taip pat čia įtrauktas dar nepakankamai paplitęs (naujesnis) dūrinys *jauntermīns* [terminas naujadaras] (174). Sėkmingai jie vartojami ir tekstuose – tiek originalo kalba rašytuose, tiek verstiniuose, pvz.: „Piemēram, sākumā tikai terminoloģiskajā leksikā bija sastopami salikteņtermini⁹, kurus darināja kā ekvivalentus krievu valodas defissavienojumiem ..“ (Grabis 2006b: 258); „Saliktie termini dalāmi *salikteņterminos* (kas ir vienvārda termini) un *vārdkoptermīnos*“ (Skujiņa 2002: 26–27); „Latīņu un daļēji grieķu valoda Eiropas tautām devusi ne vien virkni vārdu celmu (piemēram, *elektr*, *kombin*, *aero*), bet arī grama-

⁷ Turėtų būti *inicialsaliktenis*. Tačiau tai nėra tiriamosios mikrosistemos vienetas, nes neturi tiriamosios šaknies (VPSV 2007: 157).

⁸ Turėtų būti *strupinājumsaliktenis*. Tai taip pat nėra tiriamosios mikrosistemos vienetas, nes neturi tiriamosios šaknies, be to, tai rodo apibrėžtis ir pastaba, kad būdingas šnekamajai kalbai (VPSV 2007: 377–378).

⁹ Čia ir toliau, kur nenurodyta kitaip, retinta R. K.

tikas termino elementu (piemēram, *-ācija, -ifikācija, -ator[s], -or[s]*)“ (Drezens 2002: 20). Randasi ir nauju dūrini, kol kas neįtrauktų į žodynus: „Tadėl visdrizākajā laikā nepieciešams .. izstrādāt metodiska rakstura materiālus, kuri noderētu visiem, kuri iesaistīti praktiskajā terminradē“ (Baltiņš 2006: 78).

Skirtingų vienisinių terminų su kalbamąja šaknimi lietuvių šaltiniuose iš viso rasta keturiolika, o latvių – dvidešimt septyni (jų atitikmenis remiantis terminų vartosenos tradicija lietuvių ir latvių kalba žr. 1 lentelę; nevertinamas požiūris į kiekvieną konkretų terminą ir terminų paplitimas bei jų dažnumas).

1 lentelė. Vientisinių šaknies *termin-* terminų mikrosistema

Lietuvių kalba	Latvių kalba	Lietuvių kalba	Latvių kalba
<i>terminas</i>	<i>termins</i>	–	<i>apakštermins</i>
<i>terminija</i>	–	–	<i>blakustermins</i>
<i>terminologija</i>	<i>terminoloģija</i>	–	<i>defiskoptermins</i>
<i>terminografija</i>	<i>terminogrāfija</i>	–	<i>hibrīdtermins</i>
–	<i>terminoloģizēšanās</i>	–	<i>jauntermins</i>
<i>terminologizavimas</i>	<i>terminoloģizācija</i>	–	<i>salikteņtermins</i>
<i>termininimas</i>	<i>terminēšana</i>	–	<i>vārdkoptermins</i>
<i>determinizavimas</i>	<i>determinoloģizācija</i>	–	<i>virstermins</i>
<i>reterminizavimas</i>	<i>reterminoloģizācija</i>	–	<i>terminācija</i>
<i>transterminizavimas</i>	–	<i>terminoidas</i>	<i>terminoīds</i>
–	<i>redeterminoloģizācija</i>	<i>terminotyra</i>	–
<i>terminologas</i>	<i>terminologs</i>	<i>terminynas</i>	–
–	<i>terminogrāfs</i>	–	<i>terminoloģisms</i>
	<i>terminzinātne</i>	–	<i>terminrade</i>
[<i>terminų elementas</i>] ¹⁰	<i>terminelements</i>	<i>kvaziterminas</i>	<i>kvazitermins</i>
–	<i>terminēma</i>		

¹⁰ Latvių kalbos sudurtinį terminą atitinkantis sudėtinis lietuvių kalbos terminas į vienisinių bendrą imtį neskaičiuojamas (plg. kalbamojo termino atitikmuo S. Keinio recenzijoje (2005: 264) „sudėtinė termino dalis“). Kitų latvių terminų atitikmenys nesurašyti, nes jeigu tokie ir vartojami lietuvių kalboje – tai ne vienisiniai terminai.

Latvių kalbos vientisinių terminų imtis gerokai didesnė, todėl esama daugiau atitikmenų lietuvių kalboje neturinčių terminų, o iš lietuviškų terminų tik *terminija*, *terminotyra* ir *terminynas* neturi atitikmenų latvių kalbos terminų sistemoje. Išnagrinėtoje lietuvių kalbos terminų su kalbamąja šaknimi imtyje rastas vienas dūrinys (*terminotyra*), visi kiti priešdėlių ir / ar priesagų vediniai (išskyrus pirminį *terminas*). Latvių kalboje vyrauja dūriniai (dešimt iš visų vientisinių terminų padaryti sudūrimo būdu).

SUDĖTINIAI TERMINAI SU ŠAKNIMI *TERMIN-*

Lietuvių KTŽ sudėtinių terminų, sudarytų iš dėmenų su šaknimi *termin-*, nerasta, vis dėlto tekstuose jų esama įvairių (apie tai žr. toliau), o iš 200 į MTŽ įtrauktų terminų, kurių vienas iš dėmenų būtų su kalbamąja šaknimi, yra penkiasdešimt trys. Tai skirtingos sudėties terminai, nes šios šaknies ir iš jos darinių padarytų rasta tiek pagrindinių, tiek šalutinių dėmenų. Terminai, kurių pagrindinis dėmuo yra kalbamosios mikrosistemos elementas, pavyzdžiui, yra atskirų terminų ar terminijos rūšių pavadinimai: dvižodžiai *aprašomasis terminas* (65), *hibridinis terminas* (67), *metaforinis terminas* (68), *neteiktinas terminas* (69), *rūšinis terminas* (69), *sudėtinis terminas* (70), *tarpmokslinis terminas* (72), *vientisinis terminas* (74), *gimininis terminas* (67), *liaudies terminija* (75), *mokslinė terminija* (75); trižodžiai *bendrasis mokslo terminas* (66), *savos kalbos terminas* (70). Kitos, ne terminų rūšių, semantikos sudėtinių terminų esama taip pat: dvižodžiai *termino forma* (76), *termino patikimumas* (77), *termino turinys* (78), keturžodžiai *aiškinamasis verčiamasis terminų žodynas* (81), *abėcėlinė terminų žodyno sandara* (82), *lizdinė terminų žodyno sandara* (82). Esama ir dažniau daugiskaita vartojamų kalbamosios šaknies terminų: *terminų tvarkyba* (80), *tekstinė terminų tvarkyba* (80), *terminų žodyno lizdas* (82), *terminų žodyno sandara* (82). Šalutinis dėmuo, t. y. pažymins gali būti kalbamosios šaknies a) būdvardis, b) daiktavardžio vienaskaitos kilmininkas ar c) daiktavardžio daugiskaitos kilmininkas. Dažniausiai tai dvižodžiai terminai ir jie įtraukti į pagrindinių dėmenų (gimininių terminų) lizdus, jeigu tokie žodyne išskirti: a) *termininis antonimas* (12), *termininė leksika*, *termininis žodynas* (39), *termininė reikšmė* (53); b) *termino forma* (76), *termino straipsnis* (78); c) *terminų standartas* (80), *terminų žodynas* (80), *terminų reikalavimai* (79). Beje, šalutiniais dėmenimis gali eiti tiek pirminiai žodžiai, kaip prieš tai minėtuose pavyzdžiuose, tiek dariniai, pvz.: *terminizuotas žodis* (90), *terminologijos mokykla* (77), *terminologinė kompetencija* (77). Tekstuose rasta

ties žodynuose fiksuotų, tiek į juos neįtrauktų sudėtinių terminų: „Be lietuviškų vientisinių terminų, kitą *Bendrosios fizikos* terminijos sluoksnį sudaro tarptautiniai terminai ir hibridai“ (Kaulakienė 2009: 144); „Iš sinoniminių ir variantinių elektros ir magnetizmo terminų vartosenos matyti, kad dažnai vadovėlių autoriai, pirmą kartą sąvoką pavadinę sinoniminiais ar variantiniais terminais, tolesniuose puslapiuose pasirenka ir vartoja tik vieną iš jų“ (Kaulakienė 2009: 167). Taip pat mokslo darbuose esama sudėtinių terminų, kurių pagrindinis dėmuo – kalbamosios šaknies vedinys *terminologija: bendroji terminologija, tipologinė terminologija, gretinamoji terminologija, semasiologinė terminologija, onomasiologinė terminologija* (Gaivenis 2002: 16).

Latvių terminografijos šaltinyje VPSV pateikta šešiolika sudėtinių terminų, kuriuose *termins* taip pat eina pagrindiniu arba šalutiniu dėmeniu (tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos kilmininkas arba iš jo padarytas būdvardis). Sudėtinių terminų, kurių pagrindinis dėmuo yra kalbamosios šaknies, žodyne nedaug – tai keturi dvižodžiai terminai, kurių šalutiniai dėmenys išreikšti dalyviais: *ieteicamais termins* [rekomenduojamas terminas] (151), *noraidītais termins* [atmestas terminas] (258), *novcojis termins* [pasenęs terminas] (262), *pielaujamaais termins* [leistinas terminas] (298). O šalutinių dėmenų vartojimo atvejų nustatyta net kelių tipų: a) pažymins išreikštas vienaskaitos kilmininku: *termina ekvivalentis* [termino ekvivalentas] (396), *termina noteikšana* ir sinonimiškas su veiksmui pavadinti būdinga latviška priesaga *-šana* sudarytas *termina identificēšana* [termino nustatymas / identifikavimas] (396–397); b) pažymins išreikštas daugiskaitos kilmininku: *terminu atbilstība* ir *terminu ekvivalence* [terminų atitikimas / ekvivalentiškumas] (400), *terminu saskaņošana* [terminų suderīnīmas] (400), *terminu sistēma* [terminų sistema] (400), *terminu vārdnīca* [terminų žodyns] (401); c) pažymins išreikštas iš pamatinio žodžio padarytu būdvardžiu: *terminatīvā funkcija* [terminacinė funkcija] (397) (plg. tekste: „Izteikt jēdzienu ar terminu nozīmē jēdzienu terminēt. Līdz ar to nominatīvās un definitīvās funkcijas apvienojumu, resp., terminoloģisko funkciju, citiem vārdiem var saukt par *terminatīvo* [retinta V. S.] funkciju ..“ (Skujiņa 2002: 9)); d) pažymins išreikštas iš išvestinio žodžio padarytu būdvardžiu: *terminoloģiskā funkcija* [terminologinė funkcija] (399), *terminoloģiskais trīsstūris* [terminologinis trikampis] (399). Be to, žodyne rasti ir keli daugiažodžiai terminai, pavyzdžiui, *terminu pieņē-*

mamības vērtēs skala [terminu priimtinumo vertinimo skalē] (397). Tekstuose esama ir kitu sudētinių terminu, pvz.: „19. gs. beigās, kad sāk veidoties latviešu nacionālā zinātne, rodas pastiprināta vajadzība pēc zinātniskās terminoloģijas“ (Blinkena 1997: 91); „Atvasinātie, kas tiek dēvēti par *afiksālajiem terminiem*, dalāmi *prefiksālajos terminos* jeb *priedēkļterminos* un *sufiksālajos terminos* jeb *piedēkļterminos*“ (Skujiņa 2002: 26–27).

Iš viso lietuviu kalba žodynuose rasti penkiasdešimt trys sudėtiniai terminai (reikėtų priminti, kad terminografijos šaltinis MTŽ skirtas tik šios srities terminijai), o latviu kalba šešiolika. Dar keletas į žodynus neįtrauktų terminų nustatyta tiek lietuvių, tiek latvių tekstuose (atitinkamai penki ir vienas). Jų įvairovė neleidžia sudaryti suvestinės, galima tik pastebėti, kad vyrauja tam tikri terminų kūrimo modeliai: lietuvių ir latvių esama sudėtinių terminų, kurių šalutiniai dėmenys išreikšti tiek vienskaitos, tiek daugiskaitos kilmininku. Latvių kalboje, kitaip nei lietuvių, rastas vos vienas su kalbamosios šaknies būdvardžiu padarytas terminas (būdvardį lengviau padaryti iš vedinio *terminologija*).

KAI KURIŲ TERMINŲ SU ŠAKNIMI TERMINVARTOSENOS TENDENCIJOS

Toliau tyrimas krypsta nuo žodynų duomenų aptarimo prie vartosenos. Dalis lietuvių ir latvių terminų sutampa tik iš pirmo žvilgsnio, pavyzdžiui, liet. *terminologija* ir lat. *terminologija*. Išnagrinėjus jų reikšmes matyti, kad lietuvių kalboje skiriami mokslo ir terminų visumos pavadinimai, atitinkamai vadinami *terminologija* ir *terminija*. Toks skyrimas įtvirtintas jau S. Šalkauskio darbuose, t. y. XX a. trečiajame dešimtmetyje: „Lietuvių kalba gali vartoti šalia vieno antro įvairia prasme du žodžius – *terminija* bei *terminologija*, – tuo tarpu kai kitos kalbos paprastai tevirtoja atitinkamais atvejais vieną, t. y. *terminologijos* žodį. Kadangi mūsų kalba viena-rūšių daiktų rinkiniui reikšti naudojasi galūne *-ija*, tai terminija atitinkamai *reiškia techniškų vieno kurio mokslo arba meno terminų visetą*. <...> Kai šalia šitaip suprastos *terminijos* yra vartojamas *terminologijos* žodis, turima galvoje jau visai kitas dalykas. Būtent einant etimologine žodžio prasme, reik turēt galvoje, kad *terminologija yra terminijos mokslas arba bent teorija*. Šitaip suprantama terminologija turi išaiškinti, pavyzdžiui, tokius dalykus kaip termino esmę bei savybes, terminų versmes, terminų katego-

rijas, terminų vartoseną ir taisykles terminams sudaryti“ (Šalkauskis 1991: 10) (plg. „Modernioji lietuvių terminija pradėjo formuotis ir plėtotis tarpukario Lietuvoje. Vienas jos formavimosi pamatų kūrėjas – filosofas Stasys Šalkauskis (1886–1941)“ (Lyberis 2009: 60)). Iki tol ir lietuvių kalboje „*terminologija* bendrinėje kalboje turėjo ir tebeturi ne vieną reikšmę: juo vadinama ir terminų bei tvarkybos teorija, ir tam tikros srities terminų visuma“ (Gaivenis 2002: 15). Latvių kalboje abiem reikšmėmis, t. y. dviem sąvokoms – ir mokslo sričiai ir terminų visumai – pavadinti vartojamas terminas *terminologija*. Kiekvieną iš šių reikšmių palaiko tiek tradicija, tiek analogija su kitais dariniais [Joprojām divās nozīmēs (t. i., divu jēdzienu izteikšanai) ir lietots termins *terminologija*: ‘zinātnes nozare’ un ‘terminu kopums’. Katru no šīm nozīmēm latviešu valodā balsta gan tradīcija, gan analogija ar citiem darinājumiem (sal.: *frazeologija*)] (Skujiņa 2002: 26). Vis dėlto būta siūlymų pasitelkti kitus terminus, pavyzdžiui, terminų visumai pavadinti pasirinktas žodis *terminklatūra* (pagal analogiją su *nomenklatūra*), tačiau jis neįsitvirtino praktikoje (Skujiņa 2002: 26).

Lietuvių kalboje pastebėta, kad neaiškumų kyla dėl kai kurių terminų pasirinkimo. Net žinant teoriškai galiojančias nuostatas praktikoje ne visada pavyksta jų laikytis, pavyzdžiui, pasirinkti tinkamiausią iš terminų *terminologizacija*, *terminizacija* ar jų sinonimą su lietuviška priesaga *terminizavimas*. Taip pat tekstuose ta pačia reikšme kartais vartojamas *termininimas*. Kalbamuojų atveju tiktų pasiremti S. Keinio mintimi, kurią jis suformulavo remdamasis rusų terminologu Dmitrijumi Lote (Дмитрий Лотте), kad „termino trumpumo reikia siekti taip pat, kaip ir tikslumo. Šį reikalavimą jis taikė ne tik patiems terminams, bet ir jų darybos afiksams, pavyzdžiui, priesagoms“ (Keinys 2005: 79). Pirmasis iš kalbamuųjų terminų – *terminologizacija* – remiasi mokslo ar teorijos sąvoka, t. y. *terminologija*, pavyzdžiui, „Lietuvių leksikologijos terminija buvo ir yra kuriama trim būdais: 1) terminais paverčiami bendriniai žodžiai (*terminologizacija*) <...>“ (Drotvinas 2002: 18). Tačiau iš minėto pavyzdžio matyti, kad kalbant apie žodžių pavertimą terminais labiau tiktų remtis sąvoka *terminija*, t. y. terminų visuma, todėl logiška ir trumpumo reikalavimą atitinkanti forma esti *terminizacija* (arba hibridinė forma su lietuviška priesaga *terminizavimas*), kaip vartoja, pavyzdžiui, J. Klimavičius: „Pažymėtas daugiskaitos *terminizavimas*, bet praleistas gan dažnas deminutyvų *terminizavimas* <...>“ (Klimavičius 2005: 250). Latvių

kalboje taip pat kalbamajam procesui pavadinti esama skirtingų formų: procesui pavadinti tinkamų vedinių su latviška priesaga *-šana* (*terminologizšana* [terminologizavimas], *terminēšana* [termininimas]) arba tarptautine *-ācija* (*terminologizācija* [terminologizacija]), tinkama ir proceso rezultatui pavadinti.

Šioje tyrimo dalyje daugiausia apžvelgiama įvairių vientisinių kalbamosios šaknies terminų, kurie nebuvo įtraukti į specialiuosius žodynus, vartoseną, nes tai rodo šios šaknies potencijas, t. y. kad jie gali ateityje papildyti mikrosistemą, kai kuriais atvejais taip atspindima tradicija, besiformuojanti užsienyje. Tekstuose be anksčiau aptartų vientisinių kalbamosios mikrosistemos terminų rasta dar tokių lietuviškų terminų kaip *terminoidas*, *terminklatūra* vartosenos pavyzdžių: „Žodžiu *terminoidas* vadinama neaiškaus turinio sąvoka, santykiaujanti su terminais, bet neįeinanti į jų sistemas <...>“ (Gaivenis 2002: 15); „Su žodžiu *terminija* taip pat susiję ir terminai *nomenklatūra* bei *terminklatūra*. Pirmasis terminas reiškia tam tikros mokslo, technikos ar kitos srities realiųjų pavadinimų visumą <...>, o antrasis – retas, tokios pačios reikšmės, vartotas tik kai kurių užsienio terminologų“ (Gaivenis 2002: 16). Panašūs terminai konstatuoti ir tekstuose latvių kalba: „Daži pētnieki tādus vispārzinātniskos terminus kā *sistēma*, *struktūra*, kas izsaka ļoti vispārīgus jēdzienus iekļauj *terminoidu* kategorijā ..“ [Kai kurie tyrėjai tokius bendramokslinius terminus kaip *sistema*, *struktūra*, kurie išreiškia labai bendras sąvokas, priskiria terminoidų kategorijai <...>] (Skujiņa 2002: 38); „Ir bijūši priekšlikumi [228, 316; 321] terminu kopumu nosaukt ar citu vārdu, piemēram, *terminklatūra* (pēc analogijas ar *nomenklatūra*), taču praksē tas nav ieviesies“ [Būta pasiūlymų [228; 316; 321] terminų visumą pavadinti kitu žodžiu, pavyzdžiui, *terminklatūra* (pagal analogiją su *nomenklatūra*), tačiau praktikoje tai neįsitvirtino] (Skujiņa 2002: 26). Esama taip pat bandymų atskirti sąvokų pavadinimus *terminologiskā leksika* [terminologinė leksika] ir *terminologismi* [terminologizmai]: „... termini *terminologiskā leksika* un *terminologismi* jēdzieniski ir šķirami, jo *terminologiskā leksika* attiecināma tikai uz vārdiem, bet *terminologismos* ietilpināmi gan vārdi, gan vārdkopas, gan cita rakstura terminologiskās vienības ..“ [<...> terminus *terminologinė leksika* ir *terminologizmai* kaip sąvokas būtina skirti, nes *terminologine leksika* vadinami tik žodžiai, o *terminologizmais* – ir žodžiai, ir žodžių junginiai, ir kitokio pobūdžio terminologiniai vienetai <...>] (Skujiņa 2002: 33).

Naujais terminais būtų galima laikyti lietuviškus darinius *terminynas* ir *terminotyra*, kurių vartojimo pavyzdžių randama tekstuose, pvz.: „Kadangi dabar kuriamas kitas – Lietuvos Respublikos terminų bankas, skiriamas valstybinėms reikmėms, tai pirmasis sudarytas iš terminų žodynų, skiriamas daugiau mokslinėms reikmėms, dabar vadinamas Lietuvių kalbos terminynu (kurį laiką vadintas terminų baze)“ (Klimavičius 2005: 258); „1969 m. apgynusi filologijos mokslų kandidato disertaciją iš latvių technikos terminologijos sudarymo, ji [Valentina Skujinia – R. K.] toli nebe-nukrypo nuo latvių terminologijos ir bendrosios terminotyros klausimų tyrinėjimo <...>“ (Keinys 2005: 262).

Naujesnių, iki šiol neišpopuliarintų terminų esama ir gretinamosios kalbos sistemoje, pavyzdžiui, latvių kalboje vartojami dariniai *terminēšana* ir *terminācija*: „Izteikt jēdzienu ar terminu nozīmē jēdzienu terminēt. Līdz ar to nominatīvās un definitīvās funkcijas apvienojumu, resp., terminoloģisko funkciju, citiem vārdiem var saukt par terminatīvo [retinta V. S.] funkciju, bet jēdzienu izteikšanu ar terminu – par jēdziena termininēšanu un visu šo procesu kopumā – par termināciju <...> **termins ir terminācija vienība – vārds vai terminoloģiska vārdkopa –, kas attiecīgās zinātnes nozares terminu sistēmā izteic (nosauc un iezīmē) noteiktu zinātnes jēdzienu**“ [ryškinta V. S.] (Skujina 2002: 9). Termino *terminēma* atsiradimą latvių kalboje ir jo sampratą V. Skujinia aptaria išsamiau: „Oriģinālu domu izteicis igauņu terminologs H. Sāri, kurš par principu izvirza neitrālu attieksmi pret vārdšķirām. Viņš atzīst par lietderīgu termina izpratni reducēt uz terminoloģiski nozīmīgām morfēmām kā centrālajām terminoloģiskajām vienībām [226, 110]. Tomēr par centrālo terminoloģisko vienību atzīstams termins, kas ir vārdiski noformēts. Taču, tālāk attīstot H. Sāri domu, šķiet lietderīgi izvirzīt termininēmas jēdzienu [retinta V. S.]“ [Originaliā mintj yra išsakęs estj terminologas H. Saris, kuris kaip principą iškelia neutralų požiūrį į kalbos dalis. Jis pripažįsta naudingą termino sampratą redukuoti iki terminoloģiskai reikšmingų morfemų kaip centrinių terminologinių vienetų [226, 110]. Vis dėlto pagrindiniu terminologiniu vienetu pripažįstamas terminas, kuris turi žodinį pavidalą. Tačiau, toliau plėtojant H. Sario mintj, atrodo naudinga iškelti termininemos sąvoką] (Skujina 2002: 32).

Akivaizdu, kad tokie naujadarai kelia problemų verčiant, nes sunku atrasti jiems tinkamų atitikmenų (dažniausiai tai būna pažodiniai vertimai,

neatspindintys sąvokos turinio), tačiau jų įsigalėjimas terminijoje, reikia manyti, yra tik laiko klausimas.

IŠVADOS

Surinkus su šaknimi *termin-* sudarytus terminus iš pagrindinių leksikografijos ir terminografijos leidinių, taip pat įvairių lietuvių ir latvių terminologijos mokslo darbų ir sugretinus juos, galima daryti išvadą, kad šaknis *termin-* yra darybiškai patogi ir produktyvi terminams kurti tiek lietuvių, tiek latvių kalboje. Gretinant lietuvių ir latvių kalbų terminus atsižvelgta į keletą aspektų, pirmiausia į terminines sąvokų reikšmes ir šių sąvokų pavadinimų atitikmenis. Dalis lietuvių ir latvių terminų sutampa, kiti tik iš pirmo žvilgsnio rodosi esą panašūs (pavyzdžiui, *terminologija* ir *terminologija*).

Skirtingų vientisinių terminų su kalbamąja šaknimi lietuvių šaltiniuose iš viso rasta keturiolika, o latvių – dvidešimt septyni. Latvių kalbos vientisinių terminų imtis gerokai didesnė, todėl esama daugiau atitikmenų lietuvių kalboje neturinčių terminų, o iš lietuviškų terminų tik *terminija*, *terminotyra* ir *terminynas* neturi atitikmenų latvių kalbos terminų sistemoje. Išnagrinėtoje lietuvių kalbos terminų su kalbamąja šaknimi imtyje rastas vienas dūrinys (*terminotyra*), visi kiti priešdėlių ir / ar priesagų vediniai (išskyrus pirminį *terminas*). Latvių kalboje vyrauja dūriniai (dešimt iš visų vientisinių terminų padaryti sujungimo būdu).

Iš viso lietuvių kalbos žodynuose rasti penkiasdešimt trys sudėtiniai terminai, o latvių kalbos – šešiolika. Galima pastebėti, kad vyrauja tam tikri terminų kūrimo modeliai: lietuvių ir latvių esama sudėtinių terminų, kurių šalutiniai dėmenys išreikšti tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos kilmininku. Latvių kalboje, kitaip nei lietuvių, rastas vos vienas su kalbamosios šaknies būdvardžiu padarytas terminas (būdvardį lengviau padaryti iš vedinio *terminologija*).

Lietuvių ir latvių terminijoje šaknies *termin-* mikrosistema gana išplėta ir gali būti toliau tobulinama, nes esama galimybių sudaryti vis naujus terminus. Ypač produktyvu yra kurti sudėtinius terminus, o latvių kalboje dėl jos polinkio į dūrinių (sudurtinių terminų) vartojimą – ir vientisinius.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- ASLKTŽ 2008: Buivydienė V., Žukienė R. *Aiškinamasis svarbiausių literatūros ir kalbotyros terminų žodynėlis*, Vilnius: Vilniaus kolegija.
- Auksoriūtė A. 2011: Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklos apžvalga. – *Terminologija* 18, 80–91.
- Baldunčiks J. 2008: Latviešu valodniecības terminoloģijas attīstība 19. gadsimtā. – *Valodniecības raksti* 2, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 23–35.
- Baltiņš M. 2006: Latviešu terminoloģijas attīstība: mantojums, problēmas un perspektīvas. – *Valodniecības raksti*, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 72–79.
- Blinkena A. 1997: Attieksme pret svešvārdiem latviešu literārās valodas vēsturē. – *Savai valodai*. Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums, Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 83–96.
- DLKŽ 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečiasis elektroninis) leidimas, ats. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- DLKŽ 2012: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Septintas, pataisytas ir papildytas leidimas, ats. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Drezens E. 2002: *Zinātniskās un tehniskās terminoloģijas internacionalizācija*. *Vēsture, pašreizējais stāvoklis un pespektīvas*. Saīsināts un tulkots izdevums, Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Drotvinas V. 2002: Ar lietuviški leksikologijos terminai? – *Žmogus ir žodis* 1, 18–21.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tarkeybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Grabis R. 2006a: Par latviešu terminoloģijas attīstību un izstrādi. – *Darbu izlase*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 221–229.
- Grabis R. 2006b: Zinātniskās terminoloģijas izstrāde un terminoloģijas vārdnīcu veidošana. – *Darbu izlase*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 252–259.
- Jakaitienė E. 1980: *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius: Mokslas.
- Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kaulakienė A. 2009: *Lietuvių fizikos terminijos raida*, Vilnius: Technika.
- Keinys S. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Klimavičius J. 2005: *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KTŽ 1990: Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Kvašytė R. 2008: [Rec.] *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sastādījis autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. – *Terminologija* 15, 242–248.
- Laua A. 1981: *Latviešu leksikoloģija*. Otrs, papildināts izdevums, Rīga: Zvaigzne.
- Lyberis A. 2009: Žodžių atrankos problema „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“. – *Leksikografijos teorija ir praktika*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 56–65.
- LK 1995: Barauskaitė J. ir kt. *Lietuvių kalba* 1. *Leksikologija, fonetika, akcentologija, dialektologija, rašyba*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- LKE 1999: *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKE 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*. 2-asis patikslintas ir papildytas leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKTŽ 2008: Gaivenytė-Butler J., Keinys S., Noreikaitė A. *Lietuvių kalbos terminų žodynai*. Anotuota 1900–2005 m. bibliografijos rodyklė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 – www.lki.lt.
- LLVV 1972–1996: *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, 1.–8. sēj., Rīga: Zinātne.
- LRST 1990: *Terminologijos principai ir metodai*. Lietuvos RST 1115–90 (ISO 704–87), Vilnius.
- LVV 2006: *Latviešu valodas vārdnīca*, Rīga: Avots.
- MTŽ 2005: Kvašytė R. *Mokomasis terminologijos žodynėlis*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Skujiņa V. 2002: *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Otrasis, labotais un papildinātais izdevums, Rīga: Latviešu valodas institūts.
- SV 2008: *Svešvārdu vārdnīca*, Rīga: Avots.
- Šalkauskis S. 1991: *Raštai* 2, Vilnius: Mintis.
- TŽŽ 2013: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- VPSV 2007: *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. aut. kol. V. Skujiņas vad., Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra.

THE MICROSYSTEM OF LITHUANIAN AND LATVIAN TERMS WITH THE ROOT *TERMIN-*

The objective of the research is to establish the similarities and differences of metalanguage of Lithuanian and Latvian terminology using analytic descriptive and comparative methods. The comparison of terms created with the root *termin-* taken from the main publications of Lithuanian and Latvian lexicography and terminography as well as various works on terminology science allows to conclude that the root *termin-* is derivationally productive and easily usable for the creation of terms both in Lithuanian and Latvian.

When comparing Lithuanian and Latvian terms few aspects, first of all terminological meanings and equivalent names of concepts were taken into consideration. A part of Lithuanian and Latvian terms are similar, some of them only look similar from the first sight (for instance, *terminologija* and *terminoloģija*). It is difficult to establish the authorship of particular terms, though sometimes it's possible.

There were thirteen one-word terms with the root *termin-* found in Lithuanian sources and twenty seven – in Latvian sources. Since the sample of Latvian terms is bigger the number of Latvian terms which do not have equivalents in Lithuanian is larger as well and there are only three Lithuanian terms *terminija*, *terminotyra* and *terminynas* do not have equivalents in terminological system of the Latvian language. There was one compound (*terminotyra*) with the root *termin-* in the Lithuanian sample. Other terms were prefixal and/or suffixal derivatives (except of underlying *terminas* (term)). In the Latvian language, differently from Lithuanian, compounds prevail (ten terms in this sample were compounds).

There were fifty three complex terms found in Lithuanian dictionaries and sixteen – in Latvian. It is noticeable that certain term formation patterns prevail: there are complex terms with subordinated component in genitive case (in singular or plural) in both Latvian and Lithuanian. In Latvian, differently from Lithuanian, there was only one term made with and adjective with the root *termin-* (it is easier to make an adjective from the derivative *terminoloģija*).

The microsystem of the root *termin-* is quite developed in both Lithuanian and Latvian and can be elaborated further, because there are possibilities to create new terms. Particularly productive way of term creation is the formation of complex terms and in Latvian the creation of one-word terms is also common because of the tendency to make compounds.

Gauta 2013-11-11

Regina Kvašytė
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai
E. paštas: kvasyte@hu.su.lt

TERMINOLOGIJS ISTORIJA

Pirmasis Lietuvos medicinos mokslo žurnalas ir lietuviškoji medicinos terminija

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: medicinos mokslo žurnalas, lietuviškas medicinos terminas, paprastasis žodis, darinys

Medicinos ir gamtos 100-mečiui

ĮVADINĖS PASTABOS

Lietuviško medicinos mokslo žurnalo¹ pradžia. Lietuviškai medicinos periodikai (Karosas 1960: 42–49; Biziulevičius 1989: 34–39; Andriušis 1996: 161–176) atsirasti didelę įtaką darė nelietuviška medicinos periodika, kuri buvo leidžiama lotynų, lenkų, rusų kalbomis ir turėjo Lietuvoje galias tradicijas (Stakulienė 2001: 220). Pirmasis lietuviškas periodinis medicinos leidinys *Sveikata* (1909–1915, 1920–1928) pasirodė XX amžiaus pirmame dešimtmetyje. Antrame dešimtmetyje pradėtas leisti žurnalas *Medicina ir gamta* (1913) ir savaitraščio *Aušra* dvisavaitinis priedas *Gydytojas* (1914–1915). Prie jų šliejasi 1911–1912 m. fragmentiškai leisti *Farmaceutų reikalai* (Stakulienė 2001: 226).

1910 m. straipsnyje Kazys Grinius pasiūlė pradėti leisti „profesionalinį“ lietuvių medicinos žurnalą. Jo manymu, žurnale „galėtų tilpti: 1) medicinos, higienos, med. statistikos, veterinarijos, farmacijos ir gamtos mokslų mokliškieji straipsniai; 2) tų mokslų ir personelio gyvenimo chronika; 3) informacijos; 4) feljetonai“ (Grinius 1910: 1). Tačiau tik po trejų metų šis sumanymas įgyvendinamas – 1913 m. pradedamas leisti lietuviškas medicinos, veterinarijos, farmacijos ir gamtos mokslų žurnalas *Medicina ir gamta*. Jo leidėjas ir redaktorius buvo daktaras Stasys Matulaitis. Žurnalas imtas leisti 1911 m. prie Lietuvių mokslo draugijos įsteigtos Gydytojų ir

¹ Reikia pasakyti, kad „XX a. lietuviškoje spaudoje visi periodiniai leidiniai buvo įvardijami laikraščiais. Tik vėliau, maždaug nuo nepriklausomybės laikotarpio pradžios ir galutinai XX a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje, įsigalėjo terminas „žurnalas“ (Stakulienė 2001: 227). Taigi straipsnyje vartojamas *žurnalo* terminas.

vaistininų sekcijos² narių gydytojų Dominyko Bukonto, Bronislavos Gedminaitės, K. Griniaus, Juozo Jarašiaus, Antano Vileišio, vaistininų Stasio Bytauto, Jono Kašinsko, Zenono Kuzavo, Elenos Lukaševičiūtės, Motiejaus Nasvyčio, Jeronimo Šliogerio, Mato Valeikos, Antano Žukausko (Aničas 1999: 302) iniciatyva. Išėjus dviem numeriams leidimas nutrūko dėl lėšų stygiaus (Aničas 1999: 302–303). Taigi gražūs tikslai liko neįgyvendinti.

Toliau keletas žodžių pasakytina apie žurnalo numerių sandarą ir turinį. Pirmojo numerio skyrelyje „Nuo Redakcijos“ rašoma, kad „pradedam[as] leisti pirm[as] lietuvių kalba medicinos, veterinarijos, farmacijos ir gamtos mokslo laikrašt[is]“ (MG 1913 1 1). Pabrėžiama tokio jungtinio žurnalo būtinybė: „skaitlingiausia lietuvių šviesuomenės dalis užsiima minėtomis mokslo šakomis. Pavieniui eidami, nieko nuveikti neįstengsime. Bet kuopon prie savo laikraščio susispietę, daug naudingo galėsime padaryti ir savo mokslo šakoms, ir savo profesijai, ir savo šaliai. Sujungėme į vieną laikraštį visas minėtasias mokslo šakas grynai praktiniu atžvilgiu. Pavieniui nėra viena tų grupių neįstengtų dar turėti savo laikraščio, kaip yra kitose tautose. Užtat drauge eidami pasieksime savo tikslą“ (MG 1913 1 1–2). Numatoma leisti žurnalą pusantro lanko apimties kas du mėnesius ir jame spausdinti: „1) originalini[us] ir verstini[us] straipsni[us], 2) feljeton[us] iš visuomenės gyvenimo, 3) referat[us], 4) vaistų apžvalg[ą] ir praktikos patarim[us], 5) kritik[ą] ir bibliografij[ą], 6) korespondencij[ą] ir laišk[us] į Redakciją, 7) Chronik[ą], 8) Laisv[as] vakansij[as], 9) Skelbim[us]“ (MG 1913 1 2). Taip pat nurodoma žurnalo kaina: „metams – 4 rub., pusei metų – 2 rub., atskiras numeris – 75 kap.“ (MG 1913 1 2).

Taigi *Medicinos ir gamtos* (medicinos, veterinarijos, farmacijos ir gamtos dvimėnesinio žurnalo) pirmasis 25 puslapių numeris (gegužis–birželis) pasirodė 1913 m. (žr. pav.). Šiame numeryje, kaip rašoma skyrelyje „Nuo Redakcijos“, „daugiausia yra iš medicinos, nes iš kitų mokslo šakų tinkamos medžiagos neturėjome, nors kreipėmės ir prašėme sušelpiti“ (MG 1913 1 2). Įdėti trys straipsniai: „Trachomos išsiplatinimas Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje“ (D-ras P. Avižonis); „Ar adenoidai turi sąryšį su onanizmu?“ (D-ras Laumianskis); „Iš ginekologijos skyriaus šv. Jokubo ligonbučio Vilniuje. Prie klausimo apie sulaikymą kraujo plūdimo iš motynėlės prie mijomų. Skaityta Pirogovo suvažiavime Peterburge“ (D-ras

² Sekcijos sudarytoje programoje vienas iš uždavinių buvo senos terminijos sutvarkymas ir naujos (gamtos mokslų – botanikos, chemijos ir kt.) ir specialiosios (medicinos ir farmacijos) sudarymas (žr. Moksleivis Kalnėnas 1912: 184).

MEDICINA ir GAMTA

Medicinos, Veterinarijos, Farmacijos ir Gamtos
dvimėnesinis laikraštis.

KAINA {	metams — 4 rub.	Redakcijos ir Administracijos adresas: VILNIUS, Užupio g-vė (Zariė- naja) № 30 butas 5.
	1/2 » 2 »	
Atskiras numeris — 75 kap.		

SKELBIMŲ KAINA: prieš tekstą už 1 puslapį 25 rub., 1/2 pusl. 12 rb. 50 kp., 1/4 pusl. 6 rb. 50 kp., 1/8 pusl. 3 rb. 50 kp.; viduryj teksto už 1 pusl. 30 rb., 1/2 pusl. 15 rb., 1/4 pusl. 7 rb. 50 kp., 1/8 pusl. 4 rb.; po teksto už 1 pusl. 20 rb., 1/2 pusl. 10 r. 1/4 pusl. 5 rb., 1/8 pusl. 2 rb. 50 kp.

№ 1	Gegužis — Birželis	Metas I
-----	--------------------	---------

Turinys.

Nuo Redakcijos	1
Trachomos išsiplatinimas Mažoj ir Didžioj Lietu- voje. <i>D-ras P. Avižonis.</i>	3
Ar adenoidai turi sąryšį su onanizmu? <i>D-ras Lau- mianskis.</i>	8
Iš ginekologijos skyriaus šv. Jokūbo ligonbučio Vil- niuje (prie klausimo apie kraujo plūdimo su- laikymą iš motinėls prie mįjomų). <i>D-ras Da- maševičius.</i>	12
REFERATAI:	
Nuomario (epilepsijos) gydymas bromu. <i>S. Matu- laitis.</i>	16

A. Damaševičius). „Referatų“ skyrelyje skelbiami du S. Matulaičio rašiniai: „Nuomario (epilepsijos) gydymas bromu“ ir „Bismutum subnitricum hyperchlorhydrijoj ir ulcum ventrikuli“. „Feljetonų“ skyrelyje įdėtas J. Bagdanavičiaus³ rašinys „Daktarams kursai Berlyne“. Skyrelyje „Šis-tas“ rasime J. Bagdanavičiaus darbą „Ar daug Lietuvos sodžiuj džiova sergančių“. „Bibliografijos“ skyrelyje pateiktos žurnalo redaktoriaus S. Matulaičio rašytos trumpos populiarinamųjų medicinos knygelių (*Sveikata arba tiesus ir trumpas kelias į sveikatą*. Sutaisė d-ras L. Graičiūnas; *Užkrečiamųjų limpamųjų ligų išsiplėtojimo būdai ir kova su jomis*. D-ras Graičiūnas) anotacijos. Skyrelyje „Praktikos patarimai“ daktaras Jonas Basanavičius pateikė keletą praktikos patarimų („Džiovininkų temperatūrai sumažinti <...>“, „Trachoma ir jodarūgštis“, „Nuo pilvelio skaudėjimo prie gastritis alcoholica“). Paskutiniame puslapyje įdėtas klaidų atitaisymas.

Antrojo, paskutiniojo, numerio skyrelyje „Nuo Redakcijos“ apgailestaujama dėl raštų stokos (dėl šios priežasties šis numeris išėjo pavėluotai). Išreiškiamas nusivylimas: „pradėdami leisti pirmąjį lietuvių kalba medicinos-gamtos laikraštį tikėjomės, kad atrasime didesnio užsiinteresavimo. Bet, rodos, skaudžiai apsirikome. Du numeriu dar šiaip-taip išleidome, bet trečiam, jeigu ir toliau bus toks atsinešimas, negreit, tur-būt, teks pasirodyti“ (MG 1913 1 1). Pabaigoje kreipiamasi į visus, „kuriems rūpi *Medicinos ir Gamtos* palaikymas, šelpti jį kas kuo gali, kas raštais, kas pinigais“ (MG 1913 1 2). Šiame numeryje baigiamas spausdinti tęstinis daktaro A. Damaševičiaus straipsnis „Iš ginekologijos skyriaus šv. Jokubo ligonbučio Vilniuje. Prie klausimo apie sulaikymą kraujo plūdimo iš gumbo motynėlės prie mijomų. Skaityta Pirogovo suvažiavime Peterburge“. Skelbiami trys D. Bukanto straipsniai: „Prie gimdymo takų rupturų, skersąja pozicija gimdant“, „Prie kazuistikos šlapumo puslės akmenų pas vaikus“, „Namų darbo *pessarium*“. S. Matulaitis paskelbė tiek dalyko (medicinos), tiek kalbos ir terminologijos atžvilgiu svarbų ir reikšmingą straipsnį „Anatomijos, fizijologijos, patologijos bei chemijos lietuviška terminologija“ (apie jį kiek plačiau bus rašoma toliau). Skyrelyje „Šis-tas“ įdėtas daktaro J. Bagdanavičiaus rašinys „Iš medicinos terminologijos“. Slapyraidėmis J. Z. pasirašiusio autoriaus skelbiamas feljetonas „Šis-tas iš Higijenos parodos Peterburge“, o slapyraidėmis A. D. – N. A. Kukovierovo re-

³ Daktaro Juozo Bagdono slapyvardis.

feratas „Apie vietinės anestezijos vartojimą“. S. Matulaitis ir J. Basanavičius pristatė naujus vaistus („Sedobrol“, „Follikulinas kaipo pūrgatytvas“, „Ristinas ir niežai“, „Melubrinas“). „Praktikos patarimų“ skyrelyje – J. Basanavičiaus „Nuo haemorrhagia ventriculi“. „Chronikoje“ spausdinama „Medicinos ir gamtos sekcija L. M. Dr. šių metų suvažiavime“.

Lietuviškoji medicinos terminija: šaltiniai, problemos ir perspektyvos. Medicinos terminų lietuviškumo klausimą bene pirmasis iškėlė daktaras Mikalojus Kuprevičius 1897 m. *Varpe* paskelbtame straipsnyje „Lietuviški ligų vardai“. Jis ragino gydytojus vartoti ne skolintus, o lietuviškus ligų vardus, pats jų straipsnyje pateikė apie 60, prirašęs lotyniškus arba graikiškus atitikmenis.

Susirūpinimą medicinos terminų lietuviškumu vėlei tik po 16 metų išsakė S. Matulaitis 1913 m. *Medicinoje ir gamtoje* išspausdintame straipsnyje „Anatomijos, fizijologijos, patologijos bei chemijos lietuviška terminologija“. Jame išdėstyta nemažai aktualių to meto medicinos terminologijos problemų – terminų perteklius ir, kita vertus, jų stoka, terminų tai pačiai sąvokai įvardyti įvairavimas, normų nebuvimas, terminų vienodinimo, aprobavimo dalykai, būtinybė į terminologijos darbą pasitelkti specialistus ir kalbininkus. Autorius ragino gydytojus rinkti žodžius iš gyvosios kalbos ar kurti terminus, remiantis gimtosios kalbos gramatikos taisyklėmis. S. Matulaitis pabrėžė, kad yra būtina „turėti tvirtai ir galutinai nustatytą terminologiją: anatomijos, fizijologijos, patologijos, chemijos ir kitų mokslo šakų, kiek jos surištos su medicina“ (Matulaitis 1913: 9). Jis kritikavo „terminų išteklių“ to meto populiarinamosiose medicinos knygėse, kuriose ta pati sąvoka turi kelis pavadinimus. Tai, pasak autoriaus, negeistas ir kenksmingas dalykas, keblus ir pačiam skaitytojui. Dėl tokio „terminologijos apstumo mišinio“ „mokslo raštai neturės rimtumo“. Todėl S. Matulaitis siūlė *Medicinos ir gamtos* žurnale įvesti specialų terminologijos skyrelį, kuriame būtų spausdinami surinkti terminologijos šakų vardai. Autorius buvo numatęs tolesnio lietuviškos medicinos terminijos kūrimo ir vienodinimo darbo gaires, kurios aktualios ir šiandien: „Kiti, paskaitę paduotus vardus, paduos savo tinkamesnius ar iš žmonių kalbos paimtus ar gramatikos taisyklėmis paremtus. Kad galutinai išrinkus iš visų terminų tinkamiausiąjį, kitais metais per medikų ir gamtininkų suvažiavimą galėsime, pasikvietę pagalbon kalbos žinovus, galutinai tą darbą atlikti. Galutinai tinkamiausius terminus priėmę, išspauzdįsime gal atskira knygele, kad visi žinotų ir vienoda terminologija naudotųsi“ (Matulai-

tis 1913: 10–11). Šiam sumanymui autorius padarė pradžia, pateikdamas straipsnyje nemažai lietuviškų osteologijos vardų.

Straipsnio objektą sudaro *Medicinos ir gamtos* žurnale vartoti lietuviški⁴ vienažodžiai medicinos terminai. Siekiama aptarti terminų raišką, t. y. jų sandaros dalykus. Vienažodžiai terminai skirstomi į paprastuosius gyvosios kalbos ar raštų žodžius ir savo kalbos žodžių darybos priemonėmis padarytus žodžius, pastarieji smulkiau aprašomi pagal darybos būdą. Prireikus medicinos terminai gretinami su dabartiniais tas pačias sąvokas įvardijančiais terminais. Galiausiai paliečiamas žurnalo lietuviškų vienažodžių medicinos terminų išlikimo dabartinėje lietuvių medicinos mokslo kalboje klausimas.

1. LIETUVIŠKI VIENAŽODŽIAI *MEDICINOS IR GAMTOS* TERMINAI

1.1. Vienažodžiai terminai (197 terminai). Straipsniuose vienažodžiais terminais įvardijamos anatomijos, fiziologijos, klinikos, farmakologijos mokslų gimininės sąvokos. Galima skirti paprastuosius gyvosios kalbos ar raštų žodžius ir savo kalbos žodžių darybos priemonėmis padarytus žodžius.

1.1.1. Paprastieji gyvosios kalbos ar raštų žodžiai (51 terminas). Prie paprastųjų gyvosios kalbos ar raštų žodžių priskirti pirminiai (neišvestiniai) žodžiai. Kazimieras Gaivenis teigė, kad „gatavi lietuviški žodžiai dažniausiai terminologizuojami dviem būdais: 1) praplečiant (perkeliant) leksinę žodžio reikšmę ir 2) susiaurinant (apribojant) leksinę žodžio reikšmę“ (Gaivenis 2002: 52). Jis yra pastebėjęs, kad medicina buvo vienas iš mokslų, kuris terminologizavo liaudies kalbos žodžius (Gaivenis 1983: 15). „Nors didelė medicinos terminų dalis yra lotyniška ir dabar tebesudaranti nuolat papildomą ir tobulinamą medicinos vardyno branduolį“ (Česnys 2002: 55), vis dėlto nemažai terminų yra paimta iš liaudies kalbos. Daugiausia mokslinei medicinos terminijai iš gyvosios kalbos paimta žodžių anatomijos ir klinikos, šiek tiek fiziologijos sąvokoms įvardyti.

Kaip anatomijos terminai yra terminologizuotos pagrindinės gyvosios kalbos žodžių⁵ leksinės reikšmės: **akis** MG 1913 1 23 / **akys** MG 1913 1 9, žr. *akis* 1. „regėjimo organas“ LKŽe; **ausys** MG 1913 1 9, žr. *ausis* 1. „girdėjimo organas“ LKŽe; **bamba** MG 1913 1 13, žr. 1 *bamba anat.* „duo-

⁴ Straipsnyje lietuviškais terminais laikomi savos, lietuviškos, kilmės medicinos terminai.

⁵ Nustatant terminų liaudiškumą, remiamasi *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽe) duomenimis. Terminas laikomas liaudiniu, jei žodyne tas žodis ar jo reikšmė paliudyta iš gyvosios kalbos (tai rodo tarmių vietovių sutrumpinimai).

belė pilvo viduryje (umbilicus)“ LKŽe; **burna** MG 1913 1 8, žr. *burna* 1. „tuštuma tarp lūpų ir gerklės“ LKŽe; **dantys** MG 1913 2 18, žr. *dantis* 1. *anat.* „kaulinis organas burnoje ar snukyje maistui kramtyti (Dens)“ LKŽe; **galva** MG 1913 1 9, žr. *galva* 1. „kūno dalis“ LKŽe; **kraujas** MG 1913 1 12, MG 1913 2 6, žr. *kraujas* „raudonos spalvos skystis, cirkuliuojantis žmogaus ar gyvulio organizme ir maitinantis audinius“ LKŽe; **lūpos** MG 1913 1 9, žr. *lūpa* 1. „vienas iš dviejų burnos kraštų“ LKŽe; **nosis** MG 1913 1 9, žr. 1 *nosis* 1. „uoslės organas“ LKŽe; **oda** MG 1913 1 13, MG 1913 2 4, žr. *oda* 1. „viršutinis žmogaus ar gyvulio kūno sluoksniu, apvalkalas“ LKŽe; **plėvė** MG 1913 2 7, žr. *plėvė* 1. *anat.* „plonas audinio sluoksniu, jungiantis ar dengiantis kurias nors organizmo dalis“ LKŽe; **ranka** MG 1913 2 6, žr. *ranka* 1. „viršutinė žmogaus galūnė nuo peties iki pirštų galų; šios galūnės dalis nuo riešo iki pirštų galų“ LKŽe; **skrandis** – „ventriculus“ MG 1913 2 9 / *skrandis* MG 1913 1 21, žr. *skrandis* 1. *anat.* „žmogaus ar gyvulio virškinimo organas – raumeninis maišelis, skilvys, pilvelis (ventriculus)“ LKŽe; **smegenys** MG 1913 1 9, žr. *smegenys* 1. *anat.* „centrinė nervų sistemos dalis, kurią sudaro nervų skaidulos ir ląstelės, esančios žmogaus ir stuburinių gyvūnų kiaušė ir stuburo kanale“ LKŽe; **strenos** MG 1913 1 18, žr. *strėnos* 1. „nugaros apatinė dalis žemiau juosmens, juosmuo (lumbus)“ LKŽe; **širdis** MG 1913 1 13, MG 1913 2 2, žr. *širdis* 1. „centrinis kraujo apytakos organas, esantis kairėje krūtinės pusėje“ LKŽe; **veidas** MG 1913 1 9, žr. *veidas* 1. „priešakinė žmogaus galvos dalis“ LKŽe; **viduriai** MG 1913 2 20, žr. *viduriai* 1. „žmogaus ar gyvūno vidaus (ppr. virškinimo) organai“ LKŽe; **žarnos** MG 1913 1 17, MG 1913 2 6, žr. *žarna* 1. *anat.* „vamzdelio pavidalo virškinamojo trakto dalis, prasidedanti nuo skrandžio (intestinum)“ LKŽe.

Anatomijos terminijai taip pat imta platesnės reikšmės gyvosios kalbos žodžių, bet susiaurinta jų reikšmė, pvz.: **gėda** – *vulva* MG 1913 2 12, žr. *gėda* 2. „išoriniai lyties organai“ LKŽe, plg. *pubendum femininum* – *moters išoriniai lytiniai organai* MedŽ; **gumbas** (?) – *uterus* MG 1913 2 12 / *gumbas* MG 1913 2 3, žr. *gumbas* 6. „gimda“ LKŽe; **kriauklė** – *concha* MG 1913 2 11, žr. *kriauklė* 6. *anat.* „išorinė ausies dalis“ LKŽe; **kruoslas** (*palpebra*) MG 1913 2 13, žr. *kruoslas* 2. „akies vokas“ LKŽe, plg. *palpebra* – *vokas* MedŽ; **makštis** MG 1913 1 15, žr. 1 *makštis* 6. *anat.* „moters lyties organų dalis (vagina)“ LKŽe; **mentė** – *scapula* MG 1913 2 11, žr. 1 *mentė* 8. *anat.* „plokščiasis trikampis kaulas viršutinėje nugaros dalyje (scapula)“ LKŽe; **ropė** – *patella* MG 1913 2 12, žr. *ropė* 7., žr. *ro-*

pelė 9. „kelio girnelė“ LKŽe, plg. *patella* – *girnelė* MedŽ; **skilvoys** – „ventriculus“ MG 1913 2 9 / *skilvoys* MG 1913 1 17, žr. *skilvoys* 3. „skrandis, pilvelis“ LKŽe, plg. *ventriculus* – 1. *skrandis* MedŽ; **šeiva** – *fibula* MG 1913 2 12, žr. *šeiva* 5. „blauzdos kaulas“ LKŽe, plg. *fibula* – *šėivikaulis* MedŽ; **varpa** – *penis* MG 1913 2 12, žr. *varpa* 2. *anat.* „vyriškas lyties organas (penis)“ LKŽe; **vokas** (*palpebra*) MG 1913 2 13, žr. *vokas* 2. „mirkčiojamas akies uždangalas“ / *voka* MG 1913 1 23, žr. 1 *voka*, žr. 1 *vokas* 2. „mirkčiojamas akies uždangalas“ LKŽe. Žodyno duomenimis, visi minėti žodžiai, išskyrus žodžius *gumbas*, *kriauklė*, *makštis*, gyvojoje kalboje medicininėmis reikšmėmis fiksuoti.

Straipsnyje „Anatomijos, fiziologijos, patologijos bei chemijos lietuviška terminologija“ pasiūlyta bent keletas gyvosios kalbos žodžių moters lytinių organų sistemos organui pavadinti – **motė**, **močia**, *gumbas* (?) – *uterus* MG 1913 2 12: *motė*, žr. 1 *motė* 6. *anat.* „gimda“ LKŽe, plg. *uterus* – *gimda* MedŽ, tik žodis *močia* LKŽe „gimdos“ reikšme nefiksuotas.

Žurnalo straipsniuose rasta gyvosios kalbos žodžių ne tik anatomijos, bet šiek tiek ir klinikos sąvokoms įvardyti. Pirmiausia minėtinas klinikos terminas **liga** MG 1913 1 8, MG 1913 2 7 / **ligos** MG 1913 2 15, žr. 1 *liga* 1. „organizmo veiklos sutrikimas, sveikatos pairimas, nesveikata, negalė“ LKŽe, ir farmakologijos terminas **vaistai** MG 1913 1 12, MG 1913 2 20 / **vaistas** MG 1913 1 17, MG 1913 2 21, žr. 1 *vaistas* „gydomoji priemonė“ LKŽe.

Keliais klinikos terminais paimtos gyvosios kalbos žodžių pagrindinės leksinės reikšmės: **dičius** (ant kaktos) – *atheroma* MG 1913 2 13, žr. *dičius* „toks guzas (atheroma)“ LKŽe, plg. *atheroma* – *ateroma*, *riebalų [lipoidų] sanakaupa* MedŽ; **druska** MG 1913 1 18, plg. *druska* 1. „sūrus mineralinis junginys (natrio chloridas) vartojamas maistui nuo gedimo apsaugoti ir paskaninti“ LKŽe; **navikas** MG 1913 1 13, žr. *navikas* 1. „kietas auglys kurioje nors organizmo vietoje“ LKŽe; **pūliai** MG 1913 2 5, žr. *pūliai* „žalsvai gelsva masė, atsirandanti žaizdose, skauduliuose“ LKŽe; **vanduo** MG 1913 2 15, plg. *vanduo* 1. „skaidrus bespalvis, ppr. neturintis skonio ir kvapo skystis, vandenilio ir deguonies junginys (H₂O)“ LKŽe; **votis** MG 1913 1 3, plg. *votis med.* „tinimas su pūliais, skaudulys, tvinkinys, piktvotė“ LKŽe, o vieno žodžio susiaurinta reikšmė: **akmens** nom. sg. MG 1913 2 7 / **akmuo** MG 1913 2 8 / **akmenų** gen. pl. MG 1913 2 7, žr. *akmuo* 8. „organizme atsiradęs konkretas“ LKŽe.

Daktaras Bagdanavičius⁶ straipsnelyje (tiksliau – žodžių sąrašelyje) pateikė du gyvosios kalbos žodžius tai pačiai klinikos sąvokai įvardyti: **gramai** (*sputsum*) MG 1913 2 13, **skrepliai** (*sputsum*) MG 1913 2 13, žr. *skreplys* 1. „iš kvėpuojamųjų organų atkosimos gleivės“ LKŽe. Žodyne pateiktas tik *gramas*, kuris „skreplių“ reikšmės neturi.

Skyrium minėtina pora sudaiktavardėjusių įvardžiuotinių būdvardžių⁷, reiškiančių moterų ligas: **baltieji**– *fluor ulbus* MG 1913 2 12 / *baltųjų* gen. pl. MG 1913 1 14, žr. *baltieji* 2. žr. *baltosios med.* „tokia moterų liga (Fluor albus)“ LKŽe, plg. *fluor albus* – *baltosios* MedŽ; **raudonieji**⁸ – *haemorrhagia* MG 1913 2 12, LKŽe *raudonieji* nefiksuoti, tik *raudonieji žiedai* Ss „mėnesinės“; plg. *haemorrhagia* – *hemoragija*, *kraujavimas* MedŽ.

1.1.2. Dariniai (146 terminai). Daugiau nei pusė žurnalo lietuviškų vienažodžių medicinos terminų yra dariniai⁹. Pagal darybos būdą skiriami priesagų, priešdėlių ir galūnių vediniai bei dūriniai.

1.1.2.1. Priesagų vediniai (97 terminai). Tai gausiausias vedinių būrys. Vyrauja priesagos **-imas (-imai)** vediniai, daugiausia veikslių pavadinimai, kurie beveik apylygiai išvesti iš nepriešdėlinių veiksmažodžių: *gimimai* MG 1913 2 15, *girdėjimas* MG 1913 1 10, *mirimai* MG 1913 2 15, *niežėjimas* MG 1913 2 22, *perpūtimas* MG 1913 1 10, *perpūtinėjimai* MG 1913 1 10, *plaudimas* MG 1913 2 6, *plovimai* MG 1913 1 18 / *plovimas* MG 1913 1 18, *plūdimai* MG 1913 2 3, *skaudėjimas* MG 1913 1 22, MG 1913 2 20, *sopėjimai* MG 1913 1 15, *ūžimas* MG 1913 1 13 ir iš priešdėlinių veiksmažodžių: *įcirškimai* MG 1913 1 14 / *įcirškimas* MG 1913 1 13, MG 1913 2 3, *įdūrimas* MG 1913 2 19, *įleidimas* MG 1913 2 19, *išėjimas* „tuštini-masis“ MG 1913 1 18, *nuvargimas* MG 1913 2 18, *pasitūtimas* MG 1913 2 16, *suspaudimai* MG 1913 1 15, *užsikrėtimas* MG 1913 1 15. Keleto kalbamos priesagos vedinių reikšmė sukonkretėjusi, pvz.: *linkimas?* – *ar-*

⁶ Žr. 3 išnašą.

⁷ „Savarankiški sudaiktavardėję įvardžiuotiniai būdvardžiai, reiškiantys antrinį daikto pavadinimą, kuris tam tikrais atvejais gali pakeisti pagrindinį daikto pavadinimą, eiti jo sinonimu, pvz.: *geltonoji* „tokia liga, geltonligė“; <...>, *krūvinoji* „dizenterija“: <...>. Šie sudaiktavardėję būdvardžiai yra susidarę, tam tikro daikto būdingos ypatybės pavadinimą pavertus paties daikto pavadinimu. Paprastai jie atsiranda šalia tokių pavadinimų, kurių kalboje norima išvengti, pavyzdžiui, įvairioms ligoms, <...> pavadininti. <...>. Įvardžiuotiniai būdvardžiai daiktavardėja dėl savo reikšmės konkretumo. Ypatybė, išreikšta įvardžiuotiniu būdvardžiu, yra siejama su tam tikru daiktu, dėl to darosi nereikalingas ir pats daikto pavadinimas“ (LKG I 530).

⁸ Gydytojas A. Vileišis 1899 m. knygoje *Patarmės moterims, kurios nori sveikos* (taip pat ir antrajame, 1906 m., jos leidime) terminą *raudonieji* vartojo „mėnesinių“ reikšme.

⁹ Aprašant darinius remtasi Prano Skardžiaus, Vinco Urbučio, Sauliaus Ambrazo darbais, LKG.

ticulatio MG 1913 2 12, plg. *articulatio* – *artikuliacija*: 1. *sqnarys* MedŽ, *priaugimas* „priaugis“ MG 1913 2 15, *suaugimai* „suaugusios vietos?“ MG 1913 2 3, *sugargažėjimas* „randas?“ MG 1913 2 13.

Toliau pateikiami priesagų vediniai pagal jų gausumą:

-elis (-eliai): *petelis* MG 1913 2 4, *pilvelis* MG 1913 1 21 / *pilvelis* – „ventriculus“ MG 1913 2 9, *raktelis*¹⁰ – *clavicula* MG 1913 2 11, plg. *clavicula* – *raktikaulis* MedŽ, *ratelis* (*pessarium*) MG 1913 2 13, plg. *pessarium* – *pesaras* – į makštį dedamas prietaisas gimdai palaikyti normalioje padėtyje arba nuo pastojimo apsisaugoti MedŽ, *ryšelis* – *ligamentum* MG 1913 2 12, plg. *ligamentum* – *raištis* MedŽ, *švirkestelis* MG 1913 2 20;

-onis (-ei/-iai/-ys), -ė (-ės): *ligonė* MG 1913 1 13, MG 1913 2 2 / *ligonės* MG 1913 2 2, *ligonei* MG 1913 2 5 / *ligoniai* MG 1913 1 6, MG 1913 2 19 / *ligonis* MG 1913 1 9, MG 1913 2 8 / *ligonys* MG 1913 1 21;

-umas: *kurtumas* MG 1913 1 9, *mažakraujumas* MG 1913 2 2, *miegūstumas* MG 1913 1 16, *mirtingumas* MG 1913 2 18, *silpnumas* MG 1913 1 12, *šlapumas* MG 1913 2 8;

-elė: *bambelė* MG 1913 2 4, *galvelė* MG 1913 2 4, *rankelė* MG 1913 2 4, *trobėlė* – „cellula“ MG 1913 2 9, *virkestelė* (Suvalkų gub.) *pupovina* MG 1913 2 12, plg. *funiculus umbilicalis* – *bambos virkestelė* MedŽ, *funis* – 2. žr. *funiculus umbilicalis* – *пуповина* MedŽ;

-ymas (-ymai): *gydymas* MG 1913 1 6, MG 1913 2 2, *gimdymai* MG 1913 1 13 / *gimdymas* MG 1913 2 4, *išgramdymas* MG 1913 2 4;

-ėlis (-ėliai): *akmenėliai* MG 1913 2 8, *taumonėlis* – *rodničok* MG 1913 2 11 (LKŽe nefiksuotas, yra *taumonys* „galvos vieta tarp kaktos ir viršugalvio, момуо“), plg. *fonticulus* – *motenėlis* – *родничок* MedŽ, *pavadėlis* – (Ariogala) *pupovina* MG 1913 2 12, žr. *pavadėlis* 2. anat. „bambos virkestelė“ LKŽe), plg. *funiculus umbilicalis* – *bambos virkestelė* MedŽ;

-tojas (-tojai), -a: *gydytojai* MG 1913 1 4 / *gydytojas* MG 1913 2 3, *gimdytoja* MG 1913 2 4;

-elės: *replėlės* MG 1913 2 3, *smiltelės* „tokia vaistų forma“ MG 1913 2 22;

-ėlė: *motynėlė*¹¹ „gimda“ MG 1913 1 14, *nugarėlė* MG 1913 2 4;

-ybė: *gyvybė* MG 1913 1 15, *girtuoklybė* MG 1913 2 18;

-slė: *pūslė* MG 1913 2 8 / *pūslės* MG 1913 2 13;

-ulys: *dusulys* MG 1913 1 12, *kosulys* MG 1913 2 5.

¹⁰ Žodis *raktelis* LKŽe pateiktas tik botanine reikšme (augalo pavadinimas – raktazolė (Primula)).

¹¹ Žodis *motinė* LKŽe medicinine reikšme nefiksuotas.

Gausu priesagų, su kuriomis išvesta tik po vieną vedinį:

-**ata**: *sveikata* MG 1913 1 6, MG 1913 2 2;

-**ažis**: *gargažis* – *cicatrix*? MG 1913 2 13, žr. *gargažis* 1., žr. *gargažė* 1. „kalvės žaizdre išdegusios ir į gabalus sulipusios anglys, šlakas“; 2. žr. *gargažė* 2. „suanglėjęs dagties galas ar šiaip kokio audinio gabalas“; 3. žr. *gargažė* 3. „perdegęs, sueikvotas daiktas“ LKŽe, *gargažė* 4. „labai susiraizgęs, susisukęs daiktas, garantštis“ LKŽe, plg. *cicatrix* – *randas* MedŽ;

-**ekšlis**: *putekšlis* „išbėrimas“ MG 1913 2 13, žr. 1 *putekšlis* 1. „spuogas, puškas“ LKŽe;

-**erė**: *koserė* MG 1913 1 9;

-**da**: *žaizda* MG 1913 1 23, MG 1913 2 5;

-**ykla**: *gydykla* MG 1913 1 16;

-**yklai**: *vystyklai* MG 1913 2 7;

-**yla**: *degyla*¹² instr. sg. – „oxygenium“ MG 1913 2 9;

-**ylas**: *degylas* „deguonis“ MG 1913 1 22;

-**inė**: *krūtinė* MG 1913 1 9;

-**iniai**: *mėnesiniai*¹³ MG 1913 1 12, MG 1913 2 2;

-**inynai**: *kiaušinytai* „kiaušidės“ MG 1913 1 15;

-**inys**: *valinys* – juosta – kuria mažus vaikus vynioja, bintas MG 1913 2 13, žr. *valinys* 2. „juosta suvystytam vaikui apvynioti, surišti“ LKŽe;

-**ininkas**: *džiovininkas* MG 1913 1 21;

-**ytė**: *akytė* – „celulla“ „ląstelė“ MG 1913 2 9;

-**(i)ukas**: *akmeniukas* MG 1913 2 8;

-**lai**: *groblai* – *skelet* MG 1913 2 11, žr. *groblai* 1., žr. *grobai* 1. „žmogaus ar gyvulio kaulai, griaučiai, groblai“ LKŽe, plg. *skeletum* – *skeletas*, *griaučiai* MedŽ;

-**lė**: *auglė*¹⁴ auga ant vaikų močios, *auglė* – *neoplasma* MG 1913 2 13, plg. *neoplasma* – *navikas* MedŽ;

-**lis (-liai)**: *pakinkliai* MG 1913 1 17;

-**smai**: *skausmai* MG 1913 2 5;

-**snis (-sniai)**: *tvinksniai* MG 1913 2 5;

-**tas**: *vartai* MG 1913 2 13, žr. *vartai* 6. *anat.* „išoriniai gimdos žiome-nys“ LKŽe;

¹² LKŽe žodis *degyla* nefiksuotas, tik *degilas* (neol.) „deguonis“.

¹³ LKŽe pateiktas tik būdvardis 2 *mėnesinis* *adj.* 4. „kartą per mėnesį pasirodantis“; plg. 1 *mėnesinės fiziol.* „kas mėnesį pasikartojantis kraujavimas iš lytiškai subrendusios moters gimdos, menstruacijos“ LKŽe.

¹⁴ Žodis *auglė* LKŽe medicininės reikšmės neturi, žr. *auglė* 1. „derlius“, 2. „piktžolė“.

-**tė**: *atodvėstė* – kosėjau be atodvėstės, neatsidvėsdamas MG 1913 2 13, žr. *atodvėstė* „atvanga, pertrauka, atodvastis“ LKŽe;

-**tis**: *mirtis* MG 1913 2 7;

-**tys**: *gimtys* – *genitalia interna* MG 1913 2 12, žr. *gimtys* „lyties organai (genitalia)“ LKŽe, plg. *genitalia – lytiniai organai* MedŽ. Be minėtos, žodis *gimtys* dar pateiktos ir kitomis reikšmėmis, kurios LKŽe nefiksuotos: *gimtys* išeina – *prolapsus vaginae et uteri* (Šiaulių, Žagarės apyl.) MG 1913 2 12, plg. *prolapsus vaginae – makšties iškritimas* MedŽ, *prolapsus uteri – gimdos iškritimas* MedŽ, *gimtys* „gimdos kaklelis?“ („Ar gimtys jau atsidarė (prie gimdymo)?“) MG 1913 2 12;

-**urys**: *kumburys* „akies kampas“ MG 1913 2 13, žr. 1 *kumburys* (*kamburys*?) „kampas, kertė, atsikišimas“ LKŽe;

-**uvis**: *liežuvis* MG 1913 1 9;

-**vas**: *pilvas* MG 1913 1 13, MG 1913 2 4 / *pilvas* – „ventriculus“ MG 1913 2 9 / *pilvas (stomachus)* MG 1913 1 21 / *pelvis* MG 1913 1 13 (toks variantas LKŽe nefiksuotas), žr. *pilvas* 3. „skrandis“ LKŽe.

1.1.2.2. Priešdėlių vediniai (2 terminai). Su priešdėliais išvesti terminai žurnale labai reti. Rasti tik du su priešdėliais **ant-** ir **pa-** išvesti terminai – anatomijos terminas *antliežuvis (epiglottis)* MG 1913 1 9, plg. *epiglottis – antgerklis* MedŽ, ir klinikos terminas *pakūnė (furunculus)* MG 1913 2 13, žr. 1 *pakūnė* „skaudulys, šunvotė“ LKŽe, plg. *furunculus – furunkulas, šunvotė* MedŽ.

1.1.2.3. Galūnių vediniai (17 terminų). Galūnių vedinių, palyginti su priešdėlių, yra gerokai daugiau. Daugiausia rasta galūnių **-is**: *atókrytis – recidyv* (ligonis buvo pasitaisęs, bet vėl atkrito) MG 1913 2 13, žr. *atokrytis* 1. „atkrytis (ligos)“ LKŽe, *degis* – „oxygenium“ MG 1913 2 9 / *degis* MG 1913 1 22, žr. *degis* 2. (neol.) „deguonis“ LKŽe, plg. *oxygenium – deguonis* MedŽ, *karštis* MG 1913 1 22, *nuomaris* MG 1913 1 16, *priepuoliai* MG 1913 1 16, **-as (-ai)**: *lašai*¹⁵ MG 1913 1 6, *miegas* MG 1913 1 8, *niežai (uscabies)* MG 1913 2 21, *užpilai (infusum)* MG 1913 2 20–21, **-a**: *džiova* MG 1913 1 19, MG 1913 2 17, *ištrauka* MG 1913 2 21, *sloga* MG 1913 1 8, žr. *sloga* 1. „nosies gleivinės uždegimas“ LKŽe, ir **-ė** vedinių: *putės*¹⁶ „pūslės“ nom. pl. MG 1913 2 13, *sopė* MG 1913 2 8 /

¹⁵ V. Urbučio manymu, tarp poros *lašas – lašėti* narių nėra griežtos opozicijos – jos nariai gali būti sukeičiami vietomis. Tai neišreikštos krypties abipusis pamatavimas (Urbutis 2009: 124).

¹⁶ Žodis *putė* „pūslės“ reikšme LKŽe nefiksuotas.

sopės MG 1913 1 18, MG 1913 2 4, žr. *sopé* 1. „skaudėjimas, skausmas, sopulys“ LKŽe.

Kitų galūnių pasitaikė po vieną vedinį: **-ys**: *sąnarys?* – *articulatio* MG 1913 2 12; **-ius**: *prietrovarius* MG 1913 1 18.

1.1.2.4. Dūriniai (30 terminų). Antrą pagal gausumą darinių grupę sudaro dūriniai. Daugiausia iš jų yra osteologijos terminai – kaulų pavadinimai. „Pagal tai, kuriai kalbos daliai priklauso antrojo sando pamatinis žodis“ (Keinys 2005: 134), skiriamos dvi dūrinių grupės – dūriniai su daiktavardiniais sandais ir dūriniai su veiksmažodiniais sandais.

Gausiausia darinių grupė yra **dūriniai iš dviejų daiktavardžių** (25 terminai). Šių dūrinių sandai tarpusavyje yra jungiami su jungiamaisiais balsiais ir be jų. Taigi šiuo atžvilgiu kalbami dūriniai dar skirtomi į:

a) dūrinius su jungiamaisiais balsiais (19 terminų):

-i-: *ašarikaulis* – *os lacrima* MG 1913 2 11, *blauzdikaulis* – *tibia* MG 1913 2 12, *klubikaulis* – *os ilei* MG 1913 2 12, *kulnikaulis* – *tallus* MG 1913 2 12, *kulšikaulis* – *os femoris* MG 1913 2 12, plg. *femur* – 1. *šlounikaulis* MedŽ, *nosikaulis* – *os nasale* MG 1913 2 11, *petikaulis* – *os humeri* MG 1913 2 11, *pilvikauliai* MG 1913 2 6, *pilvikaulis* – *os pubis* MG 1913 2 12, plg. *os pubis* – *gaktikaulis* MedŽ, *rétikaulis* – *os ethmoideum* MG 1913 2 11, plg. *os ethmoidale* – *akytkaulis* MedŽ, *žandikaulis* – *os zygomaticum* MG 1913 2 11, plg. *os zygomaticum* – *skruostakaulis* MedŽ;

-a-: *anglarūgštė*¹⁷ MG 1913 1 22, *arklakaulis* – *os vomeris* MG 1913 2 11, plg. *vomer* – *noragas* (nosies pertvaros kaulas) MedŽ, *kraujagyslės* MG 1913 2 4, *pirštakauliai* – *falanga* MG 1913 2 12, *plaštalunkis* – užaina plaštalunkis, trauko kojas (*cydoporn*) MG 1913 2 13 (LKŽe nefiksiuotas), *pleištakaulis* – *os sphenoidum* MG 1913 2 11, plg. *os sphenoidale* – *pleištakaulis* MedŽ, *šunavotė* (*furunculus*) MG 1913 2 13;

-ia-: *nosiaryklė* MG 1913 1 8.

b) dūrinius be jungiamųjų balsių (6 terminai): *alkūnkaulis* – *os ulnae* MG 1913 2 11, *ligonbutis*¹⁸ MG 1913 1 12 / *ligonbučiai* MG 1913 1 6,

¹⁷ Pr. Skardžius žodį *angliarūgštė* „anglinė rūgštis“ priskiria prie varpininkų sudarytų ar iš kitų šaltinių paimitų žodžių grupei (Skardžius 1996: 595).

¹⁸ Pr. Skardžius, rašydamas apie naujadarus, jų darybą ir vartojimą, užsiminė, kad Jonas Jablonskis savo raštuose vartojo darinį *ligonbutis* (I 144), bet ilgainiui įsitikinęs jo netinkamumu vietoje jo pradėjo vartoti *ligoninę* (Skardžius 1996: 602–603). Jonas Palionis savo disertacijoje *ligonbutį* laikė Jono Šliūpo naujadaru (Palionis 1952: 239), tačiau vėliau nuomonę pakeitė – žodį *ligonbutis* „ligoninė“ (plg. vok. *Krankenhaus*) priskyrė prie Frydricho Kuršaičio naujadarų (Palionis 1995: 219).

nugarkaulis – columna vertebralis MG 1913 2 11, plg. *columna vertebralis – stuburas* MedŽ, *stuburkaulis – os coccigis* MG 1913 2 11, plg. *os coccygis – stuburgalis* MedŽ, *šonkaulis – costa* MG 1913 2 11 / *šonkaulis* MG 1913 1 16.

Kita pagal gausumą dūrinių su daiktavardiniais sandais grupė yra **dūriniai iš prielinksnio ir daiktavardžio** (2 terminai). Tačiau jie, galima sakyti, nebūdingi, nes žurnale rasti tik du kalbamu būdu sudaryti terminai – dūriniai iš prielinksnių *tarp, tarpu* ir daiktavardžio: *tarpkojis – perineum* MG 1913 2 12, žr. *tarpkojis* 1. žr. *tarpukojis* „vieta tarp kojų, šakumas“ LKŽe, plg. *perineum – tarpvietė* MedŽ, *tarpukaulis* MG 1913 1 13.

Dūriniai su veiksmožodiniais sandais taip pat reti – pasitaikė tik trys **dūriniai iš daiktavardžio ir veiksmožodžio**: *rūgštdaris – „oxygenium“* MG 1913 2 9 / *rūgštdaris* MG 1913 1 22, žr. *rūgštdaris* žr. *rūgštdaris* žr. *rūgščiadaris* „deguonis“ LKŽe, *rūgštgamis – „oxygenium“* MG 1913 2 9 / *rugštagamis (oxygenus)* MG 1913 1 21–22 (LKŽe nefiksuotas).

2. LIETUVIŠKI VIENAŽODŽIAI *MEDICINOS IR GAMTOS*

IR DABARTINIAI LIETUVIŲ *MEDICINOS MOKSLO TERMINAI*

Praėjusio šimtmečio pradžioje pasirodęs pirmasis medicinos mokslo žurnalas paliko pėdsaką ir dabartinėje lietuvių medicinos mokslo terminijoje. Kaip matyti palyginus lietuviškus vienažodžius *Medicinos ir gamtos* terminus su dabartinės lietuvių medicinos mokslo kalbos terminais¹⁹, išlikę daugiau nei pusė (52 %) anuomet gydytojų vartotų medicinos terminų. Raiškos ir reikšmės atžvilgiu juos galima būtų suskirstyti į keletą grupių:

1) nepakitusi raiška ir reikšmė: **akis**, plg. *oculus – akis* MedŽ, **akmuo**, plg. *calculus – akmuo* MedŽ, **alkūnkaulis** – *os ulnae*, plg. *ulna – alkūnkaulis* MedŽ, **ašarikaulis** – *os lacrima*, plg. *os lacrimale – ašarikaulis* MedŽ, **ausys**, plg. *auris – ausis* MedŽ, **bamba**, plg. *umbilicus – bamba* MedŽ, **blauzdikaulis** – *tibia*, plg. *tibia – blauzdikaulis* MedŽ, **burna**, plg. *os – burna* MedŽ, **dantys**, plg. *dens – dantis* MedŽ, **druska**, plg. *sal – druska* MedŽ, **dusulys**, plg. *dyspnoea – dusulys* MedŽ, **džiova**, plg. *tuberculosis – džiova* MedŽ, **galva**, plg. *caput – galva* MedŽ, **gydymas**, plg. *medicatio – gydymas* MedŽ, **gydytojas**, plg. *medicus – gydytojas* MedŽ, **gimdymas**, plg. *partus – gimdymas* MedŽ, **gimimai**, plg. *nascentia – gimimas* MedŽ, **girdėjimas**, plg. *auditus – 1. girdėjimas; klausia* MedŽ, **gyvybė**, plg. *vita –*

¹⁹ Dabartinės vartosenos šaltiniu pasirinktas *Medicinos terminų žodynas*.

gyvybė MedŽ, **ištrauka**, plg. *extractum* – ištrauka MedŽ, **karštis**, plg. *febris* – 1. karštis MedŽ, **kosulys**, plg. *tussis* – kosulys MedŽ, **kraujagyslės**, plg. *vas sanguineum* – kraujagyslė MedŽ, **kraujas**, plg. *sanguis* – kraujas MedŽ, **kriauklė** – *concha*, plg. *concha* – kriauklė MedŽ, **krūtinė**, plg. *pectus* – krūtinė MedŽ, **kurtumas**, plg. *surditas* – kurtumas MedŽ, **lašai**, plg. *gutta* – lašas MedŽ, **liežuvis**, plg. *lingua* – liežuvis MedŽ, **liga**, plg. *morbus* – liga MedŽ, **ligonis**, plg. *patiens* – ligonis MedŽ, **lūpos**, plg. *labium* – lūpa MedŽ, **makštis**, plg. *vagina* – makštis MedŽ, **mentė** – *scapula*, plg. *scapula* – mentė MedŽ, **miegas**, plg. *somnus* – miegas MedŽ, **mirimai**²⁰, **mirtingumas**, plg. *mortalitas* – mirtingumas MedŽ, **mirtis**, plg. *mors* – mirtis MedŽ, **navikas**, plg. *blastoma* – navikas MedŽ, **niežai** (*uscabies*), plg. *scabies* – niežai MedŽ, **niežėjimas**, plg. *pruritus* – niežėjimas MedŽ, **nosis**, plg. *nasus* – nosis MedŽ, **nosiaryklė**, plg. *epipharynx* – nosiaryklė MedŽ, **nosikaulis** – *os nasale*, plg. *os nasale* – nosikaulis MedŽ, **nuomaris**, plg. *epilepsia* – nuomaris MedŽ, **oda**, plg. *cutis* – oda MedŽ, **pilvas**, plg. *abdomen, venter* – pilvas MedŽ, **pirštakauliai** – *falanga*, plg. *phalanx* – falanga, **pirštakaulis** MedŽ, **pleištakaulis** – *os sphenoidale*, plg. *os sphenoidale* – pleištakaulis MedŽ, **plėvė**, plg. *membrana* – plėvė MedŽ, **plovimas**, plg. *lavatio* – plovimas MedŽ, **priepuoliai**, plg. *paroxysmus* – priepuolis MedŽ, **pūliai**, plg. *pus* – pūliai MedŽ, **pūslė**, plg. *bull* – pūslė MedŽ, **ranka**, plg. *manus* – 2. ranka MedŽ, **sqnarys?** – *articulatio*, plg. *articulatio* – 1. sqnarys MedŽ, **silpnumas**, plg. *hyposthenia* – silpnumas MedŽ, **skausmai**, plg. *dolor* – skausmas MedŽ, **skrandis** – „*ventriculus*“, plg. *ventriculus* – 1. skrandis MedŽ, **skrepliai** (*sputum*), plg. *sputum* – skrepliai MedŽ, **sloga**, plg. *rhinitis* – sloga MedŽ, **smegenys**, plg. *medulla* – 1. smegenys MedŽ, **suaugimai**, plg. *adhaesio* – 1. suaugimas, *concretio* – 1. suaugimas MedŽ, **suspaudimai**, plg. *compressio* – suspaudimas MedŽ, **sveikata**, plg. *sanitas* – sveikata MedŽ, **širdis**, plg. *cor* – širdis MedŽ, **šonkaulis** – *costa*, plg. *costa* – šonkaulis MedŽ, **tvinksniai**, plg. *pulsus* – tvinksnis MedŽ, **užsikrėtimas**, plg. *infectio* – infekcija: 1. užsikrėtimas MedŽ, **vaistas**, plg. *medicamentum* – vaistas MedŽ, **vanduo**, plg. *aqua* – vanduo MedŽ, **varpa** – *penis*, plg. *penis* – varpa MedŽ, **vartai**, plg. *hilus* – vartai MedŽ, **veidas**, plg. *facies* – 2. veidas MedŽ, **viduriai**, plg. *splanchna* – viduriai MedŽ, **vokas** (*palpebra*), plg. *palpebra* – vokas MedŽ, **žaisda**, plg. *vulnus* – žaisda MedŽ, **žarnos**, plg. *intestinum* – žarna MedŽ;

²⁰ Terminas *mirimas* fiksuotas tik sudėtinuose terminuose, žr. *thanatographia* – tanatografija: 1. mirimo aprašymas; 2. mirimo tyrimas; *thanatologia* – tanatologija, mokslas apie mirimą MedŽ.

2) pakitusi raiška, bet nepakitusi reikšmė: **atokrytis** – *recidyv*, plg. *recidyvum* – *atkrytis* MedŽ, **baltieji** – *fluor ulbus*, plg. *fluor albus* – *baltosios* MedŽ, **klubikaulis** – *os ilei*, plg. *os ilium* – *klubakaulis* MedŽ, **maumonėlis** – *rodničok*, plg. *fonticulus* – *momenėlis* – *родничок* MedŽ, **mėnesiniai**, plg. – *menstruatio* – *mėnesinės* MedŽ, **miegūstumas**, plg. *somnolentia* – *mieguistumas* MedŽ, **prietvarius**, plg. *obstipatio* – *prietvaras* MedŽ, **strenos**, plg. *lumbus* – *strėnos* MedŽ, **šunavotė** (*furunculus*), plg. *furunculus* – *šunvotė* MedŽ, **voka**, plg. *palpebra* – *vokas* MedŽ;

3) nepakitusi raiška, bet pakitusi reikšmė: **gumbas** (?) – *uterus*, plg. *uterus* – *gimda* MedŽ, o *gumbas* – *phyma* MedŽ, **petikaulis** – *os humeri*, plg. *humerus* – *žastikaulis*, o *petikaulis* – *os acromiale* MedŽ, **pilvas** – „*ventriculus*“ / *pilvas* (*stomachus*), žr. *pilvas* 3. „skrandis“ LKŽe, plg. *stomachus* žr. *ventriculus* – 1. *skrandis* MedŽ, o *pilvas* – *abdomen*, *venter* MedŽ, **priaugimas** „*priaugis*“, plg. *accretio* – *priaugimas* MedŽ;

4) pakitusi raiška ir reikšmė: **kulnikaulis** – *tallus*, plg. *talus* – *šokikaulis* MedŽ, o *kulnakaulis* – *calcaneus* MedŽ.

IŠVADOS

Pirmajame 1913 m. leistame Lietuvos medicinos mokslo žurnale *Medicina ir gamta* imti kelti lietuvių medicinos terminologijos klausimai ir problemos, kurios neprarado aktualumo ir šiandien – terminų perteklius ir, kita vertus, jų stoka, terminų tai pačiai sąvokai įvardyti įvairavimas ir jų vienodinimo svarba, būtinybė į terminologijos darbą pasitelkti specialistus ir kalbininkus, susirūpinimas medicinos terminų lietuviškumu ir kt. Gydytojai raginami rinkti žodžius iš gyvosios kalbos ar kurti terminus, remiantis gimtosios kalbos gramatikos taisyklėmis.

Žurnale rasti 197 vienažodžiai lietuviškos kilmės medicinos terminai. Pirmiausia minėtini paprastieji gyvosios kalbos ar raštų žodžiai (51 terminas), įvardijantys anatomijos ir šiek tiek klinikos sąvokų. Jų dažniausiai terminologizuotos pagrindinės leksinės reikšmės, nors anatomijos terminijai imti ir platesnės reikšmės žodžiai, bet jų reikšmė susiaurinta.

Didžiąją vienažodžių terminų dalį sudaro dariniai (146 terminai). Vyrąja priesagų (-imas; -elis (-eliai); -umas; -onis (-ei/-iai/-ys), -ė; -elė; -ymas (-ymai); -ėlis (-ėliai); -tojas (-tojai), -a; -elės; -ėlė; -ybė; -ulyš; -ata, -ažis, -ekšlis, -erė, -da, -ykla, -yklai, -yla, -ylas, -inė, -iniai, -inynai, -inys, -ininkas, -(i)ukas, -lai, -lė, -lis (-liai), -slė, -smai, -snis (-sniai), -tas, -tis, -tys, -uolis (-uoliai), -urys, -uvis, -vas) vediniai (97 terminai).

Su priešdėliais išvesti terminai labai reti – tik du priešdėlių *ant-* ir *pa-* vediniai.

Galūnių vedinių, palyginti su priešdėlių, yra gerokai daugiau (17 terminų). Daugiausia galūnių *-is*, *-as* (*-ai*), *-a* ir *-ė* vedinių. Kitų galūnių (*-ys*, *-ius*) pasitaiko po vieną vedinį.

Antrą pagal gausumą darinių grupę sudaro dūriniai (30 terminų). Gausiausia dūrinių grupė yra dūriniai iš dviejų daiktavardžių (25 terminai). Devyniolikos dūrinių sandai tarpusavyje jungiami jungiamaisiais balsiais *-i-*, *-a-*, *-ia-*, o šešių dūrinių sandai jungiami be jų. Dūrinių su daiktavardiniais sandais grupei priskiriami du dūriniai iš prielinksnių *tarp*, *tarpu* ir daiktavardžio. Dūriniai su veiksmažodiniais sandais beveik nebūdingi – du dūriniai iš daiktavardžio ir veiksmažodžio.

Daugiau nei pusė lietuviškų vienažodžių medicinos terminų išliko ir tebevartojami dabartinėje medicinos mokslo kalboje. Didžiosios jų dalies raiška ir reikšmė nepakitusi. Kai kurių terminų ilgainiui pakito arba raiška, arba reikšmė.

Žurnale *Medicina ir gamta* rašiusių lietuvių gydytojų entuziazmas ir pasišventimas, rūpinimasis savo profesinės kalbos grynumu ir lietuviškumu, gyvosios kalbos kaip pagrindinio terminologijos šaltinio iškėlimas nūdienos medicinos terminologijos darbininkams galėtų būti gražus ir siektinas pavyzdys.

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI

MG 1913 1 – *Medicina ir Gamta* (gegužis–birželis), Vilnius.

MG 1913 2 – *Medicina ir Gamta* (liepa–rugpiūtis), Vilnius.

PAGALBINIAI ŠALTINIAI

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.

MedŽ – V. Astrauskas, St. Biziulevičius, S. Pavilionis, A. Vaitilavičius, A. Vileišis. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1980.

Patarmės moterims, kurios nori būti sveikos. Pagal Zielčaka parašė Dr. A. V. Tilžėje, 1899.

Patarmės moterims, kurios nori būti sveikos. Pagal Zielčaka parašė dr. A. Vileišis. 2-oji laida, Vilnius, 1906.

LITERATŪRA

Ambrasas S. 1993: *Daiktavardžių darybos raida* [1]. *Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Ambrasas S. 2000: *Daiktavardžių darybos raida 2. Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Andriušis A. 1996: Lietuvos medicinos spauda. – *Žurnalisto žinynas* 2, 161–176.

- Aničas J. 1999: *Antanas ir Emilija Vileišiai. Gyvenimo ir veiklos bruožai*, Vilnius: Alma littera.
- Biziulevičius St. 1989: Iš Lietuvos medicinos spaudos istorijos. – *Sveikatos apsauga* 10, 34–39.
- Česnys G. 2002: Lietuviško anatomijos vardyno istorijos metmenys. – *Terminologija* 9, 55–65.
- Gaivenis K. 1983: Šis tas iš lietuviškos liaudinės specialiosios leksikos. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 22. *Lietuvių kalbos specialioji leksika*, 4–16.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- [D-ras Grinius K.] 1910: Apie lietuvių medicinos laikraštį. – *Lietuvos žinios* 28, 1.
- Karosas J. 1960: Vilniaus XIX amžiaus medicininė spauda. – *Sveikatos apsauga* 11, 42–49.
- Keinys St. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- [M. Sk-ra] 1897: Lietuviški ligų vardai. – *Varpas* 3, 41–42.
- Matulaitis S. 1913: Anatomijos, fiziologijos, patologijos bei chemijos lietuviška terminologija. – *Medicina ir gamta* 2.
- Moksleivis Kalnėnas 1912: Žmonių medicina. – *Ateitis* 2, 4.
- LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis.
- Palionis J. 1952: *Lietuvių literatūrinės kalbos normalizacija XIX a. pabaigoje (1880–1901)*. Disertacija, Vilnius.
- Palionis J. 1995: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Skardžius Pr. 1996: *Rinktiniai raštai* 1. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Stakulienė S. 2001: Lietuviškoji medicinos periodika: ištakos ir raida Lietuvoje iki XX a. trečiojo dešimtmečio. – *Knygotyra* 37, 220–233.
- Urbutis V. 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

THE FIRST LITHUANIAN JOURNAL OF MEDICAL SCIENCE AND LITHUANIAN TERMINOLOGY OF MEDICINE

This year is the 100th anniversary of the first Lithuanian medical journal *Medicina ir gamta* (Medicine and nature). This publication started raising issues of medical terminology which are still relevant – lack and excess of terms, variation of terms naming the same concept, unification and approval of terms, the necessity to involve both specialists and linguists in the development of terminology, concern about the “Lithuanianness” of medical terminology, etc. Doctors were encouraged to collect words from the folk language or to create terms following the rules of Lithuanian grammar.

The article deals with 197 one-word medical terms of Lithuanian origin found in the journal. Words of the folk language and words taken from written sources which mainly name concepts of anatomy (*akis* (eye), *kraujas* (blood), *kruoslas* (now *akies vokas* (eyelid)), *mentė* (shoulder blade), *ropė* (now *kelio girnelė* (kneecap)), *smegenys* (brain), *širdis* (heart), etc.) and to some extent clinical practice (*liga* (disease), *raudonieji* (now *hemoragija* (haemorrhage)), *vaistas* (medication), etc.) are researched. Generally their main lexical meanings were terminologized; words with broader meanings were used as well, especially as terms of anatomy, but their meanings have been narrowed.

The majority of one-word terms are word-formations (74% of researched terms). In this group suffixal derivatives (with suffixes *-imas*; *-elis* (*-eliai*); *-umas*; *-onis* (*-ei/-iai/-ys*), *-ė*; *-elė*; *-ymas* (*-ymai*); *-ėlis* (*-ėliai*); *-tojas* (*-tojai*), *-a*; *-elės*; *-ėlė*; *-ybė*; *-uly*; *-ata*, *-ažis*, *-ekšlis*, *-erė*, *-da*, *-ykla*, *-yklai*, *-yla*, *-yly*, *-inė*, *-iniai*, *-inynai*, *-inys*, *-ininkas*, *-(i)ukas*, *-lai*, *-lė*, *-lis* (*-liai*), *-slė*, *-smai*, *-snis* (*-sniai*), *-tas*, *-tis*, *-tys*, *-uolis* (*-uoliai*), *-urys*, *-uvis*, *-vas*) prevail (66% of all word-formations), for instance, *dūsavimas* (now *kvėpavimas* (breathing)), *gydymas* (treating), *raktelis* (now *raktikaulis* (collarbone)), *silpnumas* (weakness), *maumonėlis* (now *momenėlis* (fontanelle)), *gydytojas* (doctor),

gyvybė (life), *kosulys* (cough), *sveikata* (health), *putekšlis* (now *spuogas* (acne)), *degylas* (now *deguonis* (oxygen)), *krūtinė* (chest), *kiaušinytai* (now *kiaušidės* (ovaries)), *džiovininkas* (hectic), *akytė* (now *ląstelė* (cell)), *pūslė* (blister), *kumburys* (now *akies kampas* (corner of the eye)).

Prefixal derivatives are rare (1% of all word-formations): *pakūnė* (now *šunvotė* (furuncle)).

Ending derivatives comprise 12% of all word-formations. Ending *-is* (*degis* (now *deguonis* (oxygen)), *karštis* (fever)), *-as* (*-ai*) (*miegas* (sleep), *niežai* (scabies)), *-a* (*džiova* (tuberculosis), *ištrauka* (extract)) and *-ė* (*sopė* (pain)) derivatives are most common.

The second largest group of word-formations are compounds (21% of all word-formations). Compounds made of two nouns are the most common in this group. Their components are connected directly (*ligonbutis* (now *ligoninė* (hospital)), *šonkaulis* (rib)) or by a conjunctive vowels *-i-* or *-(i)a-* (*žandikaulis* (jaw), *kraujagyslė* (blood vessel), *nosiaryklė* (nasopharynx)). Compounds made of prepositions and nouns are infrequent: *tarpkojis* (now *tarpoietė* (perineum)). Compounds with verbal components (made of nouns and verbs) are very rare: *rūgštdaris* (now *deguonis* (oxygen)), *rūgštgamis* (now *deguonis* (oxygen)).

More than a half of Lithuanian one-word medical terms used in this periodical survived until the current day and still are used in the modern language of medical science. The majority of them have the same meaning and expression, for instance, *alkūnkaulis* (ulna), *džiova* (tuberculosis), *galva* (head), *mentė* (shoulder blade), *skrandis* (stomach), *sloga* (cold), *tvinksis* (beat), *žaižda* (wound). Some terms had changes either in their expression, for instance, *baltieji* – now *baltosios* (vaginal discharge), *klubikaulis* – now *klubakaulis* (hipbone), *šunavotė* – now *šunvotė* (furuncle), or in their meaning, for instance, *os humeri* was called *petikaulis* and now *humerus* is *žastikaulis* and *os acromiale* became *petikaulis*; *stomachus* and *ventriculus* were both called *pilvas*, now *stomachus* is *skrandis*, *ventriculus* is *skilvelis*, and *abdomen* – *pilvas*.

The enthusiasm, commitment and concern about the purity of the professional language shown by the Lithuanian doctors who wrote for *Medicina ir gamta*, their attempts to look for Lithuanian equivalents and turning towards the folk language as the source for terminology could be a good example for the creators of modern medical terminology to follow.

Gauta 2013-07-11

Palmira Zemlevičiūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas palmira@lki.lt

Rankraštinis Lauryno Ivinskio nomenklatūrinių pavadinimų sąrašėlis

ALBINA AUKSORIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: Lauryno Ivinskio rankraštis, nomenklatūrinis pavadinimas, Juzefas Ignacas Kraševskis

XIX a. vidurio švietėjo ir pedagogo Lauryno Ivinskio (1810–1881) kūrybinis palikimas įvairiapusis ir gausus, tačiau dauguma jo taip ir liko neišspausdinta. Didžioji dalis L. Ivinskio rankraščių saugoma Lietuvos bibliotekose, keletas jo darbų yra ir užsienyje – Krokuvoje ir Sankt Peterburge (plačiau žr. Auksoriūtė 1998: 102–110). Daugiausia L. Ivinskio rankraščių saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštyne (LLTI BR), apie kai kuriuos ten saugomus rankraščius jau rašyta 2012 m. išleistame straipsnių rinkinyje *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms* (žr. Auksoriūtė 2012: 217–243; Kažukauskaitė 2012: 161–174), o L. Ivinskio grybų atlaso rankraštis publikuotas prie minėto straipsnių rinkinio pridėtoje plokštelėje.

LLTI BR tarp kitų L. Ivinskio rankraščių yra aplankas, kataloge pavadintas „Filologinė medžiaga iš botanikos srities“, fondo numeris FI–645. Šiame aplanke sudėti 48 įvairaus formato nesunumeruoti lapai, kuriuose galima rasti lietuviškų žodžių sąrašų, daugiausia augalų vardų, su lenkų kalbos ir keletu lotynų ir graikų kalbų atitikmenimis. Minėto aplanko dviejuose dvilapiuose užrašyta lietuviškų žodžių su lenkiškais atitikmenimis, prie kai kurių žodžių pateikta ir šiek tiek paaiškinimų lenkų kalba. Pirmo dvilapio pirmo lapo abiejose pusėse pateiktas įvairių lietuviškų žodžių sąrašas, jame yra žvaigždynų pavadinimų, keli augalų vardai ir kitokie žodžiai. Antro šio dvilapio lapo abiejose pusėse yra lietuviškų botanikos ir zoologijos nomenklatūrinių pavadinimų su lenkų kalbos atitikmenimis bei vienu kitu lotynišku atitikmeniu sąrašėlis, kuris tęsiasi ir antro dvilapio pirmame puslapyje. Antrame ir trečiame antro dvilapio

puslapiuose pateiktas lietuviškų vietovardžių su lenkiškais komentarais sąrašėlis, o ketvirtame puslapyje – kelių muzikos instrumentų pavadinimai ir kitokie lietuviški žodžiai su lenkiškais atitikmenimis.

Aptariamo rankraščio trijų puslapių viršuje užrašytas sutrumpinimas *Krasz*, tai L. Ivinskio vartojamas jo amžininko Lenkijos kultūros veikėjo ir istoriko Juzefo Ignaco Kraševskio (1812–1887) pavardės sutrumpinimas. Kaip rašo Ona Kažukauskaitė (2012: 169), „...uoliai L. Ivinskis studijavo žymaus Lenkijos kultūros veikėjo J. Kraševskio labai autoritetingą kupiną lingvistinės medžiagos veikalą *Litwa. Starożytne dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d.*, išleistą Varšuvoje 1847 metais. Vienoje vietoje yra trumpai nurodęs knygos metriką: (*Krasz. Litwa. ed. 1847 r. War.*), kitais atvejais tik *Kr.*, *Krasz.*“ Visiškai galima pritarti leksikografės O. Kažukauskaitės nuomonei, nes, palyginus abiejuose dvilapiuose L. Ivinskio surašytus žodžius su J. I. Kraševskio minėtu veikalu, akivaizdu, kad tai išrašai iš J. I. Kraševskio knygos.

Šiame straipsnyje išsamiau nagrinėjamas tik trijuose dvilapiuose pateiktas botanikos ir zoologijos nomenklatūrinių pavadinimų sąrašėlis (toliau – NPS) (žr. 1 pav.). Straipsnio tikslas – aptarti lietuviškus nomenklatūrinius pavadinimus, pateiktus L. Ivinskio rankraštyje, ir palyginti juos su J. I. Kraševskio darbe pateiktu sąrašu, panagrinėti L. Ivinskio paties teikiamus NPS vardus ir palyginti juos su L. Ivinskio terminais kitame jo darbe – lenkų–lietuvių kalbų žodyne (toliau – IŽ)¹.

J. I. Kraševskio knygoje *Litwa. Starożytne dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d.* (toliau – Kr)² pateiktas gyvūnų, paukščių ir augalų sąrašas (*Przypiski. Nazwania zwiérzqt, ptaków, drzew i kwiatów znanych Litwie*) (274–283 psl.), iš kurio ir pateikti išrašai L. Ivinskio nagrinėjamo rankraščio sąrašėlyje. J. I. Kraševskio veikale pirmiausia teikiamas lenkiškas žodis, o greta duodamas lietuviškas jo atitikmuo, pvz.: *Chart, Kurtas*³ Kr 274; *Bóbr, Bebrus* Kr 275; *Bocian, Gandras* Kr 277;

¹ L. Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodynas apima A–R raides (2060 puslapių), rankraštis saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokuvoje, o 2010 m. jį publikavo Lietuvių kalbos instituto leksikografė O. Kažukauskaitė (*Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius, 2010, 524 p.: faks. + 1 vaizdo diskas (DVD)).

² Naudotasi elektronine knygos kopija, suskaitmeninta *Google*, prieiga internete – http://books.google.lt/books?id=zQTVAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

³ Išretinta J. I. Kraševskio.

276, *Jaskółcze ziele, Akiû zole, Krekzdine* Kr 280. Sąrašas suskirstytas į atskiras dalis: naminiai žvėrys (*Zwiérzqta domowe* Kr 274), laukiniai žvėrys (*Zwiérz dziki* Kr 275), kirmėlės, ropliai (*Robaki, płazy i t. d.* Kr 276), paukščiai (*Ptaki* Kr 277), žuvys (*Ryby* Kr 279), medžiai, augalai (*Drzewa, rośliny i t. p.* Kr 279) ir iškasenos (*Rzeczy kopalne (Kastinej)* Kr 282).

L. Ivinskio rankraštyje iš J. I. Kraševskio sąrašo perrašyti nomenklatūriniai pavadinimai pateikti kita tvarka – pirmiausia teikiamas lietuviškas vardas, po jo – lenkiškas jo atitikmuo, pvz.: *Telas. Cielę* NPS, *Briedis. Łoś* NPS, *Kriklé. Cyranka* NPS, *Szapałas. Jaź* NPS, *Skroblas. Grab* NPS. Pats sąrašėlis nesuskirstytas dalimis kaip J. I. Kraševskio darbe, iš eilės surašyti visų grupių nomenklatūriniai pavadinimai. Atkreiptinas dėmesys, kad L. Ivinskis perrašė ne visus vardus – J. I. Kraševskio sąrašė iš viso yra 251 taksono vardas, o L. Ivinskio – 159 taksonų vardai, neskaičiuojant sinonimų ir variantų⁴ (žr. lentelę).

Nomenklatūrinių pavadinimų grupės	J. I. Kraševskio sąrašė įvardytų taksonų skaičius	L. Ivinskio sąrašė įvardytų taksonų skaičius
Naminiai gyvūnai	21	5
Laukiniai gyvūnai	28	14
Vabzdžiai, ropliai	25	16
Paukščiai	53	35
Žuvys	19	17
Augalai	87	62
Iškasenos	18	10

L. Ivinskis ne tik atidžiai skaitė J. I. Kraševskio veikalą, persirašinėjo jo vartotus nomenklatūrinius pavadinimus, bet ir kai kuriuos jų taisė ar pridėjo savo sinonimų ar variantų. Tai pastebi ir O. Kažukauskaitė: „Prie kai kurių J. Kraszewskio pateiktų žodžių (iš tikrųjų – K. Sirvydo) parašė *p. (powinno)* ir savo variantą <...>“ (Kažukauskaitė 2012: 171). Tokių L. Ivinskio pataisymų su priedais *p. NPS* yra nedaug, tik prie devynių nomenklatūrinių pavadinimų:

⁴ Šiame straipsnyje sinonimais laikomi skirtingų šaknų žodžiai, o variantais – tos pačios šaknies žodžiai, turintys rašybos, fonetikos ar morfologijos skirtumų.

Kremblys. p *Kremblis*⁵. *Grzyb* NPS, plg. *Grzyb*, (*u* ks. *Szyrwida Gribas ale w istocie*) *Kremblys* Kr 280; *Grzyb*, -a. *m. Gřības*, -a. *m. -bek*, -bka. *m. IŽ* 88 (348)⁶;

Uzuolas. p *Anzuolas* NPS⁷, plg. *Dąb*, *Uzuolas* Kr 280; *Dąb*, *dębu. m. Anzuolas*, -a. *uòzuolas*, *azuolas*, -la. *w. (mēdis). Quercus* IŽ 41 (160);

Warnalesza p *Warnalieža* i *Warnarieža*. *Tussilago Petasites*⁸ NPS, plg. *Łopuch*, *Warnalesza* Kr 281. Šiuos variantus galima palyginti su kitame L. Ivinskio darbe *Prigimtūmenė*⁹ (toliau – Pr) pateiktais vardais – plg. *Pàstriēlka. Warnariēža (Warnaliēža). Petasites. Gaertn. Lepięznik. S. Pestlenzwurzel* Pr 258, kaip matyti, tuos pačius vardus L. Ivinskis pateikė ir *Prigimtūmenėje*. Augalo vardą *varnalėža* jis paėmė iš žemaičių tarmės, plg. *varnalėža* 1. P, S. Dauk, LBŽ žr. *varnalėša*: DūnŽ, J. 3. P bot. „plačialapis šaukštis (*Petasites officinalis*)“ (LKŽe), tačiau šį žodį jis, kaip ir Jurgis Ambraziejus Pabrėža, vartojo ne lot. *Arctium*, o *Petasites* pavadinti. Pagal J. I. Kraševskio lenkišką atitikmenį (*Łopuch*) galima spręsti, kad pastarasis pateikė lot. *Arctium* lietuvišką vardą. Žodis *varnarėža* nefiksuotas LKŽ, tai gali būti paties L. Ivinskio darinys. Šiuo atveju L. Ivinskis keitė aukštaičių vartojamą vardą žemaitišku. Pasak O. Kažukauskaitės, „<...> J. Kraševskio knygoje dauguma lietuviškų žodžių pavyzdžių aukštaitiški ir yra, nes tai tie patys iš K. Bogušo studijos, paimti iš K. Sirvydo žodyno, bei kiti paties K. Sirvydo žodyno žodžiai“ (Kažukauskaitė 2012: 171);

Errelis. p *Erelis*. *Orzeł* NPS; plg. *Orzeł*, *Errelis* Kr 278; *Orzeł*, -rla. *m. Ařlas*, -a. *w. Erēlis*, -ia. *w. Pāukšztis: Aquila*. IŽ 252 (1005);

Krajwasnukis, *Krajwas paukšztis* p *Krejwāsnapis*. *Krzywonos*, *krzywo-dziób* NPS, plg. *Krzywonos*, *Krajwasnukis*, *lub Krajwaspauksztis* Kr 278, *Lietuvių kalbos žodyne* užfiksuotas L. Ivinskio nurodytas sinonimas,

⁵ L. Ivinskio pateiktas sinonimas ar variantas, kurio nėra J. I. Kraševskio sąrašė, išretintas straipsnio autorės.

⁶ Pirmas skaitmuo nurodo publikuoto *Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodyno* puslapį, o skliaustuose pateiktas skaitmuo – rankraščio puslapį.

⁷ Lenkiškas atitikmuo neparrašytas.

⁸ L. Ivinskis lenkiško atitikmens nepateikė, o prirašė lotynišką augalo vardą.

⁹ Didžiausias L. Ivinskio gamtos mokslų darbas – dviejų dalių mokslinis veikalas „Prigimtūmenė turenti sawieje dalijkus žemies, žoliun ir giwunun su parodimu anun wartojimo“, parašytas apie 1870 metus. Pirmoje dalyje „Žemėmina“ yra pateiktas įvairių mineralogijos dalykų aprašas, o antroje „Žolėmina“ – sisteminis grybų ir augalų vardynas, kuriame pateikta 218 šeimų ir per 2520 genčių lietuviškų pavadinimų. Rankraštis saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokuvoje, o juodraštinis pirmos dalies variantas ir jos lietuviškų, lotyniškų, lenkiškų ir vokiškų atitikmenų rodyklės – LLTI BR (plačiau žr. Jankevičius, Jankevičienė 1962: 151–163; Auksoriūtė 1998: 102–110).

tačiau ne iš tarmių, o iš *Lietuvių rašomosios kalbos žodyno* (1932–1968), plg. *kreivasnapis* 2. NdŽ „kumpasnapis skujokas (*Loxia curvirostra*)“ (LKŽe), tad jį L. Ivinskis greičiausiai pateikė sekdamas lenkiškais atitikmenimis;

Kania. Pestis. p. Peslis. NPS, plg. *Kania, Pestis* Kr 277; *Kania, -i. f. Sūpis, klièkis, -ia. w. pāukšztis.* IŽ 103 (407). Lenkų–lietuvių kalbų žodyne duodami du sinonimai: pirmasis *sūpis* yra žemaitiškas vardas, o antrajame *klièkis* dvibalsis *ie* yra hipernormalizmas, tokių atvejų yra ir kituose jo darbuose. Atkreiptinas dėmesys, kad *klykis* ir *peslys* tarmėse ir įvairiuose senuosiuose šaltiniuose vartojami sinonimiškai, plg. *klykis* 1. K.Būg, NdŽ zool. „vakarinis suopis (*Buteo buteo*)“; 3. Sut, Kos123, Als, Ms, Slnt zool. „rudasis peslys (*Milvus milvus*)“ (LKŽe); suopis 1. D.Pošk, I, J; Kos34, E, Rtr, BŽ500, DŽ, NdŽ, KŽ, LTR(Al), Knt „sakalinių šeimos paukštis (*Buteo*)“; 2. Kos123, K.Būg, Jrb, Kv, J.Jabl, Š, NdŽ „peslys (*Milvus*)“ (LKŽe);

Pylė p. Pilė v. Pielė. Kaczka NPS, plg. *Kaczka, Untis* (z niem.) *lepiėj Pyle* Kr 277, *Kaczka, -i. f. Àntis, -ties. m.* IŽ 101 (399), NPS pateiktame variante *pielė* dvibalsis *ie* yra hipernormalizmas, dar plg. *pylė* Als, Ms, Vn, KlvrŽ, Ggr, Yl, pylė (1) [K], NdŽ, pylė (4), MŽ155, J, Žlb „antis“ (LKŽe), pastarasis žodis būdingas žemaičių tarmei, o aukštaičių tarmėje vartojamo šio paukščio vardo *untis* L. Ivinskis savo rankraštyje neįrašė;

Wiewersis, wiewerselis. Wyturis, wyturelis p. Wiwirsis, wituris. Cirullis p. Cirulis. Śkowronek NPS, plg. *Skowronek, Wiewersis, Wiewerselis, Wyturis, wyturelis (śpiéwaczek) Cirullis; ulubiony ptak pieśni litewskich* Kr 278;

Žilė p. Zielė. Sikora NPS, plg. *Sikora, Žilė* Kr 278; L. Ivinskio pateiktame paukščio varde dvibalsis *ie* yra hipernormalizmas.

NPS prie kitų L. Ivinskio duodamų sinonimų ir variantų santrumpos *p* nėra, daugumą jų jis paėmė iš savo žemaičių tarmės, pvz.:

Udas. Komór. Kujsis NPS, plg. *Komor, Udas* Kr 276; *Komór, -ra. m. Wàrmas, -ma; kùjsis, -sia. w.* IŽ 114 (451), pateiktas sinonimas *kuisis*, kaip ir žodyne duodamas *varmas* yra žemaičių vartojami uodo vardai, plg. *kuisis* „uodas, mašalas“ DūnŽ ir *varmas* „uodas“ DūnŽ;

Szirśuo. Osa (wapsa) NPS, plg. *Osa, Szirśuo* Kr 276; *Osa, -sy. f. wābalas: Wàpsa, -sōs. m. (Vespa)* IŽ 253 (1006), *wapsa* „vapsva (*Vespa vulgaris*)“ DūnŽ;

Drebulė. Apuśsis. Osina NPS, plg. *Osina, Drebule* Kr 282; *Osina, -ny. f. mēdis: Àpuśsis, iēs. m. (Populus Tremula)* IŽ 254 (1012), *apuśis* žr. apuśė DūnŽ, *apuśė* „drebulė (*Populus Tremula*)“ DūnŽ;

Putinas. Putelis. Kalina NPS, plg. *Kalina, Putinas* Kr 280; *Kalina, -y. f. Pūtelis, -ia. w. krūmas. (Viburnum Opulus.)* IŽ 102 (403), *putelis* „putinas (Viburnum)“ DūnŽ;

Gialežis. Gelažis. Gelžis. Želazo NPS, plg. *Želazo, Gialežis* Kr 283; *gelžis* „geležis“ DūnŽ.

Prie aptartų nomenklatūrinių pavadinimų galima paminėti dar vieno paukščio vardą – *Pāuksztwanāgis. Krogulec* NPS, plg. *Krogulec, Wanagas* Kr 278, *Krogulec, -ca. w. Pāuksztwanāgis, -ia. w.* IŽ 121 (477), *paūkštvanagis* sm. (1) J, I, Brs, Kv zool. „vanagas, kuris gauda paukščius (Accipiter nisus)“: Lkv, Brž, Žlb, Mžk (LKŽe). L. Ivinskis abiejuose savo rankraščiuose lenk. *Krogulec* lietuvišką atitikmenį pateikė tik *paukštvanagis*, o *vanagą* J. I. Kraševskis pateikė greičiausiai iš K. Sirvydo žodyno, kuriame *vanagas* kaip lietuviškas atitikmuo pateiktas ir prie *krogulec*, plg. SŽ 152 (64), ir prie *jastrzqb*, plg. SŽ 116 (46). Kaip matyti iš LKŽ duomenų, žodis *paukštvanagis* praktiškai pateiktas iš žemaičių tarmės ploto, o raštų autoriai nurodomi tik du: L. Ivinskis ir Antanas Juška.

Šeši L. Ivinskio prirašyti sinonimai vartojami platesniame nei žemaičių tarmės plote:

Greže. Chrościel. Grizielie NPS, plg. *Chrościel, Grieže* Kr 277; *griežė-lė* 1. J.Jabl, Kv, Tlž žr. *griežlė* 1 (LKŽe);

Turktelis, Turklelis, purplelis, Sinogarlica NPS, plg. *Sinogarlica, Turktelis* Kr 278; *purplėlis* sm. (2) K; SD337, N, E zool. „kurklelis (Streptopelia)“: T.Ivan, SGII74, Ev (LKŽe);

Łazda. Leszczyna. Łazdinas NPS, plg. *Leszczyna, Łazda* Kr 281; *Leszczyna, -ny. f. Łazd'inas, rieszūtiėnas, -na. w. mēdis: (Corylus avellana.)* IŽ 133 (526); *lazdynas* SD132, R269, K, Grdm bot. „krūmas ar medis, ant kurio auga riešutai (Corylus avellana)“ J, Lb, Rm, Užv, Slnt, KlD108, Ds, Yl, Msn (LKŽe);

Atuorieciej. Jarka pszenica. Atuorićzé. v. Wasarojas NPS, plg. *Jarka pszenica, Atuorieciej* Kr 280; *Jarka pszenica; wasarinėj kwiėtej* IŽ 94 (374);

Ropinas. Ropé. rzepa NPS, plg. *Rzepa, Ropinas* Kr 282; *Rzepa, -py. f. Ròpé, -pies. m. Żoliė darżowinė. Brassica Rapa.* IŽ 520 (2048);

Dilginė. Dilgė. Urtica NPS¹⁰, plg. *Pokrzywa, Dilgine* Kr 281; *Pokrzywa, -wy. f. Nōtrielė, nōtnierė, dilgė, -es. m.* IŽ 298 (1187), *dilgė* Ds, žr. *dilgėlė*: Trgn, Ut, Zt, JV641 (LKŽe). Kaip rodo LKŽ duomenys, sinonimas *dilgė* vartojamas tik aukštaičių tarmėje, tad L. Ivinskis šiuo atveju pateikė

¹⁰ Pateiktas lotyniškas augalo vardas.

ne žemaičių tarmėje vartojamus vardus, kuriuos įdėjo į lenkų–lietuvių kalbų žodyną.

Atskirai aptartini NPS pateikti sinonimai, kurie greičiausiai yra sudaryti paties L. Ivinskio:

Bebrus. v. Ne'ris NPS, plg. *Bóbr, Bebrus* Kr 275; *Bobr, -ra, m. Bābras, nēris, -ra, -ria. w.* IŽ 19 (74), LKŽ duomenys rodo, kad žodis *neris* yra iš L. Ivinskio raštų, plg. *neris, -iēs (nērio; Kos39¹¹) sm. (4) NdŽ zool.* „bebras (Castor fiber)“: *Nerio strajus* I (LKŽe), tad galima manyti, kad šis gyvūno vardas yra L. Ivinskio naujadaras;

Warnenas. Kos. Tràkszlīs NPS, plg. *Kos, Warnenas* Kr 278; *Kos, -a. m. Tràkszl'is, -lia. w. pāukšztis* IŽ 118 (465). Abiejuose L. Ivinskio rankraščiuose pateiktas lietuviškas vardas *trakšlys* greičiausiai yra L. Ivinskio naujadaras, plg. *trakšlys* BŽ129, NdŽ, BII77; I, Kos32(Jms¹²), FrnW zool. „juodasis strazdas (Turdus merula)“ (LKŽe);

Ledinnė druska. Kasamojė druska NPS, plg. *Kamienna sól, Ledinne Druska* Kr 282, L. Ivinskio pateiktas sudėtinis terminas tikriausiai yra jo sudarytas.

L. Ivinskis NPS įrašė dviejų žuvų ir vieno medžio vardus, kurių J. I. Kraševskio sąrašė nėra:

Wijunas. Lampred NPS, plg. *Lampred, -a. m. Wijūnas, -na. w. jeszkok: Minóg* IŽ 130 (513), *Minog, -a, -u. m. Wijunas, -a. w. žūwis: IŽ* 148 (588); *Plēksznė. Fladia*¹³ NPS;

Jeglis. Modrzew NPS, plg. *Modrzew, -wiu. m. Jēglūs, -glaus. w. mēdis. (Larix europaea.)* IŽ 150 (597).

Šiek tiek mažiau nei prie trečdalis perrašytų iš J. I. Kraševskio sąrašo nomenklatūrinių pavadinimų L. Ivinskis pateikė variantų, pataisydamas ar patikslindamas J. I. Kraševskio žodžius, pvz.:

Jauczias v. Jautis. Wól NPS, plg. *Wól, Jauczias* Kr 275;

Žabinkšztis. v. Žebenškšztis. Gronostoj. Łasica NPS, plg. *Łasica, Žabinkšztis* Kr 275; *Łasica, -y. f. Ziābēnkšztis, -ties. m. ġiwolis: Mustela* IŽ 130 (515);

Sabalus. Kr. Sabałas NPS, plg. *Sobol, Sabalus* Kr 276;

¹¹ Žr. O. Kažukauskaitės straipsnį apie A. Kašarausko rinkinį ir jame pateiktus išrašus iš L. Ivinskio žodyno (Kažukauskaitė 2003: 19–31).

¹² O. Kažukauskaitė nustatė, kad ši santrumpa netiksliai – cituojamas ne Jumskio, o L. Ivinskio žodynas (Kažukauskaitė 2003: 19–31).

¹³ L. Ivinskis pateikė lotynišką, o ne lenkišką atitikmenį.

Siernas v *Szernas*. *Dzik* NPS, plg. *Wieprz dziki*, *Siernas* Kr 276; *Dzik*, -a. m. *Sziarna*, -as. m. IŽ 64 (254);

Garnys. *Czapla*. *Garnis* NPS, plg. *Czapla*, *Garnys?* Kr 277; *Czapla*, -li, f. *Gārnis*, -nia. w. (*Ardea*) IŽ 36 (143);

Pimpe. *Penpe*. *Czajka* NPS, plg. *Czajka*, *Pimpe* Kr 277; *Czajka*, -i. f. *Pèmpé* (*Vanella*) IŽ 36 (143);

Asietras. *Aśzietras*. *Jesiotr*. NPS, plg. *Jesiotr*, *Asietras* Kr 279; *Jesiotr*, a. m. *Aśziētras*, -ra. w. žūwis. *Accipenser* IŽ 97 (384);

Liepinis. *Lipinis*. *Lipień*. NPS, plg. *Lipień*, *Lipinis* Kr 279;

Wegiele. *Wiegielie* NPS, plg. *Mientus*, *Wegiele* Kr 279; *Miętuz*, -za. m. *Wiègieliē*, -es; *kwāpé*, -es. m. žūwis: *Lota fluviatilis*. (*Gadus Lota*) IŽ 147 (584);

Ciesnakas. *Czesnakas* NPS, plg. *Czosnek*, *Ciesnakas* Kr 280; *Czosnak*, *czosnek*, -snka. m. *Błodūstas*, *bladūstas*, -a. *Cziasnākas*, -ka. w. (*Allium sativum*). IŽ 39 (153);

Żybokle. *Żiboklé*. *fijolek* NPS, plg. *Fijolek*, *Żybokle* Kr 280;

Klawas. *klewas*. *klon* NPS, plg. *Klon*, *Klawas* Kr 280; *Klon*, -nu. m. *Klēwas*, -a, *klawas*. w. (*mēdis*) *Acer*. IŽ 111 (439), dar plg. *klawas* SŽ 137 (56);

Usné *Usnis* *oset* NPS, plg. *Oset*, *Usne* Kr 281; *Oset*, -stu. m. *Usnis*, -niēs. m. *zolie*: (*Carduus*). IŽ 253 (1007);

Sera. *Siera*. *Siarka* NPS, plg. *Siarka*, *Sera* Kr 282;

Plenas. *Plinas*. *stal* NPS, plg. *Stal*, *Plenas* Kr 282; *plienas* SŽ 371 (174);

Waras. *Waris*. *miedz*. NPS, plg. *Miedz*, *Waras* Kr 282; *Miedz*, -zi. f. *Wārīs*, -ria. w. IŽ 146 (578).

Palyginus NPS ir J. I. Kraševskio sąrašą, galima pastebėti, kad prie ke-
lių pavadinimų L. Ivinskis nepateikė variantų, o tiesiog ištaisė juos, su-
prasdamas, kad J. I. Kraševskis parašė klaidingai, pvz.:

Szimtakojis. *Stonóg* NPS, plg. *Stonóg*, *Szimtakoje* Kr 277;

Utie, *utielie*. *Wesz* NPS, plg. *Wesz*, *Utie*, *Utele* Kr 277;

Kerszulis. *Grzywacz* NPS, plg. *Grzywacz*, *Kierszulis* Kr 277; *Grzywacz*, -a. m. *Miszkinis bałāndis*, - karwēlis IŽ 88 (349);

Łaksztingała. *Słowik* NPS, plg. *Słowik*, *Łaksztyngała* Kr 278;

Rudoklé. *Rydź* NPS, plg. *Rydz*, *Ruduokje* Kr 282; *Rydź*, -ia. m. *Rūdmējsė*, *rudōké*, -ies. m. gribas. *Agaricus deliciosus*. IŽ 512 (2025).

Panagrinėjus L. Ivinskio rankraščio nomenklatūrinis pavadinimas ga-
lima pastebėti, kad L. Ivinskis ne tik atidžiai skaitė J. I. Kraševskio knygą
ir persirašė joje teikiamus lietuviškus žodžius, bet ir, matyt, galvojo apie

jų įtraukimą į savo darbus, nes taisė klaidas, greta teikė savoje tarmėje vartojamus sinonimus ar variantus, nors neatmetė ir kai kurių kitose tarmėse vartojamų nomenklatūrinių pavadinimų.

IŠVADOS

1. L. Ivinskio rankraščių aplanke „Filologinė medžiaga iš botanikos srities“ (LLTI BR, nr. FI–645) esantis nomenklatūrinių pavadinimų sąrašėlis (NPS) yra L. Ivinskio persirašytas iš J. I. Kraševskio knygos *Litwa. Starożytnie dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d.* Tai rodo ne tik rankraštyje pateiktas J. I. Kraševskio pavardės sutrumpinimas *Krasz.*, bet ir abiejų sąrašų lyginamoji analizė.

2. NPS nėra visiška J. I. Kraševskio gyvūnų, paukščių ir augalų sąrašo kopija, skiriasi jų pateikimas – J. I. Kraševskis pirma duoda lenkišką, o po to – lietuvišką pavadinimą, L. Ivinskio rankraštyje pateikimo tvarka priešinga, be to, NPS surašyta tik apie du trečdaliai J. I. Kraševskio nomenklatūrinių pavadinimų, o prie pusės jų L. Ivinskis pridėjo sinonimų ar variantų.

3. Didžioji dauguma L. Ivinskio pateiktų sinonimų yra iš jo gimtosios žemaičių tarmės (*apušis, kuisis, paukštvanagis, vapsa*), kelis vardus greičiausiai jis pats sukūrė (*neris, trakšlys, varnarėža, kasamoji druska*). Beveik prie trečdaliao iš J. I. Kraševskio sąrašo perrašytų vardų pridėta morfologijos, fonetikos ar rašybos variantų, nes L. Ivinskis taisė J. I. Kraševskio klaidingai parašytus vardus.

4. Palyginus nagrinėjamame rankraštyje pateiktus L. Ivinskio sinonimus ir variantus su jo lenkų–lietuvių kalbų žodyne duodamais nomenklatūriniais pavadinimais aiškiai matyti, kad dauguma jų abiejuose rankraščiuose yra tie patys.

ŠALTINIS

NPS – L. Ivinskis. *Filologinė medžiaga iš botanikos srities*, rankraštis saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštyne, F1–645.

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

- Auksoriūtė A. 1998: Lauryno Ivinskio rankraščiai Krokuvoje. – *Terminologija* 5, 102–110.
Auksoriūtė 2012: Lauryno Ivinskio grybų atlaso rankraštis. – *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 217–243.
Dūnž – V. Vitkauskas. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1976.
IŽ – *Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.
Jankevičius K., Jankevičienė R. 1962: Kai kurie nauji duomenys apie L. Ivinskio darbus lietuviškos botanikos terminijos srityje. – *Botanikos klausimai* 2, 151–163.

- Kažukauskaitė O. 2003: Ne Jumskis, o Ivinskis. – *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 19–31.
- Kažukauskaitė O. 2012: Iš Lauryno Ivinskio kalbinių užrašų. – *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 161–174.
- Kr – J. I. Kraszewski. *Litwa. Starożytnie dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d.*, Warszawa: W drukarni Stanisława Strąbskiego, 1847, tom I (elektroninė knygos kopija – http://books.google.lt/books?id=zQTVAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.
- Pr – L. Ivinskis. Prigimtūmenė (Prigimtūmenė turenėtie saviwieje daliikus žemies, žoliun ir giwunun su parodimu anun wartojimo), rankraštis saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokuwoje, 1 d. katalogo nr. 1801; 2 d. katalogo nr. 2824.
- SŽ – *Senasis Konstantino Sirvydo žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.

MANUSCRIPT LIST OF LAURYNAS IVINSKIS' NOMENCLATURE NAMES

The article deals with nomenclature names of botany and zoology presented in a three page list included in Laurynas Ivinskis' manuscript *Filologinė medžiaga iš botanikos srities* (Philological material from the field of botany) (fund Nr. FI–645). This manuscript is kept at the Manuscript Department of the Library of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. At the top of three pages of the manuscript there is an abbreviation *Krasz* which was used by Ivinskis to shorten the surname of his contemporary Polish cultural figure and a historian Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887). The comparison between Ivinskis' list and the list of animals, birds and plants (*Przypiski. Nazwania zwierząt, ptaków, drzew i kwiatów znanych Litwie* (Remarks. Names of animals, birds, trees and flowers known in Lithuania)) (p. 274–283) presented in Kraszewski's book *Litwa. Starożytnie dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d.* (Lithuania. Ancient events, laws, language, beliefs, customs, songs, sayings, legends, etc.) (1847) shows that Ivinskis rewrote the names from Kraszewski.

Ivinskis' list of nomenclature names is not an exact copy of Kraszewski's list of animals, birds and plants. There are differences in the presentation of names, Ivinskis rewrote only about two thirds of Kraszewski's nomenclature names and to half of these names he added synonyms or variants.

The majority of synonyms added by Ivinskis came from his native Samogitian dialect (*apušis* (aspen), *kuisis* (mosquito), *paukštvanagis* (sparrowhawk), *vapsa* (wasp), etc.) and a few names were most likely created by Ivinskis himself (*neris* (beaver), *trakšlys* (starling), *varnarėža* (burdock), *kasamoji druska* (rock salt)). The majority of variants are orthographical or taken from the Samogitian dialect, because Ivinskis was correcting names which were wrongly spelled by Kraszewski.

Gauta 2013-11-15

Albina Auksoriūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas albinas@lki.lt

Terminologijos komisijos (1921–1926) vaidmuo lietuvių literatūros mokslo terminijos istorijoje

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: Terminologijos komisija, literatūros mokslo terminai, eilėdaros terminai, stiliaus priemonių pavadinimai, terminų sinonimija

1 1921 m. kovo mėnesį Lietuvoje prie Švietimo ministerijos buvo įsteigta Terminologijos komisija – oficialiai pradėtas organizuotas terminologijos darbas (plačiau žr. Keinys 1967: 38–41; Auksoriūtė 2011). Straipsnyje apžvelgiama šios komisijos veikla literatūros mokslo terminijos srityje, dalis svarstytų terminų lyginama su XIX a. terminais ir su Kazio Bizausko literatūros teorijos vadovėlio (1922 m.) terminais.

Terminologijos komisija, kaip matyti iš jos protokolų, jau pirmais darbo metais – 1921 m. spalio mėnesį – prozininkui, literatūros istorikui ir kritikui Juozui Tumui-Vaižgantui pavedė sudaryti literatūros terminų komisijėlę (pakomisę). Į ją buvo pasiūlyta pakviesti rašytojus Liudą Girą ir Vincą Krėvę-Mickevičių (TKP Nr. 13). Komisijėlė jau kitame posėdyje pateikė komisijai pirmojo lietuviško literatūros teorijos vadovėlio autoriaus K. Bizausko sudarytą literatūros mokslo terminų sąrašą, kurį referavo J. Tumas-Vaižgantas. Šie terminai buvo svarstomi septyniuose posėdžiuose tų pačių metų spalį ir lapkritį. Būtina pažymėti, kad visuose šiuose posėdžiuose dalyvavo Jonas Jablonskis, o penkiuose – Kazimieras Būga. Šešiams posėdžiams pirmininkavo Antanas Smetona, sekretoriavo Antanas Vireliūnas. Posėdžiuose taip pat dalyvavo nuolatiniai Terminologijos komisijos nariai Pranas Mašiotas (6 posėdžiai), Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas (5), J. Tumas-Vaižgantas (3), Pranas Dovydaitis (3), Adomas Varnas (2) ir kviestinis „bendradarbis“ V. Krėvė-Mickevičius (3). Pats terminų teikėjas K. Bizauskas buvo tik vieno posėdžio dalyvis.

Deja, literatūros mokslo terminų, kitaip negu teisės, kelių, geografijos ir kt. terminų, nutarimų Terminologijos komisija atskiru sąrašu nepaskelbė. Apie literatūros terminų svarstymą Terminologijos komisijoje užsime-

na terminų sąrašo rengėjas K. Bizauskas *Literatūros teorijos* 1922 m. leidimo *Prakalboje*, rašytoje tų pačių metų birželį. Autorius teigia, kad buvo pateikęs literatūrologijos terminų Terminologijos komisijai, kuri „per visą eilę posėdžių juos svarstė, bet dar galutinai jų nenustatė“; tad vadovėlį jis leidžia „prisilaikydamas Terminologijos Komisijos pastabų“ BizL 3. Kita vertus, jo manymu, Terminologijos komisija dabar galės „išvysti, kaip jos svarstytieji terminai praktiškai pritaikomi ir kaip jie galės prigyti“ (ten pat). Už patarimus jis ypač dėkoja K. Būgai ir J. Jablonskiui. Paskutinio šio vadovėlio leidimo, kuris išėjo 1923 metais, pratarinėje K. Bizauskas užsimena, kad jame palikti tie patys terminai, nes Terminologijos komisija iki šiol dėl jų galutinai neapsisprendė. Vis dėlto Terminologijos komisijos protokoluose prieš kiekvieną svarstytą terminų sąrašą pažymima: „paterminiui buvo nutarta“, „svarstyti ir nustatyti šie literatūros terminai“, „nutarta vartoti“, „nutariama vartoti“, „sutiko, jog yra galima vartoti šiookie terminai ir pasakymai“ arba „tariama [,] kad gali būti vartojami tam tikroje vietoje šie terminai“ (TKP Nr. 14–21).

Reikia pasakyti, kad Terminologijos komisijos protokoluose užfiksuotas literatūros mokslo terminų eiliškumas daugmaž atitinka 1922 m. K. Bizausko *Literatūros teorijos* teminį suskirstymą ir vadovėlio medžiagos išdėstymą. Posėdžiuose svarstyti bendrieji literatūros mokslo terminai, pvz.: *idėja, kūrinys, literatūra, planas, tema, turinys, ūpas* ir kt., stiliaus priemonių pavadinimai, pvz.: *elipsė, figūra, metafora, nuolatinis epitetas, paklausimas, paralelizmas, sinekdocha, tropas* ir kt., eilėdaros terminai, pvz.: *aleksandrinės eilės, chorėjas, daktilis, eilutė, metrika, oktava, pėda, ritmas, tercinas* ir kt., literatūros žanrų ir kitų klasifikacijos vienetų pavadinimai, pvz.: *apysaka, baladė, daina, herojinis epas, himnas, humoreska, istorinis romanas, novelė, odė, pasakėčia, pastoralė, poema, vaizdelis* ir kt., ypatybių pavadinimai, pvz.: *dailingumas* „meniškumas“, *proporcingumas, rimo vaizdingumas; skambumas, taisyklingumas, tikslumas, tipingumas* ir kt., veiksmų, vyksmų ir būsenų pavadinimai, pvz.: *aprašymas, dėstymas, minčių reiškimas, protavimas* „samprotavimas“, *vaizdavimas* ir kt. terminai. Protokoluose užfiksuota ne tik literatūros mokslo, bet ir bendrųjų mokslo terminų, pvz.: *apibrėžtis* ir *apibrėžimas* (!), *kriterijas, metodas, mokslo* //¹ *mokslinis veikalas, procesas, sistema, sprendimas, tezė* ir kt., retorikos terminų, pvz.: *gestas, mostas, oratorių veikalai (bylos), tikiybinė įsaka* „religinė iškalba“ ir kt.,

¹ Čia ir toliau įstrižieji brūkšniai straipsnio autorės.

№ 16
Posėdžio protokolas № 16

Spalis 1920 m.
Posėdys dalyvavo: A. Šaraburauskas, J. Jablonskis,
Pr. Mašiotas, A. Smėtona ir A. Vireliūnas

Svarstyta literatūros terminai ir milėto raštai:
Kairės, vaidingas – apsimėnė
Kąpota, kápolinė kalba – carentas pėrė.
Periada.
Kilmas – nobremėnė
Slėgmas, krtmas – nosmėnė
Junjamais, juntings pėvėdas – cəgənməcəcə
Liginamais – gəbənməcəcə
Lytims – ymėkėnė
Livistis – səkməcəcə
Priesims – nřomulənməcəcə
Molaidnis – ycmęnməcəcə
Jėvėdė, jėvėdėgas – sūcėcėcəcə; jėvėdėgas –
sūcėcėcəcəcə.

Pagrėtinamėdė epėdėlė
Molaidnis epėdėlė – nřomulənməcəcə
Polygnimas – gəbənməcəcə
Tapėtatėjlė – nřomęcəcəcə
Prapas –
Metafėta
Alėgorija

Domėjėlė jėvėdėtėnė terminai „vaidėdė“ ir kėdėpė-
mėnė, ir nřepėvėtėlė. Jė optėrmas jėvėdėlė kėtėnė
jėvėdėlė.

Komisijos Prėmėnėklė A. Smėtona

Maras 1921 m.
Profėdrė
Sekreterius A. Vireliūnas

atskirų meno sričių terminų, pvz.: *architektūra, lipdyba* ir kt. Pažymėtina, kad K. Bizauskas ir vėlesni tarpukario literatūros teorijos darbu autoriai laikėsi plačios literatūros sampratos (literatūros mokslo objektas yra ne vien grožiniai, bet ir dalykiniai tekstai, viešos kalbos), tad atitinkamai platesnės ir pačios literatūros mokslo terminijos ribos. Dauguma čia išvardytų terminų ir šiandien nesunkiai atpažįstami, didžioji jų dalis vartojama ir dabar.

Iš viso Terminologijos komisijos protokoluose (protokolo pavyzdį žr. 1 pav.) yra apie 450 terminų – ne tik daiktavardžių ir daiktavardinių junginių, bet ir būdvardžių, keli veiksmažodžiai, su kuriais gali būti sudaromi sudėtiniai literatūros mokslo terminai, pvz.: *dramatinis, -ė, draminis, -ė; eilėtas; jaudus, jaudingas* „emocionalus“; *poėtinis, poėtiškas, poėtingas; vaizdus, vaizdingas; sisteminis, sistemiškas, sistemingas; asmeninti, asmenėti, suasmeninti, suasmenėti* ir kt. Gali būti, kad anuomet jie taip pat laikyti terminais. Vienas kitas atskirai paimtas žodis dabar net nebūtų skiriamas prie terminijos, pvz.: *mišras, -a; vidujinis, išvidinis; nuoširdus* ir pan. Prie kai kurių terminų protokoluose pateikta rusų kalbos atitikmenų, taip pat vienur kitur užsimenama apie terminų vartoseną ar reikšmę, pvz.: „Literatūra turi reikšti tą pačią sąvoką, kas tuo žodžiu reiškiami ir svetimose kalbose.“ „Sakomasis ir rašomasis veikalas, sakytinis ir rašytinis veikalas, destis kurios lyties reikalauja kalbos taisyklės.“ „Proporcingumas, arba lygderumas. Veikalas yra *proporcingas, lygderas*, kurio visos dalys išplėtotos su saiku, vienodai, nei per daug, nei per mažai“ (TKP Nr. 14, pabraukta protokole).

Stabtelkime ties keliomis reikšminėmis terminų grupėmis, visų pirma prie eilėdaros terminų. Lietuvių eilėdaros terminijos (gana sistemiškos) pagrindai padėti dar XIX a. gale. V. Kudirka 1898 m. *Varpe* išspausdino *Tiesas eilėms rašyti*. Tai pirmoji lietuviška poetika. Terminologijos komisija svarstė gana nedaug eilėdaros terminų. Komisija užfiksavo tarptautinius terminus *rimas* (V. Kudirka vartojo *atsiliepimą* Vrp 1898 1 14), *cezūra* (V. Kudirkos *perkirtimas* Vrp 1898 1 14, *caesura* Vrp 1898 2 28), o greta V. Kudirkos ir kitų XIX a. autorių vartoto baltarusiškos kilmės *posmo* protokoluose dar užrašyta *sruoga*. Pastarasis, LKŽe duomenimis, yra J. Jablonskio siūlytas, tačiau taip ir nepaplitęs (K. Bizausko *Literatūros teorijoje* (1922) – *posmas* 91 ir *strofa* 91). V. Kudirka vartojo terminus *metriškos // toniškos // siliabiškos eilės* Vrp 1898 1 14, su beveik tokiais pat

rūšiniais mišrios kilmės dėmenimis sudaryti ir Terminologijos komisijos terminai *metriškas* // *toniškas* // *silabiškas eiliavimas*. Minėtame K. Bizausko vadovėlyje yra *metriška eilėdara* BizL 82, *silabiška eilėdara* BizL 81 ir sinonimai *toniška eilėdara* BizL 82 ir *garsinė eilėdara* BizL 82. Terminologijos komisija užfiksavo tris vienažodžius terminus tai pačiai „eilėdaros“ sąvokai įvardyti – *eilėdėtis*, *eilėdara* ir *versifikacija*, nors iš ankstesnių pavyzdžių matyti, kad sudėtiniai terminai turi dėmenį *eiliavimas*. K. Bizauskas daugiausia vartojo *eilėdarą* BizL 78, nors pavartota ir *versifikacija* BizL 78 (ankstesniame leidime – *eiliavimas* BizR 54 ir *versifikacija* BizR 52). *Eilėdėtis* neprigijo. Terminologijos komisijos protokoluose įrašyti sinonimai *logikos* // *loginis kirtis*, *baltosios* // *berimės eilės* (plg. V. Kudirkos *baltos / baltosios eilės* Vrp 1898 3 40), K. Bizausko vadovėlyje tik *logikos kirtis* BizL 79, *baltosios eilės* BizL 91. Taigi K. Bizauskas ne viską ėmė iš Terminologijos komisijos nutarimų, nors, reikia pažymėti, kad jis dalyvavo kaip tik tame posėdyje, kuriame buvo svarstomi eilėdaros terminai.

Naudinga palyginti ir stiliaus priemonių pavadinimus su atitinkamais Kazimiero Maciaus straipsnio apie liaudies dainas, 1900 m. paskelbto *Žinyčioje*, terminais. Tame straipsnyje dauguma stiliaus priemonių pavadinimų lietuvių kalba buvo pavartoti bene pirmą kartą. Reikia pasakyti, kad jame ir Terminologijos komisijos protokoluose dalis terminų sutampa, pvz.: *ironija*, *metonimija*, *tropas*, kiti yra fonetiniai ar morfologiniai variantai, pvz., K. Macius vartojo *antiteza* Žnč 1900 1 80, *figūra* Žnč 1900 1 72, *giperbola* Žnč 1900 1 78, *sinekdocha* Žnč 1900 1 82, o Terminologijos komisijos protokoluose randame *antitezė*, *figūra*, *hiperbola*, *sinekdocha* ir kt. K. Macius elipsę vadino *išleidimu* Žnč 1900 1 82, Terminologijos komisija teikė sinonimus *elipsė* ir *išleidimas*, K. Macius vartojo *užtylėjimas* Žnč 1900 1 82 „nutylėjimo“ reikšme, o komisija – neprigijusį *nutrūkimas*. K. Maciaus straipsnyje randame terminą *atkartojimas* Žnč 1900 1 79, komisijos protokoluose užfiksuota *pakartojimas*, *atkartojimas*. K. Macius taip pat vartojo terminus *šaukimas* Žnč 1900 1 72, *laipsniavimas* Žnč 1900 1 82, *apostrofa* / *apostropa*, *arba atsigrėžimas* Žnč 1900 1 43. Terminologijos komisija retoriniam sušukimui pavadinti užrašė *šūkis*, *sušukimas*, laipsniavimui – *kilimas?* (*gradacija*) (plg. lot. *gradatio* – laipsniškas kilimas), o apostrofai – *kreipimasis*, *apostrofa*. K. Bizauskas vėlgi akiai nesekė Terminologijos komisija: vartojo variantą *hiperbola* ir prie jo prirašė lietuvišką terminą *perdėjimas* BizL 68, pasirinko terminus *nutylėjimas* BizL 76, o

ne *nutrūkimas*, *pakartojimas* BizL 71, *sušukimas* BizL 77, taip pat vartojo sinonimus *laipsniavimas (gradacija)* BizL 74 (plg. *sutvirtinimas arba laipsniavimas (gradacija)* BizR 49), *kreipimasis, arba apostrofa* BizL 70.

Iš aptartų terminų matyti, kad Terminologijos komisija nevengė terminų sinonimijos. Greta terminologijoje pateisinamos lietuviškų ir tarptautinių terminų sinonimijos, dėmesį patraukia nemotyvuota sinoniminių sudėtinių terminų gausa. Pavyzdžiui, *dailės // dailinis romanas* „grožinis romanas?“; *dailus // dailusis // dailingas pasakojimas; didaktinis // didaktiškas romanas* (yra ir *pamokomasis romanas*); *didysis // pirmasis // vyresnysis veikėjas – zepoū; jungiamasis // jungtinis periodas; mitų // mitinis epas; pasaka apie gyvulius ir gyvulių pasaka; prozos // proziškas // prozingas veikalas; romantinė // romantiška poema; šeimos // šeiminis romanas* ir kt. Protokoluose užfiksuota ir lietuviškos kilmės vienažodžių sinoniminių terminų, pvz.: *apsakymas* ir *apsakas*; *dienoraštis* ir *dienraštis* (dabar išskirta); *įkvėpas* ir *įkvėpimas*; *pamokymas* ir *pomokis*; *išpažintis, pasisakymas* ir *pasipasakojimas*; [periodo] *slūgimas* ir *kritimas* ir kt. Ar tai reiškia, kad literatūros mokslo terminų vartotojams suteikiama galimybė rinktis? O gal pati komisija iki galo nesutarė dėl kai kurių svarstyčių terminų? Greičiausiai tie terminai, kaip rašė K. Bizauskas minėtoje pratarinėje, yra iš svarstymų tarpsnio.

Tikslinga pažiūrėti, kurie iš išvardytų sinonimų pateko į K. Bizausko vadovėlį. Vienais atvejais pirmojo literatūros teorijos vadovėlio autorius pasirinko kurį nors vieną sinonimą (dažniausiai terminologiškesnį ir (ar) dabartiniu požiūriu taisyklingesnį), pvz.: *dailės romanas* BizL 163, *dailusis pasakojimas* BizL 101, *pamokomasis romanas* BizL 163, *gyvulių pasaka* BizL 141, *mitinis epas* BizL 139, *romantinė poema* BizL 145, [periodo] *slūgimas* BizL 34 ir kt. Kitais atvejais ir jo tekste yra sinonimų, bet nebūtinai sutampančių su visais Terminologijos komisijos teiktaisiais, pvz.: *prozos veikalas* BizL 32, *proziškas veikalas* BizL 95 ir dar *prozinis veikalas* BizL 48, *šeimos romanas* BizL 197, *šeiminis romanas* BizL 163 ir dar *šeimyninis romanas* BizL 163 ir kt., arba atitinkamos sąvokos įvardytos kitokiais terminais, pvz.: *herojus* BizL 181, *vyriausiasis veikėjas* BizL 196, *vyriausias veikiamas asmuo* BizL 147; *sujungiamasis perijodas* BizL 35 ir kt. K. Bizausko pasirinkti terminai *apsakymas* BizL 164, *dienoraštis* BizL 102, *įkvėpimas* BizL 134, *išpažintis* BizL 106, *pamokymas* BizL 157 yra vartojami ir dabar.

IŠVADOS

1. 1921 m. Terminologijos komisija septyniuose posėdžiuose svarstė apie 450 K. Bizausko pateiktų literatūros mokslo ir jai artimų sričių, taip pat bendrųjų mokslo terminų (daugiausia daiktavardžius ir daiktavardinius junginius, taip pat būdvardžius, kelis veiksmavardžius). Visuose svarstymuose dalyvavo J. Jablonskis.

2. Lyginant Terminologijos komisijos terminus su V. Kudirkos (1898) ir K. Maciaus (1900) vartotais terminais, matyti tiek terminų kaita (*rimas* vietoj *atsiliepimas*, *šūkis* ir *sušukimas* vietoj *šaukimas*), tiek vartojimo tradicija (*posmas*, *išleidimas* „elipsė“). Terminologijos komisijos protokoluose yra ir vėliau neprisigijusių terminų, pavyzdžiui, *eilėdėtis* „eilėdara“.

3. Protokoluose gausiai pateikta sinoniminių terminų. K. Bizauskas vienas atvejais pasirinko kurį nors vieną sinonimą, kitais atvejais jo vadovėlyje taip pat yra sinonimų (tų pačių ar kitokių) arba sąvoka įvardyta kitaip.

4. Nors Terminologijos komisijos svarstytų literatūros mokslo terminų sąrašas ir nebuvo atskirai paskelbtas spaudoje, vis dėlto galima teigti, kad literatūros mokslo terminų svarstymas Terminologijos komisijoje nenuėjo veltui. Didelė tų terminų dalis iš karto pateko į vartoseną per K. Bizausko 1922 m. literatūros teorijos vadovėlį, iš kurio buvo mokytasi ir kuriuo, greičiausiai, naudojosi vėlesni literatūros darbų autoriai. Tad Terminologijos komisijos vaidmuo literatūros mokslo terminijos istorijoje yra netiesioginis.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Auksoriūtė A. 2011: Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklos apžvalga. – *Terminologija* 18, 80–91.
- Bizauskas K. 1923: *Literatūros teorija*. Vadovėlis augštesniosioms mokykloms, 4-asis leid., Kaunas.
- BizL – Bizauskas K. *Literatūros teorija*. Vadovėlis augštesniosioms mokykloms, 3-iasis leid., Kaunas, 1922.
- BizR – Bizauskas K. *Raštijos bei literatūros teorija*. Pirmoji dalis, Kaunas, 1918.
- Keinys St. 1967: Lietuvių terminologijos kūrimo apžvalga (iki 1940 m.). – *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2012, 29–56.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.
- TKP – Terminologijos komisijos protokolai (Nr. 13–21), 1921. Saugomi Lietuvių kalbos institute.
- TŽŽe 2002: *Interleksis. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. red. A. Kinderys, Vilnius (e. leidimas).
- Vrp – V. K. [V. Kudirka]. Tiesos eilėms rašyti. – *Varpas*, 1898, Nr. 1, 14–15; Nr. 2, 28–30; Nr. 3, 40–42.
- Žnč – Samogita [K. Macius]. Prasmė ir gražumas Lietuvos dainų. – *Žinyčia*, 1900, Nr. 1, 33–84.

THE ROLE OF THE TERMINOLOGY COMMISSION (1921–1926) IN THE HISTORY OF LITHUANIAN LITERARY TERMINOLOGY

In 1921 in Lithuania the Terminologijos komisija (Terminology Commission) was established under the Ministry of Education. The sub-commission of literary terms was constituted in October 1921. At the very next meeting of the Terminology

Commission the sub-commission presented the set of literary terms (and terms of related domains and basic science terms as well) compiled by Kazys Bizauskas, author of the first Lithuanian textbook on literary theory. Those terms were discussed in seven subsequent meetings with the participation of the greatest Lithuanian linguists Jonas Jablonskis and Kazimieras Būga.

The Terminology Commission discussed about 450 terms: basic literary terms (*turinys* “content”), names of stylistic devices (*elipsė* “ellipsis”), terms of versification (*pėda* “foot”), names of genres (*istorinis romanas* “historical novel”), names of features related to literature (*rimo vaizdingumas* “imagery of rhyme”), names of actions related to literature and literary work (*aprašymas* “description”) etc. In comparison with the chosen 19th century sources of literary terms certain terms were changed and for other terms traditional usage was maintained.

Some of the terms discussed were not established, for example *sruoga* “strophe” (now *posmas, strofa*). In the records of the Terminology Commission there are quite many synonyms of terms. It seems likely that terms were recorded at the discussion stage.

Although the list of terms discussed was not published in the press, the work of the Terminology Commission in the field of literary terms was helpful. The majority of terms came into usage through Kazys Bizauskas’ textbook *Literatūros teorija* (Literary Theory) (1922), although he didn’t follow all recommendations of the Terminology Commission.

Gauta 2013-10-22

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta@lki.lt

Pastatų konstrukcijų ir jų sudedamųjų dalių liaudies terminija

ROBERTAS STUNŽINAS

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: statybos liaudies terminai, pastatų konstrukcijų pavadinimai, sinonimai, daugiareikšmiai terminai, gimininiai terminai, rūšiniai terminai

Tradicinius pastatus, statinius ir jų dalis, statybos įrankius ir medžiagas žyminti liaudies terminija yra gausus ir įdomus leksikos sluoksnius ir svarbus mokslo terminijos šaltinis. Nemaža šios terminijos dalis yra užfiksuota krašto tyrėjų darbuose, kuriuose aprašomos sodybų pastatų, statinių, jų dalių ypatybės, regioniniai panašumai ir skirtumai. Daug statybos liaudies terminų yra gyvosios kalbos faktus fiksuojančiuose šaltiniuose – tarmių žodynuose, *Lietuvių kalbos atlase*, akademiniam *Lietuvių kalbos žodyne*. Šių šaltinių terminų ir jų mikrosistemų analizė parodo gyvenamuosius ir ūkinius pastatus įvardijančios terminijos raiškos priemonių įvairumą, regionišumą, vaizdingumą, sinonimiškumą, daugiareikšmiškumą, homonimiją ir hierarchinius ryšius (plačiau apie gyvenamojo namo ir ūkinių pastatų terminijų mikrosistemas žr. Stunžinas 2010: 130–142; 2011: 142–153; 2012: 184–198). Etnografų darbuose taip pat nemažai rašoma apie tradicinių pastatų sudedamąsias dalis, čia galima rasti pagrindinių konstrukcijų ir jų dalių pavadinimus, pvz.: *čerpė* LEB 233, *gontai* LEB 233, *grebėstas* LEB 233, *grindys* LEB 211, *kazilas* LEB 233, *kraigas* LEB 235, *lota* LEB 233, *lubos* LEB 211, *ožys* LEB 235, *pamatas* LEB 230, *sąlaida* LEB 232, *sąspara* LEB 210, *siena* LEB 220, *skarda* LEB 233, *sluogstis* LEB 235, *sparas* LEB 233, *stogas* LEB 211, *šulas* LEB 231, *vėtrinė* LEB 233. Gerokai daugiau pastatų konstrukcijas ir jų dalis žyminčių liaudies terminų galima aptikti gyvosios kalbos duomenis pateikiančiuose šaltiniuose. Straipsnio tikslas – išnagrinėti tokių šaltinių pastatų konstrukcijų ir jų dalių terminiją įvardijamų sąvokų, kilmės ir semantinių – sinonimiškumo¹,

¹ Šiame straipsnyje, kaip ir ankstesniuose, liaudies terminija nagrinėjama kaip visos liaudies kalbos terminų rinkinys, kuriame reiškiasi sinonimija ir daugiareikšmiškumas. Dar liaudies terminus galima tirti ir tarmės ribose, kaip jos terminų sistemą (plačiau žr. Клепикова 1974: 31).

daugiareikšmiškumo, homonimijos ir hierarchijos – ryšių atžvilgiais. Medžiaga paimta iš šių šaltinių: akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* (elektroninio leidimo), *Druskininkų tarmės žodyno*, *Kaltanėnų šnektos žodyno*, *Kazlų Rūdos šnektos žodyno* (I t.), *Kupiškėnų žodyno* (I t.), *Lazūnų tarmės žodyno*, *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodyno*, *Zanavykų šnektos žodyno* (I–III t.), *Lietuvių kalbos atlaso* (I t.). Iš viso analizuojami 422 skirtingi² liaudies terminai³.

1. SAŲOKOS, TERMINŲ KILMĖ, SINONIMIŠKUMAS IR HIERARCHINIAI RYŠIAI

Tradiciniai lietuvių pastatai turėjo nemažai regioninių skirtumų. Pavyzdžiui, žemaičių namui būdingas ilgas ir platus korpusas, neaukštos, vertikaliai apkaltos sienos, masyvus, šiaudinis pusvalminės formos stogas, sudėtingas namo planas. Aukštaičių gyvenamojo pastato korpusas ilgas ir siauras, sienos – vidutinio aukštumo, stogas – dvišlaitis šiaudinis. Prie įėjimo statyti priėngiai, visas pastato plotas dviem skersinėmis sienomis padalintas į tris pagrindines dalis. Suvalkijos tradiciniai gyvenamieji namai turi daug bendrų bruožų su žemaičių ir aukštaičių gyvenamaisiais namais. Tačiau tradiciniai lietuvių pastatai turėjo bendrų konstrukcinių ypatybių – jiems būdingos gulstinių rąstų sienos, kampų sąsparos, pusvalminės, keturšlaitės arba dvišlaitės formos šiaudinis stogas, akmeniniai pamatai ir t. t. (LEB 216–224).

Pamatų, jų dalių pavadinimai. Lietuvoje akmenų pamatai neturi tradicijų – dauguma senųjų pastatų buvo renčiami ant žemės. Mūriniai pamatai fiksuojami nuo XVII a. (MS 2008: 18). Iš gyvosios kalbos šaltinių matyti, kad pamatas vadinamas trimis terminais – lietuvišku, slavišku ir hibridiniu: *pamatas* „apatinė statinio dalis, į kurią remiasi visas statinys“ LKŽe, LKA I 35, *fundamentas* (iš brus. *хундамент* Fraenkel 1962: 305⁴) LKA I 35, KzRŽ I 200, *pa-mūra* (hibr., liet. *pa-* ir l. *mur* LKŽe) LKA I 35. Rūšiniiais pavadinimais laikytini akmenų ir mūrytus pamatus įvardijantys trys terminai – lietuviškas, slaviškas ir hibridinis: *papamatis* „akmenys po

² Nagrinėjamuose šaltiniuose yra daug terminų variantų, kurie šiame straipsnyje atskirais terminais nelaiškomi (plačiau apie varianto sampratą žr. Stunžinas 2008: 111–112). Analizuojami tik pagrindiniai variantai, jais laikomi plačiausiai vartojami arba šaltiniuose pagrindiniais laikomi terminai.

³ Straipsnyje remiamasi autoriaus disertacijos medžiaga (žr. Stunžinas R. *Statybos liaudies terminai*, Vilnius, 2011).

⁴ Skliaustuose nurodoma termino kilmė ir šaltinis.

pamatiniu rąstu, pamatas“ LKŽe, DūnŽ 238, ^x*podmūrauka* (l. *podmurówka* LKŽe) „mūrytas pamatas“ LKA I 36, *pamūrė* (hibr., liet. *pa-* ir l. *mur* LKŽe) „mūrytas pamatas“ LKA I 35, DrskŽ 243.

Be pamatų statomiems pastatams būdingos moliu apiplūktos konstrukcijos – pašaliai. Jie buvo daromi iš molio ir žvyro apatiniams vainikams nuo drėgmės ir šalčio apsaugoti. Toks pamatų tvirtinimo būdas būdingas gyvenamiesiems pastatams iki XIX a. (LLA 1965: 46). Aptariamoms konstrukcijoms vadinamos dviem lietuviškais terminais: *pašalys* „vieta palei trobesio sieną iš lauko pusės“ LKŽe, *pamatas* „pašalys, iš lauko pusės pagal sieną (ar akmenų, mūro pamatą) supilta žemė“ LKA I 35. Kitas su pamatais susijusias konstrukcijas žymi du lietuviški terminai: *antpamatis* „supiltas aplink namus pagal pamatą dėl šilumos paaukštinimas“ LKŽe, *po-pėdis* „klojimo pėdžios pamatinis akmuo“ LKŽe.

Grindų pavadinimai. Molio grendymas tradiciniuose gyvenamuosiuose namuose, kluonuose, daržinėse, priepirčiuose plūktas iki XIX a. XIX–XX a. statytuose kaimo gyvenamuosiuose namuose jau klotos lentų grindys. Aslos išliko iki XX a. statytuose aukštaičių gyvenamųjų namų priemenėse ir kamarose, žemaičių trobų didžiuosiuose kaminuose, ūkiniuose pastatuose (VLE II 2002: 82). Iš nagrinėjamų šaltinių matyti, kad plūktinis grindinys vadinamas dvylika terminų – devyniais vienažodžiais ir trimis dvižodžiais. Aštuoni vienažodžiai terminai yra lietuviški ir vienas – latviškas: *asla* LKŽe, LKA I 36, DrskŽ 20, KzRŽ I 29, *grendymas* LKA I 37, DrskŽ 111, KzRŽ I 251, LzŽ 86, ZonavŽ I 496, *grinda* LKŽe, *kluonas* LKA I 37, *laitas* LKŽe, LKA I 37, *plonas* (la. *plāns*) LKA I 37, LKŽe. Pagal funkcijos panašumą metaforiškai grindinys vadinamas žmogaus kūno dalies pavadinimu – *padas* LKŽe, LKA I 37, KltŽ 195. Taip pat grindinys metonimiškai įvardijamas pagal sudaromąją medžiagą – *molis* LKA I 37, *žemė* LKŽe, LKA I 37. Vienas dvižodis terminas turi abu lietuviškus dėmenis, du turi slaviškus pagrindinius ir lietuviškus priklausomuosius dėmenis: *molio grindys* LKA I 37, *molinė* ^x*padlaga* (l. *podłoga*, brus. *напольга*) LKA I 37, *molinis* ^x*pamastas* (l. *pomost* LKŽe) LKA I 37.

Terminas *asla* taip pat vartojamas lentų klojinio reikšme. Ši konstrukcija iš viso vadinama šešiais terminais: trimis lietuviškais, dviem slaviškais ir vienu latvišku: *asla* LKA I 36, KpŽ I 73, *grindys* LKA I 37, KzRŽ I 255, KpŽ I 742, ZonavŽ I 507, *paklotė* LKA I 38, ^x*padlaga* LKŽe, LKA I 37, ZonavŽ II 302, ^x*pamastas* LKŽe, LKA I 38, ^x*parlagas* (la. *pārlags*,

plg. rus. *перелог*) LKŽe, LKA I 38. Du lietuviški terminai eina rūšiniais pavadinimais ir žymi įvairios paskirties grindis: *pagrindas* „prastosios, apatinės grindys, juodgrindės“ LKŽe, *juodgrindės* „prastosios, apatinės grindys“ ZanaVŽ I 576.

Sienų, jų dalių pavadinimai. Tradicinių pastatų sienos buvo trijų tipų: stulpinės, karkasinės ir rentinės konstrukcijos. Stulpinės konstrukcijos buvo seniausios ir primityviausios, jos išnyko, nes buvo nesandarios ir trumpaamžės. Karkasinės konstrukcijos taip pat buvo retos Lietuvoje – jos būdingos nemiškingoms vietovėms ir neturtingiems statytojams. Rentinės konstrukcijos Lietuvoje vyravo nuo I tūkst. vidurio. Jos patikimai laikė stogą ir gerai laikė šilumą. Tradicinių pastatų rentimo būdai buvo nevienodi – Rytų Lietuvoje sienų rąstai jungti sąlaidomis, Vakarų – lygiomis plokštumomis (MS 2008: 18; LLA 1965: 46). Nagrinėjamuose šaltiniuose daugiausia aptikta terminų, įvardijančių rentines konstrukcijas ir jų dalis. Visas rąstų rentinys vadinamas penkiais nevienodos kilmės sinoniminiais terminais: trimis lietuviškais, vienu slavišku ir vienu germanišku: *grąža* „medinio trobesio suręstos sienos (be stogo ir pamato)“ LKŽe, KpŽ I 712, *rentinys* LKŽe, DrskŽ 302, *kertinys* LKŽe, **zrūbas* (sl.) LKŽe, LzŽ 293, **riūmas* (germ. Sabaliauskas 1990: 265) LKŽe.

Rąstų siena žymima dviem lietuviškais sinonimais: *siena* LKŽe, DrskŽ 324, LzŽ 233, ZanaVŽ III 47, *sienojus* LKŽe. Rūšiniu eina lietuviškas terminas, žymintis siaurėjančią pastato sieną – *skliautas* „siaurėjanti namo galo siena pastogėje“ LKŽe. Šio termino daugiskaitos forma vadinama rūšinė sąvoka – klėties siaurėjanti siena. Šios konstrukcijos pavadinimų grupę iš viso sudaro septyni terminai – vienas lietuviškas ir šeši slaviški: *skliautai* LKA I 49, **padvolas* (l. *powala* „sienojų lubos“) LKA I 49, **pavalas* (l. *powala*) LKA I 49, **pavalašas* (l. *powala*) LKA I 49, **viškos* (brus. *вышки*) LKŽe, LKA I 49, **volas* (l. *wał* „velenas“) LKA I 49, **zakatas* (brus. *заком* „pirkios frontonas, gakta“) LKA I 49.

Sienos rąstas žymimas trimis lietuviškais sinoniminiais terminais: *medžias* KltŽ 166, *sienojas* LKŽe, DrskŽ 324, *sienolis* LKŽe. Rūšiniais eina terminai, įvardijantys sienos rąstus pagal įvairius skiriamuosius požymius. Daugiausia yra terminų, pavadinančių sienos rąstus pagal vietą ir paskirtį. Apatinių sienojų pavadinimų grupelę sudaro aštuoni sinoniminiai terminai: vienas lietuviškas, du slaviški, vienas germaniškas ir keturi hibridiniai: *pamatinis* LKŽe, LKA I 35, **padamentas* (brus. *хундамент*) LKŽe, **padrūba*

(sl.) LKA I 36, LzŽ 181, ^xšvelys (vok. *Schwelle* LKŽe) LKŽe, ^xbalkinis (hibr., vok. *Balken* ir liet. *-inis*) LKŽe, ^xpabalkinis (hibr., liet. *pa-*, vok. *Balken* ir liet. *-inis*) LKŽe, ^xpadamentinis (hibr., brus. *хундамент* ir liet. *-inis*) LKŽe, ^xpamūrlotis (hibr., liet. *pa-*, l. *mur* ir vok. *Latte*) LKŽe, LKA I 36. Vidurinis sienojas žymimas lietuvišku terminu *jmatas* LKŽe. Viršutinių sienojų pavadinimų grupę sudaro dešimt sinonimų – devyni lietuviški ir vienas slaviškas: *gegninis* LKŽe, KpŽ I 627, *grqžas* LKŽe, *ilginis* LKŽe, *kreklinis* LKŽe, *krekvinė* LKŽe, *pagegninis* LKŽe, *perejinis* LKŽe, *perlaidas* LKŽe, *sparinis* LKŽe, ^xlabokas (sl.) LKŽe. Pagal dydį sienos rąstai vadinami trimis terminais – lietuvišku, germanišku ir hibridiniu: *sienojokas* „nedidelis sienojas“ LKŽe, ^xbalkigalis (hibr., vok. *Balken* ir liet. *galas*) „nedidelis rąstas“ LKŽe, ^xbalkis (brus. *бал(ь)ка* Urbutis 2009: 422) „storas rąstas“ LKŽe, KzRŽ I 52, ZanavŽ I 103. Du lietuviški ir vienas slaviškas terminas žymi sienos rąstus pagal konstrukcines ypatybes: *krump-linis* „medinės trobos rąstas su įkarpa ar dančiu, padarytu sujungimui su kitu rąstu“ LKŽe, *pervaras* „ilgas kluono sienojas, einantis nuo vieno iki kito galo“ LKŽe, ^xbrusas (l. *brus*, brus. *брус*) „rąstagalys, keturkampis rąstas“ LKŽe. Trumpas sienojas metaforiškai įvardijamas gyvūno pavadinimu *šuniukas* LKŽe.

Rąstų eilė per keturias sienas vadinama lietuvišku terminu *vainikas* LKŽe, KltŽ 375, LzŽ 278, ZanavŽ III 554. Rūšinių pavadinimų grupelę sudaro terminai, įvardijantys pamatinius ir viršutinius vainikus. Pamatinių vainiką žymi trys tą pačią reikšmę turintys du lietuviški ir vienas germaniškas terminas: *pakertalas* LKŽe, *pamatai* LKŽe, ^xšveliai (vok. *Schwelle*) LKŽe. Viršutinis rąstų vainikas vadinamas dviem sinoniminiais terminais – lietuvišku ir slavišku: *gegninis* LKŽe, ^xmūrlotas (l. *murlat*, vok. dial. *mūrenlatte*) LKŽe. Vienu lietuvišku ir dviem slaviškais terminais vadinamas jungiamasis rąstas: *sija* KltŽ 270, LKŽe, ^xbrosas (plg. *brusas* l. *brus*, brus. *брус* LKŽe) ZanavŽ I 175, ^xbalkis (brus. *бал(ь)ка* Urbutis 2009: 422) LKŽe, DrskŽ 27, KzRŽ I 52, ZanavŽ I 103. Rūšinių pavadinimų grupelę sudaro dešimt terminų, įvardijančių jungiamuosius rąstus pagal paskirtį ir priklausymą. Septyni terminai yra lietuviški, vienas – slaviškas, du – hibridiniai: *ilginė* „sija, ant kurios dedamos lubos“ LKŽe, *jungas* „sija, jungianti klojimo šulus bent kiek žemiau kraiko“ LKŽe, *permėtė* „skersinė ką nors jungianti sija“ LKŽe, *sanvirža* „skersinė sutvirtinamoji sija“ LKŽe, *stapas* „atraminė sija“ LKŽe, *užla* „lubų sija“ LKŽe, *virdis* „dar-

žinės ar klojimo skersinė sija“ LKŽe, ^x*zavolas* (sl.) „apatinė klojimo, daržinės sija“ LKŽe, ^x*skersbalkis* (hibr., liet. *skersas* ir vok. *Balken* LKŽe) „skerssijė“ LKŽe, ^x*trambalkis* (hibr., liet. *tramas* ir vok. *Balken* LKŽe) „skersinė pagrindinė sija, laikanti išilgines sijas“ LKŽe.

Rąstų sienų tvirtumas ir šilumos laikymas priklausė nuo sienų glaudtumo. Rąstai buvo glaudžiami trimis būdais: išpjovomis viršuje, apačioje ir lygiomis plokštumomis (MS 2008: 19). Įvairios rąstų išdrožos, išpjovos, įpjovos ir grioveliai vadinami septyniais terminais: penkiais lietuviškais, vienu slavišku ir vienu germanišku: *kertė* „išskirtimas rąste, medyje“ LKŽe, DrskŽ 148, *karpas* „užkirtimas rąste, (namo) kerčių sukirpimas“ LKŽe, *mazgas* „rąstų sukirtimo, sunėrimo vieta“ LKŽe, *rentimas* „įkirpimas, įranta, įkarpa (sieniojuose)“ LKŽe, *šonkaklis* „iškarpa sienojams sunerti“ LKŽe, ^x*pozas* (brus. *naz*, l. *paz*) „išilgai rąsto daroma išdroža, kad suleidžiami rąstai glaudžiau vienas prie kito prigultų“ LKŽe, ZanavŽ II 458, ^x*kanė* (vok. *Kanne*) „įkarpa rąsto gale kertėms sunerti“ LKŽe. Sienų tarpas įvardijamas penkiais sinonimais – trimis lietuviškais, vienu slavizmu ir vienu neaiškios kilmės terminu: *sienotarpis* LKŽe, *sklinda* LKŽe, *tarpsienis* LKŽe, ^x*žalabas* (plg. l. *žlob*) LKŽe, ^x*bukantas* LKŽe. Manytina, kad šis terminas yra slavizmas, plg. *kantas* (l. *kant*, *kąť*) LKŽe.

Sienų susikirtimo vieta vadinama penkiais sinoniminiais terminais: trimis lietuviškais, vienu latvišku ir vienu slavišku: *kampas* LKŽe, KzRŽ I 314, LzŽ 105, ZanavŽ I 609, *kertė* LKŽe, *sąspara* LKŽe, DrskŽ 317, ZanavŽ III 20, *stūrys* (la. *stūris*) LKŽe, ^x*kantas* (l. *kant*, *kąť*) LKŽe.

Krašto tyrinėtojų darbuose rašoma, kad rąstų sunėrimo būdai vadinami *sąspara* ir *kerte* (*raktu*, *capu*). Vienu atveju lieka atsikišę sukryžiuotų rąstų galai, kitu atveju galai apipjaustomi (LEB 232). Dalį terminų galima rasti tiriamuose šaltiniuose: *sąspara* LKŽe, ZanavŽ III 20, *kertė* LKŽe, ^x*capas* (l. *cap*, vok. dial. *zape*) „rąstų sunėrimo užpjovimas, sąlaida“ LKŽe, KzRŽ I 101, KpŽ I 272, ZanavŽ I 203. Pastebėta, kad gyvojoje kalboje vietoje *rakto*⁵ vartojami du terminai – lietuviškas *spyna* LKŽe, ZanavŽ III 145 ir slaviškas ^x*zomkas* (l. *zamek*) LKŽe.

Stulpinės konstrukcijos sudedamoji dalis vadinama dviem sinonimais – lietuvišku ir germanišku: *stulpas* LKŽe, DrskŽ 353, ^x*stenderis* (vok. dial. *ständer*) LKŽe.

⁵ *Lietuvių kalbos žodyne* šis terminas pažymėtas kaip rąstų žodis: *Rąstinės sienos dažniausiai statomos iš 13 rąstų vainikų, rąstai kampuose suleidžiami į raktą (kertę, capą), rečiau į stulpą (šulą) rš LKŽe.*

Langų konstrukcijų ir jų dalių pavadinimai. Paprasčiausios konstrukcijos langai buvo berėmės sienoje iškirstos angos su užstumiamomis lentelėmis. Nuo XVI a. gyvenamųjų namų langai turėjo rėmus. Į juos buvo dedamos gyvulių pūslės, odos, popierius, audinys, vėliau, nuo XVII–XVIII a. – stiklas. Pirmieji stiklo langai daryti iš mažų, netaisyklingos formos, balanomis sutvirtintų stiklo gabalėlių. XVII–XX a. kaimo trobe-siuose vyravo keturių ar šešių dalių langai (MS 2008: 20). Bendruoju sienos angos pavadinimu eina lietuviškas terminas *langas* LKŽe, DrskŽ 184, KltŽ 136, KzRŽ I 426, LzŽ 139. Rūšiniai terminai pavadina langus pagal paskirtį, dydį ir kokybę. Trys terminai yra lietuviški: *antralangis* „žiemai dedamas antras langas“ LKŽe, KzRŽ I 21, ZonavŽ I 45, *langalis* „menkas, prastas, mažas langas“ LKŽe, *langelynas* „prastas langas“ LKŽe. Germanizmu ^x*liūkas* (vok. *Lücke*) LKŽe vadinamas vėdinimo langelis.

Lango rėmas įvardijamas devyniais sinoniminiais terminais, trys iš jų yra lietuviški: *įstatas* LKŽe, *stakta* LKŽe, *apylangės* LKŽe. Svetimų terminų grupelę sudaro keturi slavizmai ir du germanizmai: ^x*balanka* (brus. *балонка*) LKŽe, KpŽ I 139, ^x*pelčiai* (brus. *пелты*) LKŽe, ^x*šiubai* (brus. *шыба*) LKŽe, ^x*šuplėda* (l. *szuflada* < vok. *Schublade*) LKŽe, *rėmai* (vok. dial. *räm*) LKŽe, KltŽ 246, ^x*šlengė* (vok. *Schlenge*) LKŽe. Į šią konstrukciją dedami stiklo lakštai vadinami penkiais slavizmais: *stiklas* (sl. *stьklo* Fraenkel 1962: 906) LKŽe, DrskŽ 348, KltŽ 291, LzŽ 245, ^x*balanka* (brus. *балонка*) LKŽe, ^x*klėtkā* (l. *klatka*) LKŽe, ^x*kvartka* (rus. *формка*) LKŽe, ZonavŽ I 824, ^x*šiba* (brus. *шыба*) LKŽe. Lango varstymo įtaisas vadinamas dviem lietuviškais sinonimais: *vyris* LKŽe, *vinginis* LKŽe. Lietuvišku terminu *prielangis* LKŽe vadinamas lango rėmo apmušas. Orloidė vadinama dviem lietuviškais sinonimais: *langelis* LKŽe, LzŽ 139, *puslangis* LKŽe.

XVI–XIX a. su įrėmintais langais naudotos varstomos ar užstumiamos langinės. Jų konstrukcija buvo panaši į durų, puoštos širdies, mėnulio ar kitokios formos nedidelėmis angomis (MS 2008: 21). Iš gyvosios kalbos šaltinių matyti, kad uždaromosios langinės vadinamos keturiais terminais – dviem lietuviškais ir dviem hibridiniais: *langinė* LKŽe, KzRŽ I 426, *langavietė* LzŽ 139, ^x*langinyčia* (hibr., liet. *langas* ir sl. *-inyčia*) DrskŽ 184, KltŽ 137, ^x*langaravyčia* (hibr., iš *langinyčia* LKŽe, liet. *langas*, sl. *-inyčia*) LKŽe. Užstumiamąsias langines žymi lietuviškas terminas *braukšlė* LKŽe, vidines – hibridas ^x*barbynyčia* (hibr., liet. *barbenti* ir sl. *-inyčia*) LKŽe. Kitų lango konstrukcijų sudedamųjų dalių pavadinimų grupelę sudaro dešimt terminų. Apatinė lango lenta žymima penkiais sinoniminiais terminais:

trimis lietuviškais, vienu slavišku ir vienu hibridiniu: *palangė* LKŽe, KltŽ 199, *antlangis* LKŽe, *prielangis* LKŽe, *skrynia* (brus. *скрыня*, l. *skrzynia*) LKŽe, ^x*langinyčia* (hibr., liet. *langas* ir sl. *-inyčia*) LKŽe. Lentelė lauko pusėje įvardijama dviem lietuviškais sinonimais: *priešpalangė* LKŽe, *užlangė* LKŽe. Terminu *užlangė* LKŽe vadinama ir lentynėlė viršuje lango. Tokia lentynėlė dar įvardijama lietuvišku terminu *langė* LKŽe ir hibridu ^x*langinyčia* (hibr., liet. *langas* ir sl. *-inyčia*) LKŽe.

Durų konstrukcijų, jų dalių ir varstymo įtaisinių pavadinimai. Tradicinių pastatų durys buvo kelių tipų. Paprasčiausios konstrukcijos virpstinės durys darytos iš skaldyto spygliuočio medžio sandariai suglaustų plačių lentų. Įsprūdinių durų konstrukciją sudarė rėmas užpildytas lentų įsprūdomis, dvisluoksnės durys atsirado duris apkalant lentomis. Ūkinių trobesių durys buvo pinamos vytelėmis, šiaudų grįžtėmis, nendrėmis, gyvenamųjų namų ir svirnų durys puoštos ištaipytais ornamentais, profiliuotais apvadais. Staktos rengtos dviem būdais – baigtame rentinyje kirstos angos arba staktos statytos į apatinį rentinį. Stiprių staktų reikėjo atsiradus sunkesnėms pakabinamoms durims (MS 2008: 20). Iš gyvosios kalbos šaltinių matyti, kad duris įvardijančių terminų yra tik šeši. Du lietuviški terminai laikyti bendraisiais pavadinimais: *durys* LKŽe, KltŽ 56, KzRŽ I 171, KpŽ I 492, ZonavŽ I 341, *vartai* LKŽe. Terminas *vartai* eina ir rūšiniu pavadinimu – juo dar vadinamos didelės suveriamos kluono durys: *vartai* „didelės suveriamos durys“ LKŽe. Kiti rūšiniai lietuviški terminai žymi duris pagal paskirtį, konstrukciją ir priklausymą: *durelės* „gyvenamųjų namų užpakalinės, prastosios durys“ LKŽe, *pusdurės* „per pusę darinėjamos durys (ppr. dūminėje pirkioje apačia užsidaro, o viršus paliekamas dūmams išeiti)“ LKŽe, *varčia* „kluono durys“ LKŽe. Durų rėmai vadinami penkiais terminais: dviem lietuviškais, dviem slaviškais ir vienu germanišku: *stakta* LKŽe, *varčia* LKŽe, ^x*adverija* (brus. *odverbja* Fraenkel 1962: 2) LKŽe, KzRŽ1 3, KpŽ I 6, LzŽ 18, ^x*lušėkas* (l. *uszak*) LKŽe, ^x*šlengė* (vok. *Schlenge*) LKŽe. Terminu *stakta* taip pat įvardijama viršutinė staktos dalis. Rūšiniu pavadinimu eina latvizmas *velvė* (la. *velve*) LKŽe – juo vadinama gaubta durų stakta.

Staktos dalys daugiausia žymimos lietuviškais terminais. Apatinė staktos dalis įvardijama lietuvišku terminu *slenkstis* LKŽe, KltŽ 281, LzŽ 239, ZonavŽ III 106. Viršutinės dalies pavadinimų grupelę sudaro penki sinoniminiai terminai – keturi lietuviški ir vienas hibridinis: *stakta* LKŽe, *įmata* LKŽe, *kepurėtas* LKŽe, *viršdurė* LKŽe, ^x*kaptūrinis* (hibr., l. *kaptur*

ir liet. *-inis* LKŽe) LKŽe. Šoninė dalis vadinama germanizmu ^x*švelius* (vok. *Schwelle*) LKŽe. Šoninė javų kraunamo pastato staktos dalis įvardijama slavizmu ^x*vėrėja* (sl.) LKŽe, LzŽ 283. Staktų apmušai žymimi dviem sinoniminiais slavizmais: ^x*abletūra* (l. *tablatura*) LKŽe, KpŽ I 2, ^x*lemperija* (l. *lamperja*) LKŽe, ZanavŽ II 49.

Seniausios konstrukcijos virpstinių durų varstomuosius įtaisus pavadina vienuolika sinoniminių terminų – devyni lietuviški ir du slaviški: *bėgis* LKA I 56, *bėgūnas* LKA I 56, *bėgūniukas* LKA I 56, *kukta* LKŽe, LKA I 56, *sqvarstė* LKA I 56, *sukučiai* LKŽe, LKA I 56, *varas* LKA I 56, *var-tikšlis* LKŽe, LKA I 56, *vyriai* LKA I 55, ^x*kačka* (l. dial. *kaczka*) LKA I 56, LKŽe, ^x*kašė* (l. *kosz*, brus., rus. *kou*) LKŽe, LKA I 56. Vėlesnius geležinius varstymo įtaisus žymi trylika sinoniminių terminų – septyni lietuviški, vienas latviškas, trys slaviški ir du germaniški: *gembės* LKA I 56, *kabas* LKA I 56, *kabikas* LKA I 56, *kablys* LKA I 56, *kukis* LKA I 56, *vąšas* LKŽe, *vyriai* LKA I 55, *kengė* (la. *ķenķis* „kablys“, vok. dial. *kennig* „kablys“) LKA I 56, ZanavŽ I 657, ^x*prabajūs* (brus. *прабоў*) LKŽe, LKA I 56, ^x*zoviesai* (brus. *завеса*) LKA I 56, ^x*kriūgai* (brus. *крык* „kablys“, rus. *крык* „kablys“) LKA I 56, ^x*hokas* (vok. *Haken* „kablys“) LKA I 56, ^x*krampas* (vok. *Krampe* „ąsa“) LKA I 56.

Patalpų dangų pavadinimai. Bendruoju patalpos dangos pavadinimu laikytinas lietuviškas terminas *lubos* LKŽe, LKA I 36, DūnŽ 181, DrskŽ 197, KzRŽ I 467, KltŽ 154, LzŽ 151, ZanavŽ II 99. Rūšiniai pavadinimais eina terminai, įvardijantys lubas pagal priklausymą, paskirtį ir sudėtį. Gyvenamojo namo lubos vadinamos septyniais sinoniminiais terminais: dviem lietuviškais terminais, dviem slavizmais, vienu latvizmu, vienu germanizmu ir vienu hibridu: *lubos* LKŽe, LKA I 36, DūnŽ 181, KzRŽ I 467, KltŽ 154, LzŽ 151, ZanavŽ II 99, *užlos* LKŽe, ^x*stalevonija* (brus. dial. *сталаванне*) LKA I 36, LKŽe, ^x*pacesas* (brus. *пацэс*) LKA I 36, *grindys* (la. dial. *grīda* „lubos“) LKA I 36, ^x*dekis* (vok. *Decke*) LKA I 36, ^x*lubavonia* (hibr., liet. *lubos* ir sl. *-vonia*) LKA I 36. Penki rūšiniai terminai pavadina gyvenamojo namo lubas pagal kokybę, paskirtį ir sudėtį. Pagal kilmę tai yra trys lietuviški, vienas slaviškas ir vienas hibridinis terminas: *juodlubės* „prastosios, antrosios lubos“ ZanavŽ I 576, *lubokš-liai* „iš lentgalių ar pagalių greitomis padarytos prastos lubos“ LKŽe, *palubys* „antrosios lubos“ LKŽe, ^x*supitas* (l. *sufit*) „lubos, uždengiančios juodlubes“ LKŽe, ^x*gipsdekis* (hibr., gr. *gypsos* ir vok. *Decke* LKŽe) „tin-kuotos lubos“ LKA I 36.

Gyvenamojo namo priestato lubos žymimos dviem sinoniminiais terminais – lietuvišku ir slavišku: *užlos* LKŽe, LKA I 36, ^x*viškos* (brus. *вышки*) LKŽe. Pastato javams laikyti lubos vadinamos dvylika sinoniminių terminų, septyni iš jų yra lietuviški: *kartys* LKŽe, *lubos* LKA I 48, *palundai* LKŽe, DrskŽ 242, *užlelės* LKA I 48, *užlos* LKA I 48, *užulaidinis* LKA I 48, *viridys* LKŽe. Ta pati sąvoka dar vadinama keturiais slavizmais ir vienu hibridu: ^x*grėdai* (rus. *гряды* „lysvė, eilė“; brus. *града* „lysvė, eilė“) LKA I 49, ^x*pakarnės* (plg. l. *podchodny*) LKŽe, ^x*palotai* (brus. *палаці*, rus. *полату*) LKŽe, ^x*stalevonia* (brus. dial. *сталеванне* LKA I 36) LKA I 49, LKŽe, ^x*lubavonia* (hibr., liet. *lubos* ir sl. *-vonia*) LKA I 48. Terminais *užlos* ir *užlelės* dar vadinamos pastato javams laikyti priestato lubos. Tokios lubos vadinamos ir terminu *užlikės* LKA I 48. Terminu ^x*grėdai* LKA I 49 žymimos ir iš lentų padarytos klojimo lubos.

Pastato šieniui laikyti lubų pavadinimų grupelę sudaro du lietuviški ir vienas slaviškas terminas: *viridys* LKŽe, *grandai* LKŽe, ^x*viškos* (brus. *вышки*) LKŽe. Du rūšiniai terminai žymi daržinės lubas pagal sudėtį: *rieklės* „karčių lubos daržinėje ar kitur kam sudėti, padžiauti“ LKŽe, ZonavŽ II 520, *užlaidas* „lentų lubos ties klojimo ar daržinės durimis“ LKŽe. Pastato gyvuliams laikyti lubos įvardijamos keturiais sinonimais – dviem lietuviškais, vienu slavišku ir vienu hibridiniu: *grįslai* LKŽe, KpŽ I 744, *užleliai* LKŽe, ZonavŽ III 538, ^x*grėdai* LKŽe, ^x*pagrėdai* (hibr., liet. *pa-* ir brus. *града* „lysvė, eilė“ LKA I 49) LKŽe.

Stogo konstrukcijų ir jų dalių pavadinimai. Seniausi tradicinių gyvenamųjų namų stogai buvo keturšlaičiai su žemomis pastogėmis. XIX a. viduryje atsirado *čiukuriniai* stogai – laužti keturšlaičiai stogai su nedideliais trikampaiais frontonais ir pusiau atidengtais skliautais. Vėlyviausias yra dvišlaitis stogas, jis dengiamas šiaudais, skiedromis, lentelėmis, čerpėmis, skarda, galai kalami lentomis (LEB 233). Iš nagrinėjamų šaltinių matyti, kad pastato viršutinę dalį įvardija penki terminai – trys lietuviški ir du slaviški: *stogas* LKŽe, LKA I 34, ZonavŽ III 182, *dangtis* LKŽe, LKA I 35, *palėpė* LKŽe, ^x*dokas* (l. *dach*) LKŽe, DrskŽ 70, LzŽ 61, ^x*striekas* (l. *strzecha*) LKŽe, LKA I 35, DrskŽ 352. Terminai *stogas*, *dangtis*, *dokas* ir *striekas* eina ir rūšiniais stogo pavadinimais. *Lietuvių kalbos atlase* (I 35) rašoma, kad kai kuriose Lietuvos vietose *doku* vadinamas skarda arba lentelėmis, o *strieku* – šiaudais dengtas stogas. Iš *Lietuvių kalbos žodyno* pavyzdžių matyti, kad *stogu* ir *dangčiu* taip pat vadinamas šiaudinis stogas, pvz.: *Stogas da šiaudinis, kiauras jau* Pb LKŽe. *Kūlių reikėjo stogui dengti*

Plšk LKŽe. *Šiaudų reikia dangčiam dengti* Ds LKŽe. Šiaudinio stogo rūšiniu pavadinimu eina lietuviškas terminas *striegtas* LKŽe – juo įvardijamas šiaudinis stogas, stiegtas varpomis žemyn. Kluono stogas turi atskirą pavadinimą – *apdanga* LKŽe.

Stogo dalys vadinamos dvidešimt keturiais terminais. Viršutinės stogo dalies pavadinimų grupę sudaro šešiolika sinoniminių lietuviškų terminų, pvz.: *antstogis* LKŽe, *bemblys* LKŽe, *čiukuras* LKŽe, *kaugas* LKŽe, *kraigas* LKŽe, DrskŽ 164, *Zanavž* I 751, *kurtinys* *Zanavž* I 816, *pasulabis* LKŽe, *statgalis* LKŽe, *stogviršis* LKŽe, *šelmuo* LKŽe, *viršustogė* LKŽe. Šios konstrukcijos pavadinimų grupėje nemažai yra metaforinių terminų – pagal užimamos vietos panašumą konstrukcija žymima gamtos reiškiniu, gyvūnų dalių ir buities daikto pavadinimais: *gūbrys* LKŽe, *ketera* LKŽe, *skiauteris* LKŽe, *šerys* LKŽe, *žirklė* LKŽe. Vincas Urbutis (1981: 74) yra rašęs, kad *ketera* yra suvokiama metaforiškai – stogo viršus tarsi lyginamas su gyvulio kūbriu, nugara.

Galinės dalys įvardijamos dviem slavizmais: ^x*čytas* (l. *szczyt*) „stogo galias, kaltas lentomis, skliautai, frontonas“ LKŽe, DrskŽ 54, ^x*labėkas* (sl.⁶) „trobesio galo nuolaidi trikampė stogo dalis“ LKŽe, LzŽ 138. Stogo kraštai žymimi keturiais sinonimais – trimis lietuviškais ir vienu slavišku: *bamblys* LKŽe, *zimblys* LKŽe, *zvimblė* LKŽe, ^x*pastriekis* (l. *podstrzesze*) LKŽe. Apatinės dalys įvardijamos dviem lietuviškais terminais: *paražė* „šiaudinio stogo apatinė dalis“ LKŽe, *pasterblys* „stogo žemutinė dalis iki susidūrimo su pastato siena“ LKŽe.

Tradicinių pastatų stogų konstrukcijos buvo trijų tipų: pėdinės, sijinės ir gegninės. Pėdinė yra seniausia ir anksčiausiai išnykusi konstrukcija (MS 2008: 19). Šios konstrukcijos laikomosios kartys laikosi ant gailinio ir pagegنینio sienų rąsto. Tokia konstrukcija būdinga rytų ir vidurio Lietuvai. Vėlesnė yra gegninė konstrukcija, joje laikomosios stogo kartys remiasi į sienų pagegنینį vainiką (LLA 1965: 50). Seniausią konstrukciją žymi lietuviškas terminas *pėdžia* „vertikalus ramstis senoviniame klojime stogui laikyti“ LKŽe. Daugiausia aptikta terminų, įvardijančių gegninės konstrukcijos elementus. Pagrindinė stogo laikomoji kartis vadinama aštuoniais terminais, iš kurių šeši yra lietuviški: *gegnė* LKŽe, KltŽ 71, KpŽ I 627, *Zanavž* I 420, *krakas* LKŽe, *kreklas* LKŽe, KltŽ 120, LzŽ 128, *krekva* LKŽe, *stiegis* LKŽe, vienas yra metaforinis – *ožys* LKŽe. Metafo-

⁶ *Labėkas, labokas* dar gali būti laikomi hibridais (Skardžius 1996: 126).

rinio įvardijimo pamatu laikytinas išorės panašumas, manytina, kad šis terminas yra atsiradęs iš rus. *козлы* LKŽe. Nelietuviškų terminų porą sudaro vienas germanizmas ir vienas hibridas: ^x*sparas* (vok. *Spar*, *Spare* Sabaliauskas 1990: 266) LKŽe, Zonavž III 136, *sparinis* (hibr., vok. *Spar*, *Spare* (Sabaliauskas 1990: 266) ir liet. *-inis*) Zonavž III 137. Gegnių pora vadinama dviem sinonimais – vienu lietuvišku ir vienu slavišku: *žagas* LKŽe, ^x*kazilas* (rus. *козлы*) LKŽe. Ant gegnių kalama kartis įvardijama dviem sinonimais – lietuvišku ir slavišku: *grebėstas* Kltž 80, KzRž I 250, LKŽe, Zonavž I 494, *lota* (l. *lata*, vok. *Latte*) LKŽe.

Dvylika terminų žymi gegnes jungiančius skersinius, didžioji jų dalis – lietuviški: *panta* „skersinis, jungiantis trobesio sparus, gegnes“ LKŽe, Zonavž II 329, *permėtis* „skersinė kartis, jungianti kreklus“ LKŽe, *skersinė* „skersinis“ LKŽe, *skersplautis* „skersinis, jungiantis gegnes, pantas“ LKŽe, *varža* „gegnes jungiantis rąstelis, skersinis, spyris“ LKŽe. Beveik trečdalis lietuviškų terminų yra metaforiniai – konstrukcijos sudedamoji dalis pagal funkcijos ar kitokį panašumą vadinama apdaro, pastato įtaisinio ir gyvūno dalies pavadinimais: *juosta* „skersinis, jungiantis gegnes“ LKŽe, Lzž 99, *laktelė* „gegnių (sparų) skersinis, juosta“ LKŽe, *vilkausis* „skersinė sija, jungianti gegnę su gegniniu sienoju, permėtė“ LKŽe. Taip pat šios dalys vadinamos ir trimis nelietuviškais terminais: ^x*kardielis* (l. *kardel*) „gegnių juosta, skersinis, kad stipriau gegnės laikytųsi“ LKŽe, ^x*bendelis* (vok. *Binder*) „medis, kuris sutvirtina gegnes, juosta“ LKŽe, ^x*antsparis* (hibr., liet. *ant-* ir vok. *Spar*, *Spare* Sabaliauskas 1990: 266) „gegnių skersinis, juosta“ Zonavž I 46. Hibridu ^x*kaziljuostė* (hibr., rus. *козлы* LKŽe ir liet. *juosta*) LKŽe žymimas gegnių skersinis. Stogo griaučiai vadinami lietuvišku terminu *grebėstas* LKŽe. Stogo vainikas metaforiškai žymimas pagal užimamos vietos panašumą į galvos apdarą – *kepurė* LKŽe. Tokia konstrukcija dar vadinama hibridu ^x*apičepas* (plg. l. *oczep*) LKŽe.

Tradicinių pastatų stogai dengti malksnomis, lentomis, stiegėmis, skarda, nendrėmis (pajūrio rajonuose), o daugiausiai – šiaudais: kūliais, trankniais. Šiaudai buvo klojami arba varpomis aukštyn (labiausiai paplitęs būdas), arba varpomis žemyn (pietų Lietuvoje) (LLA 1965: 51). Šiaudus, jų ryšulius įvardijančių terminų grupė yra didžiausia – ją sudaro šešiolika, daugiausia lietuviškų, terminų. Maži ryšuliai vadinami trimis sinonimiškais lietuviškais terminais: *bamblys* LKŽe, Zonavž I 108, *zimblys* LKŽe, *raišalas* LKŽe. Ilgi ryšuliai žymimi keturiais lietuviškais terminais: *ilginiai* „ištisi, nesulaužyti, nesumaigyti ruginiai šiaudai“ LKŽe, *kūlys* „didelis

ilginių šiaudų pėdas stogui dengti“ LKŽe, *kūlynė* „šiaudų kūlelis (ppr. iš trijų saujų) stogui dengti“ LKŽe, *motelė* „ilginių šiaudų kūlelis, vartojamas šiaudinio stogo pakraščiams dengti“ LKŽe. Gyvojoje kalboje *kūliu* taip pat vadinamas akmuo: *Kūliai įkaista [pirtyje], pilam [v]andenį, ka būtum garo, i prausamos su šiltu [v]andeniū* Gršl. *Neužteks kūlių padamentui* Tl LKŽe. Tačiau akmenis pavadinimas būdingas Žemaičiams ir manoma, kad tai yra kuršių kilmės žodis (Vitkauskas 1966: 163). Kraštotyrininkų darbuose rašoma, kad Žemaičiuose šiaudų ryšuliai vadinami *ilginiais* (LLA 1965: 51). Šiaudų ryšulio pakraščiams dengti pavadinimų grupę sudaro devyni sinonimai, iš jų septyni yra lietuviški, pvz.: *damblis* LKŽe, *dvikūlė* LKŽe, DrskŽ 81, *kūlaitis* LKŽe, *kūlelis* LKŽe, *kulikas* LKŽe, *pasterblys* LKŽe. Toks ryšulys vadinamas ir paukščio pavadinimu – *šarkiukai* LKŽe. Be to, įvardijamas vienu slavizmu ir vienu hibridu: *špyga* (brus. *figa*, l. *figa*, rus. *фуза*) LKŽe, **burčiukas* (hibr., vok. *Borte* LKŽe ir liet. *-iukas*) LKŽe.

Tradiciniuose pastatuose prie skersinių stogo karčių šiaudai buvo tvirtinami kartelėmis ir vytelėmis. Etnografų darbuose minimi keli kartelių pavadinimai, pvz.: *gniutelės*, *klotės*. Vytelės vadinamos *kliugelėmis* (LEB 235). Iš nagrinėjamų gyvosios kalbos šaltinių matyti, kad veržiamųjų kartelių pavadinimų grupę sudaro aštuoniolika sinoniminių terminų, iš jų trylika yra lietuviški: *klostė* LKŽe, *blakštas* LKŽe, *klotė* LKŽe, DūnŽ 142, *krekvėlė* LKŽe, *matarėlis* LKŽe, *prieraišas* LKŽe, *stoglazdė* LKŽe, *strieglazdė* LKŽe, *šatra* LKŽe, *šegždė* LKŽe, *verpstelė* LKŽe, *varža* LKŽe, *vija* LKŽe, DrskŽ 459. Veržiamosios kartelės ir lazdos dar vadinamos dviem latvizmais, vienu slavizmu ir dviem hibridais: *gniutelė* (la. *gñuta*, *gñutele*) LKŽe, *kniutė* (la. *gñuta*, *gñutele*) LKŽe, *lota* (l. *lata*, vok. *Latte*) LKŽe, KltŽ 153, KzRŽ I 466, ZanavŽ II 98, *kraiklotė* (hibr., liet. *kraikas* ir vok. *Latte* LKŽe) ZanavŽ I 751, *prielotė* (hibr., liet. *prie-* ir vok. *Latte* LKŽe) LKŽe. Vytelės, kuriomis pririšami šiaudai, įvardijamos dviem lietuviškais sinonimais: *prieraišas* LKŽe, *prievoja* LKŽe.

Šiaudų stogą tvirtinantys ir saugantys konstrukciniai elementai vadinami *slogsčiais*, *kryžiokais* (pietų Lietuvoje, Suvalkijoje, pajūrio rajonuose), *lėkiais* (visoje Lietuvoje) (LLA 1965: 51, 71). Iš tiriamų šaltinių matyti, kad tvirtinamuosius stogo elementus žymi septyniolika nevienodos kilmės terminų. Keturiolika terminų yra lietuviški, pvz.: *gegnė* „sluogtis ant šiaudinio stogo viršaus, žirglys“ LKŽe, *keginis* „žiogreliai ant stogo“ LKŽe, *kreigamedis* „sukryžiuotas pagalys ant stogo, kad vėjas kreigo nenuneštų“ LKŽe, *kreiglys* „stogo žirgelis“ LKŽe, *krekvos* „sukryžiuotos kartelės ant

šiaudinio stogo šelmens“ LKŽe, *lėkis* „dvi sukaltos kartelės, žargdinamos ant kraigo, kad vėjas nedraskytų, žirglis, žirgelis“ LKŽe, *slogstis* „dvi sukryžiuotos kartelės, prilaikančios stogo kraigą, žirglis, žirgelis“ LKŽe, *svarlas* „dvi sukaltos kartelės, žargdinamos ant šiaudinio stogo kraigo, kad vėjas jo nedraskytų“ LKŽe, *žaginėlis* „stogo sutvirtinimas žirgeliais“ LKŽe, *žarginys* „žirglis, kraigo žirgelis“ LKŽe. Apsauginė konstrukcija dar vadinama gyvūnų pavadinimais: *šarkiukai* „kryžmai sukalti pagaliai šiaudinio stogo gūbriui sutvirtinti“ LKŽe, *oželiai* „kryžmiški žiogreliai, kuriais prispaudžiamas kraigas, žirgeliai“ LKŽe, *kiškis* „stogo žirgelis, sukryžiuotos kartelės spaliams prilaikyti“ LKŽe, *žirgelis* „stogo galų pagražinimas“ LKŽe. Gyvūnų pavadinimai atsirado dėl elementų puošiamosios paskirties. Dažniausi puošimo motyvai – žirgų galvos, paukščiai. Iš paukščių motyvų dažniausia buvo gaidžio galva, ji būdinga Žemaičiams (LLA 1965: 74). Ta pati konstrukcija vadinama vienu slavizmu ir dviem germanizmais: **ragavikas* (l. dial. *rogownik*) „stogo šelmenį pritvirtinantis kryžiokas“ LKŽe, **gėvelis* (vok. dial. *Gevel*, vok. *Giebel*) „dvi sukaltos kartelės, kurios žargdinamos ant kraigo, kad vėjas nedraskytų, žirglis, žirgelis, žirglelis“ LKŽe, Zanavž I 443, **žėgliai* (vok. *Segel*) „dvi sukryžiuotos kartys, sutvirtinančios šelmenį, kraiklentės“ LKŽe.

Kitokias dangas įvardijančių terminų yra gerokai mažiau. Drožtinės stogo dengimo lentelės pavadinimų grupelę sudaro penki sinoniminiai terminai – du lietuviški, du slaviški ir vienas germaniškas: *lentelė* LKŽe, *skiedra* LKŽe, *gontas* (l. *gont*) LKŽe, Kpž I 703, Zanavž I 480, **dronyčia* (l. *dranica*) LKŽe, Drskž 73, **skindelis* (vok. *Schindel*) LKŽe. Molinė dengimo priemonė vadinama septyniais sinoniminiais terminais: vienu lietuvišku terminu, trimis slavizmais, vienas latvizmu, vienu germanizmu ir vienu hibridu: *stieglė* (plg. lie. *stiegti* Skardžius 1996: 77, la. *tēgula* Fraenkel 1962: 904) LKŽe, *čerpė* (plg. brus. *чэпан*) LKŽe, Dūnž 61, KzRž I 107, Kpž I 283–284, **dokauka* (l. *dachówka*) LKŽe, Kpž I 430, *koklis* (brus. *качля*, vok. *Kachel*) LKŽe, Kltž 116, *kėgelis* (plg. la. *ķeglis*) LKŽe, **dekpanė* (vok. *Dachpfanne*) LKŽe, *stogplytė* (hibr., liet. *stogas* ir brus. *пліта* LKŽe) LKŽe. Metalo plokštė įvardijama trimis sinoniminiais skoliniais – finišku, slavišku ir germanišku: *skarda* (fin. Fraenkel 1962: 797; Sabaliauskas 1990: 227) „geležies ar kitokio metalo lakštas“ LKŽe, Dūnž 326, Zanavž III 67, **blėka* (brus. *бляха*, l. *blacha* LKŽe, Smoczyński 2007: 63) LKŽe, Kltž 22, Lzž 37, Kpž I 201, Zanavž I 150, **blėta* (germ.) LKŽe. V. Urbučio teigimu, vakaruose pažįstamas tvirtapradės

priegaidės *bléta* yra germanizmas, betarpiškai atsiradęs iš vok. *Blatt*. Tvirtagalės priegaidės *blètà* (*blètàq*) ir *bléka* laikytini gauti per tarpininkus slavus (Urbutis 2009: 402).

Lentų ir plytų pavadinimai. Į įvairių konstrukcijų sudėtį įeinanti iš medžio išpjauta pailga plokštė vadinama trimis sinonimais – lietuvišku, slavišku ir germanišku: *lenta* LKŽe, DrskŽ 189, KltŽ 144, KzRŽ I 444, LzŽ 145, ZonavŽ II 54, *lota* (l. *lata*, vok. *Latte*) LKŽe, ^x*diele* (vok. *Diele*) LKŽe, ZonavŽ I 277. Rūšiniai terminai žymi lentas pagal paskirtį, pagaminimo ypatybes, dydį ir kokybę. Pagal paskirtį lentos dažniausiai įvardijamos lietuviškais terminais, pvz.: *anlubė* „lenta, kalama ties lubų lentų sudūrimu“ LKŽe, *antslenkstis* „ant slenkščio prikalama lenta“ LKŽe, *drablentė* „viršum pamato gulsčiai prikalta lenta, kad per pamatus vanduo nebėgtų“ LKŽe, *durstyklas* „lentgalys grindims“ LKŽe, *luba* „lubų lenta“ LKŽe, *pavartė* „lenta klojimo durų pažemėje“ LKŽe, DrskŽ 254, *pėra* (plg. la. *piere* Fraenkel 1962: 573) „viena iš lentų trobesiui apmušti iš lauko pusės“ LKŽe, *perlentė* „skersai einanti lenta“ LKŽe, *prieduris* „lenta, dengianti durų staktą“ LKŽe, *užlaidinys* „lenta, prikalta prie viršutinio vainiko (sienai nuo lietaus apsaugoti)“ LKŽe, *vėjalentė* „stogo gale prie lotų prikalta lenta, sauganti stogą nuo vėjo“ LKŽe, *vėtrinė* „prie lotų galų prikalama lenta, kad vėjas stogo neardytų“ LKŽe. Du terminai yra nelietuviški – vienas slaviškas ir vienas hibridinis: ^x*šaliauka* (l. *szalówka*) „lentelė namo sienoms apkalti“ LKŽe, DrskŽ 364, ^x*vėtrauka* (hibr., liet. *vėtra* ir sl. *-ovka*) „lenta, prikalama prie stogo galo, kad saugotų nuo vėjo“ LKŽe. Nuo rąsto krašto išpjauta lenta įvardijama šešiais nevienodos kilmės terminais: vienu lietuvišku, trimis slaviškais, vienu germanišku ir vienu hibridiniu: *šonlentė* LKŽe, ^x*tartyčia* (l. *tarcica*) LKŽe, ^x*apalka* (l. *opałka*) LKŽe, KpŽ I 45, *balanas* (brus. *болона* Fraenkel 1962: 31) LKŽe, ^x*švartė* (vok. dial. *schwarte*) LKŽe, ^x*pašvartė* (hibr., liet. *pa-* ir vok. dial. *schwarte* LKŽe) „pirmoji nuo rąsto nupjauta lenta, popentis“ LKŽe. Lietuvišku terminu *skerslentė* LKŽe vadinama iš susivijusio medžio išpjauta lenta. Plona lenta įvardijama dviem sinonimais – germanišku ir slavišku: *lystė* ZonavŽ II 85, ^x*dronyčia* (l. *dranica*) LKŽe, KltŽ 52. Stora lenta vadinama dviem sinoniminiais germanizmais: ^x*dilė* (vok. *Diele*) LKŽe, ^x*planka* (vok. dial. *planke*) LKŽe, o prasta lenta – lietuvišku terminu *lentpalaikė* DūnŽ 173.

Lentos dalys daugiausia įvardijamos nelietuviškais terminais, pvz.: *lentgalys* LKŽe, KzRŽ I 444, ZonavŽ II 54, ^x*plozas* (brus. *плаз*) „plokščioji

dalį, plokštumą (lentos)“ LKŽe, ^x*abzojus* (l. *obzoy* LKŽe) „neapipjautos lentos kraštas“ KzRŽ I 2, ^x*buomkantis* (vok. dial. *bōm*, vok. *Kante*) „apvalus lentos kraštas“ LKŽe. Lentos kraštas įvardijamas trimis sinonimais – dviem lietuviškais ir vienu germanišku: *briauna* LKŽe, KltŽ 25–26, *žambas* LKŽe, ^x*kanta* (vok. *Kante*) LKŽe, DrskŽ 137.

Lentų įlaidų, išdrožių, griovelų pavadinimų grupelę sudaro keturi nevienodos kilmės terminai: vienas lietuviškas, vienas slaviškas, vienas germaniškas ir vienas hibridinis: *spraudis* LKŽe, ^x*špuntas* (l. *szpunt*) LKŽe, ^x*gropa* (viduramžių vok. ž. *grope*) LKŽe, ^x*patelka* (hibr., liet. *patelė* ir sl. *-ka*) LKŽe.

Molio gaminys įvardijamas dviem slavizmais: *plyta* (brus. *plita*, l. *plyta* Fraenkel 1962: 625) LKŽe, DrskŽ 273, *Zanavž* II 440, ^x*cegla* (l. *cegla*) LKŽe. Statyboje naudojamos plytų atliekos vadinamos trimis sinoniminiais hibridiniais terminais: *plytgalys* (hibr., brus. *плита* ir liet. *galas*) LKŽe, *Zanavž* II 440, ^x*plytstukis* (hibr., brus. *плита* ir vok. dial. *stuk*, *stak*) LKŽe, *pusplytė* (hibr., liet. *pusė* ir brus. *плита*) LKŽe.

2. TERMINŲ DAUGIAREIKŠMIŠKUMAS IR HOMONIMIJA

Mažu reikšmių griežtumu ir vaizdingumu pasižyminčiai statybos liaudies terminijai būdingas daugiareikšmiškumas. Daugiareikšmiškumą galėjo lemti specialiųjų sąvokų ribų neapibrėžtumas, reikšmių raida, įvardijimo perkėlimas pagal tam tikras asociacijas. Šios srities terminijoje yra įvairialypiais ryšiais susijusių daugiareikšmių terminų: artimas sąvokas įvardijančių, priklausymo, paskirties ir sudėties skiriamųjų požymių turinčių terminų ar asociaciniais ir metaforiniais ryšiais susijusių terminų, neaiškias reikšmių sąsajas turinčių terminų (plačiau žr. Stunžinas 2009: 68–92). Skirtingų mikrosistemų terminų daugiareikšmiškumas gali skirtis. Pavyzdžiui, ūkinių pastatų terminijos mikrosistemoje daugiareikšmiai terminai dažniausiai įvardija artimas paskirties skirtybių turinčias sąvokas (plačiau žr. Stunžinas 2012: 184–198). Gyvenamojo namo ir jo dalių terminijoje daugiareikšmiai terminai gali žymėti artimas paskirties skiriamųjų požymių turinčias sąvokas arba skirtingų kategorijų paskirties bendrybių turinčias sąvokas (plačiau žr. Stunžinas 2009: 68–92).

Apie penktadalį konstrukcijas ir jų sudedamąsias dalis žyminčių terminų turi tą pačią išraišką ir skirtingą reikšmę – aštuoniasdešimt keturi terminai sudaro trisdešimt septynias daugiareikšmių ar homoniminių terminų eilutes. Daugiausia tai daugiareikšmiai terminai, įvardijantys skirtingas

toje pačioje vietoje esančias arba panašią vietą užimančias konstrukcijas, konstrukcijas ir konstrukcijų sudedamąsias dalis ar skirtingas šalia esančias sudedamąsias konstrukcijų dalis (16 eilučių), pvz.: **balanka* „lango rėmai“ LKŽe, KpŽ I 139 – **balanka* „lango stiklas“ LKŽe, *bamblys* „šiaudinio stogo kraštas“ LKŽe – *bamblys* „mažas šiaudų kūlelis, dedamas ant stogo“ LKŽe, ZanavŽ I 108, *gegnė* „stogo krekas“ LKŽe, KltŽ 71, KpŽ I 627, ZanavŽ I 420 – *gegnė* „sluogtis ant šiaudinio stogo viršaus, žirglys“ LKŽe, *grebėstas* „stogo griaučiai“ LKŽe – *grebėstas* „ant gegnių kalama kartis“ KltŽ 80, KzRŽ I 250, LKŽe, ZanavŽ I 494, **langinyčia* „langinės“ DrskŽ 184, KltŽ 137 – **langinyčia* „palangė“ LKŽe, *pamatas* „apatinė statinio dalis, į kurią remiasi visas statinys“ LKŽe, LKA I 35 – *pamatas* „pašalys, iš lauko pusės pagal sieną (ar akmenų, mūro pamatą) supilta žemė“ LKA I 35, *pasterblys* „stogo žemutinė dalis iki susidūrimo su pastato siena“ LKŽe – *pasterblys* „kūlelis, rišamas ant žemutinės lotos“ LKŽe, *prieraišas* „kartelė stogo šiaudams prispausti“ LKŽe – *prieraišas* „vytelė šiaudams prie lotos pririšti“ LKŽe, *šarkiukai* „kryžmai sukalti pagaliai šiaudinio stogo gūbriui sutvirtinti“ LKŽe – *šarkiukai* „susukti šiaudų kūleliai, vartojami pradedant dengti stogą“ LKŽe, *varčia* „durų stakta“ LKŽe – *varčia* „kluono durys“ LKŽe, **viškos* „klėties skliautai“ LKŽe, LKA I 49 – **viškos* „daržinės lubos“ LKŽe. Šiais atvejais bendras daugiareikšmių terminų požymis yra užimama vieta.

Dalis daugiareikšmių terminų įvardija artimas sąvokas ir žymi skirtingų vietų, skirtingos sudėties ar skirtingos paskirties konstrukcijas ar konstrukcijų sudedamąsias dalis (11 eilučių), pvz.: **dronyčia* „plona lentelė stogui dengti“ LKŽe, DrskŽ 73 – **dronyčia* „plona lenta“ LKŽe, KltŽ 52, **lubavonia* „gyvenamojo namo lubos“ LKA I 36 – **lubavonia* „klojimo lubos“ LKA I 48, *prielangis* „lenta, dengianti langų staktą“ LKŽe – *prielangis* „palangė“ LKŽe, **stalevonia* „gyvenamojo namo lubos“ LKA I 36, LKŽe – **stalevonia* „klojimo lubos“ LKA I 49, LKŽe, **šlengė* „lango rėmas“ LKŽe – **šlengė* „durų rėmas“ LKŽe, *užlangė* „lentynėlė viršuje lango“ LKŽe – *užlangė* „palangė lauko pusėje“ LKŽe, *užlelės* „kluono lubos“ LKA I 48 – *užlelės* „kluono priestato lubos“ LKA I 48, *vyriai* „medinis varstymo įtaisas“ LKA I 55 – *vyriai* „metalinis varstymo įtaisas“ LKA I 55.

Kai kurie daugiareikšmiai terminai žymi giminines ir rūšines sąvokas (7 eilutės), pvz.: *dangtis* „stogas“ LKŽe, LKA I 35 – *dangtis* „šiaudinis stogas“ LKŽe, LKA I 35, **grėdai* „klojimo lubos“ LKA I 49 – **grėdai* „iš lentų padarytos klojimo lubos“ LKA I 49, *lubos* „patalpos danga“ LKŽe,

LKA I 36, DūnŽ 181, DrskŽ 197, KzRŽ I 467, KltŽ 154, LzŽ 151, ZonavŽ II 99 – *lubos* „gyvenamojo namo lubos“ LKŽe, LKA I 36, DūnŽ 181, KzRŽ I 467, KltŽ 154, LzŽ 151, ZonavŽ II 99 – *lubos* „kluono lubos“ LKA I 48, *stogas* „stogas“ LKŽe, LKA I 34, ZonavŽ III 182 – *stogas* „šiaurinis stogas“ LKŽe, LKA I 34, ZonavŽ III 182, *vartai* „durys“ LKŽe – *vartai* „didelės suveriamos durys“ LKŽe. Kai kurie terminai yra susiję visumos ir dalies santykiu ir įvardija konstrukciją ir jos dalį (2 eilutės): *gegninis* „viršutinis rąstų vainikas“ LKŽe – *gegninis* „viršutinis sienos rąstas (sienojas), ant kurio statomos gegnės“ LKŽe, KpŽ I 627, *stakta* „rėmai durims“ LKŽe – *stakta* „viršutinė staktos dalis“ LKŽe.

Homonimų porą sudaro skirtingos kilmės terminai – lietuviškas *grindys* „lentų klojinys“ LKA I 37, KzRŽ I 255, KpŽ I 742, ZonavŽ I 507 ir latviškas *grindys* (la. dial. *grīda* „lubos“) „gyvenamojo namo lubos“ LKA I 36.

IŠVADOS

1. Gyvosios kalbos šaltiniuose yra daug tradicinių pastatų konstrukcijas ir jų sudedamąsias dalis žyminčių liaudies terminų. 422 terminai įvardija per 200 tradicinių pastatų konstrukcijų ir jų dalių. Daugiausia yra stogo ir jo dalių (32 %), sienų ir jų dalių (20 %) pavadinimų, šiek tiek mažiau yra duris, langus ir jų dalis (11 % ir 9,5 %), patalpų dangas (9,5 %) bei lentas (9,5 %) įvardijančių terminų. Nedaug terminų žymi grindis (4,7 %), pamatus ir jų priklausinius (2,4 %) ar plytas (1,4 % visų terminų).

2. Tradicinių pastatų konstrukcijų ir jų dalių terminija yra lietuviška – lietuviški vienažodžiai ir sudėtiniai terminai sudaro beveik du trečdalius (63 %) visų terminų. Svetimos kilmės terminų yra daugiau nei ketvirtadalis (28,9 %), hibridinių ir mišrios sudėties terminų – mažiau nei dešimtadalis (8,1 %). Skolinių grupėje vyrauja slavizmai – jie sudaro daugiau nei du trečdalius (70 %) visų skolinių. Germanizmų yra per penktadalį (21 %), latvizmų yra mažiau nei dešimtadalis (9 %).

3. Beveik trečdalis (30 %) konstrukcijų ir jų dalių yra įvardijamos keliais terminais. Dažniausiai sąvokos žymimos ilgomis sinonimų eilutėmis – penkių narių ir ilgesnės eilutės sudaro daugiau nei trečdalį (37 %) visų sinonimų eilučių. Dvinarės sinonimų eilutės sudaro mažiau nei trečdalį (30 %), trinarės – ketvirtadalį (24 %), keturnarės – dvyliką dalį (8 %) visų sinonimų eilučių. Didžiausios yra veržiamųjų kartelių (18) ir stogo

viršutinės dalies pavadinimų (16 sinonimų) grupės. Pagal kilmę vyrauja sinonimų eilutės su nevienodos kilmės terminais (90 %).

4. Pastatų konstrukcijų ir jų dalių terminijos hierarchinė struktūra nesudėtinga. Dažniausiai terminai sudaro dviejų lygmenų hierarchiją, tik nedidelė sąvokų dalis įvardijama trijų lygmenų terminais. Rūšiniai terminais eina trečdalis (31 %) nagrinėjamų terminų. Jie sąvokas dažniausiai pavadina pagal priklausymą (34 %), paskirtį (25 %) arba vietą (18 %), gerokai rečiau – pagal struktūros ypatumus (11 %), dydį (7%) ar kokybę (4 %).

5. Kai kurie terminai (3 %) pavadina sąvokas pagal tam tikras asociacijas. Metaforiškai konstrukcijos ir jų dalys įvardijamos gyvūnų, jų dalių, buities daiktų, žmogaus kūno dalių ir gamtos daiktų pavadinimais. Metoniminiai terminai sąvokas pavadina pagal sudaromąją medžiagą.

6. Penktadalis (19 %) terminų turi tą pačią išraišką ir skirtingą reikšmę. Daugiausia tai daugiareikšmiai terminai, žymintys skirtingas panašią vietą užimančias konstrukcijas ir (arba) jų sudedamąsias dalis, arba artimas sąvokas įvardijantys terminai, žymintys skirtingų vietų, skirtingos sudėties ar skirtingos paskirties konstrukcijas ar jų sudedamąsias dalis. Rečiau daugiareikšmiai terminai įvardija giminines ir rūšines sąvokas ar pavadina konstrukciją ir jos dalį. Homonimų porą sudaro tą pačią išraišką turintys skirtingos kilmės terminai.

ŠALTINIAI

- DrskŽ – *Druskininkų tarmės žodynas*. Sud. G. Naktinienė, A. Paulauskienė, V. Vitkauskas, Vilnius: Mokslas, 1988.
- DūnŽ – V. Vitkauskas. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1976.
- KltŽ – A. Vilutytė. *Kaltanėnų šnektos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- KzRŽ I – A. Pupkis. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas A–M*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- KpŽ I – K. Vosilytė. *Kupiškėnų žodynas A–H*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007.
- LzŽ – J. Petrauskas, A. Vidugiris. *Lazūnų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.
- LKA I – *Lietuvių kalbos atlasas 1. Leksika*. Red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslas, 1977.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas (I–XX, 1941–2002)*, elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.
- ZanavŽ I–III – *Zanavykų šnektos žodynas 1. A–K, 2. L–R, 3. S–Ž*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas, 2003–2006.

LITERATŪRA

- Fraenkel E. 1955–1962: *Litauisches etymologisches Wörterbuch I–II*, Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- LEB – *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964.
- LLA 1965: *Lietuvių liaudies architektūra 1. Kaimo gyvenvietės ir gyvenamieji namai*, Vilnius: Mintis.
- MS 2008: *Medinė statyba: jaukių namų žinynas*, Kaunas: UAB „Dangus“.
- Sabaliauskas A. 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.

- Skardžius Pr. 1996: *Rinktiniai raštai 1*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Smoczyński W. 2007: *Lietuvių kalbos etimologinis žodynas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Stunžinas R. 2008: Variantiniai statybos liaudies terminai *Lietuvių kalbos žodyne*. – *Terminologija* 15, 111–130.
- Stunžinas R. 2009: Daugiareikšmiai ir homoniminiai statybos liaudies terminai. – *Terminologija* 16, 68–92.
- Stunžinas R. 2010: Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių liaudies terminijos sinonimija. – *Terminologija* 17, 130–142.
- Stunžinas R. 2011: Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių rūšiniai liaudies terminai. – *Terminologija* 18, 142–153.
- Stunžinas R. 2011: *Statybos liaudies terminai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Stunžinas R. 2012: Ūkinių pastatų liaudies terminija. – *Terminologija* 19, 184–198.
- Urbutis V. 1981: *Baltų etimologijos etiudai*, Vilnius: Mokslo.
- Urbutis V. 2009: *Baltų etimologijos etiudai 2*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vitkauskas V. 1966: Apie kai kurių žemaitiškų žodžių vartojimą. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 155–168.
- VLE II 2002: *Visuotinė lietuvių enciklopedija 2*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Клепикова Г. П. 1974: *Славянская пастушеская терминология*, Москва: Наука.

FOLK TERMINOLOGY OF BUILDING CONSTRUCTIONS AND THEIR PARTS

The article deals with folk terminology of constructions and their parts of traditional Lithuanian buildings in respect of concepts, origin and semantic relations: synonymy, polysemy and hierarchy. The researched terms are taken from various lexicographical sources of Lithuanian folk terminology.

There are 422 terms in the researched sources which name about 200 different constructions and their parts. The majority of terms name roof and wall constructions and their parts, for example *dangtis* (roof), *kraigas* (ridge), *gegnė* (rafter), *siena* (wall), *sienojas* (log), *pamatinis* (main log). A smaller part of the terms name door and window constructions and their parts, room coverings and planks, for example *durys* (door), *stakta* (door frame), *langas* (window), *apylangės* (window frame), *lubos* (ceiling), *juodlubės* (sound boarding), *lenta* (plank), *špuntas* (rebate). A few terms name flooring, foundation, foundation parts and bricks, for example *grindys* (floor), *pamūra* (foundation), *papamatis* (foundation stones), *plyta* (brick).

The majority of terms are of Lithuanian origin (63%), for example *asla* (dirt floor), *pamatas* (foundation), *užlos* (ceiling). Slavic, Germanic and Latvian borrowings make up more than one quarter (28.9%), hybrids and terms with mixed composition – less than one tenth (8.1%), for example *dokas* (Pol. *dach*) ‘roof’, *švelys* (Germ. *Schwelle*) ‘lower balk’, *stūrys* (Latv. *stūris*); *pamūra* (Lith. *pa-* and Sl. *mur*) ‘foundation’, *molinė* (Lith.) *padlaga* (Sl. *podłoga*, Belar. *надлога*) ‘dirt floor’.

Less than one third (30%) of the researched constructions and their parts are named using more than one term. Lines of synonyms naming constructions are rather long and they consist of synonyms of different origin. Groups of names for laths and roof tops are the largest – they consist of 18 and 16 terms.

Terms naming constructions have a simple hierarchy. Usually terms make a two-level hierarchy and only a few terms make a three level hierarchy. One third of terms can be viewed as specific terms. Such terms name constructions and their parts of different dependence, purpose or place, for example *pamatas* ‘foundation’, *podmūrauka* ‘masonry foundation’.

One fifth of terms are polysemous. Most often polysemous terms name different constructions or parts of constructions of the same place, for example *balanka* ‘window frame’ – ‘window glass’, *grebėstas* ‘roof frame’ – ‘rafter lath’. Other terms name generic and specific concepts or name construction and part of it, for instance *dangtis* ‘roof’ – ‘straw roof’, *stakta* ‘door frame’ – ‘top of door frame’. Pairs of homonyms consist of terms of different origin – Lithuanian *grindys* ‘floor’ and Latvian *grindys* (from Latvian *grīda* ‘ceiling’) ‘ceiling’.

Gauta 2013-10-04

Robertas Stunžinas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas robertasst@lki.lt

*Pastabos, svarstymai,
siūlymai*

Terminas prie termino. IX

JONAS KLIMAVIČIUS

*Ilsisi seni laukų padargai:
arklas, dalgis, rankos ir akėčios*

Justinas Marcinkevičius

PADARGAS: SINONIMAI IR TEMINIZACIJA

Padargas ir jo gausūs sinonimai įvairiomis reikšmėmis plačiai pasklidę gyvojoje kalboje. Jų arealinę padėtį papildo senųjų raštų (ir žodynų) duomenys. Daugumos jų motyvacija aiški, kai kurių net panaši. Etimologinio aiškinimo reikia mažai. Kitas jų motyvacijos panašumas – jos nedistinktyvumas, o to lemtas ir gyvajai kalbai gana būdingas nepakankamas reikšmių diferencijuotumas. Naujuose raštuose prasidėjusi šiokia tokia bendrinės kalbos leksikos semantinė diferenciacija šioje mikrosistemoje irgi vyko, bet vangiai ir trūktinai, o ją lydėjusi reikšmių metaforizacija skirtybės vėl kiek niveliaavo. Sinonimų ir norminamasis žodynas mažokai čia prisidėjo. Tik gana vėlyva terminizacija, nors ne visai pasibaigusi ir ne be prieštaringumų, teigiamai paveikė ir bendrinę vartoseną.

1. Nagingasis (įnagus) žmogus – vaizdingai, o ne terminiškai (ne *homo faber*) tariant – tik paėmė į *nagus*, į *ranką* (: *rinkti* „imti“; nors seniai yra ir kita etimologija) kokį *panagų*, *parankų* gamtos daiktą (akmenį, kaulą, kiaukutą, medžio šaką ar strypą) – *įnagį* ar *įrankį* (rinkybos, žvejybos, medžioklės, kovos, darbo, žaidimo ar muzikos). Iš prigimties juodu turbūt visiški, nors kilme gal įvairialaikiai ar ir įvairiaviečiai sinonimai.

Įnagis 1. (ir *įnagė*) LKŽ IV 1957 – „daiktas, kuriuo kas nors daroma; įrankis, instrumentas; ginklas“. Bet jau gyvojoje kalboje iš reikalo – pirmiausia tai, kuo kas daroma, o ne dirbama – lazda, vėzdas, bruikštas, brūkllys, rykštė, botagas, rimbais,... Tačiau: *Ir meistras be įnagio durnas* (– kvailas) Karklėnai. *Mano visi įnagiai atšipę* Skriaudžiai.

Įrankis 1. (ir *įrankė*) nepasirūpinta net apibrėžti – aiškinama visai ydingai, t. y. sinonimais „įnagis, prietaisas, instrumentas, padargas“. Nors ir – nuo šunų...

Aiškinimo ydos nevengta ir norminiame DŽ₁ 1954: *įnagis* 1. „įrankis, padargas, instrumentas“ (2. šnek. „botagas, rimbas“), *įrankis* 1. – kiek geriau – „įnagis, prietaisas, su kuriuo kas dirbama“, bet DŽ₂ 1972 – dar prasčiau: „prietaisas, su kuriuo dirbama (paprastai rankomis); įnagis“; vos geriau SinŽ 1980 – *įrankis* 1. „prietaisas, kuriuo kas dirbama“ (nors *prietaisas* ten yra kitos sinonimų eilės dominantė!..). Trūksta tikslumo ir DŽ₃ 1993: *įnagis* – 1. „paprastas įrankis“; o *įrankis* – „darbo priemonė (ppr. imama į rankas)“. Nors jau prieš 40 metų būta ir specialių norminamųjų pastabų (Grinaveckienė 1972: 43; Klimavičius 1973: 25–26), ir DŽe 2006 *įnagis* – be pažymos *tarm.* – 1. „paprastas įrankis“ [2. „mušamas daiktas (...)“]. Spauldoje, klestint metaforizacijos pastangoms (beveik lenktyinėms), *įnagis* tampa ir nepaprastu įrankiu: *Parkeris ir paprastutis peiliukas tapo jo svarbiausiais kūrybos įnagiais* MkslL 2006 5 14. O *įrankis* 2. prk. „priemonė kuriam nors tikslui pasiekti“ tikrai per siaurai – pasenusiai! – suprasta – tai jau ir „įvairiausiam darbui, veiksmui, veiklai atlikti“: *SNO – tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo įrankis* T 1975 217 3; *politikos įrankiai* Vd 2004 19 22, *menas suvoktas kaip įrankis* NŽA 2010 7–8 276, *valtis – mano darbo įrankis* Sav su TV 2012 39 18, *balsas – mano darbo įrankis* Sav su TV 2012 3 21, *jo darbo įrankis – kūnas* IQ 2011 4 118. Ar čia tiesioginė reikšmė, ar metafora: *Kompiuteris nebėra izoliuotas įrankis* Vd 2005 43 19.

1895 m. Vincas Pietaris atsiminimuose mini *žaislinius įrankius: Iš žaislinių įrankių Gudeliuose Žiūriuose vartojo kankles, retuką (– rėtuką) (būgnelį – būbnelį), vamzdį su ragučiu* V. PietRR 1973 417. K. Būga yra bandęs vartoti *pučiamas muzikos įnagis*, o A. Sabaliauskas–Žalia Rūta – *muzikos įrankis* (liaudies). Tačiau jau K. Sirvydo žodyne yra *muzikų ir giesminyčių instrumentas*. STŽŽ 1923 *instrumentas* aiškinamas (vargu ar keičiamas) – *įrankis*. TŽŽ 1936 panašiai: *instrumentas – įrankis, priemonė ir instrumentinis plienas*. Įsigalėjo *muzikinis* ir *medicininis (chirurginis ir kt.) instrumentas*. LKŽ IV 1957 *instrumentas* 1. „įrankis, pabūklas“ nurodomas ir iš M. Daukšos, S. Vaišnoro raštų. DŽ₂ 1972 *instrumentas* 1. „darbo įrankis“: *chirurginis, kalvystės i.* PolŽ 1984 *инструмент* – tik *įrankis*. DŽ₃ 1993 *instrumentas* 1. „darbo įrankis“, bet tik *chirurginis*, DŽe 2006 – *chirurgo*. Grožio salonams gražiau (ir saloniškiau) ne *įrankiai*, o prašmatnūs *instrumentai* Sav su TV 2009 11 10. Iš dabartinės spaudos vartosenos pirmiausia reikia nurodyti neteikiamą ir neteiktiną *instrumento* vartojimą įrankio reikšme: *staliaus instrumentai* Vd 2007 35 16 (pasirašęs: būsimasis

Lietuvos prezidentas – Harvardo un-to studentas Gintaras Gavėnas!), *dizainerio instrumentai: teptukas, pieštukas, kampainis ir pan.* Vd 2005 35 47, *vaikai pratinasi dirbti su instrumentais* KV 1988 20 14. *Stalo įrankių trio* apibūdinamas muzikiškai – *instrumentinis ansamblis* Sav su TV 2007 36 20. Reklama pila: *medžio apdirbimo ir elektros montavimo instrumentai*. Tarp-tautiniai prašmatnuoliai rašo: *budelio darbo instrumentai* LA 1992 56 2, *rūkymo instrumentas* Vd 2006 26 23. Net poetas: *Pasibaigė kovos / Ir baisios, ir šventos. / Ir kirvis prie lovos – / Tiktai instrumentas / Ar karstui sukalti, / Ar vygei išskobti* LA 1992 27 14. Apie skulptorių – nepaprastai: *Geriausias instrumentas – rankos* KV 1983 51 7. Poetui čia – ir rankai, ir galvai – dar užteko įrankio: *Mano ranka, koks geras įrankis tu man esi! / - - - mano didysis įrankis, manoji galva, <...>* J. RainL 1975 178. O rašytojo instrumentai – *mentaliniai* Vd 2005 41 56. Ir moters grožis vis labiau pabrėžiamas kaip instrumentas Sav su TV 2006 9 18.

Nemaža grupė instrumentų ypač padažnėjusi: *dujų vamzdys – normalus politinis instrumentas* Vd 2006 13 3, *vekselis yra ypač geras instrumentas apyvartinėms lėšoms finansuoti* Vd 2005 39 37, *internetu ryšys yra nuostabus instrumentas* NŽA 2005 9 418; *pensijų kaupimo instrumentai* LTV 2007-08-10, *teisiniai bei instituciniai instrumentai* NŽA 2007 8–9 419. Tai – pati tikriausia priemonė, plg. *instrument – 3. prk. priemonė, būdas* PONS. ALKŽ 2004. Kodėl užuot sakius paprastai ir aiškiai – *versti priemone* imamasi *instrumentalizuoti*, nors paskui persakoma lietuviškai: *Amor concupiscentiae instrumentalizuoja kitą: kitas tampa mano dalimi, kito gėrį nusavinu sau, paversdamas jį priemone savo gėriui* NŽA 2007 11–12 555. Natūraliausia instrumento metaforizacija yra muzikinė, pvz.: *Žmonės, einantys vadovaujamas pareigas, <...>, gali realizuoti vien tai, kas glūdi epochos mąstyme. Instrumentas, kuriuo jie turi groti, yra pagamintas ne jų – jie tik pasodinami prie jo. Taip pat ir kūrinį, <...>, parašo ne jie – jiems pateikiamos tik gaidos* A. ŠveicK ir E 1989 81. Labai nenatūrali: *Žmogui padėti išlipti iš elgesio skurdo nėra kitų instrumentų, <...>* Vd 2004 41 24. Visai keistas instrumento kergimas su mechanizmu: *Puikus pavyzdys galėtų būti Europos Sąjunga. Tai turėjo būti vieta, į kurią visi sunėša geriausius savo instrumentus ir sukuria tobulą mechanizmą. S. Rouvillois nuomone, kol kas turime tik sunkiai valdomą griozdišką instrumentų krūvą, o ne darniai funkcionuojantį mechanizmą* Vd 2004 22 19. Tiesiog stebiesi kalbiniu bukumu, kai redaktorius bara tikrai nuovokų vertėją, vok. *Instrumentarium* išvertusį

priemonės: „Vertimas praranda <...> instrumentus, kuriais galima užčiuopti, ką autorius daro atkurdamas chronotopą“ NŽA 2013 4 300.

Be tarptautinio *instrumento* yra ir svetimybė – muzikos *stramentas* LKŽ XIII 1984 ir *štrementas* LKŽ XV 1991, *strùmeñtas* „įrankis“ LKŽ XIII 1984. Tai iš svetimkalbių dvarų – kaip ir ūkio *ventoris* „inventorius“ LKT 1970 328 (Suginčiai).

Sumanusis žmogus (*tarsi homo habilis*) jau pats *apdirbo, perdirbo*, t. y. (*pasi*)*darė(si)*. Tai jo – *pa d a r g a (s)* (: *padaryti* Skardžius 1943: 102; Sabaliauskas 1990: 207) 1. „įrankis, prietaisas, įrengimas (ppr. vartojamas žemės ūkio darbams ar namų ūkyje)“ LKŽ IX 1973. Žinomas jau iš Jono Bretkūno, Mikalojaus Daukšos, būdingiausias žemaičiams. Yra ir kuopinės reikšmės: *Mediga ant padargo ratų, žambių, stalų, šlėdžių* (– šlajų), *kubily, lovy, krosnių, šėpų* (– spintų) A. Juškos žodynas. Čia matomą reikšmės platumą dar didina kiti šaltiniai, pvz.: *Su kitais padargais apsieit nemoku, ale* (– bet) *kirvoj papratęs vartot* K. Jurkšaičio pasakos. *Padargas* 3. „spąstų dirginamoji lentelė“ (Biržai, Kupiškis), be abejo, yra ne polisemija, o homonimas (: *padirg(in)ti*). Neretas ir žemaičių variantas *pādārga*, o *padargas* yra priesagos *-gas* vienintelis vedinys, nors tarp gausesnių *-ga* vedinių *padarga* vienintelis gramatinės įnagio reikšmės, kiti – veiksmo pavadinimai (LKG I 1965: § 451; ir *padargas*, ir *padarga Daiktavardžių darybos* apraše aplenkta).

Aukštaičiams būdingesnis *pa d a r a s* 4.: *Padarai ūkio: žagrė, akėčios, kirvois, spragilas* A. Juškos žodynas. Vartojamas ir kuopine reikšme: *Menkas gaspadorius* (– šeimininkas), *kad padaras visas ruduva* (– ruduo) *an kiemo lydinas* Rodūnia. *Jis turėjo daugel gražaus rūbo ir padaro* V. Krėvė.

Žemaičių, lietuvininkų, vakarinės dalies aukštaičių yra dar ir *p ā d a r ū n ė*: *Padarynių medis* J. Brodovskio žodynas. Ji ir kuopinė. *Ir gyvulius, ir padarynę – viską atidaviau* Ramygala. Čia atsiskleidžia jos reikšmės platumas: *Rudenį ir žiemą stotkus* (– rakandus), *arba baldus, ir kitą namų padarynę, beje: žambius, ekėtes* <...> *laikė* S. Daukantas.

Dar retesnis *pa d a r i n y s* 2: *Jo jauja pilna visokių padarinių prigrūsta* Šiauliai.

Reta ir sinkopinė *p ā d a r n ė* (Šeduva, Panevėžio r. Smilgiai).

Darybinių sinonimų perteklius toje pačioje tarmėje ar net šnektoje reiškiasi jų gretiminiu vartojimu: *Visi ūkio padargai ir padarynę ugny supleškėjo* Grūžiai. *Kiekviename atsiėjime rastum sau tenai reikalingą padargai ir padarynei medžiagą* S. Daukantas.

Atsiskyrusi vak. dz. reikšmė – *padaras* 5. ir Radviliškio *padarynė* 3. – „pakinktai“; nors žem. ²*padargai* „pakinktai“ iš *padargo* straipsnio išskirti.

Pietinių vak. aukšt. būdvardis *padarinis* „tinkamas padarynei, padargams daryti“; bet iliustracija liudija tik *padarinius* (pršng. *malkiniam*) *medžius* Igliauka (*padarginiai medžiai* nurodyti tik iš J. A. Pabrėžos raštų). Tai liudija ir daiktavardžiai: *Medžio meistras dirba padargus: vežimus, važius* A. Juškos žodynas. *Gana turėjusys medžio padargoms ir šilumai* M. Valančius. Kaip *medžiaga* (: *medis, medžias*) išplito ir audeklams, ir geležims, taip ir *padargo* (su variantais) reikšmės apimtis plėtėsi. Jau senuosiuose baroko raštuose esama didelių metaforų: *Padargus jų mirties nuog akių atima* M. Daukša. *Yra vergais ir padargais* (priemone, tarpininkais) *velnio* S. Vaišnoras. Lyg šventųjų raštų tąsa: *Eina iš namų būrių būriai žmonių su visais bažnyčios padarais (vėliavomis, žibintais ir t. t.) su visa iškilme Žemaitė*. Taip ir senovės karyboje: *Žirgai, ginklai, karės padarga ir vežimai – vis teko lietuviams į nagą* S. Daukantas. *Albertas, paėmęs pilės griuamosias padarynes, traukia į pilę* S. Daukantas. <...> *nežymiai gadino taranus, ardė mašinas ir tik laukė kad jos priedangoje galėtų išvežti iš miesto armotas, gurguoles ir sumesti Nerin sugadintus padargus* A. VienR III 1986 322 (*Kryžkelės*). Siekia net pirmųjų žmogaus gyvenimą: <...> *neolito periode <...> žmogus akmeniniais padargais šelpėsi* LT II 4 1919 511–512 (J. Basanavičius). Galop pasigaunama ir naujovės pramonei: *Ūkio padariniai vis pabriku daryti, pritaikyti priegerinio apdirbimo žemės Varpas* (1895). *Triebwerk – etwa varoma padarynė, mašynė* K II. *Automat – padarynė, iš savęs einanti* K I.

Bendrinėje kalboje jau net įsigalėjus variantui *padargas* jo reikšmės apimtis aiškių ribų nelabai turi. Kartais rupiau ar smulčiau nusakomos sritys: *A. Kaminsko poezija sukiojasi tarp žemės ūkio ir namų apyvokos padargų* L ir M 1981 37 4. <...> *arimui, sėjai, malimui, kepimui reikalinga daugybė įvairiausių padargų* LP 1981 74 2. Iš tikrųjų: *Girnos, kaip ir kiti padargai, <...> T 1983 123 4*. Bet kuris būtų *kepimo padargas* – krosnis, viryklė ar keptuvė? Visiško aiškumo stoką rodo ir prieduras *ir kiti: kalė noragus, peilius, kaltus, pjautuvus, dalgius, kirvius, įvairius kablius ir kitus buitinius padargus* P. TarasPab 1972 25. *Ratuose matei skrynių, geležinius vilkų ir lapių spąstus, katilų, o katile dvi qžuolines lėkštes, kaušą, septynis šaukštus ir kitus virimo meno padargus* A. KivSBr 1968 96. Ar čia išvardyti įrankiai (išskyrus kablius) yra *padargai*?! Kodėl čia skirtingiausi daiktai apibūdinti kaip *padargai*:

Parduodu fikusą, garažą, pianiną, vaikišką vežimėlį ir kitus šeimos padargus ŠlKal 1975 20. Pasakų senovės tyrinėtojas irgi bent kiek stebina apyčiuopa šio žodžio reikšme: *Kodėl šis laivas yra ant ratų? Žinant vežimo ir laivo paskirtį, šie padargai nedera* V. J. BagdKGPas 1992 162. *Padargas* darosi pasimėgęs ir padažnėjęs žodis, neretai su humoro, ironijos šėšėliu: *Taigi – teatras <...> – vienas pasaulio apgavystės drabužėlių. Gerai, jeigu bent šalikėlis, tačiau gali būti ir bikini (...) iki pat neišvengiamų higienos padargų* L ir M 1990 42 6. „*Jeigu vagis mes baudžiame kartuvėmis, plėšikus ešafotu, o eretikus laužu, tai ar ne geriau būtų mums su visais tais bau smių padargais užgriūti ir šituos pražūties kūrėjus <...>*“ (Liuteris) S. Mark NN 1969 207. *<...> atsikratėme tokių auklėjimo padargų, kaip lazda, diržas ir žirnių sauja, pažerta kambario kerteje* Šl 1976 5 4. Tačiau yra ir rimtai, pasigėrėtinai metaforizuota: *Individualiais padargais įdirbami semantiniai laukai tokių žodžių, kaip ruduo, durys, molis, diena* L ir M 1982 51 5.

Taigi *padargo* reikšmė 1. „žemės darbo ar namų ūkio įrankis“ ne tik tikslinga (apibrėžtis), bet fiksuotina ir iš jos pasidariusi perkeltinė.

Iš *muzikos padargo* (Adolfo Sabaliausko vadinto *džiaugsmo padargu* A. KivSBr 1968 56) likęs tik prisiminimas: *Prašydavo jų per atostogas pasidomėti liaudies muzikos padargais – taip tuomet vadindavome liaudies instrumentus* GKr 1978 41 6.

Kadangi žmogus irgi yra, nors gyvas, bet *padargas*, visai ne nuostabu, kad *padargas* 2. yra „kūno organas“ LKŽ IX 1973. Be sakinio nurodytas ir gyvosios kalbos šaltinis – Šeduva, bet tai gal kiek tautosakiška, humoristiška, nes tam yra svetimybė *šlunkas* 1. LKŽ XV 1991 (greičiausiai išstūmęs savą *narį* – likęs tik piršto ¹*narys* 2. ir 3. „kulkšnis, gurnas“ LKŽ VIII 1970). Bet kaip tik išvalgusis Jonas Jablonskis ėmėsi čia *padargą* diegti: *Šikšnosparnio sparnas yra puikiausias, geriausias liečiamasis padargas* LKŽ IX 1973. Kaip terminas net *organo* atitikmeniu ar sinonimu netapo, bet Jablonskio takeliu eina ne vienas gyvos kalbos rašytojas, vertėjas ar žurnalistas: *Lygiai kaip aviacijoje, skridimo padargai turi būti puikiai paruošti: plunksnas impregnuoja, išsitepdami riebalais ir iš pasturgalinės liaukos* MG 1975 9 23. *<...> grožį priimantys padargai yra išoriniai pojūčiai – regėjimas ir klausa* GrožKont 1980 341. *Galva, akys, nosis, skruostai, ausys – vertingiausi žmogiškosios būtybės padargai – nėra saugomi [kumštynių] įstatymų, kuris (=kurie) užtat gina kaklą, krūtinę, visą likusį kūną* J. Par OD 1984 255. „*Mano išdidi kančia*

taip ilgai persekiota ir perversa, ir sukapota! Ak, kad taip dieviška vienovė, tas skausmo ataudas, susietų šiuos susvetimėjusius *padargus* ir *narius*, *sudarančius mane*“ (Oskaras Milašius) I ir B 1988 258. *Suvokimo padargai* L ir I 1980 209. Trupučiuką su humoru, tačiau be ironijos: <...> pridėjus drebančių rankų prie poetų apdainuoto žmogaus kūno svarbiausio *padargo* – *širdies* Šl 1978 15 8.

Kazimiero Jauniaus *1 padarga 2. ir padarynė 2.: Dvi yra kalbos padarynės dali: balso stygos gerklės mazge ir atlieptuvas* kalbotyros terminijai buvo lemtingos. Jablonskio nuopelnas, kad jis pirmenybę teikė įprastesniam variantui ir *kalbos padargus* įtvirtino. Nežinia ko kartais išdygsta kokia naujovė, pvz., *liežuvis, kaip pagrindinė kalbos priemonė* J. LipskSomP 1979 15. Žinoma, DŽe 2006 *padargas 2.* aiškinamas – „kūno organas“ yra nepagrįstai per platus.

Pabūklas 1. „padargas, padarynė, įrankis, prietaisas“ LKŽ IX 1973 yra žemaičių, taip pat nurodytas iš P. Ruigio žodyno. Daugiau iliustruotas variantas *pabūklė: Pasitaisiau pabūklės: spragilus, žambius, kirvius, grąžtus, plunksnas* [plūgo verstuvės sparnas] A. Juškos žodynas. *Nė kokie daiktai dailidei ir amatininkui nėra teip didžiai reikalingi, kaip jo pabūklės ir įrankiai jo amato* S. Daukantas. Motyvaciją paaiškina tik etimologija: „*būti*; seniau šaknis *bū-* galėjo turėti ir galiniuotinio veiksmožodžio reikšmę, plg. vok. *bauen*, sva. *būan* „gyventi, apdirbti, sodinti“ iš **bhū-*“ (Skardžius 1943: 193). Tik kodėl nepridėta čia svarbiausia *bauen* reikšmė – „statyti“? Daugiausia naujesni šaltiniai – žodynai ir raštai – rodo kitą reikšmės pusę: *Senovės muzikos pabūklai* L. Ivinskis. *Turime ir gaidas, ir pabūklus – pasakyk tiktai, kaip mums atsisėsti?* J. Balvočius-Gerutis. *Pabūklai keliami* J. Brodovskio žodynas. *Pabūklas tolimo regėjimo* L. Ivinskis. *Tuojaus atsirado du liekoriai* (– gydytojai) *su savo pabūklais* Tiesos prietelius (1880). *Pabūklės yra gesamosias* S. Daukantas, *smerčio* (– mirties) M. Valančius, *kankinimo* S. Gimžauskas, *prabangos* S. Gimžauskas. Retas poreikšmis – „suardyto daikto sudedamoji dalis“: *Visus pabūklus girny išrinko* Kuršėnai.

Panašus, bet visai retas *būklas* – visai skirtingas nuo irgi reto 1. „buvimo, gyvenimo vieta, būstinė“ K. Sirvydo žodynas, Panevėžys, Vaižgantas – 2. (dažnesnis *būkla 3.*, *būklė 7.*) „įtaisas, prietaisas“ LKŽ I₁ 1941: *Adynykas* (– laikrodis) *jūrinis – būklas naudingas ant jūrės, kursai rodo laivinykams, kaip reik eldiją valdyti* L. Ivinskis. *Apskleistuvė – būklas, kuriuomi apsidengiamė nuog lietaus arba saulės* L. Ivinskis.

Naujesniuose raštuose *pabūklas* yra visai atsitiktinis, bet gana įvairus, pvz.: <...> *klasės globėjas pasakė, kad nusipirktume pašišybos sąsiuvinius, paišėlius ir trintukų*. <...>. *Man nusiminimas taip nusmelkė širdį, kad visi pabūklai išskrito iš rankų* NŽA 2013 5 357 (J. Aistis). *Ei, troika* (– trejete, trikinke), <...>! <...>? <...>. *Rodos, ir negudrus kelionės pabūklas*, <...> N. GogR V 1954 288 (vert. M. Miškinis). <...> *dažnai įvykdavo susisiekimą pabūklų katastrofos* B. RailKA 1991 405.

Taigi DŽe 2006 *pabūklas* 1. „padargas, prietaisas, įrankis“ nėra tikre nybė – tai yra *tarm*.

Kariniai pabūklai yra stambūs ginklai S. Šalkauskis. Keistoka, kad KarŽ 1919 *pabūklas* dar ne tai: *pabūklai, padargai – орудія, приспособленія, инструменты, pabūklas dengtukui pakelti – приборъ для подъема клапана*. Bet jau RLŽ 1924 *opydie* – ne tik *padargas, pabūklas, rykas; įnagis, įrankis*; tai jau ir *patranka, armota*.

Nors SinŽ 1980 dominantė *įrankis* 1. aiškinama „*prietaisas*, su kuriuo kas dirbama“, bet *prietaisas* ten yra kitos sinonimų eilės dominantė ir aiškinamas visai nei šiaip, nei taip – „specialus prietaisymas“. Geriau LKŽ X 1976 – 1. „tam tikras sudėtingesnis įrankis, įrenginys, aparatas“. *Prietaisas* ir *prietaisa*, taip pat *prietaisymas* 2. daugiausia aukštaičių: *Ajagi, koki dabar prietaisai: prieina traktorius in baisy akmenį, kumšterėja ir varo priekin Kuktiškės. Kur mano kalukai – visos prietaisos dalgiui kalti? Veliuona. Tai prietaisos – pakabina [laikrodį], ir eina sau Pilviškiai. Perkelk, berneli, per Nemunėlį, be ir kło, luoto, be prietaisėlės Zapyškis. Neturiu nė jokių prietaisų dešroms kimšt Skirsnemunė. Tarsi aiški motyvacija – „pritaistyti ką prie ko“ iš pavyzdžių nepasitvirtina. Iš tikrųjų ji ir yra visai kitokia – plg. *pritaistyti* 8. „įtaisyti, įrengti“: *Pritaisyk tu vaikam kokius ratelius* Sudeikiai. *In to ravo* (– griovio) *malūnas buvo pritaistas* Vepriai. *Meškeriot tur prisitaisę lazdas su rateliais – ir meta* Degučiai, *taisyti* 11. „įtvirtinti, įstatyti“: *Dalges taiso trumpan kotan* Čedasai ir 17. „daryti, gaminti kokį daiktą“: *Beržinius šaukštus iš pašaknės berželio taisydavo* Biržai (LKŽ XV 1991). *Prietaiso* tikroji motyvacija yra lygiai tokia kaip mūsų nelemtos svetimybės *nočyna* „įrankis, įnagis“ LKŽ VIII 1970 šaltinio – lenk. *naczynie: naczynić* „padaryti“. Jau gyvojoje kalboje prasideda transmotyvacija – 1. || „tai, kas prie ko pritaista“: *Prytaisai drobulėms arba užgaliai pagalvėms yra beveik tas pats* Palanga.*

Todėl ir buvo reikalingas be dabartinio dviprasmiškumo motyvuotas *įtaisa* 1. „kas įtaisyta; prietaisas, aparatas“ (ir *įtaisa*, raštų – ir *įtaisis*,

įtaisiny) LKŽ IV 1957: *Medui košti įtaisų neturiu Ėriškiai. Neturim nė įtaisų audimui Kairiai. Tai geras įtaisas, kad rašant nereikia į rašalą vilgyt Marijampolė. Anksti bandyta terminizuoti: Bėgių kelias ir visi jo įtaisai VĮ 1924. Ėmusis po pusšimčio metų plačiau ir konkrečiau pasižvalgyti skirtybės apyčiuopom gan netiksliai pagautos: „Prietaisas yra sudėtingesnė už įrankį priemonė <...>.“ „Nuo prietaisų reikia skirti įtaisuus, kitaip sakant, mašinų ar prietaisų detales“ (Lukšys 1973: 70,71). Ir užsimojus sistemiskai norminti *prietaiso* sąvokos ribų nerasta (Dragūnevičius, Klementavičius 1984: 11). Dar po 15 metų *prietaisas* – angl. ir pranc. *instrument* – apibrėžiamas tiksliai, nors sąvoka sudėtinga: „vientisas įtaisas dažniausiai kartu su kitais įtaisais ir energijos šaltiniu, naudojamas matavimams atlikti ir jų rezultatams apdoroti“ (Valiukėnas, Smilgevičius 1999: 8). MetrŽ 2006 pabaiga pakeista – vietoj „naudojamas <...>“ – „atliekantis tam tikras funkcijas“. Ir kai kurie *aparatai* (*aparatas* – „tam tikras technologines, technines ar kitokias funkcijas atliekantis vientisas kompaktiškas įtaisas, dažniausiai naudojamas buityje, namų ūkyje, medicinos ar kitoje srityje“) vadinami *prietaisais*, pvz., *buitiniai elektriniai prietaisai* (dulkių siurbliai, keptuvai, orkaitės, lygintuvai ir kt.) (Valiukėnas, Smilgevičius 1999: 7–8). Toks *prietaisas* gana artimas *įtaisui* – angl. *device, unit*, pranc. *dispositif, unité* – „užbaigtas gaminy (– priemonė) tam tikrai technologinei, techninei ar kitokiai funkcijai atlikti“ (Valiukėnas, Smilgevičius 1999: 7; MetrŽ 2006). Po viso šito DŽe 2006 aiškinimai – *prietaisas* – tech. „įtaisyimas, veikiantis sudėtingų fizinių reiškinių pagrindu, aparatas“; *įtaisas* – tech. „kas įtaisyta; koks įrenginys (ppr. nesudėtingas)“ – atrodo paklydę tarp mokslo ir aiškumo siekio.*

Prietaisas 1. || „kūno dalis, organas“ Skirsnemunė, taip pat *prietaisa* 1. || *kūno prietaisos* Vydūnas, *vidurių prietaisos* J. Balvočius-Gerutis, *įtaisas* 1. / *augalų įtaisai arba organai: žiedai, vaisiai, stiebai, lapai, šaknys* LT II 3 1914 431 (K. Grinius) į bendrinę leksiką, juoba terminiją nepateko kaip ir toks *padargas*.

Gyvojoje kalboje *įrengti* pagrindinė reikšmė – 1. „įruošti, įtaisyti (namą, trobesį, kambarį)“ raštuose plėtėsi, o *įrengimas* jau nuo VĮ 1924 yra ir 3. „prietaisas, mechanizmas“ LKŽ X 1976. Gyvajai kalbai nesvetima prietasagos *-imas* abstraktų daiktinė (*kalėjimas, klojimas, audimas, arimas, minkymas; apsirengimas, apsiavimas, valgyimas, gėrimas, skėnimas, pylimas*) arba šiaip konkretaus dalyko, o ne veiksmo (*suvažiavimas, susirinkimas, susitikimas, pasimatymas*) ir raštų kalbai būdinga reikšmė mokslinei termi-

nijai kaip galinti būti nedistinktyvi netinka, todėl *įrengimas*, buvęs PolŽ 1959, likęs PolŽ 1984, gana seniai keistas, pvz., *riedmenų įrengties daiktai*, paskui įsitvirtino du skirtingi – *įrenginys* „kas įrengta; įrengtas mechanizmas ar šiaip kas“ (!) LKŽ IV 1957, „tam tikros paskirties, dažniausiai stacionariai įrengtas, sudėtingas aparatas“ ir *įranga* „įrenginių, aparatų, prietaisų, įtaisų ir kitokių techninių priemonių visuma, laiduojanti <...> funkcijų atlikimą“ (Valiukėnas, Smilgevičius 1999: 8). TechEnc II 2003 *įrenginio* nėra (kaip ir *instrumento, įtaiso*; III 2006 nėra *padargo*, IV 2010 – *prietaiso*, nors yra *prietaisų skydelis!*..), yra *įranga* –1. „technologinio proceso pagalbinės priemonės (įtaisai, įrankiai, šampai, modeliai, presavimo formos) apdirbimo, surinkimo ir kontrolės operacijoms atlikti“ ir 2. „vieno gamybinio ar technologinio proceso visi įrankiai, prietaisai, įtaisai“ TechEnc II 2003, dar ir kompiuterio *techninė įranga* IV 2010. DŽe 2006 *įrenginys* (ko be *tech.*?) ir *įranga* tech. aiškinama gana tiksliai ir suprantamai.

SinŽ 1980 kaip *šnek.* (iš tikrųjų *tarm.*!) minėtas niekada neįsiterminiņęs, nors apibūdintas „galėtų tikti“ (Dragūnevičius, Klementavičius 1984: 7) žem. *įkaboklis* „įrankis, įnagis; prastas įrankis; prietaisas“, t. p. *įkabuklis* Ariogala (LKŽ IV 1957, t. p. LKG I 1965: §649), čia nepraleistinas dėl sisteminio priešdėlio *į-* (*in-*). Juoba kad SinŽ 1980 nepateiktas, tik A. Dragūnevičiaus ir A. Klementavičiaus susirastas *įstrakalas* „įrankis, instrumentas“ Seda, Mažeikiai (LKŽ IV 1957), t. p. variantai *įstrakalis* Veliuona, Subačius *į-* (*in-*) turi ne iš kilmės, o iš analogijos – yra perdirbiniai iš vak. dz. *strakuōlis, strakuōlas, strakōlis, strakōlas, 1strākalas*, žem. *strākalis* „tvoros lentelė, pagalys“ (kai kurių naujesnių žodynų *strakuoliai* „statinių tvora“) LKŽ XIII 1984, *štrakuōlis, štrakuōliai, štrakiēlai* LKŽ XV 1991, šie – iš *astrakōlas / aštrakōlas, astrakōlai, astrakuōliai, astrakolina*, taip pat *aštrakuōlė, aštrakuōliai* „kuolų tvora“, o tai yra slavybės – plg. brus. *астрако́лина* (LKA I 1977: 60). Ernsto Fraenkeliu lietuviška jų etimologija – : *straighti, straigyti* „smeigti, bestti, sreigti“ (LEW 1955–1965) yra netikra, tinka tik žodžiui *straigas* 1. „tvoros virbas iš eglėšakio, žiogris, statinis“; 2. „plonas pagalys, kartelė, smaigas“ LKŽ XIII 1984. LKŽ visos šios svetimybės nepažymėtos (beje, svetur šaknis dygę, tik labiausiai sulietuvinti raštų *aštrakuolis* „aštrus kuolas“, *aštriatvorė* LKŽ I₂ 1968). Tokios pat kilmės kaip *įstrakalas* ir gausūs kitų reikšmių perdirbiniai – *iňstrikulis* „pagalys žabų vežimui ar kam kitam (pvz., perdžiūvusiai statinei) suveržti“ Pabaiskas, Taujėnai, *įstrikolis* „ratelis, ant kurio kabinamos nytyt“ Rietavas, *įstrakuolis* „virvelė, ant kurios suvertos nyčių kilpos; srūstis“ Dauk-

šiai (t. p. *instrakuōlis* Marijampolė, *instrakolis* Stakliškės, Seirijai, *instrakojis* S. Gimžauskas, *įstrikuolis* Švėkšna, *įstráukulas* K. Milkaus žodynas), *įstrakas* „raištukas, ant kurio suveriami nyčių siūlai“ Alytus, *įstrakulas* – tiesiog „tam tikra staklių dalis“ sen. Mažosios Lietuvos žodynai (t. p. *įstrakulas* A. Kašarauskas), net *istralākas* „prastas padargas, drabužis“ Šatės (LKŽ IV 1957).

Be reikalo šių visų technikos terminų sinonimais laikomi *priengmė* ir *prikỹslai* (Dragūnevičius, Klementavičius 1984: 11). *Priengmė* yra pirkios (Daugai), *prikỹslai* – drabužių (Šakyna, Joniškis, Kupiškis) LKŽ X 1976.

Į jokią sinonimų eilę ir kokių svarstybų lauką nėra patekęs *kibyklas* 3. ppr. pl. „įvairios kokio įrankio, padargo dalys; netvarkingai sukrauti kokie daiktai; griozdai“ LKŽ V 1959 (t. p. *kibinklas* 3. ppr. pl. „griozdai, „rakandai““ LKŽ V 1959, Pakruojis, *pakibyklai* „nereikalingi, tik vietą užimantys daiktai“ LKŽ IX 1973, Lukšiai): *Stakles įnešiau, o visų kibyklų* (t. y. *pakojų, velenų, muštuvų, kylių...*) *nerandu* Gelgaudiškis. *Dabar čia visus kibyklus ant tako sugriozdei!* Gelgaudiškis [plg. 4. „sulūžęs, suiręs daiktas“: *Iš to tilto tik kibyklas, vos galima pervaziuoti* Gižai (t. p. *kibykla* „sulūžęs daiktas, griozdas“ Bartninkai)], 5. ppr. pl. „pakopos, statant namą“ Žvirgždaičiai, Raseiniai (t. p. *kibyklė* Skriaudžiai) LKŽ V 1959. Lyg bandyta terminizuoti – 2. „mechanizmas“: *Diferenciniai skryščiai labai dažnai vartojami įvairiuose kibykluose* Raštai.

Pa d e r m ė s 7. reikšmės „padargas“ (Skirsnemunė, Ramygalà) LKŽ IX 1973 sakiniai aiškiai nerodo.

SinŽ 1980 *priemonė* pateikiama perkeltine reikšme! – „būdas, veiksmas kokiam nors tikslui pasiekti“ (sin. *įrankis, įnagis, instrumentas*). *Priemonės* motyvacija aiškesnė iš jos reikšmės 4. „išmanymas, išmintis, protas“ (t. p. *priemonia* 2., *priemonis* 4.), plg. dar *priemonė* „nusimanymas, apgalvojimas“ (t. p. *priemonis*), *priemanus* „gerai nusimanantis, sugėbantį“ LKŽ X 1976. Labiausiai paplitusi *priemonė* 1. „įnagis, prietaisas ar šiaip koks daiktas, reikalingas ką darant“: *Nei kokios prymonės nēr parsivežties šienuo* Akmenė. *Priemonės nēr, kad eit jaunyn* Biržai. Iš Jablonskio pateiktas žem. *prymonis*: *Vagis buvo su prymoniais, par stogą įlindo trobon*. Paties Jablonskio yra *mokslo priemonė*. *Priemonės* reikšmė gyvojoje kalboje be aiškesnių kontūrų. Todėl ir perkeltinė 2. „būdas, kelias, veiksmas, kuriuo siekiama tam tikro tikslo“: *darybos priemonės, meninės raiškos priemonės...* plati. Technikoje *priemonė* dėl reikšmės platumo nėra terminizuota (nebūta ir

konkrečios reikmės). Kaip tik dėlto ji gali būti visų kitų terminizuotų sinonimų idealus apibrėžčių ir apibūdinimų žodis, taip pat apibendrinamasis žodis: *technikos priemonės, darbo priemonės*. Gaila, bet dabar toks – visai be reikalo ir neteisingai – yra *įrankis*: *Svarbiausia – padaryti mašininą našiu ir patogiu žmogaus darbo įrankiu* M ir G 1977 11 17. *Mašina, aparatas gydytojo rankose šiandien darosi toks pat kasdieniškas, būtinas ir nepamainomas įrankis, koks iki šiol stetofonendoskopas ar skalpelis* T 1981 209 4.

SinŽ 1980 kaip *įrankio* sinonimus su pažyma *šnek.* (iš tikrųjų *tarm.*) pateikia *rakandą* ir *ryką*. Abu neterminizuoti.

Rykas 1. „indas“ LKŽ XI 1978 (daugiausia iš Mažosios Lietuvos) bendrinėje kalboje tėra *indo* etnografinis sinonimas. *Rykas* 2. „padargas, įrankis, instrumentas; reikmuo“: *Akėčios o žagrė – tai gaspadorystės rykai* Smalininkai. Žinomas iš K. Donelaičio: *Taigi nusitverk rykus, kurie tam yr padaryti / o mėšk greitai ir linksmai pakvipusį skarbę*. Dažnas Mažosios Lietuvos leksikografijoje: *lauko padarynė, gyvenimo rykai, darbo rykai, abazo* (– karo, kariuomenės) *daiktai, rykai, gesinimo rykai* F. Kuršaičio žodynas. *Namų rykai* P. Ruigio žodynas. *Šventi rykai, nešventi daiktai* J. Brodovskio žodynas. Nutolusia reikšme yra F. Kuršaičio žodyno *pučiamas rykas, rašomieji rykai*. Iš tos pačios leksikografijos yra poreikšmis „ginklai“, iš J. Bretkūno – „burė“, 3. „daiktai“: DŽe 2006 *rykas* 1. „indas“ turėtų būti su pažyma *etnogr.*, o 2. „įrankis, padargas, reikmuo“ – *tarm.*

Rakandas 1. „virtuvės rykas, indas; įrankis“ LKŽ XI 1978, bet aiškios „įrankio“ iliustracijos nėra. Tačiau yra *rakamañdai* „įrankiai, prietaisai“ Girdžiai, Veliuona ir žem. *rakýbolas, rakibolas* 1.: *Stalius susikrovė savo rakybolas ir išvažiavo* Plungė. Bendrinėje kalboje nėra. *Rakandas* 2. „baldas“ Naumiestis, Vieksniai, 3. „senas, nereikalingas daiktas, griozdas“: DŽe 2006 iš jų padaręs vieną – „baldas (dažnai senas, sulūžęs, nereikalingas)“:

2. Bene kebliausias šios mikrosistemos dalykas – *padargo* terminizacija ir šio termino nyksmas. Pasiėmę „mašinių, įrenginių, prietaisų pavadinimus“ kaip „vieną iš gausiausių technikos terminijos klodų“ (Dragūnevičius, Klementavičius 1984: 3) *padargo* net nemini.

Padargo terminizacija vyko dviejose srityse – etnografijoje ir technikoje.

Etnografijos literatūroje minimas A. Vitausko straipsnis *Senovės žemės įrankiai ir jų gamyba* (žurnalo *Gimtasai kraštas* 1939 m. Nr. 1). Du kapitaliniai veikalai ir po 25, ir po 43 metų nekritiškai priėmė ir kartojo jo

terminą: *arimo įrankis* – žagrė, arklas, žuobris, rezokas LETn 1964 52, 53, 54, *žemės darbo įrankis* – medinės rėminės akėčios LETn 1964 56. Savo tikrąja reikšme ten yra *specialūs mėšlavežio įrankiai* – medinės dvinagės šakės su geležiniais virbalais, šakės užlenktais galais mėšlui iš vežimo versti (žem. *verteklis*, kapsų *kanabėkas*), *dvinagės šakės mėšlui kratyti* (žem. *kapstyklės*) LETn 1964 67, *derliaus nuėmimo įrankiai* – *pjautuvas, pusdalgė ir dalgis* LETn 1964 67, *kūlimo įrankiai* – *spragilas, arba kultuvas* LETn 1964 80, nors *sėtuvė* – ne *sėjimo įrankis* LETn 1964 62, o *rykas*. Naujesnių laikų vieno arklio traukiamas *prietaisas*, vadinamas *įvairiais terminais*: *ruliu, bliukiu, blukiu, trikuliu, velenu, volu* čia pat vadinamas *kūlimo įrankiu* LETn 1964 82. Baigiama *tradiciniais primityviais žemės darbo įrankiais* – *vienvagių plūgu, medinėmis akėčiomis, paprastu grėbliu, dalgiu ar pjautuvu, <...> medine kuliamąja ar paprastu spragilu, mediniu arpu ar net primityviu senoviniu kretilu-vėtykle* LETn 1964 86. Pranės Dundulienės mokymo priemonėje *Lietuvių etnografija*, kurioje naudojamos ir retrospektyviniu-rekonstrukciniu metodu, o papildomai – ir archeologine medžiaga, pradedama nuo jos: *Seniausi žemės dirbimo įrankiai, <...>, buvo <...> kapliai* LETn 1982 37. Bet jokios pažangos – tokie ir arkliniai (arba jautiniai): *Lietuvių arimo įrankiai skirstomi į dvi grupes. Vieną sudaro <...> vienadančiai arkliai, antrą – <...> vienadančiai žuobriai, doidantės žagrės, <...> plūgai* LETn 1982 37. Ir abeji kartu: *Pagrindiniai lydyminės žemdirbystės įrankiai buvo akmeniniai, vėliau metaliniai kirviai, lenktaviršūniai peiliai, kapliai, eglšakinės akėčios, pjautuvai* LETn 1982 33. *Įrankiai* čia ne tik žemės dirbimo: *mediniai kūlimo volai – tarpiniai įrankiai tarp spragilų ir mašinų* LETn 1982 53. Tarpiniai – tikrai *padargai*, o jų ir toliau nėra: *mašinos ir tobulesni įrankiai* LETn 1982 36, *žemės ūkio mašinos ir įrankiai* LETn 1982 55, net sunkiųjų arklių traukiami *sunkūs naujoviški įrankiai bei mašinos* LETn 1982 57. *Padargai* pasitaiko tik kartu (lygūs?) su *mašinomis*: *importiniai žemės ūkio padargai ir mašinos* LETn 1982 53, *žemės ūkio mašinos ir padargai* LETn 1982 55.

Tokia kreiva *įrankio* vartoseną žinoma ir iš to meto periodinės spaudos: *žemdirbystės darbo įrankiai* NKn 1978 11 20, *arimo įrankiai* NKn 1978 11 21, *skutimas verstuviniais įrankiais arba plūgais* T 1981 200 1.

Etnografijoje *padargas*, ilgai skriaustas, vis dėlto įsigalėjo. Technikoje – priešingai – daugėjant mašinų ir *padargai* per žemės ūkio mašinų katedras verstis *mašinomis*.

1954 m. išėjo verstinė (vert. S. Lukėnas, M. Lukošius, red. A. Čižas) K. A. Polevickio ir A. N. Karpenko knyga *Žemės ūkio mašinos ir padargai*.

Padargus čia, be abejo, prilaikė originalas – *Сельскохозяйственные машины и орудия*. I sk. – *Žemės dirbimo mašinos ir padargai 7* (eilės tvarka jau keičiasi!) pradedamas *Plūgų ir kitų žemės dirbimo padargų apžvalga 7*, bet toliau jau – *Dabartinių žemės dirbimo mašinų ir padargų klasifikacija 11*. *Plūgai 11, skutikai 11, akėčios ir kultivatoriai 12, valkės 12 ir volai 12* čia apibrėžiami: „t. y. padargai <...>“, išsiskiria tik *frezeriai ir kitos mašinos 12*, nors kitur ir *frezeriai* – „šie padargai“ 70. Kituose skyriuose – beveik tik *mašinos* (tarp jų net *arklinis skersinis grėblys 213*), nors pasitaiko ir *grūdų valytuvas 402, grūdų valomieji įrenginiai 399*. Nors skyrius yra *Specialios mašinos ir padargai 419*, bet *padargų* ten mažai – tik posk. *Laukų apsaugos miškų želdymo mašinos ir padargai 501* (pvz., *kasamieji plūgai 507*) ir *Mašinos ir padargai tvėkiniams bei baseinams įrengti 515*. Pabaigoje pridėtas rusų–lietuvių kalbų *Trumpas žemės ūkio mechanizacijos terminų žodynelis (611–644)*, bet *орудие* – nėra.

O PolŽ 1959 *орудие* – *įrankis, pabūklas, priemonė: darbo įrankis, gamybos priemonė, zenitinis pabūklas*, priedo – *žemės dirbimo padargas*.

ALŽŪTŽ 1977 *implements* ir *agricultural implements* – *žemės ūkio padargai*. Beje, ALKŽ 1975 *implement* – 1. *įrankis; priemonė*, džn. pl. *padargai, reikmenys*, o *agricultural implements* – *žemės ūkio inventoriūs*, LAKŽ₂ 1991 *padargas* – 1. *instrument; implement, žemės ūkio padargai* – *agricultural implements / equipment*.

ŽŪMechŽ 1983 *орудие* – *padargas; įrankis: žemės dirbimo padargas; arklinis padargas, lėkštinis padargas*, bet *rankinis įrankis*.

PolŽ 1984 *орудие* – 1. *padargas: žemės dirbimo, arklinis, lėkštinis*; 2. *įrankis: rankinis*; 3. *pabūklas: <...>*; 4. *priemonė: žūklės, gamybos ir орган – organas, įtaisas, padargas: darbo padargas, darbo įtaisas; vykdymo organas, vykdymo įtaisas; reguliavimo įtaisas, valdymo įtaisas*. Beje, RLKŽ II 1983 *орудие* – 1. *įrankis, įnagis, padargas: сельскохозяйственные орудия – žemės ūkio padargai* (o LRKŽ 1988 *ūkio padargai – хозяйственная утварь*).

Dvikalbių žodynų sandara neparanki skirti reikšmes. Enciklopedijos tai turėtų būtinai daryti, bet irgi suplaka. *Žemės dirbimo* straipsnyje neskiriama: *Žemė dirbama Δ padargais ir mašinomis: plūgais, kultivatoriais, akėčiomis, valkėmis, volais, frezeriais* LTE XII 1984. Čia gal tik *frezeris* būtų *mašina*, bet pagal tvarką ir jis išeitų *padargas*, nes *Δ padargus traukia arkliai, jaučiai, buivolai, traktoriai*. Toliau *pridengiamajam Δ* minimi *specialūs ž. ū. padargai: plokščiapeiliai purentuvai, rotacinės akėčios, į ražienas sėjančios sėjamosios*. Čia yra ir str. *žemės ūkio mašinos* su nieko nesakančia

apibrėžtimi – „mašinos, kuriomis atliekami ž. ū. darbai“; o jų išvardytoje virtinėje – *žemės dirbimo (akėčios, frezeriai, kultivatorius, lygintuvas, plūgas, valkės, volas), augalų apsaugos (dulkintuvas, purkštuvas), derliaus dorojimo (<...>, javapjovė, <...>, grėblys, <...>, šienapjovė, velketas)* – tikrai ne viskas mašinos, bet str. *žemės ūkio ar žemės dirbimo padargai* nėra. Kita enciklopedija bando skirti, bet dar daugiau pripainioja. 1941 m. atsiradęs *mašinių ir arklių nuomojimo punktas* – „<...> ž. ū. įmonė, <...> nuomodavusi ūkiams arklius ir padargus“ – *arklinius plūgus, akėčias, sėjamošias, kertamošias, arklinius grėblius* TLE III 1987. TLE IV 1988 *žemės dirbimo* str. pradedamas nuo *lazdų ir kaplių; seniausieji arimo įrankiai – arklai*, toliau minimos *eglišakinės akėčios*, vad. *šakočiai, smuikai*; vėliau *arimo įrankis – žagrė*, bet vis tai – ne *padargai* (net *geležinės fabrikinės akėčios, kultivatoriai*), tačiau ir *mašinių* čia nėra. Bet yra str. *žemės ūkio mašinos* – tarp jų ir *plūgai, valkės, grėbiamosios, arkliniai grėbliai, rankomis sukami arpai!*.. Čia pat str. *žemės ūkio mašinių gamyba*, kur tarp XIX a. II p. gamintų *šiaudapjauščių, arpu, fuchtelių, plūgų* įterptos tikros mašinos – *maniežai, kuliamosios*, o galiausiai suplakta – *nesudėtingos ž. ū. mašinos ir padargai (arklinės kuliamosios, maniežai, plūgai, arkliniai grėbliai, arpai, fuchteliai, gyvatukai)*, paskui čia priskirtos net *plūginės bulvių sodintuvės*. Str. *žemės ūkio mechanizacija* vėl be *padargų* – tai esantis *rankinių ž. ū. darbo priemonių pakeitimas mašinomis ir mechanizmais*.

Regioninės MLE II 2003 *mašinos* – ir „žemės ūkio darbams“, o str. *padargai* MLE III 2006 nėra, tik str. *metalo apdirbimo ir mašinių gamybos pramonė* yra ž. ū. *mašinos ir padargai (kuliamosios, kertamosios, vėtyklės, volai, plūgai)*, taip pat *žemės ūkio p a d a r g a i[,] pagaminti Rytprūsių mašinių gamybos fabrikuose: dvejų noragų plūgas, pašarų smulkintuvas, javų kuliamoji*, dar panašiai str. *metalo dirbiniai ir jų gamintojai* minimos *įvairios mašinos (javų kūlimo bei valymo, javapjovės ir šienapjovės, šieno grėbimo, akselinės, plūgai, geležinės akėčios ir kitos laukininkystės mašinos)*.

Specialiajai enciklopedijai priklausė pareiga tarti aiškų žodį, ji tai bandė daryti, bet nedrąsiai, kompromisiškai ir net žengė žingsnį į šalį – *padargą* padarė dvireikšmį: *padargas 2.* „mašinos dalis, mazgas ar detalė, tiesiogiai atliekanti technologinę operaciją“ ŽŪE II 2003 (Vytautas Gerulaitis). Tai antiterminologiška, be to, nežinia kam reikalinga ir ką reiškia – argi, tarkim, *ratas, vairas, stabdys, pusašis* būtų *padargai*? Beje, *mazgo (узел)* nėra V. Gerulaičio ir S. Lukėno ŽŪMechŽ 1983, net PolŽ 1984, yra tik TechEnc III 2006 – 1. „(mašinių gamyboje) detalių grupė, sujung-

ta į vieną vienetą, tam tikroms funkcijoms atlikti (pvz., reduktoriai, movos, guoliai, pavaros)“; nors gerokai anksčiau atsirado norminamajame žodyne – ¹mazgas 4. tech. „iš detalių surenkama mechanizmo dalis“ DŽ₃ 1993.

Padargo 1. apibrėžtis turi vieną žinomą ydą – „žemės dirbimo ir namų ūkio įrankis, vežimas, rogės“ ir, nors geros intencijos, bet neapibrėžtą kompromisinį teiginį: „Pagal tradiciją Δ kartais dar vadinamos paprastos žemės dirbimo mašinos, neturinčios sukamųjų dalių, pvz., plūgas, akėčios“ ŽŪE II 2003. Iš tikrųjų šioje enciklopedijoje *plūgas* – „metalinis arimo padargas <...>“ ŽŪE III 2007, *akėčios* – „padargas <...>“ ŽŪE I 1998. *Žemės ūkio mašinų* apibrėžtis čia iš esmės tautologinė – „mašinos, kuriomis atliekami ž. ū. darbai“; tačiau vardinami *važiuoklės tipai – ratinė, vikšrinė, pusiau vikšrinė* ŽŪE III 2007 (Antanas Sakalauskas) patvirtina tik plūgo ir akėčių išskyrimą iš *mašinų* – jų pripažinimą *padargais*.

Tai šis tas. Ir tai jau ne vienintelis atvejis. Gana svarbūs yra tam tikrą administracinę normos galią turintys vartosenos teikiniai: (*žemės ūkio padargai* – angl. *agricultural implement* – pranc. *outil agricole* – vok. *landwirtschaftliches Gerät* EurŽ 2004; *traktorinis plūgas* – „mašina (padargas) dirvai arti“ LietRTermB, nors *kultivatoriaus* teiktina apibrėžtis „žemės ūkio padargas dirvai purenti ir lyginti, piktžolėms naikinti ir mineralinėms trąšoms įterpti“ pakeista aprobuotu – „mašina dirvai purenti ir piktžolėms naikinti. Gali turėti trąšų įterpimo įrenginius“ LietRTermB.

Skirties principas – sukamųjų dalių turėjimas arba neturėjimas – yra neaiškus, nes pats terminas *sukamosios dalys* niekur nėra apibrėžtos – jų nepateikia nei ŽŪMechŽ 1983 ir PolŽ 1984 (*орган* ir *часть*), nei TechEnc IV 2010. Ir kalbininkas geba skirti, kad *variklis* reikalingas *varytuvams* – ratams, vikšrams ir pan. *sukti*, kad sraigtasparnio *varytuvai* sparnai *sukami* variklio – per sraig tą, o malūnsparnio *sukasi* patys nuo oro (taigi pirmasis gali būti apibūdinamas kaip *sukamojo*, antrasis – *sukiojo* veikimo), kad hidraulinių turbinų rotorius yra *sukamoji*, o elektros mašinų – *sukioji* dalis, kad *sukamoji krosnis* – „apie horizontaliąją ašį sukama cilindrinė krosnis skystam ketui <...> perdirbti į plieną ir spalvotiesiems metalams perdirbti“ TechEnc IV 2010 sukama, ne kad tas perdirbimas vyktų, o tik kad tolygiai tas cilindras (įkrova jame) kaistų.

Nors ir keistoka, kad norint apibrėžti, kas yra *padargas*, reikia suprasti, kas yra *mašina*, bet tai neišvengiama.

Nors LKŽ pateikta gyvosios kalbos vartoseną nėra termininė, netgi raštų – neretai tokia ar determinizuota, pradėti geriau nuo jos. *Mašina*,

māšina, žem. *māšyna*, t. p. *mašinas*, *māšinas* LKŽ VII 1966 1. „mechanizmas, atliekantis kokį nors darbą“: *Kuliama mašina* Druskininkai. *Pjau-namas mašinas turėjo* Kybartai. *Tur savi m sukamą vilnų šukuojamą mašiną* Šatės. *Su kojine siuвамąja mašina lengviau siūti, negu su rankine* Alsėdžiai. *Karves melžia su mašinom* Pumpėnai. *Ilginiams krėsti buvo mašiniai* Darbėnai; 2. „mechanizuota susisiekimo priemonė (automobilis, motociklas ir kt.)“; 3. „traukinys“ *Eišiškės, Obeliai. Pasvalys* (plg. *mašinistas*), net 4. „viryklė“ *Švėkšna, Veiviržėnai, Pagramantis, Čekiškė, Jurbarkas, Naumiestis, Vilkaviškis, Šunskai, Kalvarija, Sasnava, Ūdrija, Krokialaukis*. Čia dar pridėtina *mašinėlė* – 1. *rašomoji, mėšai malti* Raštai, 2. „ugnies žiebtuvėlis“ *Tilžė, Klaipėda* (*mašinka* Daugailiai), 3. „lengvoji mašina (– automobilis)“; kai kur net „užtrauktukas“ – *mašinka*. Labai paplitęs *maniežo* (arklinio *vilktos*) ir *kuliamosios* vadinimas *mašina*, iš to *mašinbūdė* „pašiūrė mašinoms (ppr. maniežui) laikyti“ *Krosna, mašinkulė* 1. „kūlimo mašina“ Raštai (*mašinkūlis* Tryškiai, Kairiai, Papilė), 2. „kūlimo laikas, kūlė“ *Žagarė, Gruzdžiai* (*mašinlaikis* Klykoliai); *mašinerius* „kas prižiūri kuliamąją mašiną“ *Laižuva, Žemaičių Kalvarija; mašinuoti, mašynuoti* 1. „kulti su mašina“ Šatės, Kretingalė, Tauragė, Sintautai (*mašinėti* 2. Šatės, *mašinavoti, mašynavoti* 1. *Kvėdarna, Salantai, Židikai*), *mašinaūtė, mašynautė* 1. „kūlimas su mašina, kūlė“ *Judrėnai, Vainutas, Skaudvilė, Pagramantis*, 2. „kūlimo mašina laikas“ *Kalťinėnai, Žviņgiai* [*mašinuoti* 2. „skirti pie-ną separatorium, separuoti“ *Seredžius, Priekulė* (*mašinavoti* 2. *Alsėdžiai, Židikai*), 3. „malti mėšą mašinėle“ *Jurbarkas, išmašinuoti* 2. || „išsukti (medų)“ *Smalininkai*].

SNŽŽ 1907 *mašinos* nėra (gal manyta, kad savaime suprantama), o *mechanizmas* – „visas mašinos prietaisas, jos sudėjimas“ (panaši padėtis SNŽŽ 1924). TŽŽ 1936 *mašina* – „kiekvienas mechaniškas prietaisas, kuriuo energija, jėga pritaikoma kiekvienam naudingam darbui atlikti“, panašus čia ir *mechanizmas* – 1. „priemonės, reikalingos perduoti jėgai ir sukelti veiksmui“, 2. „mašinos įrengimas ir jos dalių visuma“. Mokslo čia jokie.

Mokslinės terminų apibrėžtys gana aiškios: *mašina* – „įrenginys energijai, medžiagoms ir informacijai transformuoti“ – *energetikos, darbo ir informacinės* LTE VII 1981 (labai panašiai ir VLE XIV 2008, TechEnc III 2006), bet LTE IV, VLE VIII 2005, TechEnc II 2003 *įrenginio* nėra, o *mašinos* istorinėje dalyje minimi *skryčiai, Archimedo sraigtas, svertas, suktuvas* (net *vėjo malūnas*) šiuolaikiškai neatrodo *įrenginiai*, juoba *mašinos*. *Svertas* gal yra *svirtinis mechanizmas* (*mechanizmas* – „kūnų sistema, kurioje vieno ar kelių kietų kūnų judesys paverčiamas tam tikru kitų kietų

kūnų judesiu“ LTE VII 1981) – dalbos judesys paverčiamas akmens ar rąsto judesiu. Bet tada teoriškai visos aptartos *technikos priemonės* yra *mechanizmai*, o juos su *mašinomis* subendrina *mechanizmų ir mašinų teorija* ir jos šaka – *mechanizmų ir mašinų dinamika* LTE VII 1981, TechEnc III 2006. Pramonėje bendrinasi *mašinų ir prietaisų pramonė*, kurios „įmonės konstruoja, gamina, parengia eksploatacijai ir remontuoja įv. mašinas, įrenginius, prietaisus“ VLE XIV 2008, tarp jų – „ž. ū. ir energetikos mašinos“; čia minima ir (1912 m.) N. Vilnios dalgijų gamykla, nesudėtingos ž. ū. mašinos ir padargai. *Technikos* – „žmonijos veiklos medžiaginių priemonių“ rūšyje *gamybos technika* pirmiausia minimos *mašinos ir mechanizmai*, bet toliau skirstomos smulkiau tik *mašinos*, vienos iš jų – *žemės ūkio mašinos* LTE XI 1983. Šiame *technikos* straipsnyje teigiama: „Universali Δ klasifikacija dar nesukurta.“ Pats straipsnis rodo, kad tai, kas sukurta, yra labai netobula. Kiek paguodžia visai ne naujausio rusiško žodyno apibrėžtis: *машина* – 1) „механизм или сочетания механизмов, осуществляющие определенные целесообразные движения для преобразования энергии (машины-двигатели), изменения формы, свойств, состояния или положения предмета труда (машины-орудия, рабочие машины), сбора, передачи, хранения, обработки и использования информации (напр., вычислительные машины)“ СИС 1979. Tačiau ir naujasis TŽŽ 2013 tik kartoja TŽŽ 2001 *mašinos* 1. apibrėžtį – „iš vieno ar kelių mechanizmų sudarytas įrenginys energijai, medžiagoms arba informacijai transformuoti, mech. darbui atlikti“.

Taigi *mašinos* yra ne *įrenginių*, o *mechanizmų* giminės. Tikriausios mašinos yra energijos keitimo – *varikliai* (*variklis, motoras* – „mašina, keičianti kokios nors rūšies energiją į mech. darbą“ LTE XII 1984) arba mechanizmai su varikliais. Šią mintį remia ir *mašinos* antroji reikšmė – „automobilis“. Nuo savęs drįstu pridėti, kad gyvosios – žmogaus ar gyvulio – energijos keitimo *mechanizmai* teoriškai nėra priskirtini prie *mašinų*, nes fizikoje apie tokią energijos rūšį nekalbama. Net gana nemenkas *mechanizmas dviratis* todėl ir nevadinamas *mašina*, net variklinis (motorinis) – tai tik *mechanizmas* su *mašina* – *varikliu*. *Машины-орудия* yra *mechanizmai*, arba *padargai* – ne tik *arkliniai*, bet ir *traktoriniai*. Vėtyto *ar pai* (*mašinos*) LEtn 1982 54, *ar pas* – pirminio grūdo valymo *mašina* TechEnc I 2000 teoriškai tėra *padargas*, arba *mechanizmas*. *Žemės ūkio mechanizacija*, o ne *mašinizacija*. Pavadinti *mechanizmą*, arba *padargą*, *mašina* – tas pat ką *qžuolq* – *medžiu*: galima, bet ribotai – nepasakysi, kad *gilės* auga ant *medžio*.

Lietuvių technikos mokslininkai – terminologai ir terminografai, taip pat kalbininkai, redaktoriai išvalgiai mažino tokių „mašinių“ paprastu būdu – terminizavo lietuviškus žodžius ir kūrėsi naujadarų, pvz.: *šienapjovė, žoliapjovė, javapjovė, lapapjovė, šiaudapjovė,...* *bulviasodė, daigasodė,...* *linarovė, kelmarovė,...* *poliakalė, poliatraukė,...* *angliakasė, žemkasė, žemsemė,...* *smėliapūtė, šratasrautė, šratasvoidė, šėivatrynė,...* (net *garovežys*, nors *garo mašina*); *kuliamoji, sėjamoji, sodinamoji, tręšiamoji, siuvamoji,...* *grūdų valomoji, sėklų valomoji, runkelių kasamoji, linų brukamoji, kalkių barstomoji,...*; *mestuvai, karštuvai, veltuvai, šiauštuvai,...*; *verptuvas, temptuvas, maišytuvas, plūktuvas, rietuvas,...* *vamzdžių klotuvas, sniego valytuvas, šakų genėtuvas, vandens keltuvas, akmenų rinktuvas,...*; *kedentuovė, šukuotuovė, pašytuovė, pluoštintuovė, dulkintuovė,...*; *rūšiuoklė, kratyklė*. Mūsų terminiją visaip veikusioje rusų kalboje čia yra *машина* PolŽ 1984, ŽŪMechTŽ 1983. Daugiau „mašinių“ turi ir anglų kalba: *machine* – 1) – ir *talking machine* – fonografas, 3) *diviratis*; <...>; *lėktuvas*, 4) *siuvamoji mašina, machine-gun* – kulkosvaidis, *machine-tool* – staklės [net ir *tool* – 3) *staklės* – 1) *įrankis, instrumentas*, 2) *įnagis*, 4) *rėžtuvas*], t. p. *machinist* – 1) *šaltkalvis; kvalifikuotas darbininkas (metalininkas ar staklininkas*, 4) *siuvęs siuvmąja mašina; siuvėjas* ALKŽ 1975.

Reikėtų manyti, kad mūsų perteklinė terminų *mašina, mechanizmas* vartoseną smarkiai paveikta jų metaforinio vartojimo, be abejo, lengvai nusižiūrimo iš didžiųjų kontaktinių kalbų. Pvz.: *televizija* – *tai pragaro mašina* Vd 2008 4 26, *valstybės institucijų mašina* Vd 2008 4 70; *rinkos mechanizmai* NŽA 2007 8–9 418, *teroro mechanizmai* NŽA 2007 11–12 566, *manipuliacinio sąmonės mechanizmai* Vd 2008 4 57, *organizacinis mechanizmas* L ir M 2005 26 2, *galios veikimo, taikymo „mechanizmai“: teisinis mechanizmas, disciplinavimo mechanizmas, saugumo mechanizmas* NŽA 2007 11–12 548, *gyvybės rūšies savisaugos mechanizmas* Vd 2008 4 57, *mechanizmas, kaip stiprinti šeimos institutą* Vd 2004 41 24, *ralio virtuvė – sudėtingas mechanizmas* Vd 2005 3 54. Kalbos aiškumo ir paprastumo, sąvokų tikslumo tai neskatina, net priešingai.

DŽe 2006 apibrėžtytys trūktinos, net ne be ydų: *mašina* – 1. tech. „mechanizmas, atliekantis kokį nors darbą“: *garo m.*, o tai kaip tik ne darbo, o energetikos mašina; *mechanizmas* – 1. „prieštaisas judesiams perduoti ir transformuoti“; o iš tikrųjų – „technikos priemonė jėgos judesiui paversti darbo judesiu ar veiksmu“; 3. prk. „vidinė sandara, sistema“: *kalbos m., valstybės m.*, o tai – „sistemos veikimo būdas / veikseną“; *technika* –

1. „materialinės žmonių veiklos priemonės (mašinos, įrenginiai ir kt.)“; o *kt.* yra esminės dalys – „gamyb. pastatai, keliai, tiltai, kanalai, transporto, ryšio priemonės“ LTE XI 1983, todėl jų praleisti negalima.

IŠVADOS

Plačios sinonimų grupės – *įnagis, įrankis; instrumentas; padargas (padaras, padarynė, padarinys), pabūklas, būklas, prietaisas, įtaisas, įrengimas, įrenginys, įranga; įkaboklis, įstrakalas, kibyklas, pakibyklas; priemonė, rykas, rakandas* – daugumas narių yra iš gyvosios kalbos. Motyvacija daugiausia aiški arba nesunkiai etimologiškai paaiškinama, bet yra ir ginčijamų aiškinimų. Beveik kiekvienas narys ne be polisemijos, sinonimų reikšmių spektras gana platus ir ne visai apibrėžtas. Polisemijos ir sinonimijos yra net toje pačioje tarmėje. Daugumas pateko į bendrinę kalbą, tik *įkaboklis, įstrakalas, (pa)kibyklas* likę lyg be reikmės. Variantų perteklius gana lengvai atkrita. Norminamoji leksikografija čia nesusidorėjo su diferenciacijos reikme. Terminizacija vyko vangokai, užtrukdama – žinoma, pagal technikos pažangą, bet ir vėluodama, tačiau gal arti galutinio rezultato (tik jis priklauso ir nuo šios srities sąvokų mokslinės klasifikacijos negalutinumo). Semantiškai išsiskyrė *instrumentas* – į muziką ir medicinos techniką, *pabūklas* – į karybą. *Ryko* ir *rakando*, kurių reikšmėms būdingas nemenkas margumas (kontrastiškumas), terminizacijos rezultatai gal tik pusiniai. Vartosenoje labai ilgai laikėsi neapibrėžtas *įrengimas* (ppr. kuop. dgsk. *įrengimai*) – vietoj *įrenginio* (irgi ne paties aiškiausio) ir *įrangos*. Labai nepatenkinamas, nors ne visų pastebimas, vartosenos dalykas – *įrankis* vietoj *padargo*. Iš kito šono *padargą* nepagrįstai stumia *mašina*, o ši nėra tinkamai atribota nuo *mechanizmo*. Čia reikia remtis teorija, o ne dėstomųjų dalykų (ar katedrų!..) pragmatiniais pavadinimais, taip pat – ne gyvosios kalbos praktika, kuri, beje, veikta ir kitų kalbų (bendrosios, o ne termininės vartosenos), teorijos nėra reglamentuojama. Šiaip lietuvių terminijoje *mašina* labai supratingai pamažinta – konkrečiais lietuviškais aiškiai motyvuotais žodžiais (daugiausia naujadarais). Neišnaudota pačios bendriausios reikšmės *priemonė* – kaip leksikografinių ir terminografinių apibrėžčių, apibūdinimų ir apibendrinamasis žodis – gal dėl to, kad *priemonė* buvo nepabaigiamo komunistinio auklėjimo, indoktrinavimo ir organizavimo įkypusis įnagis, be to, taisomasis „renginys“, bet tai jau seniai praeityje. Determinizacija ir terminų metaforizacija – dažniausiai publicistinė, ypač *instrumento*, kiek mažiau *įrankio, mechanizmo* – daugiausia kosmopolitinė ir nekūrybiška, štampinė.

ŠALTINIAI

- ALKŽ 1975 – *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė A. Laučka, B. Piesarskas, E. Stasiulevičiūtė, Vilnius: Mintis.
- ALŽUTŽ 1977 – *Anglų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas*. Sudarė D. Čeponienė, R. Gelūnienė, J. Kazėnas, R. Kelbauskienė (ats. red.), Vilnius: Mokslas.
- J. V. BagdKGPas 1992 – Bagdanavičius V. J. *Kultūrinės gėlmės pasakose*, Vilnius: Taura.
- DŽ₁ 1954 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Ats. red. J. Kruopas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- DŽ₂ 1972 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Ats. red. J. Kruopas, Vilnius: Mintis.
- DŽ₃ 1993 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- DŽe 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. VI (III e.) leid., vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- EurŽ 2004 – *Europos žodynas. Eurovoc 1* – Abėcėlinė dalis, 2 – Teminė dalis, 3 – Daugiakalbė dalis, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija.
- GKr
N. GogR V 1954 – Gogolis N. *Raštai 5*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- GrožKont 1980 – *Grožio kontūrai*, Vilnius: Mintis.
- I ir B 1988 – *Istorija ir būtis*, Vilnius: Mintis.
- IQ
K I 1870 – *Wörterbuch der litauischen Sprache* von Friedrich Kurschat 1, Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.
- K II 1874 – *Wörterbuch der litauischen Sprache* von Friedrich Kurschat 2, Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.
- KarŽ 1919 – *Kariškas lietuviškai–rusiškas ir rusišškai–lietuviškas žodynelis*, Kaunas: Krašto apsaugos ministerija.
- A. KivSBr 1968 – Kivis A. *Septyni broliai*. Vert. A. Sabaliauskas, red. D. Urbas, Vilnius: Vaga.
- KV
LA
LAKŽ₂ 1991 – Piesarskas B., Svecevičius B. *Lietuvių–anglų kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- LEtn 1964 – *Lietuvių etnografijos bruožai*. Red. A. Vyšniauskaitė, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- LEtn 1982 – Dundulienė P. *Lietuvių etnografija*, Vilnius: Mokslas.
- LietRTermB
J. LipskSomP 1979 – Lietuvos Respublikos terminų bankas. – <http://terminai.vlkk.lt>.
- L ir I 1980 – Lipskienė J. *Lietuvių kalbos somatiniai posakiai*, Vilnius: Mintis.
- L ir M
LKT 1970 – *Laikas ir idėjos*, Vilnius: Mintis.
- LKŽ I₁ 1941 – *Literatūra ir menas* (laikraštis).
- LKŽ I₂ 1968 – *Lietuvių kalbos tarmės*. Chrestomatija, Vilnius: Mintis.
- LKŽ IV 1957 – *Lietuvių kalbos žodynas 1*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LKŽ V 1959 – *Lietuvių kalbos žodynas 1*, Vilnius: Mintis.
- LKŽ VII 1966 – *Lietuvių kalbos žodynas 4*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- LKŽ VIII 1970 – *Lietuvių kalbos žodynas 5*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- LKŽ IX 1973 – *Lietuvių kalbos žodynas 7*, Vilnius: Mintis.
- LKŽ X 1976 – *Lietuvių kalbos žodynas 8*, Vilnius: Mintis.
- LKŽ XI 1978 – *Lietuvių kalbos žodynas 9*, Vilnius: Mintis.
- LKŽ XII 1984 – *Lietuvių kalbos žodynas 10*, Vilnius: Mokslas.
- LKŽ XV 1991 – *Lietuvių kalbos žodynas 11*, Vilnius: Mokslas.
- LP
LRKŽ 1988 – *Lietuvių kalbos žodynas 12*, Vilnius: Mokslas.
- LT II 3 1914 – *Lietuvių kalbos žodynas 15*, Vilnius: Mokslas.
- LT II 3 1914 – *Lietuvos pionierius* (laikraštis).
- LT II 3 1914 – Lyberis A. *Lietuvių–rusų kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- LT II 3 1914 – *Lietuvių tauta 2 3*, Vilnius.

- LT II 4 1919 – *Lietuvių tauta* 2 4, Vilnius.
- LTE IV 1978 – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 4, Vilnius: Mokslas.
- LTE VII 1981 – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 7, Vilnius: Mokslas.
- LTE XI 1983 – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 11, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- LTE XII 1984 – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 12, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- LTV – *Lietuvos televizija*.
- S. MarkNN 1969 – Markišas S. *Niekam nenusileisiu*. Vert. M. Žilionienė, red. A. Kašinskaitė, Vilnius: Vaga.
- MetrŽ 2006 – Valiukėnas V., Žilinskas P. J. *Penkiakalbis aiškinamasis metrologijos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- MG – *Mūsų gamta* (žurnalas).
- M ir G – *Mokslas ir gyvenimas* (žurnalas).
- MksIL – *Mokslo Lietuva* (laikraštis).
- MLE II 2003 – *Mažosios Lietuvos enciklopedija* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- MLE III 2006 – *Mažosios Lietuvos enciklopedija* 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- NKn – *Naujos knygos* (žurnalas).
- NŽA – *Naujasis židinys–Aidai* (žurnalas).
- J. Par OD 1984 – Parandovskis J. *Olimpijos diskas*. Vert. D. Urbas, red. A. Gailius, Vilnius: Vaga.
- V. PietRR 1973 – Pietaris V. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Vaga.
- PolŽ 1959 – *Rusų–lietuvių kalbų politechninis žodynas*. Red. kol. p-kas A. Novodvorskis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- PolŽ 1984 – *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas*. Sudarė G. Daugėla, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- PONS. ALKŽ 2004 – PONS. *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Šviesa.
- PrekŽ 1996 – Pričinauskas J. *Rusų–lietuvių kalbų prekių žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- B. RailKA 1991 – Raila B. *Kodėl antraip?*, Vilnius: Vaga.
- J. RainL 1975 – Rainis J. *Lyrika*. Vert. K. Korsakas, Vilnius: Vaga.
- RLKŽ II 1983 – *Rusų–lietuvių kalbų žodynas* 2. Sudarė Ch. Lemchenas, Vilnius: Mokslas.
- RLŽ 1924 – Baronas J. *Rusiškai lietuviškas žodynas*, Kaunas: Spindulys.
- Sav su TV – *Savaitė* (su TV) (žurnalas).
- SinŽ 1980 – Lyberis A. *Sinonimų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- SNŽŽ 1907 – *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*. Sudarė J. Šlapelis, Tilžė.
- SNŽŽ 1924 – Norkus J. *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*, Kaunas: „Vaivos“ b–vė.
- STŽŽ 1923 – M. ir S. *Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynėlis*, Šiauliai: „Vilties“ dr–ja.
- ŠI – *Šluota* (žurnalas).
- ŠIKal 1975 – „Šluotos“ *kalendorius*, Vilnius: Lietuvos TSR žurnalistų sąjunga.
- A. ŠveicK ir E 1989 – Šveiceris A. *Kultūra ir etika*, Vilnius: Mintis.
- T – *Tiesa* (laikraštis).
- P. TarasPab 1972 – Tarasenko P. *Pabėgimas*, Vilnius: Vaga.
- TechEnc I 2000 – *Technikos enciklopedija* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- TechEnc II 2003 – *Technikos enciklopedija* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- TechEnc III 2006 – *Technikos enciklopedija* 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- TechEnc IV 2010 – *Technikos enciklopedija* 4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- TLE III 1987 – *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 3, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- TLE IV 1988 – *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 4, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- TŽŽ 1936 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, Kaunas: Spaudos fondas.
- TŽŽ 2001 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- TŽŽ 2013 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- Vd – *Veidas* (žurnalas).
- VĮ 1924 – Vireliūnas A. *Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos komisijos*, Kaunas: Sakalas.
- A. VienR III 1986 – Vienuolis A. *Raštai* 3, Vilnius: Vaga.
- VLE VIII 2005 – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 8, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- VLE XIV 2008 – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 14, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ŽŪE I 1998 – *Žemės ūkio enciklopedija* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ŽŪE II 2003 – *Žemės ūkio enciklopedija* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ŽŪE III 2007 – *Žemės ūkio enciklopedija* 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ŽŪMechŽ 1983 – *Rusų–lietuvių kalbų žemės ūkio mechanizacijos terminų žodynas*. Parengė V. Gerulaitis, S. Lukėnas, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- СИС 1979 – *Словарь иностранных слов*, Москва: Русский язык.

LITERATŪRA

- Dragūnevičius A., Klementavičius A. 1984: Technikos terminų sisteminimo klausimu. – *Mūsų kalba* 2, 3–12.
- Grinaveckienė E. 1972: *Įrankis ir įnagis*. – *Mūsų kalba* 9, 43.
- Klimavičius J. 1973: Ne tik įdomiai. – *Mūsų kalba* 8, 19–28.
- LEW 1955–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch* von Ernst Fraenkel, Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- LKA I 1977: *Lietuvių kalbos atlasas* 1. *Leksika*, Vilnius: Mokslas.
- LKG I 1965: *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis.
- Lukšys D. 1973: Prietaisų ir įtaisų pavadinimai. – *Kalbos kultūra* 25, 70–72.
- Sabaliauskas A. 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.
- Skardžius P. 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.
- Valiukėnas V., Smilgevičius A. 1999: Dėl technikos priemonių pavadinimų. – *Gimtoji kalba* 2, 7–9.

Gauta 2013-10-03

Jonas Klimavičius
Erfurto g. 56-14
LT-04107 Vilnius, Lietuva

*Recenzijos, apžvalgos,
informacija, bibliografija*

Terminologui Jonui Klimavičiui – 75

Lietuvių kalbos instituto ir Terminologijos centro darbuotojai širdingai sveikina gerbiamą Kolegą JONĄ KLIMAVIČIŲ 75-erių metų sukakties proga ir linki tvirtos sveikatos, dvasios stiprybės, naujų jėgų, kūrybingų akimirkų, skraidžių minčių ir ilgiausių, gražiausių metų!

Tarptautinė mokslinė konferencija *Terminologija ir terminografija: raida, aktualijos, perspektyvos*

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

2013 m. spalio 10–11 dienomis Lietuvių kalbos institute vyko kas antrus metus rengiama tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija. Šiųmetės konferencijos pavadinimas – *Terminologija ir terminografija: raida, aktualijos, perspektyvos*. Ją organizavo Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras ir *Infoterm* (Tarptautinis terminologijos informacijos centras). Konferencijoje buvo perskaityta 10 pranešimų anglų ir 14 lietuvių kalba. Terminologijos konferencija per 10 metų tapo išties tarptautinė: užsienio pranešėjai atvyko iš Ispanijos, Austrijos, Vengrijos, Vokietijos, Danijos, Suomijos, Lenkijos, Rusijos, Latvijos (palyginime 2003 m. tarptautinę terminologijos konferenciją, kuri apsiribojo Pabaltijo šalimis).

Konferenciją pradėjo kviestinis pranešėjas Sergiuszas Grinevas–Griniewicius (Baltstogės universitetas, Maskvos humanitarinis pedagoginis institutas), kalbėjęs apie terminologinės veiklos principus ir perspektyvas. Pranešėjas atskirai aptarė terminologijos mokslą (teorinę veiklą) ir terminologijos darbą (praktinę veiklą). Praktinis terminologijos darbas, pasak profesoriaus, apima terminijos inventorizavimą, tvarkybą, atskirų terminijų suderinimą, terminų sistemų konstravimą, terminografinę veiklą, terminologinį redagavimą, ekspertavimą, vertimą, terminologijos dokumentacijos ir informacijos paslaugas, sunormintos terminijos diegimą, terminologinį specialistų ir ne specialistų rengimą, terminologijos vadybą ir planavimą.

Profesorius emeritas Heribertas Pichtas nagrinėjo sąvokas kaip socialinių pokyčių atspindį. Jo nuomone, socialinės sąvokos: 1) dažniausiai yra tarpdalykinės, 2) dalis jų gali būti itin normatyvinės, 3) jų gyvavimo ciklą daugiausia lemia socialiniai veiksniai, 4) dauguma jų yra konstruktai, 5) jos priklauso nuo ideologijos ar religijos, 6) dėl jų galima ginčytis ir jas interpretuoti, 7) jos gali staigiai arba pamažu kisti. Tarptautinė

Latvijos ir Lietuvos komanda – Juris Borzovas (Latvijos universitetas), Albina Auksoriūtė (Lietuvių kalbos institutas) ir Ilze Irēna Ilziņa (Latvijos universiteto Matematikos ir informatikos institutas) – parengė pranešimą apie informacinių technologijų (IT) terminiją Latvijoje ir Lietuvoje. Atrinkus 220 anglišių IT terminų, buvo analizuoti jų atitikmenys latvių ir lietuvių kalboje – atitinkamai 818 ir 276. *Infoterm* atstovai Blanca Stella Giraldo Perez ir Christianas Galinskis kalbėjo apie mikroturinio ir struktūrizuoto turinio skirtumus ir panašumus. Jie lygino turinio, informacijos ir duomenų sąvokas, struktūrizuotą turinį su nestruktūrizuotu, mikroturinio vienetą su terminologiniu įrašu, kalbėjo apie skaitmeninio mokymosi objektus. Elviro Sorokinis (Maskvos valstybinis sritis universitetas) pranešimas buvo skirtas visada aktualiai terminų sinonimijos problemai. Profesorė apžvelgė sinoniminių terminų atsiradimo priežastis.

Kita kviestinė pranešėja – Anita Nuopponen iš Vasos universiteto (Suomija) – į socialinę žiniasklaidą pažvelgė kaip į terminologinės informacijos ir veiklos priemonę. Terminologinei veiklai socialinė žiniasklaida naudinga bendravimui (pvz., *LinkedIn*), dalijimuisi (pvz., terminologiniai tinklaraščiai, *Pinterest*), susitikimams (pvz., *Webinar*), mokymui(si) (*Webinar*), bendradarbiavimui (*TermWiki*), tyrimams.

Susanne Lervard (Terminus ApS ir Kopenhagos universiteto Tekstilės tyrimų centras) pristatė danų projektą *textilnet.dk*. Vienas iš jo tikslų yra istorinės tekstilės ir kostiumų terminų duomenų bazės internete (<http://dragt.dk>) sukūrimas. Madrido Karolio III universiteto docentas Ricardo Eito-Brunas kalbėjo apie lingvistinių išteklių integraciją į inžinerinius procesus, pasiūlė, kaip suderinti XML sukurtas terminų bazes su inžinierių naudojama įranga techniniam turiniui valdyti. Péteris Gaálas (Pėčo universitetas, Vengrija) pristatė kartu su Ágota Fóris (Karolio Gasparo universitetas, Vengrija) parengtą pranešimą *Leksikografija ir terminografija mokant terminologijos*. Vengrijoje buvo pradėta įgyvendinti dvejų metų terminologijos magistrantūros programa. Evgenia Dimitrieva (Baltijos valstybinė žvejybos laivyno akademija prie Kaliningrado valstybinio technikos universiteto) kalbėjo apie jūreivystės anglų kalbą, jos mokymą jūreivystės mokykloje.

Lietuviški pranešimai buvo skirti tiek terminologijos istorijos, tiek šiuolaikinės terminologijos problemoms. Stasys Keinys (Lietuvių kalbos institutas) kalbėjo apie terminų vienareikšmiškumą ir nevienareikšmiškumą. Docento teigimu, tiek tiriamajame, tiek praktiniame terminologijos darbe

ne visuomet tinka vartoti įsakmės reikšmės žodžius *reikalavimas*, *draudimas*, *negalima*, turbūt ne visuomet patys žinome, ar kuris terminas tikrai yra vienareikšmis ar juo labiau, ar toks jis bus ir po kurio laiko. Statybinės medžiagos įvardijančių liaudies terminų mikrosistemą terminų kilmės, hierarchinių ryšių, sinonimijos ir daugiareikšmiškumo aspektais analizavo Robertas Stunžinas (Lietuvių kalbos institutas). Regina Kvašytė (Šiaulių universitetas) lygino pastaraisiais metais išleistus latvių (2011) ir lietuvių (2012) lingvodidaktikos žodynus. Docentė aptarė terminografinius žodynų dalykus, analizavo jų terminiją, konstatavo, kad lingvodidaktikoje vyrauja tarptautinė terminija, nors esama ir vykusių naujadarų. Egidijus Zaikauskas (Europos Komisija) kalbėjo apie anglų kaip originalo kalbos ir lietuvių kaip vertimo kalbos terminų atitikmenų santykį. Tas santykis gali būti kiekybinis (dėmenų skaičius) ir kokybinis (atitikimas, konkretinimas, gramatinis, darybinis ir leksinis išskleidimas ar sutraukimas, gramatinis ir leksinis pakeitimas, demetaforizacija ir kt.).

Keliuose pranešimuose buvo nagrinėjama tam tikros dalykinės srities terminų istorija. Diana Šilobraitė (Lietuvių kalbos institutas) kalbėjo apie vienažodžius S. Skačkausko *Aritmetikos* (1897) vadovėlio terminus – dauguma jų dabar nevartojami, tačiau svarbūs matematikos terminijos istorijai. Palmira Zemlevičiūtė (Lietuvių kalbos institutas) aptarė pirmojo Lietuvos medicinos mokslo žurnalo *Medicina ir gamta* (1913) lietuviškus vienažodžius medicinos terminus, jų atsiradimą, darybą, sąsają su dabartine medicinos terminija. Daugiau nei pusė tų terminų išliko ir tebėra vartojami medicinos moksle. Lietuviškus ir latviškus augalų vardus Antano Juškos *Latvių-lietuvių-lenkų kalbų žodyne* (apie 1875 m., neišspausdintas) ir Mykolo Miežinio *Lietuviškai-latviškai-lenkiškai-rusiškame žodyne* (1894) analizavo Solvita Labanauskienė (Lietuvių kalbos institutas). Ji kalbėjo apie augalų vardų kilmę, sinonimus ir variantus. Aušros Rimkutės (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešimo objektas – 1800–1882 m. katekizmai ir jų religijos terminai. Asta Mitkevičienė (Lietuvių kalbos institutas) aptarė figūrų ir tropų pavadinimus 1918–1940 m. literatūros mokslo vadovėliuose, daugiausia dėmesio skirdama terminų kilmei, sinonimijai ir lietuvinimui.

Kiti lietuviški pranešimai vienaip ar kitaip buvo susiję su informacinėmis technologijomis. Tekstynų terminologijos klausimai aptarti dviejų pranešėjų komandų iš Vytauto Didžiojo universiteto. Erika Rimkutė ir Irena Markievicz pristatė specializuoto tekstyno pagrindus 2012 m. parengtą

Švietimo ir mokslo terminų žodyną bei *Švietimo ir mokslo terminų ontologiją* (abu prieinami internete). Žodyne apibrėžiama apie 300 terminų, pateikiama jų vartosenos pavyzdžių, kairieji ir dešinieji terminų kolokatai, konkordansas ir kt. Pagal šio žodyno apibrėžtis konstruojami minėtos ontologijos klasių ryšiai ir taisyklės. Agnės Bielinskienės, Loïco Boizou ir Jolantos Kovalevskaitės pranešimas buvo skirtas švietimo ir mokslo terminiams kontekstams atpažinti specializuotame tekстыne taikant modelių metodą – naudojant dažniausius modelius gaunamas gana nemažas tinkamų kontekstų skaičius.

Šiomet sukanka 10 metų, kai buvo priimtas Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas. Alvydas Umbrasas (Lietuvių kalbos institutas) savo pranešime aptarė Terminų banko (<http://terminai.vlkk.lt>) sandarą, turinį, užklausų statistiką ir kt. Dabar Terminų banke yra daugiau nei 210 000 terminų straipsnių, per 9 000 aprobuotų teisės aktų terminų, įkelti 36 terminų žodynų duomenys. Šiuo metu tai yra universaliausias ir patikimiausias laisvai prieinamas lietuviškų terminų šaltinis. Egidijus Zaiuskas (Europos Komisija) aptarė kitą didelį skaitmeninį sistemišką terminų rinkinį – ES institucijų terminų bazę IATE. Dabar joje yra apie 48 000 lietuvių kalbos terminų (apibrėžtų apie 10 000), iš kurių apie 3 500 turi įvertinimą „labai patikima“. Pranešėjas lygino neviešą vidinę IATE su viešąja IATE, kuri prieinama <http://iate.europa.eu>.

Renata Špukienė (*Tilde IT*) į terminologiją ir kalbą pažvelgė iš verslo pusės. Pranešėja pristatė *Tilde IT* darbus lokalizavimo ir automatinio vertimo srityse, aptarė problematikos kaitą, naujus iššūkius ir perspektyvas. R. Špukienė savo pranešimą baigė retoriniais klausimais: o kas toliau bus su terminija, ar kurs terminus programos, o terminologai juos tik peržiūrės?

Konferencijos pranešimų tezes galima rasti Lietuvių kalbos instituto svetainėje (http://www.lki.lt/LKI_LT/images/TMA/2013_tez_s_abstracts.pdf). Kita tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija Lietuvių kalbos institute tradiciškai vyks po poros metų.

Gauta 2013-10-21

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta@lki.lt

Naujausi lietuviški terminų žodynai

JOLANTA GAIVENYTĖ-BUTLER

Lietuvių kalbos institutas

2012 m.

Adiafora [Elektroninis išteklius]: aiškinamasis elektrotechnikos terminų žodynas: lietuvių, deutsch, English, français, русский / Kauno technologijos universitetas. – Versija 1.4. – Kaunas: Technologija, 2012. – 1 elektron. opt. diskas (CD-ROM); 12 cm + 1 įd. lap. (12 × 12 cm). – ISBN 978-609-02-0262-3.

Šis žodynas – elektroninė 2010 m. išleisto *Aiškinamojo elektrotechnikos terminų žodyno* versija. Jame aiškinama per 10 000 teorinės ir taikomosios elektrotechnikos, elektros energetikos, elektros mašinų, valdymo inžinerijos, elektros pavarų, elektronikos, informatikos, šviesos inžinerijos ir kitų elektrotechnikai artimų sričių terminų, pateikti jų vokiški, angliški, prancūziški ir rusiški atitikmenys bei lietuviškos apibrėžtys. Žodyno vartotojo programa leidžia ieškoti termino pagal bet kurios iš žodyno kalbų žodį ar jo dalį.

Aiškinamasis andragogikos terminų žodynas / Birutė Jatkauskienė, Gitana Tolutienė. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2012. – 239, [1] p. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-9955-18-635-9.

Žodyne pateikiami dažniausiai vartojami andragogikos terminai, jų angliški ir prancūziški atitikmenys ir išsamūs aiškinimai. Yra nuorodų į šios srities teorinius darbus ir žodynus. Terminai iliustruojami pavyzdžiais, paveikslais, lentelėmis, pateikiamas išsamesnis vartojimo kontekstas. Leidinys pirmiausiai skirtas andragogikos specialybės studentams, andragogams praktikams ir andragogikos specialistus rengiantiems dėstytojams. Pratarmėje rašoma, kad terminai išdėstyti pagal abėcėlę (p. 5), bet dėstymas ne visuomet nuoseklus: vieni sudėtiniai terminai teikiami pagal pirmo, kiti – pagal pagrindinio žodžio abėcėlę, pasitaiko nemažai ne savo vietoje teikiamų terminų. Angliškų ir prancūziškų terminų rodyklių nėra. Lietuviški terminai nekirčiuoti.

Aiškinamasis imunologijos ir alergologijos terminų žodynas / Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos imunologų draugija, Lietuvos aler-

gologų ir klinikinių imunologų draugija; [sudarytojai Vytas Antanas Tamošiūnas, Rūta Dubakienė, Aurelija Žvirblienė; redakcinė kolegija: Genė Biziulevičienė ... [et al.] – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012. – 215, [1] p. – Tiražas 1000 egz. – ISBN 978-5-420-01718-0 (jr.).

Šis leidinys – pirmas Lietuvoje parengtas imunologijos ir alergologijos žodynas. Jame pateikta apie 700 svarbiausių šių mokslo šakų terminų su angliškais atitikmenimis. Terminai paaiškinti, kai kurie – gan išsamiai. Pateikta sinonimų. Žodynas skirtas medicinos, veterinarijos, įvairių sričių biologijos studentams, doktorantams, dėstytojams, tyrėjams bei kitiems specialistams. Po pratarinės ir žodyno sandaros aprašymo įdėtas skyrelis „Imunologijos ir alergologijos samprata“, kuriame supažindinama su šių mokslo šakų raida pasaulyje ir Lietuvoje, lentelėje pateikti svarbiausių šių sričių atradimų duomenys. Įdėta nemažai iliustracijų. Sandara abėcėlinė. Lietuviški terminai sukirčiuoti. Gale įdėta abėcėlinė anglų–lietuvių kalbų terminų rodyklė. Yra abėcėlinis santrumpų sąrašas. Žodyno aprobata: „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.“

Intermodalinio transporto terminų žinynas / Gražvydas Jakubauskas, Ramūnas Rimkus; Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla. – Vilnius: Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla, 2012 (Vilnius: Ciklonas). – 190, [2] p. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-9955-869-18-4.

Leidinyje skiriamas aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų transporto specialybių studentams. Jame aiškiami terminai, vartojami tarptautinių transporto organizacijų žinyuose ir oficialiuose dokumentuose, mokslinėje literatūroje. Žinyne pateikiama medžiaga suskirstyta į šešis skyrius. Pirmame skyriuje supažindinama su tarptautinėmis ir Lietuvos transporto ir logistikos organizacijomis, apibūdinami pagrindiniai jų tikslai, struktūra, veiklos pobūdis. Antrame skyriuje pristatomi Europos transporto tinklai. Trečias skyrius – pagrindinių intermodalinio transporto ir logistikos terminų žodynėlis. Terminai gan išsamiai paaiškinti, kartais komentuojama sąvokos samprata ar termino vartosenos ypatumai, pateikta sinonimų, įdėta nemažai iliustracijų. Prie beveik visų lietuviškų terminų pateikti angliški, prie daugelio – dar ir vokiški, prancūziški, rusiški atitikmenys. Terminai suskirstyti pagal temas (multimodalinis transportas, krovinio transportavimo vienetai ir krovos vienetai, krovinio transporto infrastruktūra ir įrengimai, intermodalinis keleivinis transportas, intelektinės ir išmaniosios technologijos, darnus judumas). Ketvirtas skyrius – abėcėlinis muitinės terminų žodynėlis. Į atskirus šio skyriaus poskyrius išskirti svarbiausi Muitinės įstatyme vartojami terminai ir tarptautinės prekybos sutarčių sąlygų rinkinio INCOTERMS terminai. Penktame skyriuje aiškiami Lietuvos teisės aktuose vartojami bendrieji transporto ir atskirų jo rūšių terminai. Šeštame skyriuje pateikti EUROSTAT ir ITF siūlomi vartoti transporto statistikos terminai, suskirstyti pagal atskiras transporto rūšis.

Lietuvos paukščių rūšių sąrašas = Checklist of the birds of Lithuania = Artenliste der Vögel Litauens / Lietuvos ornitofaunistinė komisija prie Lietuvos ornitologų draugijos; sudarytojas Vytautas Jusys. – 2-asis atnauj. leid. – [Kaunas]: Lututė, 2012. – 80 p. – Tiražas [1000] egz. – ISBN 978-9955-37-142-7.

Kaip įvade pastebi leidinio sudarytojas Lietuvos ornitofaunistinės komisijos pirmininkas, Ventės rago ornitologinės stoties vadovas Vytautas Jusys, dėl pastaraisiais metais išaugusio ornitofaunistinių stebėjimų aktyvumo ir profesionalumo Lietuvoje beveik kasmet užregistruojama naujų paukščių rūšių. Lietuvos paukščių sąrašas nuo 2000 m. papildytas keturiasdešimčia rūšių (p. 4). Šiame sąraše pateikiami 379 Lietuvoje užregistruotų rūšių lietuviški, lotyniški, angliški ir vokiški pavadinimai. Lotyniški pavadinimai teikiami atsižvelgiant į retus paukščius stebinčių Europos šalių organizacijų asociacijos (*Association of European Records and Rarities Committees*) rekomendacijas. Paukščių rūšių pavadinimai sugrupuoti pagal gentis. Greta rūšies pavadinimo nurodyta jos kategorija ir statusas (migruojanti, žiemojanti, perinti ir kt.). Prie užskrendančių ir retų paukščių rūšių pavadinimų nurodyta pirmo pastebėjimo data, kiek individų ir kiek kartų matyta iki 2012 m. spalio 1 d., neįprastų stebėjimų laikotarpiai. Pastebėjus rūšį, pažymėtą LOFK santrumpa, prašoma užpildyti anketą, kurios nuoroda pridedama. Visas leidinio tekstas pateiktas lygiagrečiai trimis kalbomis – lietuvių, anglų ir vokiečių. Po įvado pridėtos lentelėse paaiškintos paukščių rūšių kategorijų ir statuso pažymos. Leidinio gale įdėtos abėcėlinės lietuviškų, lotyniškų, angliškų ir vokiškų rūšių pavadinimų rodyklės.

Lingvodidaktikos terminų žodynas / Meilutė Ramonienė, Jelena Brazauskienė, Nida Burneikaitė, Jurga Daugmaudytė, Eglė Kontutytė, Joana Pribušauskaitė; Vilniaus universitetas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. – 233, [1] p. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-609-459-069-6.

Aiškinamajame verčiamajame žodyne surinkti dažniausiai vartojami šiuolaikinės lingvodidaktikos ir su kalbų mokymu susijusių sričių terminai. Pateikiami ne tik vartojami lingvodidaktikos terminai, bet ir siūlomi trūkstanti anglų, vokiečių, prancūzų, rusų literatūroje vartojamų terminų lietuviški atitikmenys. Pateikiamos platesnės naujesnių terminų, susijusių su Lietuvoje mažiau išplėtotomis taikomosios kalbotyros sritimis, apibrėžtys. Lietuviški terminai sukirčiuoti. Greta lietuviškų terminų pateikti anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbų atitikmenys, jeigu tokie vartojami. Įdėta terminų sinonimų. Sandara abėcėlinė. Rodyklių nėra. Žodyno gale įdėtas sąrašas kalbų mokymui ir mokymuisi svarbių dokumentų ir institucijų bei gan išsamūs jų aprašymai. Žodyno aprobeta: „Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštarauja.“

Mokomasis anglų–lietuvių kalbų orlaivių techninės priežiūros terminų žodynas: eksperimentinis leidinys / Milda Mironaitė, Jolita Norkienė; Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2012. – 130, [1] p. – Tiražas 124 egz. – ISBN 978-609-8074-03-1.

Verčiamasis žodynas skirtas specialistams, dirbantiems orlaivių techninės priežiūros srityje ir naudojantiems specialiąją literatūrą, dokumentaciją ir instrukcijas anglų kalba. Jis taip pat turėtų būti naudingas Lietuvos karo akademijos orlaivių pilotavimo, skrydžių valdymo, aviacijos mechanikos inžinerijos specialybių kariūnams ir Karinių oro pajėgų štabo karininkų kursų klausytojams. Leidinyje pateikiami ne tik šios srities terminai, bet įdėta ir bendrųjų techninėje literatūroje ir dokumentacijoje vartojamų žodžių. Gale įdėtas angliškąs dažniausiai vartojamų santrumpų sąrašas. Pateikta apie 4500 antraštinių žodžių ir 300 santrumpų. Žodynas parengtas, remiantis Karinių oro pajėgų orlaivių techninės priežiūros inžinerinio techninio personalo (mechanikos ir avionikos specialybių) anglų kalbos kursų ir nuotolinio mokymo kursų mokomąja medžiaga.

Mokomasis vokiečių–lietuvių kalbų verslo žodynas / Aldona Mozes, Rasa Sklizmantaitė; Vilniaus Gedimino technikos universitetas. – Vilnius: Technika, 2012. – 214, [2] p. – Tiražas [150] egz. – ISBN 978-609-457-310-1, eISBN 978-609-457-222-7, el. versija pagal leidinio identifikatorių doi:10.3846/1354-S.

Žodyne pateikta 6500 vokiškų vidaus ir užsienio prekybos, bankininkystės, sutarčių sudarymo ir derybų, verslo teisės žodžių ir jų lietuviški atitikmenys. Remtasi naująja vokiečių kalbos rašyba. Verčiamasis žodynas skirtas verslo vadybos, ekonominės inžinerijos, nekilnojamojo turto ir kitų vadybos specialybių studentams ir dėstytojams, mokslininkams ir visiems, besidomintiems verslo vadyba. Žodynas sudarytas labiau remiantis bendraisiais leksikografijos negu terminografijos principais. Sandara abėcėlinė. Rodyklių nėra. Lietuviški terminai nekirčiuoti.

Paukščių pavadinimų žodynas = Vocabularium nominum avium = Dictionary of bird names: lotynų, lietuvių, anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis / Gamtos tyrimų centras; sudarė Mečislovas Žalakevičius, Irena Žalakevičienė. – 2-asis papild. ir patais. leid. – Vilnius: Gamtos tyrimų centras, 2012. – 1235, [1] p. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-9986-443-70-4 (jr.).

Antrasis žodyno leidimas papildytas 150 paukščių pavadinimų.

Terminų žodynis: (lietuvių–anglų–rusų ir rusų–lietuvių–anglų kalbų): metodinė priemonė / Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. Medicinos akademija. Slaugos fakultetas; [sudarytojai Jūratė Macijauskienė, Aurelija Blaževičienė, Aleksandras Polikarpovas, Viktorija Grigaliūnienė, Olga Riklikienė, Alina Vaškelytė, Lina Spirgienė, Daiva Kriukelytė, Jovita Demskytė, Virginija Bulikaitė]. – Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Leidybos namai, 2012. – 39, [1] p. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-9955-15-255-2.

Verčiamajame žodynyje pateikta apie 300 slaugos ar su slauga susijusių terminų. Jį sudaro dvi dalys: lietuvių–anglų–rusų ir rusų–lietuvių–anglų kalbų. Įvado ar sandaros aiškinimo nėra, tik antraštiniame lape nurodyta, kad leidinys skirtas slaugytojams. Lietuviški terminai nekirčiuoti. Yra netikslių atitikmenų, taisytinių terminų, sinonimų pateikimo trūkumų. Sandara abėcėlinė. Rodyklių nėra.

Trumpas teorinės mechanikos terminų rinkinys: statika, kinematika, dinamika: mokomoji priemonė / Aleksandr Bogoroš, Kazimieras Juzėnas, Laima Patašienė; Kauno technologijos universitetas. Gamybos technologijų katedra. – Kaunas: Technologija, 2012. – 65, [3] p. – Tiražas 4 egz. – ISBN 978-609-02-0794-9.

Verčiamajame aiškinamajame žodynyje pateikti 143 teorinės mechanikos terminai. Kaip rašoma pratarėje, „teorinės mechanikos rekomenduojamų terminų rinkinys sudarytas remiantis mokslinių terminų, parengtų Rusijos mokslų akademijos Mokslinės-techninės terminologijos komiteto, Ukrainos nacionalinio technikos universiteto Kijevo politechnikos instituto, dalyvaujant Kauno technologijos universitetui, sistemų koncepcija ir tvarkymo bendraisiais principais“ (p. 4). Leidinys skirtas universitetų, kolegijų ir kitų mokslo įstaigų dėstytojams bei studentams. Terminai suskirstyti į keturis skyrelius – pagrindinės sąvokos, statika, kinematika ir dinamika. Skyrelių viduje dėstymo tvarka neaiški. Greta lietuviškų terminų pateikti rusiški, vokiški, angliški, prancūziški atitikmenys ir lietuviška apibrėžtis. Pateikta plačiai vartojamų sinonimų. Lietuviški terminai nekirčiuoti. Gale įdėtos abėcėlinės lietuviškų, vokiškų, angliškų, prancūziškų terminų ir abėcėlinė lizdinė rusiškų terminų rodyklės.

Gauta 2013-11-18

Jolanta Gaivenytė-Butler
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas jolantagb@lki.lt

Terminologijos 11–20 numerių skelbinių antraščių rodyklė

TERMINOLOGIJA IR DABARTIS

- Bliūdžiuvienė Nijolė. Dokumentinės komunikacijos lietuviškieji terminologiniai ištekliai XIX 70–82
- Bucher Anna-Lena. Terminology work the Swedish way XIV 37–48
- Fóris Ágota, Gaál Péter. Lexicography, Terminography and the Role of New Mobile Devices in Teaching Terminology XX 75–81
- Fóris Ágota. Terminology and social-economic globalization XIV 49–60
- Fóris Ágota. Terminology and Text Linguistics XVIII 51–65
- Grané Franch Marta. Terminology for the Catalan language: 25 years of TERMCAT XVII 35–41
- Galinski Christian, Giraldo Pérez Blanka Stella. Content interoperability as a prerequisite for re-using and re-purposing items of structured content as learning objects in eLearning – Seen under a standardisation perspective XIX 6–32
- Grinev-Griniewicz Sergiusz. Terminological Methods in the History of Terminology Science XVIII 27–42
- Griniewicz Sergiusz. Terminological Activities: Principles and Perspectives XX 24–46
- Griniewicz Sergiusz. Terminology and language policy (towards establishing rudiments of linguopolitology) XVII 6–20
- Griniewicz Sergiusz. Terminology in the Era of Globalisation XIII 10–16
- Keinys Stasys. Dėl mokslo terminų vienareikšmiškumo supratimo XX 47–55
- Klimavičius Jonas. Kas esamybė, o kas reikiamybė – tikra ar formali XIV 61–69
- Klimavičius Jonas. Lietuvių kalba ir visuomenė: bendrasis ir terminologinis aspektai XV 56–104
- Klimavičius Jonas. *Sukti, vyti, vynioti* ir jų vedinių sinonimija ir polisemija gyvojoje kalboje, norminimo ir terminizacijos bandymai XIII 48–61
- Kudashev Igor. Improving compatibility of terminological collections with a bridging classification of data categories XVI 36–55
- Kvašytė Regina. Lietuvių ir latvių kalbų ekonomikos terminijos anglybės XI 31–51
- Kvašytė Regina. Lietuvių ir latvių kalbų terminų su šaknimi *termin-* mikrosistema XX 123–139
- Kvašytė Regina. Tautinės realijos: pavadinimai, terminai ir jų vartojimas XVI 56–67
- Labanauskienė Solvita. *Baltijos šalių floros* lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų vedyba XVIII 66–78

- Labanauskienė Solvita. Lietuvių ir latvių kalbų augalų vardai *Aplinkos apsaugos žodyne EnDic2004* XVI 93–114
- Labanauskienė Solvita. Sudurtinių lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų darybos ypatumai XVII 54–67
- Marcinkevičienė Rūta. Kalbos ir teksto atmainas įvardijančių terminų problemos XI 7–30
- Markievicz Irena, Rimkutė Erika. Švietimo ir mokslo terminų žodynas ir ontologija XX 56–74
- Martin Willy. The role of cognitive modelling in general and of frames in particular in terminology theory and practice XVII 21–34
- Nuopponen Anita. Follow *@TermList* on *Twitter!* – Social Media as a Tool for Terminological Information and Activities XX 82–95
- Picht Heribert. Concepts as Reflection of Societal Changes XX 10–23
- Picht Heribert. The Science of Terminology: History and Evolution XVIII 6–26
- Picht Heribert. The seven pillars of terminology XVI 8–22
- Rimkutė Erika. Automatinis švietimo ir mokslo terminų nustatymas lingvistiniais metodais XIX 54–69
- Skujiņa Valentīna. Some lexicological aspects of terminology and terminography XV 17–29
- Skujiņa Valentīna, Ilziņa Ilze Irēna, Vasiļjevs Andrejs, Borzovs Juris. Terminology Standards in the Aspect of Harmonization for International Term Database XIII 17–32
- Skujiņa Valentīna, Ilziņa Ilze Irēna. The Development of Latvian Terminology under the Impact of Translation XVIII 43–50
- Schmitz Klaus-Dirk. Using international standards for terminology exchange XIX 33–38
- Stunžinas Robertas. Daugiareikšmiai ir homoniminiai statybos liaudies terminai XVI 68–92
- Stunžinas Robertas. Lietuviški metaforiniai statybos terminai XIII 62–73
- Stunžinas Robertas. Statybos liaudies ir mokslo terminijos bendrybės ir skirtybės XVII 42–53
- Stunžinas Robertas. Statybos terminijos sinonimija XII 7–26
- Stunžinas Robertas. Sudurtiniai elektrotechnikos terminijos būdvardžiai XI 52–69
- Stunžinas Robertas. Variantiniai statybos liaudies terminai *Lietuvių kalbos žodyne* XV 111–130
- Šilobritaitė Diana. Informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminijos skirtybės XVII 68–78
- Umbrasas Alvydas. Lietuvos Respublikos terminų bankas: 10 metų po įstatymo priėmimo XX 96–122
- Weber Marek. Multi-word patterns in the corpus of Information and Communication Technology. Terminological bundles in the genre – ‘Textbooks in ICT’ XIX 39–53

- Vladarskienė Rasuolė. Metaforiniai ekonomikos terminai XIX 83–92
- Гринев-Гриневиц Сергей. Лексикография и терминоведение XV 30–42
- Гринев-Гриневиц Сергей. О принципах создания терминологических словарей XIV 20–36
- Лейчик Владимир. Классификации терминосистем XV 10–16
- Лейчик Владимир. Три возраста термина XIV 10–19
- Овсеичик Станислава. Заимствование в составе украинской экологической терминологии XV 105–110
- Шелов Сергей. К характеристике родовидовой и целочастной структуры лингвистической терминологии XVI 23–35
- Шелов Сергей. Номенклатура versus терминология (три подхода к выделению номенклатурных наименований) XIII 33–47
- Щербин Вячеслав. Белорусская и литовская терминографии: сравнительный аспект XV 43–55

TERMINOLOGIJOS ISTORIJA

- Auksoriūtė Albina. Keletas atgaivintų Lauryno Ivinskio augalų vardų XV 132–141
- Auksoriūtė Albina. Lauryno Ivinskio keturkalbio žodyno terminai XIV 72–91
- Auksoriūtė Albina. Rankraštiniis Lauryno Ivinskio nomenklatūrinių pavadinimų sąrašėlis XX 161–171
- Auksoriūtė Albina. Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklos apžvalga XVIII 80–91
- Drotvinas Vincentas. Iš etnonimų istorijos XIII 160–169
- Drotvinas Vincentas. Iš karybos terminų istorijos XII 27–41
- Katelytė Rita, Keinys Stasys. M. Reinio psichologijos terminų ir jų dėmenų daryba XVII 111–129
- Katelytė Rita. Mečislovo Reinio laisvai versto *Psichologijos vadovėlio* psichologijos terminų reikšmė ir kilmė XVI 198–216
- Kaulakienė Angelė. Pirmojo lietuviško aukštosios mokyklos fizikos vadovėlio terminija XIII 76–96
- Kaulakienė Angelė. Profesoriaus Povilo Brazdžiūno *Bendrosios fizikos* vadovėlio (1960–1965) terminija XIV 92–109
- Keinys Stasys. Mintys apie didelį kalbininką ir terminologą Joną Jablonskį 150-tų gimimo metinių proga XVII 80–92
- Klimavičius Jonas. Iš sporto terminijos istorijos: antikizmai, istorizmai ir modernizmai – anachronizmai XVI 116–153
- Kurmiņa Linda. Methods of plant name formation used in the works by Jānis Ilsters XIX 94–104
- Labanauskienė Solvita. Janio Endzelyno terminologinės įžvalgos XIX 173–183
- Labanauskienė Solvita. Latvių augalų vardai Jurgio (Ambraziejaus) Pabrėžos žodynuose XI 145–155

- Mitkevičienė Asta. Epo, lyrikos, dramos žanrų ir kitų klasifikacijos vienetų pavadinimai pirmuose lietuviškuose literatūros teorijos vadovėliuose XII 81–106
- Mitkevičienė Asta. Iš lietuvių literatūros mokslo terminijos istorijos: XIX amžius XIV 110–124
- Mitkevičienė Asta. Literatūros mokslo terminų antonimija 1922–1942 m. XIII 134–148
- Mitkevičienė Asta. Terminologijos komisijos (1921–1926) vaidmuo lietuvių literatūros mokslo terminijos istorijoje XX 172–179
- Mitkevičienė Asta. V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai XI 119–144
- Rimkutė Aušra. Jono Jablonskio religijos leksikos taisymai XVII 93–100
- Rimkutė Aušra. Kai kurie sinoniminių religijos terminų vartosenos atvejai katekizmuose (XVI a. ir XIX a. galas – XX a. pradžia) XIV 135–145
- Rimkutė Aušra. Nelietuviški XIX a. galo – XX a. pradžios katalikų katekizmų terminai XII 42–66
- Rimkutė Aušra. Religijos terminijos tvarkyba *Draugijoje* XIII 149–159
- Rimkutė Aušra. 1883–1916 m. katekizmai ir jų religijos terminų reikšminės grupės XV 156–179
- Rimkutė Aušra. 1883–1916 metų katekizmų religinių vietų pavadinimai XIX 125–142
- Stunžinas Robertas. Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių liaudies terminijos sinonimija XVII 130–142
- Stunžinas Robertas. Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių rūšiniai liaudies terminai XVIII 142–153
- Stunžinas Robertas. Pastatų konstrukcijų ir jų sudedamųjų dalių liaudies terminija XX 180–200
- Stunžinas Robertas. Ūkinių pastatų liaudies terminija XIX 184–198
- Stunžinas Robertas. 1910–1937 m. lietuviškoji statybos terminija (iš turimų išteklių) XIV 125–134
- Šilobritaitė Diana. Petro Vileišio aritmetikos vadovėlio *Keturi svarbiausieji veikalai aritmetikos* terminai XVIII 154–164
- Šilobritaitė Diana. Pirmojo lietuviško aritmetikos uždavinyno terminai XVI 186–197
- Šilobritaitė Diana. Pirmųjų matematikos žodynėlių terminija XV 180–196
- Šilobritaitė Diana. Vienažodžių matematikos terminų sinonimija matematikos vadovėliuose (1910–1940) XIV 146–158
- Umbrasas Alvydas. Asmenis įvardijantys teisės terminai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose XII 107–136
- Umbrasas Alvydas. Bendrašakniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose XI 100–118
- Umbrasas Alvydas. Rankraštinio teisės terminų žodyno (1920 m.) lietuviški dvižodžiai terminai XIX 143–172

- Umbrasas Alvydas. Rankraštinio teisės terminų žodyno (1920 m.) sandara XVIII 109–141
- Umbrasas Alvydas. Teisės terminai su šaknimi *teis-* 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose XIII 97–115
- Zemlevičiūtė Palmira. Gydomo priemonių pavadinimai daktaro Antano Vileišio medicinos knygelėse XII 67–80
- Zemlevičiūtė Palmira. *Keleivio* straipsnių apie sveikatą terminai XVIII 92–108
- Zemlevičiūtė Palmira. Lauryno Ivinskio kalendorių vienažodžių ligų pavadinimų kilmė ir daryba XVII 101–110
- Zemlevičiūtė Palmira. Lietuviški Vinco Kudirkos medicinos terminai XV 142–155
- Zemlevičiūtė Palmira. Ligų pavadinimai *Lietuvos ūkininko* priede *Sveikata* (1909–1928) XI 70–99
- Zemlevičiūtė Palmira. Morfologiniai anatomijos terminų variantai XVII–XVIII a. lietuvių leksikografijoje XIX 105–124
- Zemlevičiūtė Palmira. Pirmasis Lietuvos medicinos mokslo žurnalas ir lietuviškoji medicinos terminija XX 142–160
- Zemlevičiūtė Palmira. *Varpo* medicinos straipsnių terminai XVI 154–185
- Zemlevičiūtė Palmira. XIX a. pabaigos lietuvių medicinos terminijos šaltinių ir jų terminų apžvalga XIII 116–133

PASTABOS, SVARSTYMAI, SIŪLYMAI

- Čepaitienė Giedrė. Dėl vieno sociolingvistikos termino: *giminė* ar *lytis* XII 148–150
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Lietuviškų terminų žodyną leidyba 1998–2008 metais XVI 252–265
- Grigas Gintautas. Santrumpos terminijoje XIII 194–199
- Katelytė Rita. Kalbotyros terminai vidurinės mokyklos lietuvių kalbos vadovėliuose XV 234–240
- Kaulakienė Angelė. Kai kurių fizikos terminų raida XVI 218–251
- Klimavičius Jonas. Pastogė senovėje ir dabar XV 198–215
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. I XI 156–176
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. II XII 137–147
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. III XIII 172–193
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. IV XIV 160–171
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. V XV 226–233
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. VI XVII 144–150
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. VII XVIII 166–192
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. VIII XIX 200–222
- Klimavičius Jonas. Terminas prie termino. IX XX 202–224
- Umbrasas Alvydas. Atnaujinti *Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai* XV 216–225

RECENZIJOS, APŽVALGOS, INFORMACIJA, BIBLIOGRAFIJA

- Auksoriūtė Albina. A. Kaulakienė. *Lietuvių fizikos terminijos raida: Monografija* XVI 268–272
- Auksoriūtė Albina. Europos Komisijos projektas *EUROTERMBANK* XII 169–173
- Auksoriūtė Albina. 18-asis Europos specialiosios kalbos simpoziumas *Special Language and Innovation in Multilingual World* XVIII 194–197
- Auksoriūtė Albina. Kalbos kultūros ir terminologijos konferencija Taline XIII 228–231
- Auksoriūtė Albina. Tarptautinė terminologijos konferencija *Tautinių kalbų terminologija ir globalizacija* XIII 218–224
- Auksoriūtė Albina. Tarptautinis terminologijos simpoziumas *Terminology for Europeans (and beyond)* XVII 167–171
- Auksoriūtė Albina. Terminologijos renginiai Maskvoje XV 259–261
- Butāne Anita, Rimkutė Aušra. Tarptautinė mokslinė konferencija *No vārda līdz vārdnīcai* XVII 178–182
- Čižikaitė Aida. E. Wüsteris ir E. Drezenas – terminologijos pradininkai ir esperantologai XI 177–185
- Družă Inga, Şaganean Gabriela. Terminotic applications in the Republic of Moldova XIX 224–233
- Gaivenytė-Butler Jolanta. A. Sliesaravičius, J. Lazauskas, V. Stanys, St. Keinys, G. Klimovienė. *Žemės ūkio augalų selekcijos ir sėklininkystės terminų žodynas = Dictionary of Agricultural Terms for Plant Breeding and Seed Production = Словарь терминов по селекции и семеноводству сельскохозяйственных растений* XVII 155–163
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Kvalifikacijos kursai *Aktualūs šiuolaikinės terminologijos klausimai* XIV 202–206
- Gaivenytė-Butler Jolanta, Noreikaitė Adelė. Naujausi lietuviški terminų žodynai XIII 239–245
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XI 190–196
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XIV 209–215
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XV 262–270
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XVI 292–301
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XVII 183–187
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XVIII 206–211
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XIX 263–266
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Naujausi lietuviški terminų žodynai XX 231–235
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Tarptautinė mokslinė konferencija *Current trends in terminology* XIV 188–193
- Gaivenytė-Butler Jolanta. Tarptautinė mokslinė konferencija *Presenting terminology and knowledge engineering resources online: models and challenges* XVII 172–177
- Gaivenytė-Butler Jolanta, Šilobritaitė Diana. Terminologijos renginiai Lietuvių kalbos institute XVIII 198–203
- Ivanauskienė Audra. Lietuvos Respublikos terminų bankas XII 181–182

- Keinys Stasys. Disertacija apie Tautos Atgimimo laikų lietuviškų katekizmų religijos terminus XIX 255–262
- Keinys Stasys. Žymus terminologijos vagavarys (75-ųjų Kazimiero Gaivenio gimimo metinių proga) XVI 302–306
- Klimavičius Jonas. *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos: Kazimierui Gaiveniui atminti* XII 151–159
- Klimavičius Jonas. Rūta Vainienė. *Ekonomikos terminų žodynas* XIII 202–206
- Klimavičius Jonas. С. В. Гринев-Гриневиц, В. П. Гринева, Л. П. Минкова, Т. Г. Скопюк. *Указатель терминологических диссертаций*. Справочное пособие XIV 174–178
- Kvašytė Regina. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sastādījis autoru kolektīvs V. Skujiņas vadībā XV 242–248
- Labanauskienė Solvita. Robertas Stunžinas. *Statybos liaudies terminai*. Daktaro disertacija XIX 252–254
- Labanauskienė Solvita. Tarptautinė mokslinė konferencija *Aktuali valodas prakses jautājumi* XV 255–258
- Labanauskienė Solvita. Tarptautinė mokslinė konferencija *Kalbos gramatinė ir leksinė sistema, jos funkcionalumas ir normatyvumas* XIX 247–251
- Labanauskienė Solvita. Tarptautinis seminaras *Estijos, Latvijos ir Lietuvos terminologijos problemos ir uždaviniai Europos Sąjungoje* XI 186–189
- Labanauskienė Solvita. Mokslinė konferencija *Globalizacija: vertimas, skolintos ir tautinės terminijos problemos* XIV 198–201
- Labanauskienė Solvita. Žymioji latvių terminologė Valentīna Skujiņa XIV 216–218
- Labanauskienė Solvita. С. Д. Шелов. *Термин. Терминологичность. Терминологические определения* XII 160–165
- Mitkevičienė Asta. Tarptautinė mokslinė konferencija *Terminologija ir terminografija: raida, aktualijos, perspektyvos* XX 227–230
- Mitkevičienė Asta. Vida Stravinskienė. *Ekologijos ir aplinkotyros žodynėlis: mokojoji knyga* XIII 207–212
- Noreikaitė Adelė. Naujaisi lietuviški terminų žodynai XII 183–189
- Noreikaitė Adelė. *Terminologijos* 11–20 numerių skelbinių antraščių rodyklė XX 236–243
- Rimkutė Aušra. *Computer Bild Lietuva* portalo žodynėlio terminai XVI 277–281
- Rimkutė Aušra. *YouCat: lietuviškas jaunimo katekizmas* XIX 234–240
- Rimkutė Aušra. Lietuvių terminologijos disertacijos XIV 179–187
- Rimkutė Aušra. Regina Kvašytė. *Mokomasis terminologijos žodynėlis* XII 166–168
- Rimkutė Aušra. Mokslinė konferencija *Kalbos teorija ir praktika* XIV 194–197
- Rimkutė Aušra. Tarptautinė mokslinė konferencija *Terminologija ir specialioji leksika: vartoseną ir sistema* XVI 287–288
- Rimkutė Aušra. Tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija *Norminamoji ir aprašomoji terminologija* XIII 225–227
- Rimkutė Aušra. Tarptautinė terminologijos konferencija *Bendradarbiavimas terminologijos srityje Vidurio Europoje* XII 174–175

- Rimkutė Aušra. Terminologas Stasys Keinys XIII 246–249
- Rimkutė Aušra. Terminologijos seminaras *Lietuvių terminologijos raidos bruožai ir dabartinė būklė* XIII 232–235
- Shelov Serguey, Manerko Larissa. Vladimir Moissejevitch Leitchik (06-11-1928 – 23-07-2013) XX 244–245
- Stankevičienė Sigita. Mokslinė konferencija *Kalbos teorija ir praktika* XVI 282–286
- Stunžinas Robertas. Kvalifikaciniai kursai *Baltijos šalių jaunųjų terminologų vasaros kvalifikacinė mokykla* XIII 236–238
- Stunžinas Robertas. Mokslinis seminaras *Terminų norminimas ir tvarkyba* XII 176–177
- Stunžinas Robertas. *Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos Sąjunga* XIII 213–217
- Stunžinas Robertas. Tarptautinė konferencija *Leksikologija ir terminologija: teorija, praktika, istorija. Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms* XV 251–254
- Stunžinas Robertas. Tarptautinė terminologijos vasaros mokykla 2005 *Terminologijos tvarkyba: teorija, praktika ir taikymas* XII 178–180
- Ščucka Anita. Terminologija letonikos II kongrese XIV 207–208
- Šilobritaitė Diana. J. Gaivenytė–Butler, St. Keinys, A. Noreikaitė. *Lietuvių kalbos terminų žodynai* XV 249–250
- Šilobritaitė Diana. Alvydas Umbrasas. *Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais: pagrindinių kodeksų terminai* XVII 152–154
- Šilobritaitė Diana. Nacionalinė mokslinė konferencija *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas*, skirta Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms XVII 164–166
- Šilobritaitė Diana. Palmira Zemlevičiūtė *Lietuvių medicinos terminologijos raida XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje*. Daktaro disertacija XVI 298–291
- Šilobritaitė Diana. Vaida Buivydienė, Regina Žukienė. *Aiškinamasis svarbiausių literatūros ir kalbotyros terminų žodynelis*. Mokomoji metodinė knyga XVI 273–276
- Tamulionienė Aurelija. Projektas *META-NORD* Lietuvoje XVIII 204–205
- Terminologui Jonui Klimavičiui – 75 XX 226
- Terminologui Stasiui Keiniui – 75 XVIII 212
- Vyriausiajam redaktoriui terminologui Jonui Klimavičiui – 70 XV 276
- Шелов Сергей. К 80-летию Владимира Моисеевича Лейчика, ученого и человека XV 271–275
- Шелов Сергей, Цумарев Алексей. О Третьем Международном симпозиуме *Терминология и знание* XIX 241–246

Gauta 2013-10-14

Adelė Noreikaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas adele@lki.lt

Vladimir Moissejevitch Leitchik

(06-11-1928 – 23-07-2013)

The Russian linguistic science lost a well-known specialist in philology, lexicology and terminological science — Vladimir Moissejevitch Leitchik, who passed away on 23 July, 2013.

It's difficult to write about him in the past, because he is among us — his colleagues, students, scientists and teachers.

Vladimir Moissejevitch Leitchik was a brilliant student, who graduated from the Department of Romanic languages at Lomonossov Moscow State University. He was a broad-minded person interested in cultural studies, cognitive linguistics, terminology science and the theory for languages of special purposes. Being a real philologist on his path he got acquainted with many new sides of philological endeavor: he taught French and Russian, worked as an interpreter, read courses in linguistic history, Russian culture and foundations of terminology studies.

The technical translation brought him to the main stream of his whole life, to which he devoted more than 50 years — these are investigations and practical work with scientific and terminological data. Thanks to him this domain of linguistic and lexicological knowledge became a separate scientific discipline. It is necessary to admit that he was the leading Russian expert in practical and theoretical issues of terminology, who created an original conception of this scientific sphere. The key idea of his theoretical meta-language was the understanding of the term as a complex language unit for special purposes based on three layers including a natural language substratum, logical substratum and a purely terminological nature of the lexeme. All these layers are revealed in formal, content and functional structure of a term.

The theory of Vladimir Leitchik is an answer to many issues of modern terminology. They touch the nature of terminology as a science, its theoretical and applied subdivisions, the difference between terminology and terminological systems, terminology and nomenclature, the formation and usage of terminological methods, basic principles of the normative work with scientific and terminological lexicon, and others. The book by

Leitchik *Terminology: its subject, methods and structure* republished many times became a classical scholarly work describing the terminological sphere. It's difficult to find a modern scientific paper, in which the surname of Leitchik is not mentioned or his monograph is not cited.

Vladimir Leitchik showed the path of great science to many young researchers being a scientific advisor, official opponent at dissertation defense, or a reviewer of their research papers. We want to mark his participation in the scientific preparation of specialists not only from Moscow, but also from various parts of Russia. Among his students (and now they are Doctors of Philology and full professors) there are scholars from Krasnoyarsk, Nijniy Novgorod, Perm, Pyatigorsk, Saratov, Tjumen and other cities.

He made every effort to popularize science. One of the most notable popular science books devoted to lexicology and terminology is called *People and words (Люди и слова)*. This volume can be recommended to pupils of senior classes at school and university students to get acquainted with lexical problems of technical and professional character. We should say that he was a unique person, who stood for the prestige of Soviet and later Russian science abroad. He took an active part in the preparation and publication of articles of Russian and Ukrainian authors in English and German, it appeared as *Russian terminology science (1992–2002)* in Vienna in 2004. This collection of works represents Russian and Ukrainian terminology science to a great extent.

Vladimir Leitchik was a full member of Russian Academy of Natural Sciences (PAEH) and was awarded by international and Russian organizations. He took part in a number of Russian and international conferences. His name is known not only in Russia, but far away its borders.

His full life ended, but a scientific immortality begins: his papers, scientific ideas and results will stay with us forever.

Gauta 2013-11-06

Serguey Shelov

Dr. of Sciences in Philology, Leading Researcher, Head of Terminology Centre, Institute for Russian Language, Russian Academy of Sciences

Larissa Manerko

Dr. of Sciences in Philology, Full Professor, Head of Chair of the Theory and Practice of the English language at the Department of High School of Translation and Interpretation at Lomonossov Moscow State University

Nurodymai autoriams

1. Straipsniai spausdinami lietuvių, anglų, ir rusų kalbomis. Visi pagrindinių skyrių straipsniai recenzuojami dviejų recenzentų.

2. Pageidautina, kad straipsniai būtų perrašyti ne žemesne kaip *MS WinWord 2000* versija arba *rtf* formatu. Pagrindinis tekstas turi būti surinktas *Palemono* šriftu. Jei kirčiuotoms raidėms panaudoti specialūs kompiuteriniai šriftai, jų rinkmenos turi būti pridėamos.

3. Prieš tekstą nurodomas nesutrumpintas autoriaus vardas ir pavardė, jo darbovietė (institucija), straipsnio antraštė ir ne mažiau kaip trijų esminių žodžių sąrašas. Teksto pabaigoje pateikiamas autoriaus adresas ir / ar el. pašto adresas, nurodoma straipsnio įteikimo data.

4. Pavyzdžiai išskiriami kursyvu, kai reikia – ir retinimu; pusjuodžiu šriftu nerašomi. Žodžių reikšmės nurodomos kiekvienai kalbai būdingos konfigūracijos dvigubomis kabutėmis.

5. Lietuviškame tekste kitų kalbų asmenvardžiai pateikiami pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1997 m. birželio 19 d. nutarimą Nr. 60 (5–9).

6. Literatūra, kuria remiamasi, nurodoma tekste skliausteliuose: autorius, publikacijos metai ir po dvitaškio puslapis; jei nurodomas ne autorius, o publikacijos (žodyno ar pan.) raidinis ar kitoks sutrumpinimas, po jo taip pat pateikiami metai; žodynų abėcėlinės vietos puslapiai nenurodomi. Antraštės tekste rašomos kursyvu (o ne kabutėse). Būtinai išvados. Straipsnio gale pateikiamas literatūros sąrašas. Straipsnių nurodomi puslapiai (nuo–iki). Prieš literatūros sąrašą gali būti dedamas ir šaltinių sąrašas.

7. Pagrindinių skyrių straipsniai turi turėti vieną arba dvi santraukas kitomis kalbomis. Santraukos apimtis 1500–2000 spaudos ženklų. Santraukų nereikia nepagrindinių skyrių straipsniams.

Guidelines for Contributors

1. Articles are published in Lithuanian, English or Russian. All articles of the main sections are reviewed by two reviewers.

2. It is requested to present articles in *MS WinWord 2000* or later versions, or in *rtf* format. The main body of the text should be typed in Times New Roman. If special fonts are used, their files should be presented.

3. Before the text the full first name and surname of the contributor, the contributor's workplace (institution), the title of the article and not less than three key words should be indicated. At the end of the text the contributor's address and/or e-mail address and the date when the article is presented should be indicated.

4. Examples should be italicized; when necessary, spacing could be expanded; examples should not be put in bold type. Word meanings should be given in inverted commas of a configuration appropriate to a particular language.

5. Literature cited in the text should be presented in brackets: author's name, year and after a colon – page number; if not an author, but a literal or other abbreviation of a publication (dictionaries, etc.) is used; a year should also be indicated. Page numbers of dictionaries need not be indicated. Titles of publications or events in the text should be italicized, not presented in inverted commas. Conclusions are required. At the end of the article references should be presented. Pages of articles should be indicated (from – to). Before the references a list of sources could be presented.

6. Articles of the main sections should have summaries (1500–2000 characters).

Требования к авторам

1. Статьи печатаются на литовском, английском и русском языках. Каждая статья основных разделов рецензируются двумя рецензентами.

2. Желательно статьи получить в версии не ниже *MS WinWord 2000* или в формате *rtf*. Основной текст должен быть набран шрифтом *Times New Roman*. Если использованы специальные компьютерные шрифты, нужны их файлы.

3. Перед текстом дается несокращённые имя и фамилия автора, место работы (институция), заглавие статьи и не меньше чем три ключевые слова. После текста указывается адрес институции и / или адрес эл. почты автора и дата отправки статьи в редколлегию журнала.

4. Примеры выделяются курсивом, когда нужно – и разрядкой; полужирным шрифтом не пишутся. Значения слов даются в кавычках каждому языку свойственной конфигурации.

5. Ссылки на литературу даются в скобках: автор, год публикации и после двоеточия – страница; если указывается не автор, а буквенное или другое сокращение публикации (например, словаря), то за ним также дается год; страницы для алфавитных словарей не указываются. Заглавия в тексте пишутся курсивом (а не в кавычках). Обязательны выводы. В конце статьи дается список литературы. Нужно указание страниц статей (от и до). Перед списком литературы возможен и список источников.

6. Статьи основных разделов должны иметь одно или два сокращения на других языках издания. Объем сокращения – 1500–2000 печатных знаков.

TERMINOLOGIJA 20

Redaktorė *Aldona Kaluiniene*

Redakcijos kompiuterinė rengyba ir korektūra *Adelė Noreikaitė*

Dailininkas *Jokūbas Jacovskis*

Maketavo *Nijolė Juozapaitienė*

SL 655. Tiražas 300 egz.

Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

Spausdino UAB *Petro ofsetas*, Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius